

ЧЕТИРИ ОГЛЕДА О ХРИШЋАНСКОМ ЛИБЕРАЛИЗМУ

Дионисије Дејан Николић

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

БИБЛИОТЕКА
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Главни и одговорни уредник
Др Небојша Кузмановић

Рецензенти
Научни саветник др Александар Гајић
Доц. др Александар Стевановић

Појовор
Горазд Коцијанчич

Дионисије Дејан Николић

**ЧЕТИРИ ОГЛЕДА
О ХРИШЋАНСКОМ
ЛИБЕРАЛИЗМУ**

IES ИНСТИТУТ ЗА ЕВРОПСКЕ СТУДИЈЕ
INSTITUTE OF EUROPEAN STUDIES

Нови Сад, 2022.

САДРЖАЈ

1. Магија Жан-Пол Сартра или Велике и мале мистерије „Егзистенцијализма”	7
2. Магија Карла Шмита или Појам Политичког и Велике и мале мистерије Децизионизма	39
3. Хаманове Лествице Метакритике	79
<i>Прилој: Јохан Георј Хаман: Рецензија Кантјове</i>	
<i>Критике Чистјој Ума (1781) . . . . .</i>	171
<i>Метакритика Пуризма Ума (1784) . . . . .</i>	175
4. Портрет Песника као Херувима или <i>Ars Poetica Christiana</i>	183
ПРЕПОРУКЕ ЗА ДАЉЕ ИСТРАЖИВАЊЕ	287
ИЗВОДИ ИЗ РЕЦЕНЗИЈА	295
ПОГОВОР	297

МАГИЈА ЖАН-ПОЛ САРТРА
или Велике и мале мистерије „Егзистенцијализма”

За Сартра су цео свет, све што постоји, све што је створено, сва творевина и сва створења, па и он сам: *црна маија*.¹ И он хоће да се супротстави (нимало случајно, нимало погрешно и нимало претерано није речено: да је Сартр био већи Будиста од Буда²) целом свету, свему што постоји, свему што је створено, свој творевини и свим створењима, па и самом себи: *јоносном слободом*.³ Или, још прецизније: Сартр хоће да се супротстави Великој „Магији” Бога: Творца Који Је Љубав – својом малом „слободом” неуспешног и немогућег „бога”: гордог уништитеља.

Зато за Сартров „Егзистенцијализам” заиста важи оно што је Чедомил Вељачић констатовао *са Будистичкој сџановишија*: да је прави и кључни модерни претходник „Егзистенцијализма” Артур Шопенхауер⁴.

Свет није дар, живот није поклон, не: већ највећа несрећа, увреда, скандал, апсурд, ропство, пакао и мучнина (*Свети као Невоља и Предсјавка*, Шопенхауеровски речено⁵): одвратност над одвратностима и досада над досадама: неправедно насиље и злочин, неподношљива бесмислица и заблуда, болест – како за Буду, тако и за Манија, Анаксимандра, Шопенхауера, Едуарда фон Хартмана, и Сартра (и наравно, за њиховог заједничког учитеља и изумитеља овог „учења”: нечастивога – злобног и гордог духа порицања, смрти и ништавила). На жалост, то је тако и за многе друге, њима сличне безумне духове, поборнике тајне безакоња и безљубавности и мрзости опустошења.

Сартров Гностицизам (на који са правом *директно* указују Луис Уајт Бек, Паул Тилих и Брајан Гибонс⁶, а *индиректно* и многи други: на пример Лав Шестов⁷, Албер Ками⁸, Ерик Фегелин⁹, Жарко Видовић¹⁰, Глен Меги¹¹ и Маурицио Ферарис¹²), његов Манихеизам (на који *директно* скреће пажњу Сретен Марић¹³, а *индиректно* Берtrand Расл и Чедомил Вељачић), и његов Нихилизам (о којем пишу Данило Пејовић¹⁴ и Конор Канингем¹⁵), и још много тога томе више или мање сличног (на пример његов Кабализам и Херметизам, о којима *индиректно* говоре и Гершом Шолем¹⁶ и Глен Меги¹⁷): само су *короларијуми*

Сартровог основног и дубинског, понорног Анатизма¹⁸, или још прецизније: Немоизма¹⁹.

Не само да по Сартру не постоји ништа, већ пре и после свега: не постоји нико.

Односно: Сартр страсно жели, хоће да не постоји ништа и да не постоји нико.

Дакле, да то одмах откријемо, а потом и разјаснимо и поткрепи-мо: мале мистерије Сартровог „Егзистенцијализма” су Нихилизам, а Велике мистерије: Немо-изам.

Када је ковао термин „нихилизам” Јакоби је само латинској речи *nihil* која значи „ништа” додао „изам”, као обележје учења, става или школе „мишљења”. Тако и ми латинској речи *neto* која значи „нико” једноставно додајемо наставак „изам”, да бисмо експлицитно означили и именовали ову, иако стару, чак веома древну школу „мишљења” (учење или став), до данас још неименовану – а по нашем мишљењу, фундаменталнију од (и углавном скривену иза школе) Нихилизма. Ипак, Европски Нихилизам, на пример, никако не значи баш сасвим исто што и Европски Немо-изам.

Баш као што и, на пример, Философија као љубав према Мудрости не значи исто што и Мизософија као мржња према Мудрости – а круцијално важан термин Мизософија уводимо једноставно зато, да би и Нихилизам и Немоизам имали одговарајући синтагматски и појмовни пар. Као што је сасвим смислено говорити о Философији Бића или Философији Личности, исто тако је сасвим бесмислено – иако управо то многи, наравно нимало случајно, нити добронамерно, раде – говорити о „Философији” Ништавила или „Философији” Никовила. Док, Мизософија и Ништавило су, већ, сасвим „складан” и пристао (да не кажемо: адекватан, односно одговарајући, идеалан – како би Жижек и Милбанк рекли за Канта и Де Сада²⁰) пар. Баш као и Мизософија и Никовило. Послушајмо: Мизософија Ништавила, и Мизософија Никовила. Или: Мизософија Нихилизма, и Мизософија Немоизма – то већ сасвим „лепо” одговара једно другом. Да бисмо могли да продремо и до најскривенијих, а истовремено и најважнијих закутака Сартрове Мизософије, биће нам неопходна и више него добродошла, као што ће се испоставити, ова прелиминарна термилошка прецизирања.

* * *

Ево како је о *Нихилизму* и *Немоизму* учио и проповедао Сартров најважнији учитељ (за Сартрову мисао *далеко значајнији*: и од Едмунда Хусерла и од Мартина Хајдегера – чак и од Мајстера Екхарта, Пика дела Мирандоле, Моше де Леона, Јакоба Бемеа, Баруха Спинозе, Имануела Канта, Франца фон Бадера, Георга Вилхелма Фридриха Хегела, Фридриха Вилхелма Јозефа фон Шелинга, Фридриха Ничеа, Карла Маркса – од Макса Штирнера, чак и од Жана Женеа, па чак и од Етјена Малармеа и Алистера Краулија, раме уз раме можда једино са Шабатајем Цвијем) Гаутама Буда:

„Тада редовник Анандо освоји Блаженог овако:

– Свет није ништа, свет није ништа, тако се каже, господине. Али у којем смислу се каже да свет није ништа?

– Зато, Анандо, јер свет није ништа ни по себи (*attena*) ни за себе (*attaniyena*), каже се да свет није ништа. А шта то, Анандо, није ништа ни по себи ни за себе?

Око, Анандо, није ништа ни по себи ни за себе. Призори нису ништа ни по себи ни за себе. Видна свест није ништа ни по себи ни за себе. (Исто важи и за све остале врсте чулних доживљаја, укључујући интелектуалне.) А ни осећај који настаје на основу разумевања доживљаја, било да је пријатан или непријатан или ни-пријатан-ни-непријатан, није ништа ни по себи ни за себе. Ето зато, Анандо, јер свет није ништа ни по себи ни за себе, каже се да свет није ништа.”²¹

„Из овог, најчешће цитираног, и следећих текстова о истој теми” коментарише Чедомил Вељачић „произилази, како потврђује и каснији развој будистичке филозофије, да се Будина негација душе оснива на његовом учењу о ништавилу. У систематском изводу тог учења теза о негацији душе оправдано се узима као *corrolarium* обухватније тезе о ништавилу битка уопште.” Као што примећујемо, наша предострожност није била ни мало сувишна, напротив! Вељачић се потпуно лежерно *дрзнуо* да, као прво – мржњу према мудрости назове љубављу према истој, а потом је нихилизму придао *лажни* приоритет у односу на немоизам. На ово ћемо се касније још вратити, а до тада, допустимо Вељачићу да заврши *своју*, макар и неистиниту, али ипак *његову* мисао: свакако веома информативну, симптоматичну и индикативну за нас.

„У том је смислу Будина негација душе (*an-atta*) сажета у формули ‘три битна обележја’ (*ti-lakkhanam*) човековог бића у свету. Лапидарни израз тог става налазимо у стиховима *Dhammapade* 277–279:

Све су творевине непостојане (*Sabbe sankhara aniccā ti*) –
 Све су творевине мукоотрпне (*Sabbe sankhara dukkha ti*) –
 Све су појаве лишене подршке у себи (*Sabbe dhamma anatta ti*) –

Мудрац, када то увиди, одвраћа се од патње. То је пут прочишћења.²²
 „Лишене подршке у себи су све појаве (*anatmanah sarva-dharmah*) – а као пети став у *maḥa-yani* редовно се додаје: Спокој је утрнуће (*santam nirvanam*).²³

„Будина акосмичка религија, која се не оснива ни на вери у апсолутни битак (Божанства) ни у апсолутно биће (душе), одређује свој изворни смисао изразом „пут прочишћења” (*visuddhi-maggo*) од метафизичке заблуде (пали: *avidāḍa*, санскрит: *avidya*). Циљ или „плод” тог пута јесте „утрнуће без остатка” (*nir-avasesa-nibbanam*).²⁴

„Према Будиним учењу” надовезује се на Вељачића Свами Вивекананда „Бог и душа два су велика празноверја...Ако постоји Бог, како проповедају брамани, откуда онда толико беда у свету? Бог је исто што и ја – роб закона узрочности...Човек је заволео Бога и заборавио свог брата човека. Ово је био први обрат ка другом божанству – човеку. Човек је онај кога треба волети...Буда је одбацио све свете књиге, све облике верских обреда.”²⁵

* * *

Основна структура Сартровог магијског опуса („ангажмана” као прозног писца-чаробњака²⁶) је, отуда: „**Абракадабра!**”²⁷ „Нека буде онако како ја хоћу: да не буде, да није и да никада није био – цео свет, све што постоји, све што је створено, сва творевина и сва створења, па и ја сам, и наравно Бог!”

Скривени (веома условно речено) Пројекат Жан Пол Сартра у свему се подударало са (мање-више) *нескривеним* Пројектом Гаутаме Буде, осим што је био још амбициознији, јер Сартрова „самилост” је била много већа, такорећи неограничена и свеобухватна, будући да је Сартр својеврсним максималистичким и универзалистичким милосрдно-еута-

назијским Хуманизмом, *хѝео* Свеопште Хлађење: Тоталну Нирвану свих и свега. Из *ѝої* извора је проистицала и Сартрова „бесконачна” „Хуманост”, и његова „самилост” према пролетерима, и колаборација са Марксизмом, или Стаљинизмом, или са било чиме што му се чинило погодним за његову најинтимнију и заветну, никада ни у једној његовој фази напуштену „сврху” (односно: безумну жудњу): Тотални Геноцид и Деицид. У већу Славу Ничега и Никога или, речима његовог омиљеног *ѝесника нишѝавила* Етјена Малармеа: у *Славу лажи или за Славну лаж*.

Наравно да су истраживачи били збуњени, углавном сасвим скрени са правог пута, и заведени на погрешан (штавише: мноштво погрешних), у тумачењу *лукавої, изузеѝно и реѝко лукавої (и ѝодмуклої)* Сартра.

Сартр ни свој атеизам ни свој нихилизам *није крио* (барем у једном делу): *наѝроѝѝив*. Али свој немоизам је изрицао претежно, и превентивно, само на Кинеском жаргону академске Феноменологије (да се послужио Ничеовом карактеризацијом вокабулара познатог мислиоца из некадашњег Кенигзберга, а данас и за сва будућа времена: Калињинграда). Није се отуда мислило, да је Сартр ишта сакрио. Баш као ни за Буду, који се у то и сам клео, чак и на самрти: „Немам ја два учења, о Ананда, једно из отворене шаке, а друго у затвореној песници. Стога, немам ништа да ти откријем, на крају, другачије од онога, што сам вам свима већ много пута рекао, о Ананда”, тако су отприлике гласиле Гаутамине речи, а тачно тако његова мисао. Ако већ то (атеизам и нихилизам) није, шта би друго још имао (а и могао: чак и да је хтео) да сакрије, Жан Пол Сартр? Али имао је, итекако је имао. И умногоме је успео, и то веома вешто и лукаво, да то и сакрије, и то веома добро сакрије. Шта то? Ни мање ни више, него: **аанѝроѝизам**, са једне стране, и у симпатичном парадоксално-сијамскоблизаначком пару са њим, са друге стране: **анѝианѝроѝизам**, антропофобију, мизантропију и жудњу за антропоцидом. (И наравно: суицидом.)

Али вешто, веома вешто се замаскирао (понекад чак и: демаскирањима²⁸) **маѝијом речи** Сартр. Можда, у извесном смислу, чак и пред самим собом: али само да би био још уверљивији у својој демонској лажљивости. Јер, у једну овакву стратегију перфидне обмане, никада не спада само прећуткивање, већ првенствено **баснословна демонска лажљивостѝ**: управо она о којој, у вези Сартрових што тајних што јавних сарадника (Хегела, Маркса, Ничеа и Хајдегера), говори Ерик Фегелин²⁹,

у својој капиталној студији *Наука, Политика и Гноза*. Ту *демонску лажљивост* Франсис Жансон³⁰ нешто другачије назива, али ради се о сасвим истој ствари: *дијаболичне обршальке*.

Отуда, није ни чудо, што изгледа да ни Полу Винсенту Спејду³¹, ни Сари Ричмонд (ауторки посебне студије о *Маији у Сартровој Раној Философији*³²), ништа од свега овога није пало ни на крај памети. (А ако јесте: ћутали су.) Њих узимамо не као недосетљиве и лење ауторе, већ управо као типичне примере приљезних и преданих (додуше, односно наравно академских) истраживача. Али узалуд. Ни мале ни велике Мистерије Сартровог „Егзистенцијализма” нису им се чак ни одшкринуле, а камоли отвориле. Нити су по свему судећи уопште били свесни да и нека таква тајна врата, можда, евентуално постоје (па ако је тако, да их прво треба пронаћи, па онда још и откључати, и све друго што за тиме: тек следи..). Задовољили су се обиласком делова намењених посетиоцима, односно аматерским и професионалним туристима (истраживачима-интелектуалцима-стручњацима и специјалистима), поверовавши да је то све, и да ништа друго и не постоји (ни за посвећене ни за непосвећене).

Спејд се само уредно прошетао оним Сартровим текстовима у којима се *буквално* налази и појављује реч „магија”: „Скица за Теорију Емоција”, „Трансценденција Егоа” и „Биће и Ништавило”, мало прокоментарисао (као у музеју, пазећи да се експонати не дирају и не померају, да се случајно не би оштетили, а и да се не квари распоред по којем су уредно, и заувек сложени: хибернирани), и то је било то.

Сара Ричмонд је ипак покушала, да барем загребе испод тапета текста, у истим делима у којима и Винсент Спејд (уз додатак „Лица”), и, како се њој учинило, заиста је и пронашла нешто. Нешто ново и не-свакидашње. Али шта? Наравно, и на жалост, и она је као и Спејд, као омађијана (или би тачније било рећи, само: омађијана), ишла тачно оним путањама којима је Сартр и хтео да иде, чак и када је скретала лево-десно, и „открила”, гле чуда! – два типа магије у Сартровим текстовима: *доминантну* (већ познату, и преузету, како је веровала од Лисјена Леви-Брила, Анрија Бергсона, Алена (Емила-Огиста Шартiera) и Сигмунда Фројда), и *иновативну* („смело” и „оригинално” конципирану, сасвим *a la* Сартр). Први Сартров поглед је везан за класично антрополошко схватање магије као примитивног преднаучног разумевања света и деловања на свет – у супротности са научним. Други Сартров

иновативан и позитиван поглед на магију, како верује Ричмондова, дозвољава да магија изворно припада ‘грађи или структури света’ и да захтева признање унутар наше онтологије. „Сартров други мисаони ток је” тврди Ричмондова „у поређењу са традиционалним мишљењем о магији, оригиналан и смео.”

Али, о смислу обе те магије (или магијске перспективе) и није се баш претерано, чак ни запитала, а камоли да је дошла до некакве претпоставке, некмоли до одговора. А што се тиче других и сасвим другачијих смислова магије код Сартра: то боље и да не помињемо. Зашто се тако брзо зауставила Сара, пре него што је заправо игде и стигла? Текстови су је апсорбовали (да не кажемо прогутали, готово без остатка: што и није баш тако редак случај, нарочито код читалаца Хегела, Ничеа или Хајдегера и сличних писаца-магова, вичних неурولينгвистичком програмирању и магијским инкантацијама и мантрама које постепено, неосетно и веома лако доводе неопрезне и неспремне читаоце до хипнотичке суспензије пажње, па чак и личне воље: читаоци који потпадну под то дејство, лако постају у већој или мањој мери а некада и потпуно: *омађијани*, чак *поседнутии*, неки од њих чак и доживотно – иако споља често изгледају сасвим нормално, и веома успешно функционишу у друштву, чак изузетно, рекло би се: по правилу постају барем професори, често академици, а неретко и нобеловци) – услед њене готово непостојеће дистанце, као прво, и услед потпуног одсуства сваког компаративног приступа (дакле „захваљујући” пуком дескриптивизму), а и непоседовање икакве сопствене философије може да буде јако опасно, нарочито ако смо заражени неким опасним мизософским вирусом или, што најчешће бива: са више њих, јер они увек садејствују на нашу штету, а никад не нападају једни друге – а магија Жан Пол Сартра је учинила остало.

И тако, као приликом повремених званичних посета делегација Црвеног Крста да утврде услове живота заробљеника у Концентрационим логорима, били су, прошетали се, и отишли без неких сензационалних открића, или тачније: *без икаквих*, али са мноштвом лажних вести и безначајних и бескорисних података.

На пример, Сара је успела да не запази, да је *основна* (назовимо је Гностичка, Манихејска или Будистичка или како год хоћемо: Нихилистичка, али у сваком случају и пре и после свега Немоистичка) *шема Скице за Теорију Емоција: Сартрова мржња према емоцијама* (или у

преводу на лепши Српски: *осећањима*). Такође и *мржња према свейу*, и *мржња према људима*. Наравно ово постоји, ова Сартрова демонска антипатија према свима и свему па и према себи, а поготово према Богу, и у свим осталим његовим радовима: али не пише увек и свуда да је то баш тако баш тим (као у овом нашем преводу) речима: дословце – напротив!

* * *

За Сартра, *емоција* како *сам каже* (што наравно не значи да не лаже, и да то заиста и мисли) „без сумње манифестује” (њему мрски) „*фактицијет*” људске егзистенције.”³³

Друго, за Сартра је емоција „*најли њад свесџи* у магично.”³⁴

Треће, каже нам Сартр: „...*џреба биџи узбуђен, да би се веровало* у магична понашања.” Сасвим тачно, и не само да би се веровало у магична понашања, већ да би се веровало у било шта – треба, чак неопходно је: бити узбуђен. „...*емоција је феномен веровања*” наставља на истом месту Сартр, овај пут не говорећи неистину „*када су сви џушеви закрчени, свесџи* директно улази у магични свет емоције, она (свест) *се џу цела сџрмојлављује, деџрадирајући се*...на тај начин, *емоција*” (додајмо: свака емоција „као таква”; јер, за Сартра није нека посебна емоција патолошка или абнормална, за разлику од непатолошких и нормалних, здравих, чак племенитих и узвишених емоција – него је напротив свака емоција управо тиме што је емоција – као у Будизму – патолошка и абнормална, срамна и непожељна: дубоко, чак тотално деградирајућа: „добра” емоција је – као што је и за каубоје добар Индијанац био само мртав Индијанац – само потпуно охлађена: непостојећа емоција) „*је сџонџана и доживљена деџрадиација свесџи* суочене са светом.”³⁵

За Сартра: „*Радосџи је маџично џонашање* које тежи да врачањем оствари поседовање предмета који желимо, као моменталног тоталитета...Играти, певати радост, представља симболички приближна понашања, *бајања*.”³⁶

Из овога нам је јасно да је за Сартра, Радосна Вест, Јеванђеље, било „Магијска”, штавише, „Црномагијска” Вест *par excellence* и то *nes plus ultra!* А Литургија је: „Максимум Бајања”! Ако су други „пакао” – други који се радују, певају и играју су: *највећа дубина џакла*, и *најгоре џаклене муке* за нашег Жан Пола, баш као и за оног мудраца који је

изјавио да би му боље било да полуди него да се насмеје или доживи задовољство. Ако из овога нисмо схватили од којег духа је (био) наш Жан Пол, бојим се да никада нећемо, бар не у овоме веку. Али „срећом”, тачније *на жалост*: има још, идемо даље, биће још прилика за схватање, и то оних у којима Жан Пол *не доуушћа* да не буде правилно схваћен, колико год ми то одбијали. Засад, прибележимо: *рагосћ је деирагација свесћи, њен сирмојлави ѿаг* у „магично”.

„О свету емоције треба говорити тако као што се говори о свету сна или о световима лудости.”³⁷ Изгледа да је Алистер Мекинтајр ипак био у праву, када је Сартру заједно са Хјумом поставио дијагнозу: *разочарани Рационалисћа*, у свом изванредном и клинички прецизном огледу: „Егзистенцијализам”³⁸. Али, код Сартра је изгледа дошло до веома опасних компликација и кобног, готово фаталног погоршања... Када је Сартров издавач Гастон Галимар, како легенда каже из „комерцијалних разлога” променио првобитни наслов Сартровог првог романа, назвавши га уместо *Меланхолија – Мучнина* – као да се и Сартрова разочараност у Рационализам променила, сасвим у (магичном, или магијском) складу са том променом: из сетне меланхолије у огорчену мучнину, и из туге у бес. Крв није вода, а речи нису ваздух: можда је могуће и тако рећи – па чак и мислити? А не бити у криву...Из Дирерове *Меланхолије* – настале по мишљењу Ервина Панофског под директним утицајем *De occulta Philosophia* (1510) мага Агрипе фон Нетесхајма, такође и кључног скептичког претходника са делом *De vanitate et incertitudine scientiarum* (1527) дела Џозефа Гленвила *The Vanity of Dogmatizing or Confidence in Opinions* (1661) и *Scepsis scientifica* (1665), из чијег духа се родио, као својеврсна реприза „оригинални” скептицизам разочараног рационалисте Дејвида Хјума у „његовом” *Philosophical Essays Concerning Human Understanding* (1748) – родио се дакле Есхилов *Прометееј*, иако се на крају лако може испоставити: да су то у ствари синоними.

„Не треба веровати да је магично ефемеран квалитет” неуморно наставља Сартр (наравно, не заборавимо, ради се о прошлом времену) „који стављамо у свет према властитим расположењима. Егзистенцијална структура света је магична.”³⁹

Али, овде постоји нешто што Сартр није рекао, а мислио је управо то: да је у овом случају присилне и насилне фактичне магичности света – Бог Тај Који Је „Маг”!

Јер чудо је, као што је то за нас још Хегел тако лепо формулисао, само насиље над духом.⁴⁰ Црна Магија. Али ако је Хегелов Светски Дух

Насилан и Уништава на милионе и милионе људи, е то је већ сасвим друга ствар, и то је сасвим у реду⁴¹, и више од тога – иако за Чудо, изузетно, не важи да све што је стварно то је и умно: ако је Чудо стварно, не може бити умно! – Насиље Светског Духа је и Умно и Стварно и Нужно и тиме Слободно: штавише Свеослобађајуће! Баш као и код Канта, сасвим истоветно као и код његовог ученика Хегела – о чему нас обавештава Зоран Ђинђић у својем „*Насиље и Субјективност*“⁴².

Међутим, када је Сартр мало ниже написао: „...катеорија *мајично* влада интерпсихичким односима људи у друштву, и, прецизније речено, нашом перцепцијом другог.“ И: „Тако је човек за човека врач, а друштвени свет је пре свега магичан“⁴³ – мислио је на човека који је маг, додуше мали маг, немоћан и потлачен самим својим од Бога „Великог или Апсолутног Мага“ дарованим постојањем („баченошћу у фактичко, у људску апсолутно бесмислену и неподношљиву, апсурдну и ни по чему нужну и оправдану контигентну паклену егзистенцију“): „егзистенцијом која претходи есенцији“ (али наравно, у магијском модалитету: *als ob*, или још тачније: као-*бајаји*-да: *бајањем*.).

А када је (на истој страни) написао: „Магично је *дух шиио блуди међу сиварима*, као што каже Ален (Alain), тј. ирационална синтеза спонтаности“ (слободног црва небића) „и пасивности“ (инертног и гнушног бића) – Жан Пол је мислио на човека-малог-мага као на биће-за-себе „које јесте оно што није, а није оно што јесте“ (*als ob*, као-*бајаји*-да: па ко поверује поверује) *блугећи* у рупи пробушеној у бићу-по-себи као производу Велике (не Љубави, већ, забележимо, по Сартру) „Магије“ (дакле: Присиле) Бога „Великог, Апсолутног Мага“. Жан Пол је дакле мислио на човека који блуди као црв у средишту (срцу) Бића, или у рупи пробушеној у слободи (дакле, необично: у небићу!) неког другог човека као слабијег малог мага. Па и у рупи (или: *Унџрунду, Мрачном Бездану, Шахџу*) пробушеној у сопственој слободи (односно у Рупи која она јесте сопственим непостојањем: као Рупа у Рупи, такорећи, на Лествицама пропадања у Рупу према доле: из рупе у рупу Бездана) се може блудети (блуђењем у блуђењу) и гристи је (или: се) као црв (уз плач и шкргут зуба), зашто (и како) да не? Јер како нам сам Жан Пол каже, човек је и за самога себе врач, за самога себе други, дакле: за самога себе пакао.⁴⁴

Није било лако открити, или тачније разоткрити и демаскирати, ову (крајње подмуклу и на најнеочекиванијем месту, прећут(а)ну, крип-

тоасиндетонску и хиперелиптичну) Сартрову демонски лукаву **екви-вокацију** одиграну са речју „магија“⁴⁵. Додуше, далеко од тога да је то све. Али, можда ни ово није сасвим занемарљиво, верујемо, обзиром да је постигнуто у оквирима једног оваквог, скромног, и обимом више него ограниченог рада.

Бог дакле за Сартра – „највећег теолога Запада“ по речима Х. Јанараса⁴⁶ – није „Контрадикторан“ (како је Сартр волео да мислимо, и сам експлицитно тврдио), већ, као и за сваког Гностика, а поготово Будистичког – „већег Будисту од Буде“, како признаје лично Будистички монах Bhikkhu Nanajivako (alias Чедомил Вељачић, професор Западне Философије) – апсолутно Непожељан и Неподношљив, јер, Сартр је знао, осећао: *sentimus experimurque*, Силом принуђен, „Магијом“ Бога Лично (Чудом „гнусног“ фактицитета такорећи *миракулишеиџа* тога да нешто јесте а не ништа, и још горе: да Неко Јесте а не Нико!): да Је Бог Љубав: Жива и Свемогућа **Нагонџолошка Емоција** Сабора Свете Тројице Која не само да „деградира“, већ Је Неугасиви Огањ Који **ајсо-лујно деградира** штавише укида „Апсолутно Безличну Охлађену Свест“⁴⁷ која *non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere* (како је ту „Апсолутно Безличну Свест“ опевао, у геометријској кошмарној поеми њој посвећеној познатој као „Етика“ – Богоубица, по Шестовљевим речима, крвавих руку срца, проклети Холанђанин Барух Спиноза). Али зашто, откуда и чему све ово праћање шутог (охлађеног рационалисте и *иреосвејћеној*, „Милосрдног Анђела“ Свеопштег (По)Ништења за „љубав“ *чистје ирозирносџи зла*) Сартра – са Рогатом Лудом Љубављу Божијом? *Ни зашџо*, осим само због „слободе“, због *sancta superbia: superbe diabolicque*. Сетимо се шта Свети Аурелије Августин каже о праћању и о роговима слободе, а шта каже „Блажени“ Гаутама Буда у својој *ијросној ијесми* „Носорог“.⁴⁸

Тако је несрећни Жан-Пол Каин (нама познатији као Сартр), са криком „Пакао џо је Авељ! А Бездан џој ијакла је Бој!“ на уснама, стао (тачније: стрмоглавце се бацио) у исти легион Богоубица, човекоубица, самоубица и бићеубица „уопште“ – са Каином, Будом, Спинозом, Кантом, Хегелом, Марксом, Ничеом, Малармеом, Хајдегером, и буљуком њихових другара „прљавих“, тачније: **крвавих руку**.

Заправо се, додајмо на крају, наш портрет Сартра не разликује сувише, ако уопште, од портрета који даје његов (по Сартровим *сой-*

стивеним речима) најбољи тумач, господин Франсис Жансон. Препуштамо самом Жансону да нас (уз нашу малу помоћ и пријатељску сарадњу), као један од Сартрових најближих и највернијих сарадника, а као наш сведок-сарадник, увери (или разувери) у то (у фрапантну и сасвим парадоксалну сличност нашег и Жансоновог Сартровог духовног портрета):

„Ево *йойиснушої комедијаша*; ево спојеног „*йолујајаца*” и „*йолу-врача*”, у личности интелектуалца који је постао писац. Ево савршеног *Глумца*, савршеног *Ретјора* („закон сваке реторике јесте да треба лагати да би био истинит” – *Свети Жене*), *Принца йрејварача*, *великої Обмањивача*, који ће завршити тако што ће заробити истину у замку својих лажи, једноставност у замку својих извештачености („имитираћу природно док оно не постане попут урођеног”, *Кин*), *Издајника* који издаје Добро Злом а Зло Добрим (под „личностима” *Женеа*, *Геца* или *Кина*): најзад Аутора који се тако спонтано страствено занима за те *дијаболичке окрејалке* у којима се биће мења у не-биће и узајамно (*Свети Жене*), за те „чинове са више лица” у којима се Добро више не разликује од Зла (*Гец*: „Ето једног чина каквог волим... Да ли је добар? Или лош? Разум се губи.”) и за све те *йаклене ијре* у којима се свест предаје заносу размишљања који се изнова ствара у бескрај... Такав је, на прву приближну процену, *скривени* и „суздржани” аспект Сартра. Тешкоћа за нас биће што се, по свему судећи уопште и не ради о суздржаности... Треба, у ствари, схватити да је код Сартра потреба да се позове на слободу других подједнако жива и суштинска као његова *йойреба да их заведе*. Интелектуалац – прозни писац-филозоф – тежи његовој дефиницији исто као и *йисац-чаробњак* у прози, *йошајно йесник*.”⁴⁹

„Ничији син, био сам свој сопствени праузрок, врхунац гордости и врхунац беде.” (Сартр, *Речи*) „Особина копилета је управо то што је схватило да... не постоји никакво уточиште крај Оца...”⁵⁰ (Жансон, *Сартир*)

Примедбе

¹ Одмах на почетку скрећемо пажњу, да ми у овом раду употребљавамо реч и појам **магије** не у супротности према Науци и Техници или Рацију „уопште” (чак сматрамо да их, *веома често*, није нимало лако *иа чак ни моуће* одвојити), већ према: **Молитви**.

Видети детаљније у примедби 26. Уосталом, и према мишљењу Френсиса Бекона – које наводи Фредерик Коплстон у својој *Историји Философије, Том III*, БИГЗ, Београд, 1994, у *деветнаестом поглављу*, на страни 307. – „Механика је физика примењена у пракси, док је магија примењена метафизика.” И Жарко Видовић – у својој књизи *Опеди о Духовном Искусству*, Сфаирс, Београд, 1989. – се слаже са Беконем, да је магија примењена метафизика, само извлачи нешто другачије закључке. По Видовићу: „*Дијалектичко* (у *метафизичком*, *сколастичком*, *хегелском* смислу те речи) је поистовећење битија са небитијем! То чини Сатана. Зато је он *Велики Дијалектичар* (тј. Велики Црни Маг).” с. 119. (Или, Жансоновски речено: *Велемајстор Дијаболничних Окрепљки*.) Међутим: „Паскал је **осећао** (!) да битије није истоветно са мишљењем, него са *финим духом лојике срца*, тј са **осећањем**” (да не кажемо: ЕМО-ЦИЈОМ) „битија!” с. 120. „У самом магијском искуству је већ „предвиђена” (предодређена) побуна човека против Бога; она је неизбежна; нудећи „отровни дар” (утопију, магију) „праматери људског племена” (*Луча Микрокозма*, VI, 211–220), Велики мајстор магије („преварна змија”) је знао да се уживање у томе заносном опојном дару мора завршити „јуришем на Небо” и „побуном против Бога”...” с. 275. „Нихилизам, ништење битија, представља директну супротност слављењу битија (усхићењу Творчевом творевином), као супротност сатанизма Литургији.” с. 278. Или: као супротност „Абракадабра!” – и „Амин!” О магији западне метафизике – на примерима њених великих магова, како их сам назива, говори и Ерик Фегелин у својој књизи *Наука, Полиџика и Гноза*, Досије студио, Београд, 2012. (1959): „Гностичко кретање духа не води до *еројској* отварања душе, него до најдубље тачке истрајавања у *обмани*, на којој се као њен мотив и сврха разоткрива *јобуна* против Бога.” с. 23. Затим: „Свакако је посредни једна нова аскеза, покушај да се човек држи изван света и заплетености у њега – **иносџички мојив укидања сџварносџи**.” с. 26. „У Марксовој гнози кардинална тачка је „бивствовање човека помоћу себе самог”; а свој спекулативни ослонац он налази у тумачењу природе и историје као процеса у којем човек самог себе

ствара...Убиство Бога суштински нужно припада гностичком новом стварању поретка бивства.” с. 36. Тако се сада разоткрива: „напетост између Божанског поретка и магије...која настаје вољом за моћ магије...” с. 37. „Мора се такође утврдити шта се у поретку бивства стварно догађа када се магија врши...После убиства Бога не следи у историјском процесу нагчовек, већ убиство човека – после *deicidum*-а гностичких теоретичара следи *homicidum* револуционарних практичара.” с. 41. Односно, Беконовим речима: следи *маија њримењене мейафизике*. За учитеља Маркса, Ничеа и Хајдегера, Фегелин наравно сматра Хегела. И самог ученика многих учитеља, нарочито Бемеа, Спинозе и Канта, о којима Фегелин тајанствено ћути – али не и настављач његовог опуса, готово пола века касније Глен Меги. Баш као ни Камижев, а преко Камија Фегелинов (и Видовићев) а преко Фегелина Мегијев учитељ: незаобилазни пионир Лав Шестов. За Фегелина је („само”) Хегелова *Феноменологија Духа* „*тагнит опус* убиства Бога.” с. 43.

² У писму Владети Јеротићу од 14. 6. 1980. Чедомил Вељачић пише о „‘човеку који није оно што јесте, него оно што није’, човеку који је ‘бескорисна страст’ – свему ономе што је Сартр успео да изрази *будистичкије од Буге*”. Упор. *Будизам и Хршићанство*, Гутенбергова Галаксија, Београд, 2003, с. 124.

³ Имајмо на уму да за Сартра, *маја дијаболичних обрћалки* (по Жансону), као што је зло добро а добро зло, тако је и црно бело а бело црно. И да је за њега, као и за вештицу из Шекспировог *Мајбеија*: ружно лепо а лепо ружно. Стварање је магија а магија је стварање. Молитва је злочин а злочин је молитва. Љубав је мржња а мржња је љубав. Верност је издаја а издаја је верност. Јер, као што ћемо у овом раду видети, Сартр није био само Жан Пол Каин већ и Жан Пол Орвел: Велики Инквизитор као Велики Маг. Сретен Марић је сасвим исправно увидео да је „Сартр у стању да узврши експлозивно нагомилавање разнородног помоћу једне запањујуће двосмислености у употреби речи ‘слобода’.” (Марић, *О Сартру*, Службени Гласник, Београд, 2009. с. 71) Али, додајмо, не само у употреби те речи, већ управо свих речи које је (зло) употребљавао. „У наше доба у свету духа влада велика конфузија...Све се ту потпуно измешало и Сартр је подлегао овој конфузији. Чак би се могло рећи да је он изразити пример такве конфузије.” (Зуровац, *Умешност и Еписипениција*, НИП МЛАДОСТ, Београд, 1978, с. 244) Питање је: да ли је Сартр *њодлеао* конфузији, после неуспешне и можда неравноправне борбе са њом, или јој се добровољно и радосно предао, бацивши

јој се у загрљај свом снагом, да постане њен верни и одани слуга? Ако је Сартрова *конфузна катасстрофа* (како Жорж Батај карактерише Сартровог *Светиої Женеа*) била ненамеравана – како онда објаснити оно, што сам Зуровац наводи, да по Сартру „*ћесник најпростио изираћује клојку* у коју читалац упада или, ако хоћете, *ћо је нека врста маије*”? Да „на читаоце не делује више великодушност песника, већ његова *ћо-ћашјна мржња и злоћамћене*; песник *не жели да доведе читалоца до ослободилачкої бућења, већ до сућесћије и оћићњавања*”? (Зуровац, с. 239) За Сартра „Добро и Зло су нерастављиви: *Нема Зла без Добра, Демона без Боїа, Пакла без Раја...*” (J. P. Sartre, *L'Idiot de la famille II*, Gallimard, Paris, 1971, str. 1570.) Пошто је Добро одређено као структура стварности, као запалост у бићу и као навика, *с ћравом се може рећи да је Зло за Сартра једина ћрава вредност*...Да би спас кроз сан и поезију био могућ, *сањар и ћесник грује морају заразити* својим сном и својом поезијом: *они морају деловати као вирус и моћ иреализације...зао човек ћостјаје ћлумац у реалном животи*: преко њега театрална моћ игре илузија долази у свет да би разорила озбиљност егзистенције.” (Зуровац, с. 225.) Ако консултујемо на пример Лава Шестова и Гершома Шолема, нећа нам бити тешко да у Сартровој *конфузној катасстрофи*, и у њему као изразитом примеру те катастрофе, а нарочито упадљиво у њему као *Светиом Женеу*, препознамо *кабалистичке системе* Јакоба Бемеа и Шабатаја Цвија; као и либертерски и нихилистички облик гнозе проповедника шабатајског антиномичког „јеванђеља” Јакова Франка и његов *нихилистички религијски мит*. (Упор. Гершом Шолем, *Главни ћокови Јеврејскої Мистичизма*, Градац, Београд, 2006. с. 286) *Учење о светости и треа* је: *радикално Шабатајство*, у којем су сва учења Торе окренута наглавце, добивши „смисао” нихилизма и безакоња. Ради се о потпуно Сартровским дијаболичним обрталкама – али које су се завртеле скоро три века пре његових. Наравно, надозујући се на још старије, а преко њих на ону прву: из Рајског врта: дијаболичну обрталку старе змије. „Секта (Шабатајаца и Франкиста) је током XVIII века у неколико таласа ухватила корена у многим немачким заједницама, укључујући Берлин, Хамбург, Манхајм, Фирт и Дрезден, а највише у Чешкој и Моравској...Списи Јоханеса Велеа, духовног вође прашких мистика око 1800 године већ садрже *зайањујућу мешавину мистике и рационализма*...Његов пантеон је, осим Шабатају Цвију и Јицхаку Лурији, пружао гостопримство Моше Менделсону и Имануелу Канту.” (Шолем, с. 275–276) „Леополд Лев, вођа јеврејског реформа-

торског покрета у Мађарској, који је у младости ступио у додир с моравским шабатајцима, још је средином истог века писао да се у њиховим круговима много чини на *јројатирању и јодсјицању новој рационалистичкој јокрејта*.” (NB! Шолем, с. 273) Наравно, и Шабатајце је снашла судбина *разочараних рационалиста*. „Шабатајцима је сва стварност постала” наводи Гершом Шолем на крају поглавља о *Шабатајсјиву као мистичкој јереси* „дијалектички нереална и противречна. Властитим искуством доведени су до идеје о егзистенцији која непрестано сама себи противречи...” (Шолем, с. 293.) Или: *ујали су у кайасјрофалну конфузију*.

⁴ „С будистичког становишта, а и општеиндијског, за мене је први претеча савремене егзистенцијалне философије Шопенхауер...” Ibid. с. 110.

⁵ Упор. Дионисије Дејан Николић, *Креациоекснихилоборци и Креациоекснихилошјоваоци*, Светови, Филокалија, Нови Сад, 2004, с. 104–105.

⁶ „Када је Луис Уајт Бек иронично приметио” наводи Брајан Гибонс „да ‘се егзистенцијалисти трагајући за поштованим претходницима још увек нису сетили Бемеа’ погрешно је; Пол Тилих је цитирао Бемеа као извор егзистенцијализма 1942. Као и егзистенцијализам, Бемеанизам је заокупљен проблемима аутентичности и слободе у свету карактерисаном фактичношћу, и већ је запажено да ‘Хајдегеријанска религиозност дубоко удише ваздух Бемеа и Пијетизма.’” „Волунтаристички поглед на свет окултне философије” наставља Гибонс „ствара од човека господара своје ситуације. Пико дела Мирандола, у прослављеном пасусу, замишља Бога како каже Адаму да ‘Ти, неограничен било каквим границама, у складу са твојом сопственом слободном вољом, у чије руке Смо те положили, сам себи одреди границе своје природе.’” (Ове речи Мирандолиног „Бога” из неког разлога, неодољиво подсећају на речи главног протагонисте *Крајке јовесји о Анјихрисију* Владимира Соловјова – *nota bene!* Или на Жансонову карактеризацију Сартра коју преноси Сретен Марић у књизи *О Сартру*, Службени Гласник, Београд, 2009, с. 68: „**човек намишља да искључиво из себе, из своје свести, створи сав свој универзум, да буде causa sui, свој бој, безјранична слобода**; али је он истовремено свестан да је његова свест апсолутна празнина, ‘ништеће ништа’, а његова слобода препуштеност апсурду”. Али уз важну напомену: као што Сартр пише у *Бићу и Нишјтавилу* – ‘Слобода другог је празна реч: кад бисмо чак и могли хтети да поштујемо ту слободу, сваки став који узмемо према том другом јесте

силовање његове слободе коју претендујемо да поштујемо.’ Ibid. с. 70) „Бемеовска концепција човека смештеног између Светлог и Мрачног Принципа такође му допушта слободу избора; могли бисмо да сумирамо Бемеовску позицију речима ‘ви сте оно што замислите’. Или, да позајмимо Сартрову класичну формулацију егзистенцијализма, ‘егзистенција претходи есенцији’. **Сартров Еџзистџенцијализам је Хуманизам је на много начина реприза Пикових Беседа о Досџојанству Човека.** Оба дела се баве достојанством човека, и оба откривају да је то достојанство слобода. Постоје, наравно и важне разлике” скреће нам пажњу Гибонс. „Пикова слобода се још увек налази унутар трансцендентног реда вредности, и одређена је коначним бројем могућих избора: бити звер или бити бог. Сартрова слобода почива на одбацивању свих трансцендентних вредности, и могућности које она отвара су безграничне. С друге стране, цео опсег могућности које нуди Сартр, као и онај који нуди Пико, могао би се свести само на две: аутентична егзистенција или живљење у лошој вери.” „Сличности између Пика дела Мирандоле и Сартра” закључује Брајан Гибонс „плод су заједничког сензибилитета, баш као и у случају *паралела између Еџзистџенцијализма и древноџ Гностџицизма.*” В. J. Gibbons, *Spirituality and the Occult From the Renaissance to the Modern Age*, First published 2001, by Routledge 11 New Fetter Lane, London EC4P 4EE, p. 11–12.

⁷ Упор. Лав Шестов, *Николај Берђајев Гностис и Еџзистџенцијална Философија*, Умозрење и Откривење, Плато, Београд, 2003.

⁸ Упор. Албер Ками, *Побуњени Човек*, Есеји, Паидеиа, Београд, 2008.

⁹ Упор. Ерик Фегелин, *Наука, Полиџика и Гноза*, Досије студио, Београд, 2012.

¹⁰ Упор. Жарко Видовић, *Оџлеги о Духовном Искусџтву*, Сфаирос, Београд, 1989.

¹¹ Упор. Glenn Magee, *Hegel and the Hermetic Tradition*, Cornell University Press, 2001.

¹² Упор. Маурицио Ферарис, *Goodbye Kant!*, Паидеиа, Београд, 2010.

¹³ Упор. Сретен Марић, *О Сарџру*, Службени Гласник, Београд, 2009. „Постоји код Хајдегера и код Сартра, као код свих љубитеља апсолутног, извесно манихејско, дуалистичко схватање света, инсистирање на сушинској контрадикцији и конфликту, који растрже и деградира људско биће: две су врсте егзистената, „биће по себи” и „биће за себе”. Прво је пуно, гломазно, бесмислено, нелогично, хаотично, сувишно итд. Кад га доживљавамо нас хвата вртоглавица и обузима гађење

(сем ако нисмо „гадови”, одвратни људи „духа озбиљности”). Према том „по себи” стоји „биће за себе”, слободна свест људска, „једно ништавило од Бића”, „рупа и Бићу”...” с. 23.

¹⁴ Упор. Данило Пејовић, *Сувремена Филозофија Зайада*, Накладни Завод Матице Хрватске, Загреб, 1979. „Сартрова филозофија егзистенцијализма зацијело је типично француска варијанта радикалног нихилизма, којему се све јавља искључиво као саморашчињавање Ништа: ја сам ништа, други је ништа, погледом и појудом ја га свлачим и скидам му маску „нечега”, све хоћу да попредметим, довијам се најразноврснијим лукавствима да бих у томе успио и истрајао.” с. 125.

¹⁵ Упор. Conor Cunningham, *Genealogy of Nihilism*, Routledge, London, 2002.

„*Genealogy of Nihilism* rereads Western history in the light of nihilistic logic, which pervades two millennia of Western thought and is coming to fruition in our present age in a virulently dangerous manner. From Parmenides to Alain Badiou, via Plotinus, Avicenna, Duns Scotus, Ockham, Descartes, Spinoza, Kant, Hegel, Heidegger, Sartre, Lacan, Deleuze and Derrida, a genealogy of nothingness can be witnessed in development, with devastating consequences for the way we live. As a dualistic logic, nihilism has come to ground existence not in life but in the absences beyond it. We who are, are no longer the living, but rather the living dead; in the death-wielding modern approach to knowledge, we are all reduced to cadavers.” „...nothingness – death – is the possibility for man (Sartre) or the subject (Lacan) to exist. Lacan argues that ‘Truth is akin to death.’ Here he seems to be following Hegel, who called Death ‘the absolute master’, which encourages Kojève to refer to Hegel’s work as a ‘philosophy of death’. Indeed, Kojève, taking Hegel’s lead, tells us that ‘there is no freedom without death’.

р. 253 „As Schelling says: ‘What is not ... is under what is.’ Или, речима Леонарда да Винчија – које ученик Шелинга Хајдегер наводи у свом писму Ернсту Јингеру (објављеном 1956. под насловом *Zur Seinsfrage*): „*Infra la grandezza delle cose che sono infra noi, l’essere del nula tiene il principato.*” (Упор. код Жана Бофреа, *Увод у Филозофије Ејзистџениције*, БИГЗ, Београд, 1977. с. 217.) „In a sense this is the bare existence that precedes every essence. Schelling goes further: ‘If we were able to penetrate the existence of things, we would see that the true self of all life and existence is horrible.’ This horrible truth is what Lacan calls the Real (*réel*), which is, in a sense, *être-en-soi*, to put it in Sartrean terms.” p. 255.

¹⁶ Упор. Гершом Шодем, *Главни Токови Јеврејској Мистицизма*, Градац, Београд, 2006. „Целокупни покушај луријанске кабале да теогонијски процес у Богу опише категоријама људске егзистенције представља напор да се формулише једна нова замисао Бога-личности, али му полази за руком једино да се окруни једним новим обликом гностичке митологије.” с. 245. „Следећи цитат” пише Шодем у белешци уз претходни навод „из пера немачког философа Ф. В. Шелинга, звучи као опис *цимиума* и његовог значаја за Божју личност: „Alles Bewusstsein ist Konzentration, ist Sammlung, ist Zusammennehmen seiner selbst. Diese verneinende, auf es selbst zurueckgehende Kraft eines Wesens ist die wahre Kraft der Persoenlichkeit in ihm, die Kraft der Selbstheit” (*Schellings saemtliche Werke*, Abteilung I, Band VIII, str. 74).” с. 387.

¹⁷ Упор. Glenn Magee, *Hegel and the Hermetic Tradition*, Cornell University Press, 2001.

¹⁸ На санскриту *an-atma*, а на палију *an-atta* – непостојање душе.

¹⁹ Од латинског *neto* – нико.

²⁰ Упор. Slavoj Žižek and John Milbank, *The Monstrosity of Christ*, The MIT Press, 2009.

²¹ S. XXXV, 85. Sunnata-loka-suttam (Говор о ништавности света).

²² Упор. Чедомил Вељачић: *Размеђа Азијских Филозофија*, Свеучилишна Наклада Либер, Загреб, 1978, II део, стр. 234.

²³ Ibid. с. 235.

²⁴ Ibid. с. 235–236.

²⁵ Ibid. с. 422.

²⁶ Упор. Франсис Жансон, *Сарџр*, Киша, Нови Сад, 2014, с. 144.

²⁷ **Абракадабра** је *зайагносемийски* израз, за који постоји веровање да има магијску моћ. Води арамејско порекло, састоји се од три речи, и то АБРА, КА и ДАБРАХ. Прва реч, представља глагол у значењу НЕКА БУДЕ, БИЋЕ, УЧИНИЋЕ СЕ, СТВОРИЋУ, УЧИНИЋУ (кохортатив). Наредна реч је предлог КАО, и трећа је реч партицип глагола: ГОВОРИТИ, КАЗИВАТИ, или именица: говор, говорење. Цео би израз значео следеће: НЕКА БУДЕ КАО ШТО ГОВОРИМ. Упор. Жељко Станојевић, *О Језику Срба и Јевреја*, Јован, Београд, 2001. Важно је учити супротстављеност **магијског Абракадабра** – које има смисао „Нека буде воља моја!” – и **молитвеног „Амин!”**, које има смисао „Нека буде Воља Божија!”

²⁸ На пример у својим Криптоисповестима *in nise* у кратком тексту о Малармеу из 1953. године. „Маларме више не верује у Бога...Након што је сопственим рукама убио Бога, Маларме је још тражио божанско

јемство. Требало је да поезија остане трансцендентна, иако је он укинуо сваки извор трансценденције: пошто је Бог мртав, извори надахнућа могли су да буду само у гнусоби.” Жан-Пол Сартр, *Изабрана дела*, Књига 6, *Шта је Књижевност*, Нолит, Београд, 1984, *Маларме (1842–1896)*, с. 382. Затим: „Маларме није случајно написао реч „Ништа” на првој страни својих *Целокујних њесничких дела*. („Ништа, та пена, девичански стих...”) Пошто је песма самоубиство човека и поезије, биће треба најзад да се склопи над том смрћу, тренутак песничке пуноће треба да одговара тренутку поништења. Стога је ништавило истина која је *настала* из тих песама.” с. 385. „Маларме ни тренутка не сумња у то да ће с њим, ако се убије, умрети и читав људски род; то самоубиство је геноцид. Нестанком би се бићу вратила његова чистота.” с. 384. „Био је у потпуности песник, у потпуности посвећен критичком уништавању поезије кроз њу саму; *јојуј духа из хладних висина, јосмајрао је себе...*” Све нам ово Сартр, у маниру Августина и Русоа у ораховој љусци (а пишући *Светлој Женеа* надугачко и нашироко; али не заборавимо: Малармеу је давао предност, чак и у односу на Женеа), тобоже говорећи о Малармеу – мада наравно **и** о Малармеу, али тачно и само у оној и оноликој мери, у којој му је Маларме заиста био подударан као духовни сијамски близанац – признаје, каже и најискреније исповеда, сасвим отворено и неувииено, пре свега о самом себи: *Ipsissimus*-у („Најсвојијем” или „Најсопственијем”), речено на начин друга два (из легиона који се представља са: „Има нас много!”) Сартрова сијамска близанца: Макса Штирнера и Алистера Краулија. „Будисти Отварање Ранга *Ipsissimus*-а зову” пише Краули у *Liber B vel Magi* „транс Нерода-Самапати.” А њихов старији **сијамски близанац-койлан** (Сартровски и Жансоновски речено) Гаутама, као што сви врло добро знамо, тај транс такође назива и „Носорог”, у својој истоименој (сасвим Малармеовски интонираној: по духу) песми.

„У *Бићу и Нишавилу*” разоткрива нам Сартра као потајног песника, можда и следећи издајнички миг Жансона, ко зна, Сретен Марић: „Сартр је испевао на свој начин кошмарну поему љигавом као космичком феномену, тој ‘млохавој, слузавој, женској активности усисавања’. Љигаво мутно живи под мојим прстима и ја га осећам као вртоглавицу, оно ме привлачи као дно понора...живот је агонија духа, егзистенција је дегенерација” (Марић, *О Сартру*, с. 26.) Али пошто је у свакој поезији (па чак ништа мање и у философији, на шта нам скреће пажњу

Шестов), по Верленовим речима, *Музика њре свеја а све остјало је лиије-раиура*, чујмо бар неке Сартрове стихове из његове романескне (и подједнако кошмарне) поеме *Мучнина* (наравно, на француском оригиналу, ради верности музици):

„massives, informes, vagues, amorphes,
lourdes, tiedes, flasques, mouilles,
doux, douceatre, languissantes, louches,
veules, cremeuses, visqueuses, sucrees,
eppaisses, grosses, grasses, enormes,
monstrieuses, obsenes, horribles, fades,
opaques.”

(„масивне, бесформне, неодређене, аморфне,
тешке, млитаве, мекане, влажне,
благе, бљутаве, немоћне, мутне,
слабе, скорупасте, вискозне, шећерасте,
густе, затворене, масне, застрашујуће,
монструозне, бестидне, ужасавајуће, неукусне,
непровидне.”)

Лако је замислити „Егзистенцијалистички” манастир, у којем „егзистенцијалистички” монаси даноноћно рецитују ову Сартрову мантру (уз многе друге). А може бити да неки још одавно чак и реално постоје, само под другачијим називима? И неочекиваним...

Овој Сартровој поеми би вероватно најбоље одговарао наслов *Ствари*, а то је и њена тема.

Или можда: *Ала је леј овај свети, овде камен онде цвети.*

Или пак: *Певања дејенерисаној койилети?*

Наравно, оно што мучи *иесника нишџавила* Сартра гледе ствари – то је, прво, што *оне нису леје као нишџавило*, како се то разоткрило Малармеу – и друго, подједнако мучно и неподношљиво, и надасве увредљиво: то је „*иособности ствари – ириродна сџрукџура иредмети* *није рационална*. Штавише, предмети се у својој посебности опирају разумским одредбама.” (Упор. Мирко Зуровац, *Уметности и Егзистенција*, с. 161.) Па, ако већ човек не може да схвати ни суштину једног мрави – по речима Светог Василија Великог – зар онда имамо право да се чудимо што је, кад је већ тако, сва творевина од стране Сартра

магијски проглашена, па и он сам, и наравно Бог: за БЕСКОНАЧНО КИСЕЛО ГРОЖЂЕ, од којег су му, као разочараном а бескрајно гордом рационалисти *йаклено йрнули зуби* током читаве његове КИСЕЛЕ ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ свеједно да ли пре или после ходеће или истоветне са његовом КИСЕЛОМ ЕСЕНЦИЈОМ? Као и свим гностицима, нихилистима и аперсоналистима, тачније антиперсоналистима свих времена, и не најмање од свих будистима.

²⁹ „Вољу за моћ, вољу за владавину, *libido dominandi*, Ниче уводи као страст која треба да објасни вољу за интелектуалну обману. Посматрајмо тај пут на којем страст гони гностичког мислиоца од деонице до деонице.” (Ерик Фегелин, *Наука, Политиика и Гноза*, Досије студио, Београд, 2012. с. 20) И не заборавимо да Сартров човек, не само да може да каже као Рокантен у *Мучници*: „Мука...није *йо* више нека *йролазна болесй* ни неки *йролазан найаг*: *йо сам ја*”, већ исто тако и у потпуно истом смислу он каже као и Ничеов: *libido dominandi: йо сам ја!*” Односно као и Спинозин: *o sancta superbia, superbe diabolicque: йо сам ја!* Односно као и Будин: *santam nirvanam: йо хођу да будем: айсолуйно безлична бесвесносй и бесловесносй: не-ја!* Баш као и Будин, Спинозин и Ничеов човек, и **Сарйров човек се**, како га успешно и верно описује Зуровац (*Умейносй и Ейзисйенција*, с. 168) „**осећа уйрожен и лишен смисла, јер се човек сйишшава у себи и смирује само када је „субјекай”**, **када свей йред њим дрхйи**, када га нико не краде и присваја.” Када као Буда може да ускликне с „блаженошћу”: „Нећеш ме више кућити, о Зидару!” Дакле, управо о том путу *ресенйимана* Фегелин говори, описујући деонице *via dolorosa* мученика нечастивог, односно гностичких мислилаца – ка њиховом „светилишту”, и врховном култу њихових малих (нихилизам) и великих (немоизам) мистерија: ка идолима безбитијности и безличности: „У гностичком кретању, ипак, човек остаје затворен” (још тачније: самозатворен у свом паклу, закључавши самога себе изнутра) „за трансцендентно бивство; воља за моћ наилази на зид бивства” (Сартровски речено: СУПЕРКИСЕЛИ ЗИД) „које је постало тамница; она приморава” (односно гностик сам себе приморава, уз малу помоћ нечастивих духовних са-дејственика: „пријатеља”) „дух на ритам обмањивања и саморастрзања...Владати, значи бити Бог; да би био Бог, гностички човек узима на себе муке” (и **мучнину!**) „обмањивања и саморастрзања.” (Фегелин, с. 21) За први стадијум обмане, карактеристична је обмана „која се не разликује нужно од каквог погрешног суда из неког другог него гностичког мотива...У другом стадијуму,

мислилац постаје свестан неистине свога исказа или спекулације, али у њима истрајава упркос свом знању...У трећем стадијуму се, као мотив подвале, разоткрива и постаје свесна побуна против Бога. Продужавањем интелектуалне подвале у знању о мотиву побуне, обмана добија додатни карактер акта „*демонске лажљивости*” (Фегелин, с. 23)

³⁰ Упор. Франсис Жансон, *Сартр*, Киша, Нови Сад, 2014, с. 143.

³¹ Paul Vincent Spade, Jean-Paul Sartre's *Being and Nothingness*, Class Lecture Notes Professor Spade Fall 1995.

³² READING SARTRE, On phenomenology and existentialism, Edited by Jonathan Webber, First published 2011 by Routledge, London and New York, Sarah Richmond, *Magic in Sartre's early philosophy*, p. 145–160.

³³ Жан-Пол Сартр, Изабрана Дела, Књига 8, *Филозофски Сјиси*, Нолит, Београд, 1984, *Скица за Теорију Емоција*, с. 44.

³⁴ Ibid. с. 42.

³⁵ Ibid. с. 36.

³⁶ Ibid. с. 33.

³⁷ Ibid. с. 37.

³⁸ Alasdair MacIntyre, *Existentialism*, in *A Critical History of Western Philosophy*, D. J. O'Connor, ed. (New York: Free Press, 1964) pp. 509–29. „Сартр је разочарани рационалист...он непрестано пише као да очекује да Декартовски или Лајбницовски или Хегеловски поглед на свет буде истинит, и разочаран је тиме што није. Све би требало да буде нужно тако како јесте, да све коначне појаве буду делови јединствене рационалне целине, свака са довољним разлогом да буде то што јесте како јесте, који би ако бисмо га само знали свему обезбедио апсолутно рационално оправдање и објашњење. Када Сартр увиђа концептуалне поенте одавно познате из списка Британских емпириста, чини то са драматичним чак мелодраматичним осећањем, које је уочљиво одсутно код Лока, Барклија и Хјума. Или то није сасвим тачно? Када на крају прве књиге *Огледа о Људској Природи* Хјум описује своје искуство спознајнотеоријске вртоглавице, веома смо близу света *Мучнине*: „Пренеражен сам и поражен свим овим питањима, и почињем да осећам да сам у најјаднијем и најбеднијем замисливом стању, опкољен најдубљом и најгушћом тамом, скоро сасвим лишен могућности коришћења било којег свог уда или способности.” Шта је то толико поразило Хјума? По Мекинтајровом мишљењу: „Емпиристички неуспех оправдања индукције (који) се заснивао на прихватању рационалистичких стандарда оправдања. Хјумов емпиризам је емпиризам разочараног рационалисте.”

Слично се збило и у Сартровом случају. По Мекинтајру (који овде пише и размишља готово идентично Лаву Шестову): „Када је било потребно вратити се корак натраг у расправи, и довести у питање целокупно рационалистичко коришћење појмова као што су „довољан разлог”, Сартр задражава рационалистичке појмове и језик, и карактерише свет као „ирационалан” и „имун” на примену рационалистичких категорија (и система).” Могли бисмо то и овако формулисати: Сартр је када су се зачуле ратне трубе, и када је битка тек требало да почне, напрасно *из дремежа* запао у *дубоки комајносни сан*: као заклан, или, још тачније: као зачаран. И све што је потом „мислио” и „философирао” чинио је као сомнабулиста. Чудна ствар. И што је најневероватније од свега, како и Мекинтајр запажа: „По сопственом Сартровом мишљењу, да су Лајбниц и Хегел били у праву, престали бисмо да будемо слободни. Дакле, **у Сартровом ламенју постоји нешто дубоко лажно и неискрено** – и савим погрешно и самопротивречно. Сартрово сопствено понашање, у његовом личном животу, док је измишљао и писао *Мучнину*, није било нимало Рокантеовско, о чему у својим мемоарима сведочи Симон де Бовоар. Сартрова „приватна” недоследност у односу на учење које је јавно исповедао била је **најизразитији мојући пример лоше, веома лоше вере.**” То потврђује и Сретен Марић, да: „Сартр, по властитом признању, *никад* није мислио ни доживљавао оно што је писао.”

³⁹ Жан-Пол Сартр, *Изабрана Дела*, Књига 8, *Филозофски Сјиси*, Нолит, Београд, 1984, *Скица за Теорију Емоција*, с. 39.

⁴⁰ „Das Wunder ist nur eine Gewalt über natürliche Zusammenhänge und damit nur eine Gewalt über den Geist.” „Чудо је само насиље над природном везом ствари и тим самим је насиље над духом.” (Хегел)

⁴¹ „Светски Дух не само да има довољно времена – није само време оно што се мора утрошити ради задобијања неког појма, за то је потребно много шта друго. Што он исто тако жртвује толике људске нараштаје и генерације у радовима на томе своме самоосвешћавању, што тако много расипа на постајање и пропадање – њему ни до тога није стало. За такво расипање он је довољно богат, он води свој посао навелико, њему стоје на располагању нације и појединци које може да жртвује...” (Хегел, *Увод у Историју филозофије*)

⁴² Зоран Ђинђић, *Насиље и Субјективност*, Истраживачко-Издавачки Центар ССО Србије, Нови Београд, 1982. Ево како у овом делу Ђинђић изванредно луцидно тумачи Хегелову Филозофију историје: „У победоносном напредовању сваки „развојни проблем” се, и пре

него што је до краја разложен, *дијалектичким хокус-џокусом* претвара у властито решење...” с. 12. Пишући о Имануелу Канту, у поглављу карактеристично насловљеном: *сањар синтезе*, Ђинђић доводи у занимљиву везу, гледе односа насиља и субјективности, Хегела и Канта: „На парадоксалан начин (Хегел би рекао, на дијалектички начин)” (а Жижек би се, на страни Дијалектике *суйројсџавио* Милбанку, на страни Парадокса) „Историја, иако производ индивидуа, против воље индивидуа реализује истину индивидуа (тј. њихово „трансцендентално одређење”). *Тоталитарно ѝросвејџиљсџиво* кулминира у овом *дијалектичком хокус-џокусу*: бит субјекта *јесџие* слобода, али да би се та бит реализовала неопходно је извршити насиље над субјектом, јер се не може препустити његовој спонтаности да одлучује о тако значајној ствари као што је – судбина субјекта.” с. 170. „Да би се овој, по себи разорној, дијалектици антагонизма (приватних интереса), приписала конструктивност (што је Кантова намера) неопходно је, сместити је у шири контекст, где дијалектика показује своју *мефисџофеловску особеност*, тј. да агира конструктивно чак и када јој је непосредни циљ – деструкција.” с. 167. Као што видимо, *дијалектички хокус-џокус*, дакле *маџија* као *modus operandi* и *modus explanandi* (који су овде заправо синоними, јер: у мизософији је оперативна (или примењена, практична) *маџија* – управо теорија; баш као што је у философији односно богословљу оперативна (или примењена, практична) *молиџва* – управо теорија) било је нешто подједнако карактеристично и за Канта и за Хегела, те наравно, утолико пре и за Сартра, као: „највећег теолога Запада” и „већег будисту од Буде”, што се најзад показује као, по свему судећи, сасвим синонимно. Као што већ знамо, овај *маџијски* и *мефисџофеловски* аспект Кантове „философије” наглашава и *философ* Жарко Видовић, сасвим у Ђинђићевом смислу. Додуше, ови гласови вапијућих у пустињи које мало ко чује а још мање њих их слуша, ипак нису били без претходника, нити су остали без следбеника. Послушајмо прво два права следбеника, *философа* Конора Канингема, демистификатора читаве историје магијске мизософије нихилизма и немоизма, и *философа* Цона Беца, шта они кажу о „мудрацу” или Звери из Кенигзберга: „Као добар *маџионичар*, Кант чини да ствари ишчезну, он доводи феноменални свет до трансценденталне *џачке ишчезавања* односно до објекта чистог мишљења, чисте трансценденталне ноеме = x.” John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Blackwell Publishing, United Kingdom, 2009. стр. 236. Рекавши и откривши нам то,

Бец нас одмах упућује на *Генеалоџију Нихилизма* Конора Канингема, на поглавље 4 ***KANT Causing all to disappear***: „Even at a transcendental level a structural reduction and subsequent monistic unicity seem to arise. What we arrive at is a *noumenal nominality*, the ‘x’ – what Hamann called a ‘Talisman’, and Schelling called ‘nothing’ (Канингем, с. 92) It seems that we have Man as the site of what I call ‘disappearance’. We started with a subject and ended up with a monistic ‘x’ which mystically generates what has here been seen as the entire set of formal distinctions. It seems, then, that Kant was also guilty of having the something reduced to nothing, and then having this nothing ‘be’ as something.” (Канингем, с. 94) „For more on ***Kant as a magician***, see Conor Cunningham, *Genealogy of Nihilism: Philosophies of Nothing and the Difference of Theology* (London: Routledge, 2002).” На истој страни Бец упућује, наравно, и на његовог и Канингемовог заједничког учитеља Хамана, којем је уосталом посветио целу књигу: „Among Hamann’s initial charges, then, is that Kant turns out to be an unwitting ***magician***; which is another way of saying that, ***like all magic acts, the Critique is based upon an illusion***.” Џон Бец нас упознаје са великим, једним од највећих претходника, генијалним *философом* (тако ретком зверком у „великој” немачкој култури, или би пре требало рећи нацији? – па опет, зачудо, наравно одбаченом од исте те „културе” која би, по речима Ханса Урса фон Балтазара, кренула сасвим другачијим током, да се определила за Хамана уместо за Канта – и непознавање и несхватање рада овог великана не би достизали толико фрапантне размере, као на пример у „студијама” Исаије Берлина) Јоханом Георгом Хаманом, који је у потпуности прозрео ***маџијски карактер и основу Кантове „философије”***: „Хаман види Кантову философију као врсту ***Гностичизма***, као врсту ескапистичког сензибилитета који пориче живот, као врсту патологије, за коју су чула, историја, језик и искуство у извесном смислу нечисти и у сваком случају, нечиста оруђа истине: Заиста, из толико много аналитичких судова може се препознати ***Гностичка мржња према материји***, или такође ***мистичка љубав према форми***...

Кантова философија је „***алхемијска***” – његова апстрактна философска терминологија је клизава и неодређена, као течна жива у поређењу са чврстим металима – њен трансцендентални метод подразумева истоврсни процес ***јурификације***, као и ***алхемија***; једина разлика је у томе, што је код Канта „нечисти талог” односно „прљавштина” која мора бити одстрањена да би се добио „философски камен” – појав-

но искуство. То је такође и „**маијски**” процес, утолико што је код алхемичара процес препорађања „најдужи пут” (*longissima via*), док Кант обећава препород преко ноћи: зору одмах наступајуће обећане револуције просветљења. Хаман ту револуцију не повезује са надоласком (истинског) просветљења, већ „новог Луцифера”, који *се претвара у анђела светлости* (2 Кор. 11, 14). „ (Бец, с. 204. и 246) Све у свему, ако послушамо Хамана (ученика Паскала и учитеља Кјеркегора и Шестова: члана тајног друштва **Великих „Емоционалисџа**” у још ненаписаној правој Историји Философије), Шелинг није био никакав оригинатор (чак ни у односу на Канта), већ само најобичнији понављач, (уз то и фалсификатор) иако је најбољи тумач Хајдегера *ио самом Хајдегери* Жан Бофре, зачудо, наравно мислио „мало” другачије: „Изгледа да је остало једино Шелингу да наслути, без сумње потпомогнут посредовањем Бемеа, какву је истину крила реч *Existenz*, која је директно транспоновала у немачки латинско *existentia*. За Шелинга *Existenz* увек садржи аспект откривања (*Offenbarung*). Изгледало је да она садржи део који је у вези са **свештошћу**.” (Бофре, с. 180) Али, каква је, и чија је то светлост? „...не може ни бити развијања есенције” спремно нам одговара Бофре „осим на бази и у оквиру ек-систенције, схваћене...као отварање хоризонта који је свет у освит зоре. **Ex lucifero.**” (Бофре, с. 179) Да се подсетимо: „Кант обећава препород преко ноћи: зору одмах наступајуће обећане револуције просветљења. Хаман ту револуцију не повезује са надоласком просветљења, већ „новог Луцифера”, који „се претвара у анђела светлости” (2 Кор. 11, 14).” (Бец, с. 246) И Гаутама Буда је ту револуцију повезао са надоласком: *Буде Маијреје*.

⁴³ Жан-Пол Сартр, *Изабрана Дела*, Књига 8, *Филозофски Сјиси*, Нолит, Београд, 1984, *Скица за Теорију Емоција*, с. 39.

⁴⁴ Жан-Пол Сартр, *Изабрана Дела*, Књига 8, *Филозофски Сјиси*, Нолит, Београд, 1984, *Трансценденција Еја*, с. 315.

⁴⁵ Пример Маркових еквивокација са речју „природа” који даје Фегелин.

⁴⁶ Христо Јанарас, *Философија из новој ујла*, Братство Св Симеона Мироточивог, Врњачка Бања, 2000. с. 271.

⁴⁷ „Сартрова студија *La transcendence de l'ego* би добрим делом могла послужити” пише Вељачић „као модерна апологија Будистичког становишта: о тренутности састојака појавне свести у току збивања (*bhavana-soto*) уз негацију трајности трансценденталног субјекта (*atma*).” (Вељачић, II, с. 175.) „Проблем континуитета личности у изворној Бу-

дистичкој философији не може се изразити адекватније него што га је формулисао Сартр у постулату ‘конституисања људске реалности као бића које је оно што није, а није оно што јесте.’” (Вељачић, II, с. 204.) „Ђаински описи те „вискозне супстанције” (како Јакоби назива кармичку твар у *Studies in Jainism*) подсећају нас понекад на Сартров опис егзистенције у посебном поглављу о тој теми у *Бићу и Нишћавилу*...Ослобођење од *asava* (кармичких излива страсти) Буда назива „утрнућем” (*nibbanam*), крајњим смислом религије која није ништа друго него ‘пут прочишћења.’” (Вељачић, I, 191.) И заиста, у *Трансценденцији Ејоа* (Упор. Жан-Пол Сартр, Изабрана Дела, Књига 8, *Филозофски Сјисци*, Нолит, Београд, 1984, *Трансценденција Ејоа*, с. 295–326.), Сартр изводи свој највећи мађионичарски трик (као добар Будин, и не само Будин ученик): „**ишчезавање ејоа**”. Он нам овде, наравно криптички и на Кинеском жаргону академске феноменологије – што и приличи езотеричности Великих мистерија: култа Немо-изма – разоткрива највећу тајну својег „Егзистенцијализма”: иако егзистенција претходи есенцији, ипак, то не значи да је она главни газда било чега, па наравно ни слободе ни саме себе. Сартр се „ратосиљао” Бога као Есенциатора, али само да би се боље бацио у загрљај чудној зверци: Апсолутно Безличној Свести. Апсолутно Безлична Свест је, проповеда Сартр „први услов и апсолутни извор егзистенције.” (с. 26) Шта је та Апсолутна Безлична Свест? „Та апсолутна свест, **када се очисти од Мене**, нема више ништа од *субјекта*, нити је збирка представа: она је просто **први услов и извор егзистенције**.” (с. 26) Дакле: **егзистенција претходи есенцији**, али **апсолутно безлична свест претходи егзистенцији** (као њен први услов и апсолутни извор)! Недостаје још само један корак – познат у Будизму а вероватно и у Сартризму, само неизречен – „оно” „што” претходи и самој апсолутно безличној свести, и „чему” се и она сама коначно враћа, јер јасно је, ликвидација ејоа, субјекта, личности, не може бити и није довољна за апсолутну слободу нирване, за *santam nirvanam*: чак и безлична, свест је сувишна. За постизање *santam nirvanam* потребно је ослободити се сваке, па чак и апсолутно безличне свести, и достићи **коначно решење**: апсолутно безличну и бесловесну бесвесност: „утрнуће без остатка” (*nir-avasesa-nibbanam*): **santam nirvanam**.

⁴⁸ „Избављаш нас окова које смо себи сковали, само ако више не дижемо против Тебе рокове лажне слободе.” (Блажени Августин, *Исјо-веси*) У Будиној песми о носорогу, коју смо већ помињали у белешци о Сартровој кошмарној поеми *Биће и Нишћавило* и његовој романескној

поеми *Мучнина*, у *Sutta-nipati* (I, 35–75), свака се строфа завршава рефреном: „**Усамљен се крећи као носорог!**” Чедомил Вељачић нам дарује неколико строфа које певају о том Будином аскетском идеалу (*Размеђа Азијских Философија* I, с. 192):

„Напусти сина, жену, оца, мајку,
новац, имање, целу родбину,
и тако без жеља, а и без страсти,
усамљен се крећи као носорог.

Срца неспутана са пет препрека,
прочишћеног од све загађености
раскидом везе љубави, мржње,
усамљен се крећи као носорог.”

Садржај ове песме *койилеџа* (Жансоновски речено у вези још будистичкијег мислиоца, и потајног *јесника-чаробњака* Сартра) Гаутаме Буде, сасвим одговара садржају Бемеове поносне декларације о сопственој апсолутној независности и слободи: „Немам у своме знању ни речи узете из разних књига, него ја те речи сам из себе вадим.” Тако је говорио *Ipsissimus* из Герлица, чувар стоке, обућар и рукавичар Јакоб Беме. Или би пре требало рећи, како за њега тако и за Сартра и Буду – за цео Легион *Ipsissimus*-а – онако како је то формулисао Себастијан Франк: „Птица у ствари не пева и не лети. Она је певана и летена ваздухом. Бог је тај који у птици пева, живи, гнезди се и лети.” Али, ко је био Франков „Бог”? Будин? Спинозин? Кантов? Лихтенбергов? Хегелов? Хајдегеров? Сартров? Наравно: „Нико”! *Идол* Апсолутно *Безличне Свесџи* – као Сапунице Чији су мехурићи егои – а и Она Сама Само Мехур Апсолутно *Безличне Бесловесне Бесвесносџи* Апсолутно Никог.

⁴⁹ Франсис Жансон, *Сарџр*, Киша, Нови Сад, 2014, с. 143–144.

⁵⁰ Упор. Богдан М. Лубардић, *Николај А. Берђајев између Ungrunda и Оца*, Бримо, Београд, 2003. *Николај Берђајев* (који у *Самосјознаји: јокушају ауџобиоџрафије* исповеда да му се увек *јовраћало од муке* када види трудницу) је био – (не баш у мери у којој „сопствени праузрок” и *койиле Жан Пол Сарџр*, али и дијагноза и *Лек јодједнако важе за обојицу*) – „заточеник Ungrunda”, од којег *њеја и њејова учења, као и свакоја, може ослободити џек Љубав Оца.*” с. 103.

МАГИЈА КАРЛА ШМИТА
или
Појам Политичког
и
Велике и мале мистерије Децизионизма

„Механика је физика примењена у пракси, док је магија примењена метафизика.”¹

Френсис Бекон

„Ми одавно марширамо према једној магичној нултој тачки преко које ће прећи само онај ко располаже другим невидљивим изворима снаге.”²

Ернст Јунгер

„Онај ко подлегне магијској моћи, тај постаје њен техничар и прималац наредби чак и кад оствари успешну каријеру и доспе до високих и највиших положаја.”³

Гроф Кристијан фон Кроко

„Интерпретатор једног магијског opus-a не сме да наседне на магију.

При истеривању демона може помоћи политичка наука.”⁴

Ерик Фејелин

*Comprendre avec la logique de coeur le gloir de mensonge noble c'est detruire.*⁵ Разумејти логиком срца славу њлемениће лажни значи уништиће је.

У Шмитовом „појму политичког” се уопште не ради – ни о појму, ни о политици, ни о философији. Генеалогичка „политичког” се готово сасвим подудара, са генеалогичком нихилизма, до те мере да би се слободно могло рећи да је то једна иста генеалогичка, и да се заправо ради о синонимима: синтагма *нихилизам њолијичкој* представљала би неинформативни плеоназам.

Али ови синоними нису лишени генеалогичке „хијерархије” и приоритета у анаксиолошком смислу. „Политичко” је тако *короларијум* нихилизма (на неки начин: млађи брат близанац), а нихилизам је са

„своје” стране *короларијум ѿамне ѿраоснове*, или, прецизније речено: немо-изма⁶.

Три сијамска близанца: „политичко”, нихилизам и немо-изам, имају и сестру близнакињу, *конфронѿирану* – као што су и њена браћа, редом: полису, бићу и личности – *мудросѿи*, и љубави *ѿрема мудросѿи*: мизософију.

Генеалогија „политичког”, нихилизма, немо-изма и мизософије је, дакле:

једна иста генеалогија.

Волеѿи неѿријатѿеља и ѿрешника јесѿи сѿасѿи ѿа.

Сѿасѿи неѿријатѿеља и ѿрешника јесѿи волеѿи ѿа.

* * *

За нас, смртнике: *реѿи* није исто што и *арѿуменѿоватѿи*, а камоли што и *доказатѿи*. Стога тврдње које смо изнели у горњој „Преамбули”, намеравамо да образложимо и поткрепимо у главном тексту овог Огледа.

Наш одговор на Шмитов изазов – са пратећим образложењима и поткрепљењима – започећемо са његовог еротематичког краја, не би ли тако срећно, стигли и до догматичког – кроз медијум критичког испитивања, и наравно пропитивања – отпочећемо у облику изазовних питања.

Левијатѿанов ѿрсѿен. Има ли „политичко” онако како га је замислио (или измислио, или *ѿримио*: незнано одакле и од кога) Карл Шмит – велику *ексѿланатѿорну моћ* у тумачењу и разумевању *реалѿолиѿиѿике*, или можда, насупрот томе, има – велику *мисѿификаѿорску* и *аѿолоѿеѿиѿску моћ*, пропагандну, убеђивачку, митолошку, (о)култну, и тако даље, на великој услузи и више него добро дошлу *било каквој чисѿој реалѿолиѿиѿиѿи* и њеним носиоцима, *свеједно* да ли у жутом, црвеном или црном делу спектра „политичког поља сила”?

Да ли је „појам политичког” *увид*, односно проистекао из увида у заиста реално стање људских ствари, или се пак ради само о пукој *маѿијској манѿри* и покривалу, „политичком” смоквином листу, и врсти царевог новог „политичког” одеда, које спречава размишљање и онемогућава питања одговарајући на њих и пре него што су постављена.?

(Или, исто то питање само мало другачијим речима постављено, гласило би отприлике тачно овако: Да ли би било оправдано закључити, нарочито после најновије *ѿандемијске* ренесансе Шмитове мисли,

да није довољно *живосајти* прстен моћи Шмитовог „појма политичког”, већ да га је потребно *разоријти* у прах и pepeo и *развејати* на све четири стране света? Или, још боље: *расјојити* га као један од прстенова моћи Саурона (читај: Левијатана, или Бехемота, или Великог Инквизитора, или Великог Брата, или Апсолутног Суверена – псеудоними су многи, али: принцип је исти, све су остало нијансе – а и Принцепс свих овде набројаних, *Il Principe*, Надвладалац и Надсуверени Надгосподар је исти: Антихирист *incognito*) у огњеном језеру високо на Планини Теологије?)

Да ли „појам политичког”, да још мало разрадимо питање, слично како Саурономом, тако и Гиговом прстену, чини невидљивим – шта и кога? – праве намере и праве носиоце „чисте” моћи, у костимима разних боја „политичког” „освештаним” „реалполитичношћу” горке „истине” о „правом”, „вечном” и „непроменљивом” „непоправљиво злом” стању људских ствари – у шта нас убеђују, све гласније и све упорније, све многобројнији аутори – готово као у време зенита „политичког”: у златно доба Трећег Рајха?

Ако се испостави да је тако, а плашимо се да нема никакве сумње да јесте, очекује нас ни мало лак, ни безопасан подухват: теоријска авантура веома слична авантури *Дружине њрсјена* из славног Толкиновог дела: „Господар прстенова”. Јер, и Карл Шмит је, сасвим исто као и Толкинов Голум, био очаран, залуђен, и „заљубљен” без остатка у „прекрасни” прстен моћи „политичког” (који доноси смрт својем носиоцу, али и свим његовим жртвама, односно „клијентима”). Зато, безумно волећи овај чаробни прстен моћи, више него свој сопствени живот – а камоли других људи, и свега постојећег – Карл Шмит је, док је био жив, учинио све што је било у његовој моћи (али и његових невидљивих „пријатеља”, односно помагача), да његов идол ужива магијску заштиту коју је око њега брижно исплео, змијском лукавошћу и демонском препреденошћу „бриљантног” јуристе (којег бисмо на латинском могли, још прецизније именовати, као: *advocatus diaboli*). Он је дакле исткао суперпрепредену мрежу, разапевши је у сваком кутку и закутку огромног лавиринта својих црномађијских списа *велике оданосјти* и *заљубљеносјти* у култ и идол „политичког” (чије су мале мистерије рат, а велике Смрт) – са страсном жељом да се *џа истиа љоча* врти чак и после његове смрти: *во вјеки вјеков*, односно: до коначног решења питања човека, као *бесмислене сјрасјти*.

* * *

Маиџа моћи и меки Ungrund. „Очевидно се код Шмита ради” говори један од ретких трезних, међу пијаним тумачима Шмита, Гроф Кристијан фон Кроко у својој књизи *О Немачким Мишловима* „о суманутом изопачењу ствари, о наопаком схватању не само правила и изузетака, него и о погрешном разумевању политике као такве уопште.”⁸

Али, на жалост, констатује Кроко: „За све нас данас, али још више за будућност, поставља се горко и обеспокојавајуће питање: шта још све може да се догоди, када још увек или поново постоји толико оних који су задивљени поштоваоци и следбеници професора из Плетенбурга?”⁹ Прецизније речено: професора из Сан Каскијано-Плетенбурга. (Како нас обавештава Александар Молнар: „Шмит се у великој мери надањивао Макијавелијем. После другог светског рата Шмит се у тој мери идентификовао са Макијавелијем да је и родну кућу у Плетенбургу у којој је живео називао Сан Каскијано (Manfred Dahlheimer, *Carl Schmitt und der deutsche Katholizismus 1888–1936*, Paderborn, Ferdinand Schöningh, 1998).”)¹⁰

„Онај ко подлегне магији моћи” упозорава нас Кроко, истовремено нам дајући важан кључ за тумачење живота и прикљученија нацистичког адвоката Карла Шмита „тај постаје њен техничар и прималац наредби, чак и кад оствари успешну каријеру и доспе до високих и највиших положаја. Оно до чега му је стало, то је да виртуозно барата са моћи и да је стручно употреби...У том смислу ваља онда и схватити реченицу Карла Шмита: ‘Најбоље што постоји на свету је заповест!’ (Carl Schmitt, *Legaliät und Legitimität*, München-Leipzig, 1932).”¹¹

Ако се случајно запитамо: каква заповест, чија заповест? – Шмитов одговор је: било каква, савим свеједно која, одлука је све а њена норма је: Ништа. Сасвим логичан, чак једини могућ одговор, једног верног припадника *Нихилистичке Интернационале*.¹²

„Уз извесне разлике Шмит остаје у Хајдегеровој близини и управо егзистенцијал Смрти поставља у средиште свог дискурса политичког.”¹³

Као да је управо ово, ову танатофилију и танатолатрију, запазио и Жорж Клемансо, када је записао, како наводи Кроко, следеће речи, са ретком оштроумношћу и проницљивошћу: „Ти људи (Немци) воле смрт. Ти људи имају једно божанство у које, дрхтећи али и са неким екстатичним осмехом на лицу, подижу свој поглед као да су омамљени неком несвестицом. То божанство је смрт.”¹⁴

Зачудо, Клемансоова дијагноза, коју је пренео Кроко, разгневила је Шмитовог, како он сам каже, *йолусведока* Невена Цветићанина, који, по својим сопственим речима: „Шмитову тезу (пријатељ-непријатељ) узима у нешто разблаженијој варијанти...ствари посматра рационалније од њега...види ствари мање ригорозно...и појмовни пар пријатељ-непријатељ поима у „меком” смислу”¹⁵, и који је, како смо мало пре навели, чак успео и да уочи и да призна Шмитов Нихилизам и Танатоцентричност (у књизи ЕД). Очигледно, у односу на Крока, Цветићанин Шмитову тезу (пријатељ-непријатељ) *ийак* узима у нешто концентрисанијој варијанти...ствари посматра ирационалније од њега...види ствари више ригорозно...и појмовни пар пријатељ-непријатељ поима у „тврђем” смислу”.

Цветићанин тако заузима веома необичну (истовремено и стереотипну: максимално неодговорну и неинформативну, такорећи *blanco* и *fuzzy*, ни-тамо-ни-вамо-и-и-тамо-и-вамо, „Соломонску”, и апсолутно *неодлучну*, што ће рећи: прошмитовско-антишмитовску, односно прошмитовску на антишмитовски начин, или ако више волимо: дискутантско-недискутантску – полупрошмитовску на полуантишмитовски начин) „позицију”. С ове „позиције” – оних који су задивљени пошто-ваоци и следбеници професора из Плетенбурга, али не мисле баш сасвим и у свему баш исто као професор из Сан Каскијана – он држи „резолутну” буквицу Кроку: „фон Кроко и остали либерални теоретичари *сйоје йосйојано* унутар своје групе, а насупрот њима се налази групација Карла Шмита...И сам фон Кроков став изречен је” тврди Цветићанин „унутар ове (Шмитове) базичне дистинкције.”

Цветићанин – који се налази, по сопственим речима, *између* те две групације, *нейосйојано йоцуйкујући и скакућући час йамо час вамо*, као истовремени издајник и Шмита и Крокоа – из Кроковог неслагања са Шмитом, извлачи невероватан „закључак” да је ипак, негде, ако се Кроко већ супротставља Шмиту, отуда, управо Шмит у праву. (Иако је управо Цветићанин покварио Шмитову и, парадоксално, сопствену рачуницу, и заједничку срећу: сопственом млаком полуполаризацијом-полудеполаризацијом. Цветићанин је, изгледа упао не у свеобухватно ждрело „антилиберално-политичког”, већ у свеобухватно ждрело „либерално-антиполитичког” (или се ради о једном истом ждрелу: само са различитим предзнацима?), и не примећујући своју савладаност „неодољивом консеквентношћу” либералног начина мишљења – павши тиме под удар две критике са две стране, истовремено: Штраусове и

Левитове, баш као и његов *йолуучийељ* Шмит, који је изгледа био сасвим у праву, рекавши да: „*wunderbare Dialektik der Begriff „Feind“ fähig und bedürftig ist*” – „чудесна дијалектика *йојма* „*нейријайељ*” је у *исйо* време *неојходна* и *неизбежна*”.¹⁶ Али, и *basulum* дијалектике има два краја, да и не помињемо *бумерані* перитропа.

Цветићанину је пре свега релевантно шта би Шмит о Кроковом излагању *рекао* (као судија у сопственој ствари): „Овакву критику би Шмит одбацио као либералну варку...која маскира основну дистинкцију на којој почива појам политичког.”¹⁷

Међутим, *рећи* није исто што и *аріуменішовати*, а камоли *доказаји*. Шмит-Цветићаниново „откриће” да је много која критика, па гле чуда и Крокова, везана за супротстављеност ставова – уопште *није сјорно*. То „откриће” овде има искључиво софистичку улогу заобилажења правога питања, и онога што *јестје сјорно*. А то је: да ли је тип супротстављености Крока Шмиту *ујраво йај* који Шмит глорификује и проглашава за алфу и омегу свих супротстављености, или се можда ради о неком *друјом* и *бијно гријачијем* типу супротстављености, који се ниуколико не налази „унутар Шмитове базичне дистинкције”.

Друго, зар је уопште, не *доследно*, већ *мојуће* са Шмитове апсолутно антидискутантске, дакле антидијаложке позиције – и антифилософске, како и сам Цветићанин на другом месту спознаје и признаје – „ловити” противника у теоријским маскирањима итд. дискутујући при том навелико и сам са своје стране – са све заклињањем да је нема (ћутљива) и необразложена децизија све, а норма, разлози, образлагање и дискусија су ништа. Да ли се овде ради о Шмит-Цветићаниновој забораваности, недоследности, или можда притераности нуждом „непобедиве консеквентности либералног мишљења” (које је такође са своје стране, да се подсетимо: само антилиберализам али са обрнутим предзнаком, баш као што је и антилиберализам само либерално мишљење али са обрнутим предзнаком), или пак (ако је то уопште различито) о хипокризији, чак: хиперхипокритичности?

Зар овде не важи оно: *silete decisionisti!*? Или треба да мислимо да је Шмитов „појам политичког” плод не децизије, већ некакве преддецизијске нормативне теорије, па је могуће и сувисло о њему расправљати? Ако о укусима – тобоже – не вреди расправљати, зар о *чисјим* (читај: безумним) *одлукама*, као што је на пример ова: да је *йојам йолијичкој йо* и *йо* и *нишја друјо: наређујемо!* – још у већој мери: не вреди расправљати?

Зар, уосталом, не би требало рећи „одлука политичког” – а ни у ком случају „*ѿојам* политичког” – ако „политичко” већ треба да буде у складу са самим собом и да не издаје само себе (као што, било каквим теоријским дискусијама, аргументацијом и контрааргументацијом, Шмит-Цветићанин не би требали, не би смели: јер оно политичко само собом тако *наређује* – да га издају)?

Зар и сам *ѿојам ѿојма* није: либерална ујдурма и заблуда, са подмуклом намером да прикрије *чисѿиу одлуку* на којој почива појам, којег у ствари и нема – ако ћемо да доведемо ствари до њиховог „славног” „антилибералног” краја (апсолутном слободом одлуке – с оне стране сваке дискусије, појма, норме и теорије, поготово философије и теологије, а и свега другог и свих других – дакле нашом, антилибералном либералношћу: *слободом за антилиберализам*: слеп и бесловесан, и наравно глуп, оксиморонски и самопобијајући, као Шопенхауерова Слепа Воља, или Бемеов Унгрунд)?

И на крају, зар није *ѿоѿиресно дирљиво* Цветићаниново радикално самоизневеравање и самопобијање, од самог њега сасвим непримећено изведено, када је сам себе поставио у удобан *ѿосреднички* положај на самој граничној линији која дели Шмитијанце од Антишмитијанаца – очигледно довољно пространој да послужи и као лежај, па може бити и као Нова Хибридна Свеобухватност рођена из нечег, за сваког чистог Шмитијанца страшног и да се изговори, а камоли да се практикује: Компромиса?

Подсетимо се на тренутак, какав Шмитијанац је Цветићанин, по његовим сопственим речима: „Шмитову тезу (пријатељ-непријатељ) узимам у нешто разблаженијој варијанти...ствари посматрам рационалније од њега...видим ствари мање ригорозно...и појмовни пар пријатељ-непријатељ поимама у „меком” смислу”. По (да ли сопственој? или по – да ли сопственом? – одазиву на слатки глас команде?) слободној одлуци: као ултралиберални и ултракомпромисни, али и криптолиберални и криптокомпромисни *мјажки гецизионисѿа*.

Цветићанин се тако самонаметнуо, као типичан пример савременог теоретичара који, одбацујући обогашени уранијум „појма политичког”, истовремено га ипак користи, али мудро и опрезно (да не кажемо страшну реч: *комѿромисно*, или може бити: *бескомѿромисно комѿромисно*) – само у његовој „хуманој” и „неекстремистичкој” форми: као осиромашени уранијум „политичког”.

* * *

Црни монолит. Вратићемо се корак уназад, и заћи иза фасаде, односно кулиса „политичког”, и завирити у Шмитову тајну лабораторију, да бисмо испитали какви су му темељи, ако их има, и да ли их има. Бројне и озбиљне индиције указују на могућност да се, када је у питању „појам политичког”, заправо и не ради ни о каквом појму, а када је у питању сам израз „политичко”, да се не ради о иоле сувислом и смисленом термину. Можда ћемо тако расветлити необичну и готово мистериозну *оџиорност* „философског” „појма политичког” на сваки озбиљан покушај философске или теолошке анализе, односно разумевања и тумачења. Сва тајна *нейробојности* тог „појма” можда се, сасвим неочекивано, а може бити и непријатно за многе, крије само у томе што се у њему уопште и не ради, прво: о философији, друго: о појму, и треће: чак ни о политици.

Аџиџеоза Ксенофобије. Као што Љубомир Тадић луцидно уочава: „Шмит схвата политику у њеном *чистиом*, тако рећи *дестилисаном* виду.”¹⁸

Такође и: „...Шмитово учење названо *џолиџички еџисџенџијализам*...смера *џоџиуном дестилисању* политичке сфере од сфере друштва.”¹⁹

Управо ова *арџифиџијелност* и *рафинисаност*, ово *лабораџиорџско џорекло* (не само из *Шмиџове* тајне лабораторије) „политичког”, чини главну и кардиналну разлику између Шмитовог, и Полемарховог гледишта изнетог у Платоновој *Држави*. Као што је Милорад Ступар изузетно прецизно уочио, постоји извесна, и дакако делимична, аналогија између Шмитовог и Полемарховог схватања: „Платон преко Полемарха антиципира Шмитову идеју, да је кључно у дефинисању подручја политичког разликовање категорија пријатеља и непријатеља, а да је суверен онај који је у стању да прогласи ванредно стање.”²⁰

Разлика између Платоновог Полемарха и Доктора Карла Шмита овде је дакле у томе, што Полемархов *еџнофилеџизам* (праћен одговарајућом *ксенофобијом*), није био вештачког, лабораторијског порекла, већ је био један живи и органски израз и одраз вишевековне традиције, сведочанство конкретног историјског етоса са дубоким коренима обичајности: умереног и недестилисаног, максимално стабилног и нимало експлозивног и разорног, деструктивно-аутодеструктивног типа.

Другим речима: Полемарх је био много сличнији Едмунду Берку и његовом конзервативизму, баш као и Платон, него Шмиту и његовој

волунтаристичкој и експерименталној, радикално деструктивној, ирационалној и авантуристичкој, иморалистичкој револуционарности – по којој Доктор Карл Шмит подсећа, као *браћу близанаца*, не на Полемарха – већ на Ернста Јингера, Доктора Мартина Хајдегера, а понајвише на Адолфа Хитлера и Доктора Јозефа Менгелеа.

По Апотеози Ксенофобије, али, *односно* и Авељофобије брата Каина.

Чисто и њошњоу десћилисано „политичко”, наравно, не раздваја Шмита само од Атине Старих Грка, већ и од Јерусалима: како Старозаветног, тако и – поготово – Новозаветног.

Ова *сћецифична ралика*, а и генеричка рекло би се, штавише – **радикална конфронџација** – израња из *џамној љраоснова љолийичке љеолоџије* Шмитовог „појма политичког”, из Шмитовог *љолийичкој еџисџенџијализма*, из његовог *нихилизма* и *џносџицизма*, или: из његове „*theologia prisca*”.

* * *

Хајнеов *чвор*. „Постоји један континуитет” пише Љубомир Тадић „нихилистичких ставова и релативизовања вредности који готово да у *један чвор везује* целу плејаду немачких теоретичара, од Макса Вебера до Шмита, Фортсхофа и Гелена.”²¹

Наравно, тај континуитет сеже у много даљу и дубљу прошлост, карика је много више, и ради се, заправо, о много дужем *ланцу*, и много већем *чвору*. Врло је лако могуће да је управо Шмит био апогеј, врхунац, и истовремено последњи цвет, *акме* те лозе, у којем се испунио њен сан и њено савршено довршење, барем када је у питању „философија” политике на немачко-нихилистички начин: лабудова песма и совин лет у сивилу сумрака Трећег Рајха.

Истражићемо помније овај зачарани ланац, који намеравамо да раскинемо, Шмита ради, и у сврху извршења наше мисије, која је: потпуно уништење, *расџајање* прстена моћи „политичког”. Баџићемо *љродорно* и *неочекивано* светло на још неке немачке карике гвозденог чвора овог зачараног ланца, надовезујући се на Љубомира Тадића – уз помоћ чувеног песника Хајнриха Хајнеа – а онда ћемо се запутити даље, у много већу давнину, уз помоћ нашег савременика *убице змајева* Конора Канингема, аутора *Генеалоџије Нихилизма* – у тврђаву, Цветићаниновски речено: Нихилистичке Интернационале. Сви трагови воде ка Шмиту, и прстену моћи „политичког”.

Управо о овој „философији” политике на немачко-нихилистички начин, пророковао је Марксов добар пријатељ и несуђени зет, омиљени Хитлеров песник – може бити баш због овог пророчанства – Хајнрих Хајне (читавих сто година пре Хитлеровог доласка на власт, и Хајдегеровог и Шмитовог учлађења у *Национал Социјалистичку Немачку Радничку Партију*): „Хајне је” како наводи Карл Левит „на крају своје *Историје религије и философије у Немачкој* (1834), покушао да Французима” али врло вероватно, не баш само њима „отвори очи за **стварну револуцију** која би могла произаћи **из реформације и немачке философије**: ‘немачка револуција неће бити блажа нити нежнија зато што јој претходе Кантова критика, Фихтеов трансцендентални идеализам и чак философија природе. Уз помоћ ових доктрина развиле су се револуционарне снаге које само чекају дан када ће експлодирати и испунити свет ужасом и дивљењем. Појавиће се кантијанци који ни у свету феномена неће хтети да знају за милост и који ће мачем и секиром прерати тло нашег европског живота да би уништили и последње корене прошлости. На позорницу ће ступити наоружани фихтеовци, чији фанатизам воље неће моћи обуздати ни страх ни интерес..., такви трансцендентални идеалисти били би у једном друштвеном преврату још непоколебљивији него први хришћани, пошто су ови подносили муке на земљи да би тиме доспели до небеског блаженства, док трансцендентални идеалист саме муке сматра пуким привидом и недохватљив је иза заклона властитог мишљења.

Али још страшнији од свега били би философи природе, који би активно учествовали у једној немачкој револуцији и идентификовали се са самим разарањем. Јер ако рука кантијанца удара снажно и сигурно зато што његово срце не познаје традиционално поштовање; ако фихтеовац храбро пркоси свакој опасности зато што она за њега у реалитету уопште не постоји; онда ће философ природе бити страشان зато што се удружује са исконским силама природе, што може призивати демонске силе старогерманског пантеизма и зато што се у њему онда буди она ратобитност коју налазимо код старих Германа и која се не бори да би уништила, нити да би победила, већ напросто зато да се бори. Хришћанство је – а то је његова највећа заслуга – донекле ублажило ту бруталну германску ратобитност, али ју је ипак није могло уништити, а када се укроћујући талисман, крст, једном сломи, онда ће изнова узаврети безумни ратнички бес о којем нордијски песници

толико певају и говоре. Тај талисман је црвоточан и доћи ће дан када ће се бедно срушити...”²²

И заиста, скоро читав век касније, као *призван* Хајнеовом *зајробном* чаробном фрулом, у самоскривљеној везаности у Хајнеов Чвор, као *омађијан*, и као *живи ехо* заљубљености у смрт, са *viva la muerte!* и у срцу и на уснама, ускликнуо је са радошћу млади Герман Ернст Јингер: „Одушевљење тако уме да понесе мужевност да она надилази своје природне границе, па крв ускључало удара у жилама и дубоко прожима срце. То је занос над заносима, то је својеврсно ослобођење које разбија све окове и споне. То је безобзирно и безгранично дивљање, упоредиво само са необузданим силама природе. Ту је човек као силовита олуја, као разбеснело море и громка грмљавина. Ту је сједињен са васељеном; он жури ка тамним дверима смрти као метак ка свом циљу.” (Упор. Кроко, с. 48)

Јингеров пев „романтичне” и *сањарске* заљубљености у смрт (јер, писано је: *ко не љуби Боја, љуби смрт*) прихватили су одмах *несуђени добровољци* (због слабашне телесне грађе и ниског раста, такорећи *расно инфериорни*, као и Ниче, Хитлер и Химлер) Хајдегер и Шмит – Јингерови доживотни пријатељи и у-свему-истомишљеници, чак често и ученици, и задивљени и заљубљени поштоваоци.

Јер: „Непријатељство као услов аутентично политичког проистекло из одлуке, која се „нормативно посматрано рађа из ничега”; борба против непријатеља као потврда, код које се једино ради о томе „како се борити”; смрт као сидришно тло одлучне егзистенције, која бира свог „јунака”: – Карл Шмит, Ернст Јингер и Мартин Хајдегер допиру сваки на свој начин до језгра *миџолоије која сања о унишћењу*.” (Упор. Кроко, с. 52)

Ови *Сањари Коначној Решења* били су *самосвесни нихилисти*. „Код Јингера” пише Левит „тај самосвесни нихилизам зна да се слаже са одлучним анархизмом који дела усамљено и затворено. ‘Та се делатност укршта *на оном месџу које називам мајичном нулџом џачком*, на тачки коју ћемо проћи и на којој је уједно све и ништа.’ Све то одговара унутрашњем основном ставу и Хајдегерове егзистенцијалне онтологије и Шмитове егзистенцијалне политике.”²³

„Одлучност, решеност, прегнуће (*Entschlossenheit*)” надовезује се Љ. Тадић на Крока и Левита „изражава ону *субјективну одлуку, усамљенички чин* за избављење из неаутентичне егзистенције...Код Хајдегера се

та одлучност изражава терминима зебње и смртне зебње. ‘Зебња (*Angst*) упоједињује и отвара тубивство као *solus ipse*. Ова **солийсисџичка одлучносџ** нема садржаја нити материјалне сврхе. ‘Смрт као крај (*Ende*) постојања (*Dasein*) јесте највластитија, невезана, извесна и, као таква, неодређена, ненадмашна могућност постојања’, а ‘зебња пред смрћу јесте зебња пред највластитијим, невезаним и ненадмашним моћи-бити.’”²⁴

Тако је сикћући јодловао црвјезик из Црне Шуме. Сам, аутентичан, али групно, као индивидуа у легиону, или рогови у врећи, у Великом Германском Ораторијуму који одјекује изнад свега и изнад свих, у већу славу *Pax Germanica Aeternum: alles kaputt!* У магичној нултој тачки.

* * *

Пре него што пређемо на „величанствену” и језиву панораму *гру-јої љада*, на *Генеалојију Нихилизма* Конора Канингема, на *Ајокалийсу Немачке душе* како би то рекао Ханс Урс фон Балтазар, али у оквири-ма *Нихилисџичке Инџернациоанале*, вратимо се ипак још један корак уназад – у складу са нашом компаративно-аналитичком, скоковитом и нелинеарном, топичко-перитропичком и перихоретичко-дијалектич-ком методом²⁵ – и позабавимо се Хобсовом „*философијом*” моћи.

Како каже наш сведок сарадник *јолуимџијанац* Цветићанин, говорећи о интелектуалном коду, менталном геному и духовном профили адвоката Карла Шмита (говорећи о томе и сам као *јолуадвокаџ*): „У Шмиту се мешају и Сорел и Вебер и Михелс, али им је ту придодато још низ мислилаца и са левице и са деснице – од Де Местра и Донозо Кортеса, све до Прудона и Маркса.”²⁶

Уз њих, у Шмита су се, и то у много већој мери, умешали и придодали се, лако је погодити: господа Макијавели и Хобс. Јер управо Макијавели је, како сматра Шмитов критички сличномишљеник *јле-мениџиј лажов* (по сопственим речима) Лео Штраус, био: „тај величанствени Колумбо који је открио онај континент на којем је Хобс могао да подигне своју грађевину.”²⁷

Дакле, какву је то, и како *јрађевину* подигао Томас Хобс? И шта је писало на том величанственом храму? Чему или коме је био посвећен? Погледајмо, из мало веће близине: Мордор Саурона Левијатана. Ступимо, макар на *јренуџак*, у Пећину Звери из Малмзберија.

Пазимо, јер на улазу пише *најкруџијим словима*: „Онај који овде улази нека остави сваку слободу за собом!” Зашто? Зато што је одрица-

ње од сопствене слободе – услов Хармоније односно сигурности и безбедности у Утроби Левијатана. Парадоксално, без обзира на то што је Спинозин учитељ Хобс веровао и проповедао да *не постоји лична слободна воља*, и исповедао је само негативну слободу, али не воље: „одсуство спољашњих препрека, које препреке могу да одузму један део човекове моћи да чини што би хтео, али га не могу спречити да моћ која му остаје употреби онако како му његово расуђивање и разум буду налагали”.²⁸

„Ако ми неко говори о *окурилом четивороуџаонику*, или о *узредним својствима хлеба у сиру*, или о *иматеријалним суйсџанцама*, или о *слободном јоданику*, или о *слободној вољи* или о *ма чему слободном*, изузев оног што је слободно услед тога што није спречавано никаквим супротстављањем, ја нећу рећи да тај човек чини грешке, него да су његове речи без смисла, што ће рећи апсурдне.”²⁹

Доктор Михаило Ђурић *мистериозно* тврди да је: „Систематско место Хобсове политичке теорије нејасно и загонетно, тако да је врло тешко одредити где Хобс стварно спада.”³⁰

Али зар то није, заправо, најјаснија ствар на свету? Зар место Хобсове теорије није савим прецизно одређено као: **Либерализам без слободе**? Исто оно место – или, магична нулта тачка: *нихилизма* и *немо-изма* – које заузимају Гносеологија без сазнајног субјекта, Психологија без душе, Философија без мудрости (без љубави и без љубави према мудрости), Теологија без Бога, и Антропологија без човека, на пример.

Хобсов *Либерализам без слободе*, или без слободне воље, ако више волимо и инсистирамо на тој „разлици”, је *с оне стране добра и зла* – као и код Спинозе и Ничеа – и *с оне стране праведној и неправедној*, па и *са оне стране истинијој и лажној*. Да ли је у нечему са ове стране? Да: с обе стране егоизма и *libido dominandi*.

Чујмо опет господина Ђурића: „По Хобсовом схватању, разликовање између добра и зла је *релативно*...За различите људе различите су ствари добре, а један објективни општи критеријум за разликовање између доброг и рђавог не постоји све док се човек посматра као јединка ван друштва. *Објективан* критеријум за ово разликовање дат је *џек у држави*: добро је оно што грађански закон заповеда, а рђаво је оно што грађански закон забрањује.”³¹

Хобсове речи би наравно потписали, без икакве резерве, и Колумбо Макијавели, и Спиноза, и Ниче, и Вебер, и Келзен, и наравно Шмит.

Па чак и Адолф Ајхман. Ајхман се *на њих* и позивао, али његове судије су сматрале да Хобсова и Спинозина логика *ишак* имају одређене границе, и да та објективност државног позитивног права *ишак* није и не може бити апсолутна. Осудом Ајхмана, осуђени су и Макијавели, и Хобс, и Спиноза, и Хегел, и Ниче, и Вебер, и Келзен, и Шмит, па чак и Имануел Кант, на којег се *додуше безушешно* директно позивао Ајхман.

За разлику од Хане Арент, која није чак ни увидела а камоли признала Ајхманово *нејорексиво канџијанштиво*, и његово *сасвим доследно* слеђење категоричког императива на макијавелистичко-хобсијанско-спинозистичко-хегелијански начин, те оног (не)чувеног: **закон је закон** и **befel ist befel**, многи други, више констановски него хобсовски и канџијански настројени слободни мислиоци, попут Џона Милбанка, Жижека, и осталих, уочили су да је – гледе Ајхмановог стриктног поштовања званичноправног законодавства Трећег Рајха – Ајхман могао бити оптужен, и осуђен, *само* на основу *меташправној* критеријума, формализованог у чувеној Радбруховој формули. (Упор. Густав Радбрух, *Пејш минуџа философије шрава*, и *Законско нешправо и надзаконско шправо*, у *Философија Права*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, Београд, 2006)

Ако нам је тешко да у то поверујемо, чујмо речи неоканџијанца, који је пресудно утицао својим правним позитивизмом на Шмитов децизионизам (па чак и на Шмитов концепт „политичке теологије”) Ханса Келзена, не заборављајући да су његов макијавелизам, хобсијанство и спинозизам такође изван сваке сумње, баш као и фајхингеровство и фојербаховство.

„1926. године разговарали су бечки професор Холд фон Фернек и Ханс Келзен. Фернек је упитао свога колегу, позитивисту: ‘У случају да једном лудом законодавцу падне на ум да сваке недеље буду стрељана десеторица, није важно из ког разлога, на пример зато што имају црвену косу, да ли би онда и то требало да сматрамо за право и закон?’ Келзен је без двоумљења одговорио: **‘Ја сам шправник, а не моралистш’**.”³²

Auctoritas non veritas facit legem, authority, not truth, makes law!

Ето „светог” натписа на улазу у Пећински Храм Хобсовог смртног бога Левијатана – који, као *шловећа шећина* односно машина капетана Нема (Никог) језди светским морима, борећи се против копнених Бехемота – за шта, и у има чега? За Моћ, и у име Моћи, и то не као за средство за било шта и било кога, већ као за Циљ: *из моћи у моћ*, како нам проповеда патријарх Либерализма без слободне воље: све до магичне

нулте тачке. Тај Ауторитативни Либерализам исповедао је и Колумбо Макијавели – и заиста, Христофор Колумбо у име Левијатана Краљевине Шпаније, је исти тај Ауторитативни Либерализам, убрзо после Макијавелијевог открића Континента Иморализма, даривао Америчким „Индијанцима”.

Индијци нису били те среће, све док им Левијатан Велике Британије није донео ту Макијавелијеву и Хобсову благовест. Несумњиво је то и био Шмитов разлог, да управо у благовесничкој Британској Империји, која је сејала Хобсовски либерализам широм планете, препозна, ни мање ни више него: Катехона. Катехона *Ауторитарној Либерализма без слободе* са заставом: *Authority, not truth, makes law!* И: „Све за моћ, моћ ни за *шћ*а!”

Макијавели је изгледа био у праву (шта год то значило његовим следбеницима): (у нашој слободној али верној парафрази) „Није тачно да ништа не вреди освојити цео свет ако се изгуби душа, већ напротив: треба слушати државу, макар изгубили душу.”³³ У преводу: треба стицати моћ, макар изгубили душу. Каква је то необична моћ? Опет, очигледно, чудесна и неодољиво привлачна моћ магичне нулте тачке.

Узалуд је било оно Радбрухово, *йолийички нереално, и йрејколумбовско*: „Бога треба слушати више него човека – и то није само некаква побожна жеља, него важећи правни пропис.”³⁴

За кога узалуд? Ко то није имао уши да тај пропис чује, ни срца да га прими?

Заробљеници магичне нулте тачке. Самозаробљени самозаконодавци чије ауторитативно наредбодавна децизија – значи *йоийкрейљена оружјем за физичко*, па ако треба *и масовно унишћење* – гласи: „Абракадабра: Нека буде онако како ја кажем!”³⁵ *Auctoritas non veritas facit legem!* Самоскривљени хибрис аутономије: „Било би хетерономно слушати Бога, јер Он је Други, *Heteros, Xenos, Alienos*, а сам себи даривати законе и самога себе слушати је нешто бесконачно узвишеније, него што би слушање иједног пуко Божанског закона могло да буде!” Логично? Мудро? Истинито? Добро? Лепо? Обавезно! Када се наређује ауторитативно либерално: нема дискусије! Силна је Магија Моћи, ко је силнији од ње? И слађа него мед, опојнија него вино, лепша од живота, истине, доброте, љубави па и саме лепоте: „Најбоље што постоји на свету је заповест!” Ускликнуо је с екстатичном радошћу адвокат Карл Шмит. (Упор. Кроко, с. 107) Али не Заповест Бога и Његов Царски Закон Љубави. На жалост, Адвокат Карл Шмит није ускликнуо онако и

у оном смислу, у којем је то чинио Свети Цар Давид у својим Псалмима. Шмит је уздрхтао од свечане радости, чувши: заповест Самог Ничег. И Самог Никог. За Кога? Ни за кога. За шта? Ни за шта. Али Одлучна, и те како одлучна, као грмљавина и челична олуја, као јуриш, из моћи у моћ из моћи у моћ и из моћи опет у моћ: све до магичне нулте тачке. До Вечног Мира. До озбиљења: *Authority, not truth, makes law!* Тај ауторитет је сам: *homo autonomicus*. Чистог практичног ума или чисте децизије? Дилема је сасвим погрешна, јер се заправо ради о синонимима.

(Упор. код А. Хелер, о антиномијама категоричког императива, затим код Хамана, Хердера, Јакобија, Зимела, Шопенхауера, Кјеркегора, Чаадајева, Флоренског, Јустина Поповића, Жилсона, Мекинтајра, Ферариса, Ђинђића, Канингема, Јовела, Чичовачког, Хоркхајмера и Адорна, Лакана, Милбанка, Жижека, Шестова, Милидрага, Вуковића, Ерна, Берђајева, Булгакова, Фјодорова, Паненберга, Цајдела, Шнеделбаха, Бојанића, Малте Фуеса, Фенвеса итд. итд. итд.)

„Са изградњом левијатанске државе” придружује нам се и Љубомир Тадић „престају све распре о праву и не-праву, добру и злу, јер се њена моћ (а Хобс је први увео *моћ* као појам у модерну политичку науку) равнодушно односи према тим различитим погледима, она је, како би рекао Ниче, ‘с оне стране добра и зла’. Тиме је Хобс припремио тло за настанак модерне бирократије која у начелу делује *sine ira et studio*.”³⁶ *Non ridere, non lugere neque detestare, sed manipulare*, како би омиљени Кисинџеров политички мислилац (и антихуманиста, по Јицаку Меламеду, а и убица Бога по Шестову) Спиноза, удружен са Макијавелијем рекао. (Edwin Curley, Kissinger, Spinoza, and Genghis Khan, From the Cambridge Companion to Spinoza, ed. by Don Garrett, 1996, pp. 315–343. Yitzhak Y. Melamed, Spinoza’s Anti-Humanism: An Outline (The Rationalists: Between Tradition and Innovation, Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 2011, pp. 147–166))

„Историјски песимизам и резигнацију Хобсове политичке философије тачно је изразио Ерик Фегелин” поентира Тадић „речима: ‘Ако живот не може да буде уређен усмеравањем душе на *summum bonum*, поредак се мора утемељити на страху пред *summum malum*.’”³⁷ Отуда, сасвим пато-логично: „Према Хобсу, суштина државне власти се не састоји у уму или разборитости, већ у заповедању и вољи. У том смислу *воља* и *намењање воље* представљали би основну супстанцију и суштину политике.”³⁸

Моћ и воља. Наметање воље. Воља за моћ. Магија моћи. Власт. Апсолутна власт. Сила. Присила. Насиље. Смрт. Све ово однекле звучи веома веома познато. Као стара, прастара, а ипак модерна па чак и постмодерна прича, и све савременија што време више пролази.

Грех и пад. Изгон из Раја. Каин. Макијавели. Хобс. Спиноза. Бекон. Кант. Хегел. Ниче. Бакуњин. Маркс. Дарвин. Вебер. Фројд. Хајдегер. Сартр. И наравно: Шмит. И Јингер. Огромно мноштво *мислилаца* и *хошшилаца*. Синова Прометеја. На путу у магичну нулту тачку. „Сартрово *ѝакао ѝо су друѝи* нешто раније почиње да живи код Шмита. Нихилистичка интернационала. Опет.” (Цветићанин, Десница, с. 285)

А још *досѝа раније*, Шмитово и Сартрово *ѝакао ѝо су друѝи*, почиње да живи код Адамовог и Евиног сина Каина: „Пакао то је Авељ! А Бездан тог пакла је Бог!”

* * *

Да бисмо поштедели читаоца, и уштедели на простору, овде износимо „величанствену” и језиву панораму *Зайагне Нихилистѝичке Инѝтернационале*, дату у *Генеалоѝију Нихилизма*, само *in писе*: у ораховој љусци, као основну информацију:

„*Genealogy of Nihilism* rereads Western history in the light of nihilistic logic, which pervades two millennia of Western thought and is coming to fruition in our present age in a virulently dangerous manner. From Parmenides to Alain Badiou, via Plotinus, Avicenna, Duns Scotus, Ockham, Descartes, Spinoza, Kant, Hegel, Heidegger, Sartre, Lacan, Deleuze and Derrida, a genealogy of nothingness can be witnessed in development, with devastating consequences for the way we live. As a dualistic logic, nihilism has come to ground existence not in life but in the absences beyond it. We who are, are no longer the living, but rather the living dead; in the death-wielding modern approach to knowledge, we are all reduced to cadavers.” „...nothingness – death – is the possibility for man (Sartre) or the subject (Lacan) to exist. Lacan argues that ‘Truth is akin to death.’ Here he seems to be following Hegel, who called Death ‘the absolute master’, which encourages Kojève to refer to Hegel’s work as a ‘philosophy of death’. Indeed, Kojève, taking Hegel’s lead, tells us that ‘there is no freedom without death’. p. 253 „As Schelling says: ‘What is not . . . is under what is.’ Или, речима Леонарда да Винчија – које ученик Шелинга Хајдегер наводи у свом писму Ернсту Јингеру (објављеном 1956. под насловом *Zur Seinsfrage*):

„*Infra la grandezze delle cose che sono infra noi, l'essere del nula tiene il principato.*” (Упор. код Жана Бофреа, *Увог у Философије Еізісџенције*, с. 217.) „In a sense this is the bare existence that precedes every essence. Schelling goes further: ‘If we were able to penetrate the existence of things, we would see that the true self of all life and existence is horrible.’ This horrible truth is what Lacan calls the Real (*réel*), which is, in a sense, *être-en-soi*, to put it in Sartrean terms.” p. 255.³⁹

* * *

НОМО MAGUS. Али наш јунак – и предмет наше истраге – адвокат Карл Шмит је, иако једно време – најблиставија *кукастиа* звезда правног неба Трећег Рајха, и директно ангажовани пропагатор *чишћења* немачког од јеврејског духа у „Правној Науци” – успео да остане актуелан и после пропасти Трећег Рајха. Умногome захваљујући како *склискости* и *неухваћљивости* својег „појма политичког” – који смо, као нашу мисију, предузели да *растојимо* – стално измичућег из појмовног стиска и с-хватања, попут *шечне живе* алхемичара – тако и захваљујући сопственој протејској и камелеонској „пластичности” и превртљивости, или адвокатској лукавости и језуитској превејаности.

Тако је он могао да *буде* (или: *симулира*, а у његовом случају то су можда, чак врло вероватно били, заправо *синоними*): и политички егзистенцијалиста, и романтични околионалиста, и примордијални децизионоста, и револуционарни конзервативац, и либерални релативиста, и толерантни белициста, и разочарани пацифиста, и демократа, и етатиста, и фашиста, и анархиста, и ауторитариста, и хуманиста, и нихилиста, и Римокатолик, и гностик, и макијавелиста, и нациста, па чак и песничка душа (као Хајне, или Бодлер, којег је преводио на немачки, и чије местријанство је делио са њим, мада не и песнички таленат и боготражитељство).

Адвокат Карл Шмит-Доротић звани Карлчић (у далекој вези са Карлом Великим, али обратнопропорционално), је тако био *als ob* и: Кант, и Келзен, и Хегел, и Макијавели, и Хобс, и Вебер, и Ниче (*incognito*: са Вебером као официром за везу, али то и није био баш неки велики *deep undercover*), и Велики Инквизитор, и Катехон, и Макс Штирнер, и Мусолини, и Бодлер, и Заштитник права *Вође који шћишићи њраво*, и Хајдегер, и Хајне, и Јингер...и Нациста и Русофил, и Гностик и Правник, и Научник и Песник, и Римокатолик и Паганин...Али: увек само

Лисица или Змија, а никада Лав или Голуб. *Suma sumarum*, и у најкраћем: модерни НОМО МАГУС. „Модерни НОМО МАГУС који је „свемоћан”, односно који „разрешава” све антиномије пуком магијом речи.”⁴⁰ У спису *Der Leviathan in der Staatslehre des Thoms Hobbes*, Hamburg, 1938, стр. 123–124, Шмит каже: ‘Још ниједно толико јасно извођење мисли се не може упоредити са снагом правих митских слика...Ко такве слике користи, *досјева шало лако у улоју чаробњака* који изазива силе којима није дорасла ни његова рука, ни његово око, нити која друга мера његове људске снаге.’⁴¹ „Философска игра речима омогућује да засветли мисао, док гностичка мора да прикрије *немисао*. Ту тачку треба уочити стога што се управо немачки гностичари радо играју речима и помоћу игре језиком прикривају *немисао*.”⁴²

„Дрвени језик (*la langue de bois*) је *низ мајијских враџбина* прерушених у ланац нужних аксиома.” (Francoise Thom, *La langue de bois*, Paris, 1987, стр. 11.⁴³

* * *

У наставку нашег опасног путовања, ка огњеном језеру на тешко приступачној и стрмој Високој Планини Теологије, најпре ћемо испитати појмовни и логичко-граматички статус израза „политичко”. Затим ћемо – сасвим аналогно Хамановој *Метакритици Пуризма Чистој Ума* – извршити, *in nuce* (уосталом као и Хаман, у својој шокантно краткој и подједнако компресованој *Метакритици*: само још мало шокантније, краће и компресованије) *Метакритику* пуризма Шмитовог „појма” „политичког”. Потом ћемо размотрити *џри* (а не само *два*, као код Шмита) антрополошка обрасца, *вјерују*, или школе мишљења. После тога, преостаће нам још само завршни, најтежи и најважнији чин: потпуно уништење и *расшайање* магијског прстена моћи „појма политичког” без остатка.

У првом кораку испитаћемо *проблем јрамајичкој, лојичкој, и јојмовној сјайјуса* израза „политичко”, уз малу помоћ Луиса Керола, Лудвига Витгенштајна, и Алистера Мекинтајра.

У томе ће нам веома помоћи Витгенштајнова критика Фројда: „Фројд је прво *јоименичио јридев* ‘несвесно’, а затим је претпоставио да тако добијена *именица* представља име неке нове и неистражене области, насељене ентитетима који не само да нису присутни у свести, већ то и не могу да буду услед потискивања...” А затим: „...тврђења у Психоанализи, баш као и тврђења у појединим философским учењима као што су Солипсизам и Идеализам, ниједна чињеница не може да оправда или оповргне, што показује да Психоанализа није Наука.”⁴⁴

Дакле, по Лудвигу Витгенштајну, Психоанализа није Наука, већ, како је таква учења назвао Витгенштајнов ученик, управо по питању критике Психоанализе и Дарвинизма, Карл Попер: *Метифизички истраживачки јројрам*.

А помоћи ће нам и Мекинтајрова критика Сартра и Хајдегера: „А. Ј. Ayer has castigated Sartre for the simple misuse of the verb „to be”. It is quite true that Sartre, Heidegger, and others all use „being” and „nothing” as if they were the names of subjects which could have predicates ascribed to them. (The mistake is that of the Red King in Alice’s world who thought that if nobody has passed the mesenger on the road, nobody should arived first.)”⁴⁵

Овде су нам важне следеће ствари, на које указују Витгенштајн и Мекинтајр:

То је грешка у којој прво вештачки промовишемо придев у именицу – што је управо учинио наш јунак Шмит са „Политичким”, баш као и Рудолф Ото са „Светим”, и Сигмунд Фројд са „Несвесним” – а потом сасвим недозвољено додатно промовишемо тако произведену сасвим зависну и вештачку именицу, која никако не може имати сопствене атрибуте, у равноправну са правим и независним именицама, па онда изговарамо и пишемо: „Политичко” је *јакво* и *јакво*, или „Свето” је *јакво* и *јакво*, или „Несвесно” је *јакво* и *јакво*. И наравно: понашамо се као да тобоже „оно само”, као *секундарна квазименица, независно од или очишћено од својег скромног придевског порекла, заиста директно реферира на неку конкретно постојећу сјвар*.

Исти такав трик су извели и Хајдегер и Сартр, изузев што су они своју махинацију извршили недозвољеним промовисањем глагола, а не придева, прво га поименичивши, а потом га дрско прогласивши за сасвим самосталну, пуноправну и независну именицу, способну да поприма сопствене атрибуте: Биће је *шакво* и *шакво*. И наравно: понашајући се као да тобоже та *секундарна квазименица, независно* од или *очишћена* од својег изворног глаголског порекла, заиста директно реферира на неку конкретно постојећу *ствар*.

Прилагођен српском језику, Керолов пример грешке Црвеног Краља из Алисе у земљи чуда, могао би да гласи – у смислу превода Керолове логичке фигуре, а не у смислу верног књижевног превода – рецимо: „Пошто нико није заспао, значи да је нико још увек будан.”

Ако бисмо покушали да одредимо индекс или меру безобразука у овим језичким махинацијама, с обзиром на меру како језичке тако и логичке неприродности и произвољности, били бисмо веома склони да дамо предност Шмитовој, Фројдовој и Отовој махинацији, у односу на Хајдегерову и Сартрову. Али ко зна, у питању је, ионако: мртва трка.

Али важна нам је и друга ствар, на коју указује Витгенштајн, а тиче се *ексילוаџације* засноване на претходној *махинацији*: као „да тако добијена *именица* представља име неке нове и неистражене области, насељене ентитетима који не само да нису присутни у свести, већ то и не могу да буду услед потискивања.”

У Шмитовом случају, ствари стоје сасвим као код Колумба Фројда, или код нашег старог, односно Штраусовог Колумба Макијавелија.

И Шмитово „политичко” је веома густо насељено ентитетима: „специфично политичким категоријама”, а „политичко” „има своје сопствене критеријуме” – како буквално пише Шмит у *Појму Полиџичкоја* (Карл Шмит, *Појам Полиџичкоја, у Норма и Одлука, Карл Шмит и његови криџичари*, Филип Вишњић, Београд, 2001. с. 18)!

Написавши „своје сопствене” за апстрактни и свакако изван сваке сумње *безлични* квазиентитет „политичко”, Шмит је начинио *нову*, и ако је то уопште могуће још *безумнију* и *пољубнију* махинацију, од стручњака љупко названу: *исеудујросојојеја*, што значи: играње или изигравање лажне личности, или махинација лажног промовисања безличног и безличности у личност. (Мада искрено речено, то и није тако редак случај, скоро све „строге и чисте науке” „живе” од тога.)

Такође, тужна, или радосна, како се узме, судбина „политичког” је иста као и судбина „несвесног”: није му дато да се довине до статуса

науке, колико год се „трудило или упињало”, већ остаје у двосмисленом и сумњивом својству *метафизичкој истираживачкој програма*, а и то само у најбољем случају. Зашто? Благодарје оној особини, коју му је подарио његов творац, Доктор Франкенштајн-Шмит, у другој пурификацији (али наравно благодарје и свим осталим дариваним, узајамно нераскидиво *довезаним* пурификацијама: толико да та *веза*, односно *неодвојеност* дакле *нечистост*, баца сенку на интерну узајамну чистоту сваке од њих: односно *одвојеност* *sive* *чистоју* сваке од сваке) да буде очишћено од сваког искуства, те у односу на дотично да буде и „априорно” и „аутономно”, гордо лебдећи у својој независности, али и изолованости, те отуда и: непроверљивости – ништа не може ни да га поткрепи ни да га депоткрепи – тужна судбина, али тим већма поносита: *активної нихилизма* (сасвим налик судбини станара *мајичне нултије тачке*, или Кантовог Каразана).

На крају, саслушајмо што пажљивије малу лекцију Луиса Керола, али овај пут као Чарлса Латвица Доцсона из *The Game of Logic*: „У свету постоје многе **ствари** (нпр. колачићи, дечица, бубице, рекети итд.) и те ствари имају много **атрибута** (нпр., печен, диван, црн, сломљен итд., у ствари, што год може да им се дода, тј. да се каже да им припада, било шта – то је атрибут). Кад год хоћемо да поменемо неку ствар, користимо **именицу**. Кад желимо да поменемо неки атрибут, користимо **придев**. Ако нам се питање постави: ‘Може ли атрибут постојати без икакве ствари којој би припадао?’, можемо одмах да одговоримо одрично – ‘Не, као што нека бебица не би могла да путује возом без ичије пратње!’⁴⁶

Шмитово „политичко” још и данас путује, управо као бебица без пратње.

Али на жалост као ни мало невина и нејака бебица, па макар и било само *химера* и *entia rationis*. „Оно” управо као такво, тим успешније *мајичски делује*, као опаки и високо токсични мизософски вирус, као вирус духовне сиде и, тако рећи: Розмарина беба.

Никада ниси видео ‘прелеп’ како лебди у ваздуху или баченог на под без неке ствари која би била лепа, је ли тако?” Али „видео” је Карл Шмит, како „појам државе претпоставља појам политичкога.” Као што прелепа ствар претпоставља „прелепо”. Или као што појам прелепе ствари претпоставља појам „прелепог”.

У другом кораку журно прелазимо на *проблем Пуризма*, односно на Метакритику пуризма Шмитовог дестилисаног „појма” „чистог политичког”. Користићемо модел и рецептуру првог, и до сада по многима, вероватно, најуспешнијег Кантовог критичара.

Хаман је указао на три основне гностичке пурификације (што наравно читамо као: псеудопурификације) у Кантовој *Кријици чистіої ума*. И ми ћемо следећи Хамана у томе, указати на исто толико гностичких пурификација у Шмитовом *Појму чистіої йолитичкої*.

Прва Кантова пурификација ума по Хаману (али и по Алистеру Мекинтајру, Конору Канингему, Џону Бецу, Маурицију Ферарису итд.): од свих традиција и веровања у њих; друга: од свакодневног искуства; трећа: од језика, нарочито од тзв. природног или свакодневног.

А код Шмита?

1) *Прва Шмитова пурификација* политичког: такође, *од свих йрадиција и веровања у њих*, и у економском, и у естетичком, и у етичком, и у философском и у теолошком, као и у сваком другом подручју.

Пример. „Смисао разликовања пријатеља и непријатеља јесте да означи крајњи степен интензитета везивања или раздвајања, асоцијације или дисоцијације; оно може теоријски и практично постојати а да истовремено не би морала да се примене сва она морална, естетска, економска или друга разликовања. Нема потребе да политички непријатељ буде морално зао, нема потреба да он буде естетски ружан; он се не мора јављати као привредни конкурент, и може чак изгледати пробитачно да се с њим праве послови. Он је управо онај други, странац, и за његову суштину је довољно да је у посебно интензивном смислу егзистенцијално нешто друго и страном, тако да су у екстремном случају с њим могући конфликти који се не могу решити нити неким унапред донетим генералним нормирањем нити пресудом неког „неучествујућег” и зато „непристрасног” трећег.” (ПП, с. 17) И на истој страни: „Бивствовању примерена стварност и *самосјалносій* политичкога показује се већ у тој могућности да се тако специфична супротност као што је пријатељ-непријатељ *одвоји* од других разликовања и појми као нешто *самосјално*.”

Пример. „...рат вођен из ‘чисто’ религијских, ‘чисто’ моралних, ‘чисто’ правних или ‘чисто’ економских мотива био би бесмислен.”

(ПП, с. 25.) „Рат нема потребе да буде нити нешто побожно, нити нешто морално добро...” (На истом месту.)

Наравно: рат вођен из чисто политичких разлога, био би не само савршено смислен, већ и једини могући рат (колико год тобоже другачији, и не тако чисто мотивисани ратови, крили – испод својих етичких, или религијских образаина – да су и сви они заправо само тај, једини могући, чисто политички рат): *in ultima linea, apud* Карл Шмит.

2) *Друџа Шмитова љурификација*: такође, **од свакодневной искуства**; *a priori* „политичког” је за Шмита био апсолутно „аутономан” и *emancipatus et separatus*; и – Хегеловски речено – ако би се и десило да му искуство противречи, тим горе по искуство.

Пример. Шмит априори зна, само политичко му је то рекло пре сваког искуства, унапред, и *во вјеки вјеков*, да: „на Земљи, све док уопште постоји држава, увек постоји више држава, и не може постојати светска ‘држава’ која обухвата читаву Земљу и читаво човечанство.” Како то Шмит зна? Тако што „из њојмовной обележја политичког *следи* плурализам света – *ејзисџирајућих!* – држава.” (Шмит, ПП, 36) *Из њојмовной обележја следи* шта? *Ејзисџениција*, како код Анселма у Теолошко-онтолошком доказу, тако и код Шмита у Политичко-онтолошком доказу.

Пример. „Ништа не може да измакне тој консеквентности политичкога.” (ПП, 25)

Којој? Да свака меродавна супротност довољног интензитета проузрокује борбено груписање на пријатеља и непријатеља. (На истом месту.) Наравно, борбено груписање по мерилима самог (и савеобухватног) политичког, дакле: са оружјем за физичко уништење противника у руци, јер: „*Сушџина* појма оружја” – суштина појма, пазимо! која јесте! – „*јесџе* да је реч о средству физичког убијања људи.” (ПП, с. 23)

3) *И џрећа Шмитова љурификација* (наравно, нераскидиво повезана са прве две): **од Закона** (ради неометане чистоте и аутономије Децизије *из ничеџа: ex nihilo*, Лутеровски речено, и у кобном складу са Лутеровим кардинално погрешним преводом овог места из Светог Писма), и **од Љубави**, дакле **од Царској Закона Љубави**⁴⁷ (уз одговарајуће Шмитове адвокатске марифетлуке, фингирања, инсинуирања и „слободне” измишљотине⁴⁸ у тумачењу Христових речи: „Љубите непријатеље своје.”).

Пример. „Рат се не може образложити ни етичким ни правним нормама.” (ПП, 33)

Пример. „Често цитирано место ‘Волите непријатеље своје’ (Мат., 5, 44. Лука 6, 27) значи ‘*diligite inimicos vestros*’, *agapate tous exthrous hynon*, а не: *diligite hostes vestros*; није реч о политичком непријатељу.” (ПП, 20) Ово место из Библије још мање дотиче политичку супротност неголи што, рецимо, хоће да укине супротност доброг и злог или лепог и ружног. Оно пре свега не значи да непријатеље свога народа треба волети и подржавати их против свог сопственог народа.” (ПП. С. 20–21)

Коментар. **Шмић је овде** – ослањајући се на Платонову паганску диференцијацију, чак конфронтацију између *polemios* (*πολεμιος*) и *ehtros* (*εητηρος*) која одговара диференцијацији између *polemos* (*πολεμος*) као јавног рата Хелена против Варвара и *stasis* (*στασις*) као приватног „комешања”, побуне, устанка, грађанског рата; ослањајући се на Платонову паганску етнофилетистичку одредбу да је само рат између Хелена и Варвара (који су „непријатељи по природи”) уистину „јавни” а не „приватно-грађански” рат – **иошйуно йренебреѿао, шйавише фалсификоваво** Новозаветно становиште, по којем је сваки рат међу народима свеједно „приватни” односно „грађански”, односно **брайюубилачки рай: махабхарайа!** Са Новозаветног становишта, само је рат против греха **јавни**, и саборан и личан истовремено и истосмислено: јер Хришћани не ратују против грешника, него против греха!

Са Хришћанског становишта: само је рат против греха – како у другима, тако **йрвенсйвено** у себи – **йраведни и свеији рай:** братољубиви и Христољубиви рат, за братство и јединство у Христу, и за Свеопште и Свејединствено, не само Планетарно, него Свевасељенско Царство Божије, и за Нови Полис: Град Божији, за Нови Јерусалим.

Човечанство као Богочовечанство, дакле, *има заједничкој нейријайшеља*, а то су *йрех*, и последица греха: *смрйи*. Не треба, дакле љубити грех и смрт као последњег непријатеља – а управо то су радили пуритански ратници чистог политичког: Јингер, Хајдегер и Шмит – а треба љубити грешнике и смртнике, било да су нам пријатељи, било да су нам непријатељи.

Ergo: да су Шмит и Штраус познавали *йраву консеквенйносйи Хришћанској мишљења*, не би живели у илузији о „још несавладаној консеквентности либералног мишљења”. И није ни мало немогуће да би

схватили, да су Хришћанство и Истински Либерализам: *синоними*, а да је *Хришћански Либерализам* – ослобађања од греха и од смрти, за живот вечни, у којем: све ће нам бити могуће што пожелимо – *йлеоназам*, али информативни и славословни, врло педагошки и андрагошки, чак *анајошки йлеоназам*.

Сад пређимо храбро на последњи, и најтежи трећи корак: *проблем Антиројолоије*.

Пошто, по Шмитовом мишљењу *прочланости недостигаје полемичка ударна снага двочлане антициезе*⁴⁹ он, у добром старом манихејско-дуалистичком маниру гностичких мислилаца свих времена, агонално и бескомпромисно, без прелазних међуступњева, међустања и нијанси, као прави *terrible simplificateur*, супротставља две и само две антрополошке школе: „Све теорије државе и политичке идеје могле би се испитати с обзиром на њихову антропологију и поделити по томе да ли, свесно или несвесно, претпостављају човека ‘по природи злог’ или ‘по природи доброг’.”⁵⁰

„Радикализам који је непријатељски према држави расте у истом степену у којем и веровање у радикално добро људске природе.”⁵¹

„Према томе, остаје необична и за многе свакако узнемирујућа констатација да све праве политичке теорије претпостављају човека као ‘злог’, тј. да га нипошто не посматрају као непроблематично, већ као ‘опасно’ и динамично биће.”⁵²

По Шмиту, у проблематичном схватању људске природе слажу се Макијавели, Хобс, Босије, Фихте, де Местр, Донозо Кортез, Иполит Тен и Хегел (иако овај последњи повремено показује своје двоструко лице, али упркос томе свугде остаје политички у највишем смислу).⁵³

„Теоретичари политике као Макијавели, Хобс, често и Фихте, својим ‘песимизмом’ уистину претпостављају само реалну стварност или могућност пријатеља и непријатеља.”⁵⁴

Ко су за Шмита представници веровања у радикално добро људске природе, и у човеков безопасан и непроблематичан карактер? Наравно по њему *управо тиме* и: заступници *неправих* политичких теорија. То су анархисти, у јачем смислу, и либерали у нешто слабијем (сврстани тако сасвим лежерно, и без икаквог страха да две подгрупе у групацији верника у безазленог човека не покваре генералну двочлану полемичку шему и умање ударну снагу двочлане антитезе). Дакле, иако различити по степену радикализма, те тиме *volens volens* и у различитим подгрупама, ако бисмо хтели да поштујемо Шмитово инсистирање на искључиво двочлааној антитетичности, морали бисмо да формирамо, ипак, само једну противгрупу, методски пренебрегавајући све реалне, често и не баш тако мале нијансе. Тако узевши, по Шми-

товом рецепту, добили бисмо да се у непроблематичном схватању људске природе, у претпостављању човека као по природи доброг и безопасног бића – а наравно, и по *нејравосјии* својих политичких теорија – слажу: Огист Конт, Херберт Спенсер, Бенжамен Констан, Франц Опенхајмер, Валтер Ратенау и Јозеф Шумпетер.

Да ли се слажу са првом, реалистичко-ауторитаристичком, *или* са другом, утопистичко-анархистичком групом, на пример Бекон, Русо, Кант, Сен Симон, Прудон, Маркс, Бакуњин и Мил, није баш лако схватити (ако је то уопште могуће) из Шмитовог излагања, и његових *или-или* категорија и идеја. Али, ако је то нека утеха, не мање њему самом него нама.

За Православну Хришћанску Теантропологију Шмит – који је и Римокатолицизму припадао много више номинално него стварно, као веома слаби познавалац богословља, са још слабијом вером и личним опитом – као да никада није ни чуо, а ако и јесте, није имао *ни уши да чује ни срце да ѝрими*, ни на јави ни у сну, оно чему Црквено Предање и Свети Оци уче. (О превасходној важности *иако не лако и на ѝрви ѝо-ѝлед видљивој* управо проблема културе и њеног схватања, како за Карла Шмита тако и за Леа Штрауса, уосталом више него довољно сведоче Штраусове *Најомене уз ѝојам ѝолиѝичкоѝа Карла Шмиѝа* из 1932. године. Управо се по својем различитом схватању културе, по очувању везе интелектуалне са духовном културом, Карл Левит толико *разликовао* и од Шмита и од Штрауса, и управо се по *ѝозно и ѝо невољи* пробуђеним *искрицама духовну кулѝуре* Густав Радбрух толико *до неѝоредивосјии* разликовао од Ханса Келзена, или од Адолфа Отоа Ајхмана.)

По Православној Хришћанској Теантропологији и Антропологији – карактеристичној, не ни по песимизму ни по оптимизму, ни по веровању у опасног (злог-и-само-злог) ни по веровању у безопасног (доброг-и-само-доброг) човека, већ по *анѝроѝолошком максимализму*: Бог је постао човек да би човек могао да постане бог по благодати. У односу на православну антропологију, оба члана Шмитове двочлане антитезе, „сукобљена са колосалном полемичком ударном снагом”, спадају у један исти *анѝроѝолошки минимализам* или још тачније речено: *анѝроѝолошки нихилизам*. Зашто? Зато што је положај човека у овим антропологијама, само козметички различит – мерено мерилима вечности и вечног живота: једна је за безопасно и мирољубиво умирање, којим се заувек завршава чак и такав живот, а друга је за

опасно и ратољубиво умирање, којим се опет заувек завршава и такав живот. Због тог пристајања на смрт и мирења са смрћу, обе ове „конфронтиране” антропологије су, само стилски различити, видови једног истог фундаменталног **очајања** (и наравно **јоргосџи**: јер где је очајање, ту је и његова нераздвојна другарица и родитељка: гордост). Дакле, по овој алтернативној, трећој антропологији, на основу које би се исто тако могла изградити *онолико исџравнија* политичка теорија *колико је истинијија* од две претходно поменуте: човек није ни **јушиџер и зли и безнадежни црв**, ни **самоузрок, џредивни, џредобри и безџрешни самозаконодавац довољан самом себи који из дана у дан све више најређује** – већ је, како је то лепо рекао Блез Паскал: и **дика** и **огрод** васионе, који ако сувише високо о себи мисли падајући у *јоргосџи* (Сцила) треба да се сети своје грешности и немоћи, а ако пак о себи мисли сувише ниско, западајући у *очајање* (Харибда), треба да се сети својег божанског порекла и будућег вечног живота.

После Паскала (савременика и духовног антипода Декарта и Спинозе) је дошао Јохан Георг Хаман (савременик и духовни антипод Канта). После Хамана је дошао Серен Кјеркегор (савременик и духовни антипод Хегела), а после Кјеркегора, читава плејада, за коју нам простор не дозвољава да је овде наведемо.

По сведоцима ове **џреће сџрује** односно традиције, не само да човек који није цвећка и дубоко је пао *иџак* може да се покаје, у садејству сопственог подвига и Божије благодати, већ, како сведочи Свети Силуан:

„Слава Господу што нам је дао покајање, јер ћемо се кроз њега без изузетка сви спасти. Неће се спасти само они који не буду хтели да се покају. У томе ја видим њихово очајање и много плачем због њих и жалим их. Они Духом Светим нису познали колико је велико милосрђе Божије. Када би свака душа знала Господа, знала како нас Он воли, не само да нико не би очајавао, већ нико не би никад ни роптао.

Свака душа која је изгубила мир треба да се покаје и Господ ће јој опростити грехе и у њој ће опет завладати радост и спокојство. Нису нам потребни други сведоци кад имамо Духа Светог који сведочи у души да су греси опроштени. Ето знака да су нам греси опроштени: Ако омрзнеш грех, значи да ти га је Господ опростио.

И шта бисмо још хтели? Да нам неко са неба запева небеску песму? Али, тамо сви живе Духом Светим. Њега истог Господ је дао и нама

који живимо на земљи. И по храмовима Божијим службе се обављају Духом Светим. И у пустињама и планинама, и пештерама и свуда подвижници Христови живе Духом Светим. Ако Га будемо сачували у себи, бићемо ослобођени сваке таме и вечни живот биће у душама нашим.

Кад би се сви људи покајали и испуњавали заповести Божије, био би рај на земљи, јер је „Царство Божије унутра у нама”. Царство Божије је Дух Свети који је исти и на небу и на земљи.” Старац Силуан, VII, *О Покајању*, с. 29.

А код Архимандрита Тадеја Витовничког наилазимо на следећу кардинално важну поуку из православне амартиологије (амартија: *ἴρηx*, односно *ἵρομαшај*):

Дође старац Св. Антонију и каже да је велики грешник и да је много грешно.

– „Хоћу да ми ти кажеш да ли за мене има покајања?”

– „Молићу се Господу да ми Он открије, а ти дођи за недељу дана.”

Господ му је открио:

– „Знаш ли ко је онај старац?”

– „Не знам.”

– „То је сатана.”

– „Он хоће од мене да чује да ли има покајања.”

– „**Има њокајања.** Он је дух и стално је у покрету. Треба да стоји на једном месту три године окренут ка истоку и да се моли: „Опрости Господе моју преосталу злобу”.

Старац је дошао након недељу дана.

– „Да ли си питао за мене?”

– „Јесам. Треба да стојиш три године окренут ка истоку и да се молиш: „Опрости Господе моју преосталу злобу.”

Одскакутао је на једној ноzi јер је знао то, али **неће да се њокаје. Нема неопростивог греха. Нема греха који ће порушити милост Господњу.**⁵⁵

Дакле, ради се о **злој и њокајаној вољи**, а не о **злој и њироменљивој њироди**.

То је кључ свих кључева, и **ањироолоија која расџаиа маијски њрџиен моћи „њолиџичкој”** отварајући **савим друју њерсејекџиву**, у

односу на двочлану антитезу познату Шмиту, по којој: „Све теорије државе и политичке идеје могле би се испитати с обзиром на њихову антропологију и поделити по томе да ли, свесно или несвесно, претпостављају човека ‘по природи злог’ или ‘по природи доброг’.” Из овакве, трансшмитовске антропологије⁵⁶, произилазе и сасвим трансшмитовске *теорије државе и политичке идеје*.

Закључак. За Шмита је „појам политичког” (за који смо показали да нити је појам, нити је политички појам, већ: *химера*, рођена из злодуха *felix culpa*: чувеног *срећној греха*, и чуваног од покајања као зеница *хибриса* свога, своје *superbe diabolicque* и *libido dominandi*) „А и Ω свега што јесте да јесте, и свега што није да није”. „Он” је **Тамни Праоснов** (не само Немачке, већ сваке Староадамовске душе): *Ungrund*: Бестемељни Темелъ: Безумна Слепа Воља: Негативна Слобода: *Gottheit: Schaht*: Божанство које „претходи” не само свему што јесте да јесте и свему што није да није већ и Богу Творцу – како по кабалистичким маговима Бемеу и Шелингу⁵⁷, тако и по нацистичком магу Карлу Шмиту: **Мајична Нулџа Тачка**.

Quod erat demonstrandum.

„При истеривању демона може помоћи политичка наука.”

Али, егзорцизам демона није довољан.

Ниједан дух не трпи празнину.

Треба призивати Једино Потребног.⁵⁸

Једино тако ћемо стићи: од „абракадабра” – до **Амин!**

Белешке

¹ Фредерик Коплстон, *Историја Философије, Том III*, БИГЗ, Београд, 1994, *деветнаесто издавање*, стр. 307.

² Упор. Карл Левит, *Политички Децизионизам*, с. 131. У *Норма и Одлука*, Филип Вишњић, Београд, 2001.

³ Гроф Кристијан фон Кроко, *О Немачким Мишовима*, Светови, Нови Сад, 2001, с. 106.

⁴ Ерик Фегелин, *Наука, Политика и Гноза*, Досије студио, Београд, 2012, с. 45. и с. 34.

⁵ Упор. Карл Шмит, *Номос Земље*, Федон, Београд, 2011, *Појвор* Петра Бојанића, с. 418 и 419.

⁶ Од латинског *нето*: нико, са додатком *изам*, аналогно Јакобијевом термину *нихил-изам*.

Док *нихил-изам* означава учење и веровање у *нишћавило*, *немо-изам* означава учење и веровање у *никовило*. Јакобијев термин покрива „поље” „Ничега”, а наш „поље” „Никога”.

⁷ „Јер је уистину теологија планина стрмог успона и тешко доступна, па многи људи стижу само до њеног подножја.” Свети Григорије Нисијски, В. РГ 44, 373.

⁸ Гроф Кристијан фон Кроко, *О Немачким Мишовима*, Светови, Нови Сад, 2001, с. 37.

⁹ Гроф Кристијан фон Кроко, *О Немачким Мишовима*, Светови, Нови Сад, 2001, с. 43.

¹⁰ Александар Молнар, *Сунце миша и дуљачка сенка Карла Шмиша*, Службени Гласник, Институт за философију и друштвену теорију, Београд, 2010, с. 118.

¹¹ Гроф Кристијан фон Кроко, *О Немачким Мишовима*, Светови, Нови Сад, 2001, с. 106.

¹² Невен Цветићанин, *Евројска Десница*, Филип Вишњић, Београд, 2004, с. 283. и 285.

¹³ Невен Цветићанин, *Евројска Десница*, Филип Вишњић, Београд, 2004, с. 130.

¹⁴ Кристијан фон Кроко, *О Немачким Мишовима*, Светови, Нови Сад, 2001, с. 18.

¹⁵ Невен Цветићанин, *Ејоха с оне стране левице и деснице*, Службени Гласник, Институт друштвених наука, Београд, 2008, с. 16–17.

¹⁶ Петар Бојанић, *Насиље, фигура, сувереност*, Институт за философију и друштвену теорију, И. П. Филип Вишњић, Београд, 2007. с. 11.

¹⁷ Невен Цветићанин, *Евројска Десница*, Филип Вишњић, Београд, 2004, с. 140.

¹⁸ Љубомир Тадић, *Поредак, Ауторитет и Слобода*, Завод за уџбенике Београд, Службени Гласник, Београд, 2007, с. 346.

¹⁹ Љубомир Тадић, *Наука о Полицији*, Завод за уџбенике Београд, Службени Гласник, Београд, 2007, с. 451.

²⁰ Милорад Ступар, *Философија полиције*, Институт за философију и друштвену теорију, И. П. Филип Вишњић а.д., Београд, 2010, с. 100–101.

²¹ Љубомир Тадић, *Традиција, Легитимност и Револуција*, Завод за уџбенике Београд, Службени Гласник, Београд, 2007, с. 143.

²² Карл Левит, *Од Хејела до Ничеа*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1988, с. 52–53.

²³ Карл Левит, *Полицијски Децизионизам*, у *Норма и Одлука*, Карл Шмит и његови кријичари, Филип Вишњић, Београд, 2001. с. 131.

²⁴ Љубомир Тадић, *Философија Права*, Завод за уџбенике Београд, Службени Гласник, Београд, 2007, с. 151.

²⁵ Упор. код Љ. Тадића, *Философија Права*, поглавље *Топика и нова Реторика*, с. 141–147. Тадић сажима врло инструктивно, и нама блиско Фивегово (Theodor Viehweg) схватање Топике. „Топика је, по Фивегу, духовност различита од дедуктивно-систематске; она је од реторике развијена *techne* проблемског мишљења. (Theodor Viehweg, *Topik und Jurisprudenz. Ein Beitrag zur rechtswissenschaftlichen Grundlagenforschung*, München, 1954.) Фивег се позива на Аристотелову *Реторику* и *поезику* где Аристотел истиче да се о *topoi* говори када се расправља о дијалектичким и реторским закључцима и да ови закључци имају вишеструку намену: у праву, физици и политици. Аристотел је улагао велики напор да издвоји оно што је аподиктичко из велике области дијалектичког, а топика управо спада у дијалектичку (дијалектичку у Аристотеловом смислу) а не у аподиктичку област.”

²⁶ Невен Цветићанин, *Епоха с оне сйране левице и деснице*, Службени Гласник, Институт друштвених наука, Београд, 2008, с. 453.

²⁷ Слободан Саџаков, *Егоизам*, Mediterran Publishing, Нови Сад, 2013, с. 60.

²⁸ Томас Хобс, *Левјатан*, Култура, Београд, 1961, с. 111.

²⁹ Томас Хобс, *Левијатан*, Култура, Београд, 1961, с. 34.

³⁰ Томас Хобс, *Левијатан*, Култура, Београд, 1961, *Предговор* Михаила Ђурића, с. VIII

³¹ Томас Хобс, *Левијатан*, Култура, Београд, 1961, *Предговор* Михаила Ђурића, с. XV

³² Петар Бојанић, *Насиље, фијуре, сувереност*, Институт за философију и друштвену теорију, И. П. Филип Вишњић, Београд, 2007, с. 177.

³³ Упор. код Војислава Становчића, у његовом *Полијичке Идеје и Релиија*, Удружење за политичке науке Југославије, Чигоја штампа, Београд, 2003, поглавље *Ђаво и морал у њолијички*: „По Макијавелију, човек мора своје грађанске и родољубиве обавезе испуњавати чак и ако зна да ће му душа због тога отићи у пакао, тј. човек мора жртвовати своју душу, да би помогао ствар своје државе.” с. 61.

³⁴ Густав Радбрух, *Философија Права*, Центар за публикације правног факултета Универзитета у Београду, Београд, 2006, *Пеј минутиа Философије Права*, с. 211.

³⁵ **Абракадабра** је *зайагносемийски* израз, за који постоји веровање да има магијску моћ. Води арамејско порекло, састоји се од три речи, и то АБРА, КА и ДАБРАХ. Прва реч, представља глагол у значењу НЕКА БУДЕ, БИЋЕ, УЧИНИЋЕ СЕ, СТВОРИЋУ, УЧИНИЋУ (кохортатив). Наредна реч је предлог КАО, и трећа је реч партицип глагола: ГОВОРИТИ, КАЗИВАТИ, или именица: говор, говорење. Цео би израз значио следеће: НЕКА БУДЕ КАО ШТО ГОВОРИМ. Упор. Жељко Станојевић, *О Језику Срба и Јевреја*, Јован, Београд, 2001. Важно је уочити супротстављеност **магијског Абракадабра** – које има смисао „Нека буде воља моја!” – и **молитвеног „Амин!”**, које има смисао „Нека буде Воља Божија!”

³⁶ Љубомир Тадић, *Наука о Полијички*, Завод за уџбенике Београд, Службени Гласник, Београд, 2007, с. 43.

³⁷ Ibid. с. 44.

³⁸ Ibid. с. 189.

³⁹ Sonor Cunningham, *Genealogy of Nihilism*, Routledge, London, 2002.

⁴⁰ Милан Матић, *Мий и Полијички*, Институт за политичке студије, Београд, 2005, с. 161.

⁴¹ Љубомир Тадић, *Поредак, Ауџориџеј и Слобода*, Завод за уџбенике Београд, Службени Гласник, Београд, 2007, с. 349.

⁴² Ерик Фегелин, *Наука, Полијички и Гноза*, Досије студио, Београд, с. 24.

⁴³ Љубомир Тадић, *Наука о Полиџици*, Завод за уџбенике Београд, Службени Гласник, Београд, 2007, с. 395.

⁴⁴ Сирил Барет: *Лудви Вийџениџајн: Предавања и Разјовори о Естјеџици, Психолоџиџи и Релиџиозном Веровању, на основу бележака Јорика Смиџиџа, Раџа Рџза и Џејмса Тејлора*, Сlio, Београд, 2008, с. 98 и 99.

⁴⁵ Alasdair MacIntyre, *Existentialism*, in *A Critical History of Western Philosophy*, D. J. O'Connor, ed. (New York: Free Press, 1964) pp. 509–29.

⁴⁶ Луис Керол, *Иџра Лоџике*, Службени Гласник, Београд, 2008, с. 15–16.

⁴⁷ Упор. Јак. 1, 25. и Јак. 2, 12. „Шта је царски закон? То је закон љубави. Овај се закон састоји из свега две заповести, објављене човеку не од човека и не од ангела него од Месије, Господа Исуса. Љуби Господа Бога својега свим срцем својим и свом душом својом и свом мисли својом. Ово је прва и највећа заповест. А друга је као и ова: Љуби ближњега својега као самога себе.” Свети Николај Жички, *Наука о Закону (Номолоџиџа)*, Српска православна црквена општина Линц, Аустрија, 2002, с. 95.

⁴⁸ „Шмит даје и грчке еквиваленте ових појмова: *polemios*, за разлику од *ethros*. Такво разликовање између латинских ознака за *неџриџаџеља* је оспорено као симплификаџија како античког језичког смисла, тако и оног који се налази у Новом Завету (упор.: Klaus – M. Kodalle, *Politik als Macht und Mythos*, Stuttgart, 1973, стр. 31–32).” Љубомир Тадић, *Поредак, Ауџориџеџи и Слобода*, с. 347. „У свему овоме, или барем кроз паралелу са антиком и Платоном, диференџија приватно-јавно не изгледа довољно утемељена.” Петар Бојанић, *Приџаџељ – Неџриџаџељ, Карл Шмиџи и Жак Дерџда*, с. 160. „Шмит је пре свега, прилично измешао традиџије, позивајући се прво на Платона, па на Христа...” Ibid. с. 163.

⁴⁹ Карл Шмит, *Појам Полиџичкоџа*, у *Норма и Одлука, Карл Шмиџи и њеџови криџичари*, Филип Вишњић, Београд, 2001. с. 49.

⁵⁰ Ibid. с. 39.

⁵¹ Ibid. с. 41.

⁵² Ibid. с. 41.

⁵³ Ibid. с. 41.

⁵⁴ Ibid. с. 43.

⁵⁵ Архимандрит Тадеј, *Какве су џи мисли џакав џи је живоиџ*, Београд, 2005, с. 70–71.

⁵⁶ „Питање ‘природног’ стања и његових бројних својстава” пише Петар Бојанић у *Насиље, фиџуре, сувереносџи*, стр. 26–27, бриљантно

дијагностификујући кључну неуралгичну тачку секуларне антропологије, и у песимистичком и у оптимистичком варијетету „показује пут ка пра-непријатељу који би могао да функционише као имагинарни консензус који обједињује Канта, Хобса, Шмита, Хегела, Хајдегера и многе друге у историји философских текстова. **Требало би проучити порекло фикције ‘ирисродној сћања’** (морали бисмо да кренемо од Хобса или Лока...) и тако открити мучан пут који је требало проћи да би се конструисала ова фигура и потом трансформисала у регулативну идеју чија снага и даље остаје евидентна.” У прилог проучавања генезе ове фикције, могли бисмо да кренемо од противстављања, на пример, Кантових *Најаћања о иочейку истјорије човечансјива – и йоузданих објашњења* Преподобног Касијана, о праоцима пре даног Закона на Синају. Кантова **феликсулпистичка** нагаћања су нам свима јако добро позната, зато чујмо, за промену, Преподобног Касијана. „Преподобни Касијан се пита: Чиме су се руководили људи пре тог Закона?...Савест. То је одговор на ово питање. Закон Божији је био печатен у душу човечију и пре писаног Закона. Није био потребан спољашњи Закон оима који су носили Закон у себи...Онда је дошао Закон. То јест спољашњи Закон. Дошао је онда, када је савест код људи толико ослабила, да више није била у стању да управља људима...Али је и писани закон на крају изнемоћао. Јер кроз Закон дође познање греха. И тако баш под Законом умножи се грех, и род људски паде у крајњу изнемоглост и збуњеност. Требао је да се пружи трећи лек. И трећи лек пружен је кроз Јеванђеље, или Радосну Вест Сина Божјег, оваплоћеног и лично јављеног међу људима...Наравно, у том смислу, да се неки четврти лек човечанству од Божије стране неће и не може давати...Дошао је Христос Господ, да нам буде Он и савест и закон, и још нешто више преко тога...Јер се сав закон извршује у једној речи – љубав (Гал. 5)...Он је већи од савести и закона... Он је надсвест и надзакон.” „**Дейиње доба рога људској**, како сведочи Свети Серафим Саровски, трајало је до Закона, **младићко** под Законом, а када се наврши време, тј. у **зрелом добу**, посла Бог Сина Свог Јединородног.” Свети Николај Жички, *Номолоија*, XXIII, *Последњи Лек*.

⁵⁷ Упор. Гершом Шодем, *Главни Токови Јеврејској Мистицизма*, Градац, Београд, 2006. „Целокупни покушај луријанске кабале да теогонијски процес у Богу опише категоријама људске егзистенције представља напор да се формулише једна нова замисао Бога-личности, али му полази за руком једино да се окруни једним новим обликом гностичке митологије.” с. 245. „Следећи цитат” пише Шодем „из пера немачког

философа Ф. В. Шелинга, звучи као опис *цимцума* и његовог значаја за Божју личност: „Alles Bewusstsein ist Konzentration, ist Sammlung, ist Zusammennehmen seiner selbst. Diese verneinende, auf es selbst zurueckgehende Kraft eines Wesens ist die wahre Kraft der Persoenlichkeit in ihm, die Kraft der Selbheit” (*Schellings saemtliche Werke*, Abteilung I, Band VIII, str. 74).” с. 387.

⁵⁸ „А Исус одговарајући рече јој: Марта! Марта! Бринеш се и трудиш за много, А само је једно потребно.” (Лк 10, 41–42)

ХАМАНОВЕ ЛЕСТВИЦЕ МЕТАКРИТИКЕ

SAALBADEREIEN или МЕТАКРИТИЧКЕ КУПКЕ

УВОД	83
I Пролог и на Небу и на Земљи	85
II Методолошки Интерлудијум	89
III Сав тај Наманн	91
IV Авељ и Каин или Два Егзистенцијализма	94
V Хиперборејски Сократ Шкотски Кант и Пруски Хјум	99
VI Хаманове Лествице Метакритике	104
VII Хаманова Метапурификација	116
VIII Хаманизми	119
IX Огњено Огледало	129
X Откључни епилошки постлудијум	134
БИОГРАФИЈА	137
Белешке	148

ХАМАНОВА ПРОТОЕГЗИСТЕНЦИЈАЛИСТИЧКА
КРИТИКА КАНТА
ИЛИ
МЕТАКРИТИКА ПУРИЗМА УМА

УВОД

Настојаћемо да у овом раду покажемо да је (и како је) Јохан Георг Хаман одлучујуће утицао не само на, као што је опште познато, своје најближе ученике Хердера и Јакобија, а преко њих и на Гетеа и остале припаднике покрета *Sturm und Drang*, већ и на Шелинга, Кјеркегора, и на цео комплекс најразличитијих праваца *Егзистенцијалистичке философије*, који се потом развио, али и на *посткантијанску философију* и *мизософију уопште*: и на постмодернизам и на постсекуларизам.

У оквиру те *периоде* *парадигме* – из кантијанске у посткантијанску, чији је Хаман био први и најутицајнији инаугуратор – настојаћемо да покажемо да је управо он био пионир и у неким, на први поглед врло удаљеним философским струјањима: у *философији језика*, у тзв. *језичком окрећу*, (али не хајдегеровски већ више „витгенштајновски”); или у вези са неким *постмодернистичким* и *деконструктивистичким* темама, у којима је био претходник и Ничеу, и Дерида, као и другима, али на Хаманов карактеристичан *постпостсекуларан*, дакле *хришћански начин*.

Проанализираћемо *посебно* Хаманову *Метакритику* *пуризма ума*, прву, и по многим и до данас најбољу и најзанимљивију критику чувене Кантове *Критике чистог ума*. Нарочито ћемо размотрити неке најважније Хаманове технике и тактите – у служби његове философске стратегије и теолошке визије – као што су употреба *Платонове* *перишроја* и *Аристотелове* *пирелеме*. Додирнућемо се и *исама* која су размењи-

вали Хаман и Кант, као савременици, суграђани и добри пријатељи, који су узајамно изузетно ценили и уважавали један другога, упркос неслагањима у неким битним философским и теолошким ставовима.

Посебно важан мотив овог рада, биће *Емпирицистичка философија Дејвида Хјума*, која је изузетно снажно утицала како на Хамана – који је и први преводилац Хјума на Немачки, из чије руке је Хјум директно дошао и до његовог доброг пријатеља Канта – тако и на Имануела Канта, иако на потпуно различит начин. У овом троуглу *Хаман-Хјум-Кант* изникла су нека најважнија струјања, не само Немачке, него и Европске мисли.

Настојаћемо да покажемо да је Хаманов утицај на Вилхелма Дилтаја, и потом на Ханса-Георга Гадамера, дакле на најважнија питања *Херменеутике*, недовољно уочен иако непроцењив, и ништа мањи и мање битан од Викоовог.

Исто важи и за Хаманов неизмерни утицај на целокупну Немачку, а на тај начин и Европску *књижевност и културу*, преко једног од његових најодушевљенијих и најталентованијих следбеника, већ поменутог Јохана Волфганга Гета, али и других.

Показаћемо да није ни мало необичан Хаманов велики и све већи утицај на *Протестантску теологију*, али не само на њу, већ и на данас изузетно активан покрет *Антилокалистика* познат као *Radical Orthodoxy* – обзиром да је управо Хаман она *карика која недостијаје* – између Блеза Паскала и Серена Кјеркегора – а тиме је он и сасвим близак, колико Алберу Камју или Габријелу Марселу, на пример, толико и Лаву Шестову, Павлу Флоренском, Хансу Урсу фон Балтазару, Клајву Стејплтону Луису, Гилберту Киту Честертону, Џону Милбанку, Кетрин Пиксток, Конору Канингему, Дејвиду Бентлију Харту и Џону Ренеру Бецу.

Показаћемо и у ком смислу је Освалд Бајер назвао Хамана – у имплицитној полемици са Исаијом Берлином – не антипросветитељем већ *радикалним иросветијшељем*.

У циљу делимичног испуњавања *иошћуне иразнине* у погледу превода Хаманових дела, прилажемо (као *иосебан ирилој* у оквиру овог рада) *сојсћивени иревод* (први на српском језику) Хаманове „*Рецензије Кристике Чистивој Ума*” (1781) и „*Мејакристике Пуризма Ума*” (1784).

I Пролог и на Небу и на Земљи

Γιγαντομαχία περὶ τῆς Φοῦς¹

„Ја сневах сан што и не беше сан.
 Све сунце згасло, мрачних звезда рој
 Кроз вечни простор лута, нема циљ...
 Празан оста свет
 Без биља, људи, доба годишњих,
 К’о беживотна једна гомила,
 Од иловаче хаос огроман...
 Тмини нишџа не ѿреба,
 Јер ѿмина јесѿе – Васељена сва.”²

Џорџ Гордон Бајрон

*το φος ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτοὺς κατέλαβεν.
 И свейлосѿи свейли у ѿамаи, и ѿама је не обузе.
 Јн 1, 5*

Hamanniana није архипелаг, већ Континент, поплављен слепилом и тмином у своје, а заборавом у наше време, иако су то како ће се испоставити, заправо: синоними. Континент чији се, и дан данас, само мањи делови налазе изнад воде, али вода овог *Големој Мора Заборава и Помрачења Ума*, Великог и Страшног Потопа Таме „Просветитељства” се у последње (ово наше) време, лагано али све брже повлачи, и то из часа у час.

Заборав Хамана и *Hamanniana-e* је, наравно само један од многих *corolarium-a* основног заборава свих заборава: *заборава* не „Бића”, већ Једино Потребног Надбитијног Бићетворца, и *неосеѿљивосѿи* за Васкрслога, у односу на који су сви остали греси само прашина у очима Божијим: као и сви остали заборави.

На тим „острвима” и „острвцима” никле су, током претходна два и по века, многобројне грађевине најразличитијих школа и праваца, често склепаване и импровизоване или гордо и небопарно конструисане: потпуно мимо, или чак директно против духа *Hamanniana-e*, сакривене у дубинама и потопљене. Између многих других, ту су ника и здања покрета познатог као „Егзистенцијализам”.

У том, и само у том смислу, скривене и непознате, чак неслућене а камоли схваћене (али зато многоструко злоупотребљене) подлоге, Хамана можемо, искључиво у слислу „историје утицаја”, ако волимо, назвати, између осталог, и „Прото-Егзистенцијалистом”: непроцењиво значајном и драгоценом *кариком* у вишемиленијумском ланцу „Западних” сведока Истине, од Блаженог Августина, преко Блеза Паскала до Серена Кјеркегора и толиких других, *која вайијуће недосџаје*.

Зато, ако хоћемо да заиста упознамо Хамана, неће нам бити дозвољно (иако је, разумљиво, већ и то већини сувише тешко, штавише немогуће) да *йливамо*: „мораћемо” да *ронимо* на дах, и то: на веома великој дубини.

Некада давно, пре скоро двеста педесет година (а опет, и не тако давно, штавише: колико јуче), на крајњем северу Европе, у Пруском Краљевству Фридриха „Великог”, у далеком Кенигзбергу (некадашњој вишевековној престоници *Рега Тевџонских Виџезова*, а данашњој великој бази *Руске рајне морнарице*), усред најгушћег **мрклог мрака** „Просветитељства”, светлела је усамљена и слабашна али верна и неустрашива светлост јуродивог сведока Истине одвојеног за нарочито служење: цара, свештеника и пророка Јохана Георга Хамана.

У том истом граду, и у то исто време, живела је међутим и једна сасвим другачија зверка, позната као: звер³ из Кенигсберга.

„И није никакво чудо” записао је један историчар⁴ „што је Хајне малога професора из Кенигсберга упоредио са страшним Робеспјером; последњи је погубио само једног краља и неколико хиљада Француза – што Немци могу опростити; али Кант је, каже Хајне, убио Бога, поткопао лагум под најскупље доказе теологије. Како је чудноват контраст између спољнога живота овог човека и његове деструктивне рушисветске мисли! Одиста, да су Кенигзбершки грађани наслућивали сав значај ове мисли, они би много ужаснији страх осећали пред овим човеком него ли пред каквим крвавим целатом...који убија само људе. Али добри људи нису видели у њему ништа друго до професора философије.”⁵

Међутим, видео је *умом срца* Георгије Хаман: од каквога је духа био обузет хер професор Кант. И није уздрхтао нити се уплашио. Управо против ове страшне звери, силног *pirgo-tectos*-а (градитеља Нове Вавилонске Куле)⁶, и њене *Айолоџије йалоџ Агамовој ума* (Чаадајевљевски речено)⁷, наш Јохан Георгије Хаман подићи ће копље своје *Меџа-криџиике* (као Нови Свети Георгије, и Нови Пересвет), у чувеној Бици за

Чисти Ум: као *viro christiano* – не би ли као вешти *hierourgos* избацио из ока вољеног пријатеља Имануела Каја⁸ комадић леда којим га је зачарала и учинила бездушним и безумним Ледена Краљица Модерне науке змијиног ума (без и против Бога). Или, аристотеловски речено: *Intellectus separatus et emancipatus a Deo: superbe diabolicque: која non ridere non lugere neque detestari sed intelligere.*⁹

Приказаћемо и јасно видети и чути (сви који буду имали очи да виде, уши да чују и срце да приме) велику битку, једну од највећих на бојном пољу Философије као борбе – борбе за душе људске – која се не прекида још од Пада, која још увек траје, (као празник велик и тежак, како се назива сам живот људски: као трка за венац бесмртности) и трајаће све до краја овога света и века, постајући све жешћа и жешћа: између Ума Христовог и ума антихристовог: у дубинама свачијег срца, коју воде синови светлости, који љубе Живот – и слуге таме гробне, заљубљене у смрт: велику и последњу битку Философије против мизо-софије!

Посматраћемо два велика борца, разгледати умом и расуђувати духом сваки њихов потез – у страшном судару између „Амин!” и „Абра-кадабра!”¹⁰, који бисмо могли без претеривања назвати: *Γιγαντομαχία περι της Φως!*

Созерцаваћемо Светлост Истиниту Која Обасјава свакога који дође на свет, и њој непријатељску лажну светлост непријатеља Божијег: Прву у благодатном садејству са слободним подвигом сведока Истине, а другу у магијском садејству са страшним грехом и баснословном демонском лажљивошћу. Јер: „У нама делују три воље: прва, Божја воља, свесавршена и свеспасоносна; друга, наша сопствена човечанска воља, која је ако не грешна а оно и не спасоносна; и најзад, трећа, демонска, потпуно зла и смртоносна”, учи нас Свети Антоније Велики, а преноси Свети Серафим Саровски.¹¹ Оне који дејствују у садејству са оцем лажи, попут звери из Кенигзберга, *sheikh* Абдел Вафид Јаша *alias* Рене Генон назива у *Симболизму Крста* – „Сатанини свеци” „*awliya esh-Shaytan*, који су на неки начин обрнути правим свецима (*awliya er-Rahman*), који на најпотпунији могући начин изражавају *духовноси* *окренути наглавце*”.

Видећемо да уже Кантове Критике води у Чардак ни на Небу ни на Земљи: на Летеће Острво у Поднебесју (о којем је писао Џонатан

Свифт)¹², дакле: у *Унирунд* Ништавила и Никовила¹³ где је плач и шкргут зуба; а да Лествице Хаманове Мета критике повезују Небо и Земљу, у Христу Духом Светим, и воде у Дом Оца Светлости, у Нови Јерусалим у Којем су станови многи свих богова по благодати и све боготвари, преображених из пропадљивости у непропадљивост, на радост славе деце Божије и усиновљеника Свете Тројице: којима ће све бити могуће што пожелеле, и који ће се успињати из славе у славу не само бесконачно већ и беспочетно по благодати Оног Који Надбесконачно и Надбеспочетно Надпревазилази Себе.

Видећемо да се оним првим, Кантовим критичким ужетом (истим оним којим се обесио Јуда Искаротски) душе спуштају у дубине пакла и таме најкрајње у којој огњени црви гризу избљуване из уста Божијих непрестано: из плача у плач и из шкргута у шкргут зуба. „И ето, човек, па био он и Херкулес, и Прометеј, невидљивом је нити *окачен* о трансцендентални субјект, сасвим онако као што се за шкрге качи риба коју желимо сушити или димити... Огромно мноштво лаковерних душа се ухватило на удицу дубокомислености и заразило се осећањем *окачености*“¹⁴ пише Владимир Францевич Ерн. И заиста, најлаковернији и најочајнији, попут Хајнриха фон Клајста и његове веренице, који су смртно озбиљно схватили лажно учење звери из Кенигсберга, саблажњени и очајни: подигли су руку на себе и убили се.¹⁵

И видећемо да се оним другим, Хамановим Мета критичким Лествицама, душе спуштају и пењу као у Еротском Кругу Крста *Часној* и Слободе *Златине* Љубавне Заједнице човека и Бога и њиховог узајамног сапрожимања и несливајућег и нераздељујућег сједињавања: *кале анти-строфис*¹⁶ у којем су Бог и човек узајамне парадигме. Видећемо да се овим Лествицама душе успињући се спуштају и спуштајући се успињу у Океан Нестворене Светлости: погружавајући се у понор бесконачне насладе: у купке делфина¹⁷ који се дозивају, играју и скачу, изображавајући дечију радост душа опијених молитвом: у *Saalbadereien*¹⁸ Будућег Века.

II Методолошки Интерлудијум

The view from everywhere

Као што смо већ рекли на другом месту: за нас смртнике: *peћи* није исто што и *арјуменијоваји*, а камоли што и *доказайи*. Стога, и овај пут, као што добри обичаји налажу, тврдње које смо изнели у горњој „Прембули”, намеравамо да образложимо и поткрепимо у главном тексту овог Огледа. Користићемо се у ту сврху нашом компаративно-аналитичком, скоковитом и нелинеарном, топичко-перитропичком и перихоретичко-дијалектичком методом.

Љубомир Тадић сажима на врло инструктиван начин, нама блиско Фивегово (Theodor Viehweg) схватање Топике – на трагу, наравно, како Аристотела и Ђамбатисте Викоа, тако и Блеза Паскала и Јохана Георга Хамана, Серена Кјеркегора и Лава Шестова, Гилберта Кита Честертона и Албера Камија итд. итд. „Топика је, по Фивегу, духовност различита од дедуктивно-систематске; она је од реторике развијена *techne* проблемског мишљења. (Theodor Viehweg, *Topik und Jurisprudenz. Ein Beitrag zur rechtswissenschaftlichen Grundlagenforschung*, München, 1954.) Фивег се позива на Аристотелову *Реторику* и *Поејтику* где Аристотел истиче да се о *topoi* говори када се расправља о дијалектичким и реторским закључцима и да ови закључци имају вишеструку намену: у праву, физици и политици. Аристотел је улагао велики напор да издвоји оно што је аподиктичко из велике области дијалектичког, а топика управо спада у дијалектичку (дијалектичку у Аристотеловом смислу) а не у аподиктичку област.”¹⁹

Следећи непроцењиво важан методолошки савет, који ћемо ми најпослушније и најсавесније применити управо на њега даје нам лично Имануел Кант, а преноси Предраг Чичовачки: „Философски писац... на коме неко базира своје инструкције се не сме третирати као парадигма суда. Уместо тога, њега треба третирати као повод за формирање сопственог суда о њему, а чак и као повод за суђење против њега.”²⁰

„Моћ философије *йре свеја зависи од снаге и дубине визија* које она садржава и разјашњава, а не толико од рационалне аргументације којом она артикулише те вредности и визије. Када *школска философија* одриче да су визије саставни део философије и философског мишљења, она нас ефективно претвара у *философску йолицују*, како се подругљиво изразио Ајнштајн.”²¹

„Ствари треба објашњавати што год је могуће једноставније, али не једноставније од тога”, такође је рекао Ајнштајн. „Визија је идеја вођиља која се може артикулисати и подржавати, али се никада не може дефинитивно побити нити доказати.”²²

„Не морамо само у поезији и музици следити свој укус и осећај, него исто тако и у философији.”²³

„Свако створење има свој сопствени метод мишљења и писања. Једно се креће у скоковима и скаче као скакавац, друго у доследној повезаности као слепи црв колотечином пута...”²⁴ (Хаманово писмо Канту од 27 јула 1759)

Професор Томас Нејгел је целокупни пројекат непомућеног, објективног сазнавања у Новом веку ставио под наслов *The view from nowhere* – поглед ниоткуда.²⁵ Кома није страна игра речима, тај ће лако приметити да је истина за Хамана садржана у сличној синтагми која има управо супротно значење: „поглед одасвуд”²⁶ – *The view from everywhere*. Јер она – свакако веома особена – Лајбницева *универзалности њосмајрања*, онај *јерсјективизам* и она „различитост гледишта монада”, саздани су, у ствари, код Хамана „поентилистички”: од мноштва сићушних тачака („*Seh-Punkt*”), отеловљених у појединачним читаоцима...”²⁷ А онај коме није страна православна теологија, тај ће лако приметити да се овде код Хамана заправо ради, о философији свејединства и саборности: о гносеологији и методологији саборних личности: несливено и нераздељиво сједињених и сједињаваних у слободном љубавном сабору: из славе у славу.²⁸

III Сав тај Hamann

Канџов Хаман је био обдарен божанским говором интуитивног ума: „Ако је могуће пиши на људском језику. Јер ја сам само сироти син земље, и ни на који начин нисам опремљен за божански говор интуитивног ума. Оно што можеш да ми детаљно објасниш на основу заједничких појмова у складу са логичким правилима, ја ћу добро успети да достигнем.”²⁹

Менделсонов Хаман је био аутор чији је стил „врхунац тамног и загонетног.”³⁰

Лесинџов Хаман је био аутор „чија су дела истински испит за господу која претендују да се назову полихисторима. Она заиста захтевају понешто знања из свега [*Panhistorie*].”³¹

Хердеров Хаман је био Немачки Сократ а он његов Немачки Платон, вољени учитељ и пријатељ са којим се дописивао до краја Хамановог живота: „Најдражи Хамане, када би само знао са каквом пажњом проучавам и најмању хартијицу коју примим од тебе, сигурно не би ни једну поцепао...Штавише, у сваком твојем писму *свака* реч ми говори највећом дубином...Поново те молим за твоје блиставе варнице, и обећавам ти што је скорије могуће моје капљице воде заузврат.”³²

Јакобијев Хаман је био, као и Хердеров, вољени учитељ и пријатељ и: „отац његовог срца”³³ „*viro christiano*” који му је писао: „О најдражи Јонатане! Како бисмо мало могли да наслутимо истину да нема деце и лудака на свету, слепило (ентузијаста) ми је од неупоредиво веће користи од највеличанственијег просветљења потеклог од такозваних лепих и јаких духова (*beaux-esprits et esprits forts*), упркос њиховој моралној спољашњости, они су у мојим очима лажни пророци преобучени у анђеоски облик.”³⁴

Геџеов Хаман је био „јединствена глава” (*cette tête unique*)³⁵, и „најсјајнији ум својег времена” (*der hellste Kopf seiner Zeit*)³⁶, ништа мање него „књижевни отац” Намачког народа³⁷. „Ја имам потпуну збирку његових списа и врло значајан чланак у рукопису о Хердеровом награђеном спису који обрађује постанак језика, у којем он тај Хердеров

оглед на најоригиналнији начин обасјава најчуднијим зрацима светлости...Принцип на који се могу свести сва Хаманова изражена мишљења јесте у овоме: 'Све што човек предузима да уради, било да то треба извршити делом или речју или другим чим, мора да потекне из укупних уједињених снага; све појединачно треба одбацити.' Дивна максима али ју је тешко остварити; ...да би остварио немогуће, он се лаћа свих елемената; најдубља, најтајанственија гледишта у којима се у скривеној области сисрећу природа и дух, светле муње разума које сијају из таквих додира, значајне слике које лебде у тим областима, снажне изреке светих и световних писаца и штошта друго хумористичко што може још да се дода – све то ствара чудесну целину његовог стила, његових саопштавања. Ако човек не може да га прати у дубину, нити да се с њим креће на висинама, да овлада ликовима који лебде пред њим, нити да на основу бескрајно широке књижевности пронађе смисао неког само наговештеног места, онда око нас настаје утолико већи мрак и тама уколико га више проучавамо...морамо се потпуно одрећи онога што обично називамо разумевање."³⁸

Хејелов Хаман је био „продорни геније."³⁹

Шелинџов Хаман је био „моћан и оригиналан ум"⁴⁰ и „прави пав хармоније и раздора."⁴¹

Кјеркејоров Хаман је био „хипербола свеукупног живота"⁴² у којој се „радује и ужива” и заједно са Сократом један од „можда најсјајнијих умова свих времена"⁴³, аутор „дубоке осећајности и огромног генија” „највећи хумориста Хришћанства” што значи „највећи хумориста на свету"⁴⁴ који „је рекао оно најбоље што је речено о Сократу"⁴⁵ чији „однос према савременицима је одговарао Сократовом односу према Софистима (који могу да кажу нешто о *свему*)"⁴⁶ чије „је било највеће уживање да позива своје савременике похлепне за знањем, да једу из његових боца дуговратих попут рода"⁴⁷ „на којег се односио натпис на црепу, на пећи у Колдовој гостионици у Фреденсборгу: *allicit atque terret*: примамљује и плаши."⁴⁸

Жан Полов Хаман је био „рођен са вечношћу – предвидео је и предухитрио свако време"⁴⁹ „дубоко небо пуно удаљених звезда, са много

галаксија које ниједно око неће протумачити.”⁵⁰ „Велика сфинга, као Египатска, упола закопана у песку.”⁵¹

Шлејелов Хаман је био: „страховито mudar и дубок мислилац, пророк, којег нисмо препознали и послушали. Са конфузијом изазваном Кантијанством протраћили смо године које се никада неће вратити...”⁵²

„Са својом продорном дубином он је стајао усамљен у књижевности својег времена, којем је већ његова необична религијска оријентација била сасвим туђа и уз то додатно неприступачна обзиром да су његови сибилски листови и хијероглифски наговештаји били увијени у велове и тамне одоре симболичких алузија.”⁵³

Дилшајев Хаман је био аутор који „и даље живи и штавише има већи углед и славу него раније. Он је један од најдубљих Хришћана и бранитеља Хришћанства у нашем веку.”⁵⁴

IV Авељ и Каин или Два Егзистенцијализма

„Хаман, звани Маг са Севера, припада линији мислилаца која почиње са Паскалом у седамнаестом веку и која утире пут за егзистенцијалистички покрет нашег времена. Он је креативни ум првог реда који је у бриљантним бљесковима антиципирао многе од проблема наше садашње интелектуалне ситуације.”

Паул Тилих⁵⁵

„Када је Луис Уајт Бек иронично приметио да ‘се егзистенцијалисти трагајући за поштованим претходницима још увек нису сетили Бемеа’ погрешно је; Паул Тилих је цитирао Бемеа као извор егзистенцијализма 1942.”

Брајан Гибонс⁵⁶

Колико је нама познато, до сада није било довољно схваћено и расветљено, или у најмању руку није било јасно и недвосмислено експлицирано: да је и Кант, ништа мање од Хамана, био протоегзистенцијалиста: само на сасвим другачији, *сујројшан* начин, и у сасвим другачијем, *сујројшном* духу. Хаманов протоегзистенцијализам припада Паскаловој линији, а Кантов: Бемеовој.

Попут духова Хамановог и Кантовог протоегзистенцијализма, разликовали су се и духови егзистенцијалистичких учења њихових ученика. На пример, дух философије позног Шелинга и Кјеркегора са једне стране – од духа мизософије Хајдегера и Сартра (у свим њиховим фазама) са друге стране. Онолико колико се дух радосног космизма и персонализма разликује – од духа гордог нихилизма и антиперсонализма; или, као дух богољубља – од духа богоборства; *in ultima linea*⁵⁷: као Дух Христов – од духа антихристовог.

Снисходећи овом приликом уобичајеној употреби термина „егзистенцијализам”, уздржаћемо се од улажења у кардинално важан проблем несувислости и неодрживости саме „разлике” есенције „и” „егзистенције”. Простор нам не дозвољава да учинимо више до да само скренемо пажњу на порекло ове неоправдане интерполације код Ал Фарабија⁵⁸ (о чему нас обавештава Етјен Жилсон), и на веома инструк-

тивна запажања и објашњења с тим у вези у књизи *Оіледі о духовном искуствіу* Жарка Видовића.⁵⁹

Дакле, и постхришћански *еізисѿенцијализам Каина* је био једна (из великог мноштва, тачније: легиона) фуснота на Кантову „критичку философију” (а могло би се подједнако оправдано рећи и обратно: „критичка философија” је била само једна у мору фуснота на Каиновски егзистенцијализам); а постсекуларни *еізисѿенцијализам Авеља*, томе насупрот, био је један од малобројних али одабраних живих изданака Хаманове *Метіакриѿике*: један од првих пупољака *іосѿиканіѿовске философије*. (Баш као што је и Хаманова мета­критичка философија била један од драгоцених и ретких пупољака Авељевског: Хришћанског егзистенцијализма.)

Да ли је Паул Тилих схватао, пишући о Паскалу и Хаману – али и о Јакобу Бемеу – као изворима и претечама егзистенцијализма: да се ради о два непомирљиво супротстављена егзистенцијализма, који се боре на живот и смрт – један за живот, а други за смрт – један са „амин!” а други са „*абракадабра!*” као својим *вјерују* – један као љубав према мудрости: *философија*, а други као мржња према мудрости: *мизософија* – један за Невечерњи Дан, а други за *Ungrund*: Тамни Праоснов – или је овом термину приступао на *унивокан* начин: остаје помало загонетно. Да ли је схватао да су *две іенеалоііје*: једна која иде од Аурелија Августина, преко Мартина Лутера и Блеза Паскала, све до Јохана Георга Хамана, позног Шелинга и Серена Кјеркегора, Лава Шестова и Албера Камија – и друга, која иде од Гаутаме Буде (према савим исправном запажању Чедомила Вељачића, који му, наравно, придружује и Артура Шопенхауера⁶⁰), преко Мајстера Екхарта и Јакоба Бемеа, Пика дела Мирандоле, Томаса Хобса, Баруха Спинозе, све до Имануела Канта, Мартина Хајдегера, Карла Шмита, Жан-Пол Сартра и Алистера Краулија: генеалогіје брата Авеља, и његовог брата Каина?

Ако је за *Sturm und Drang* у једном писму Хаман написао: „Смешни *Sturm und Drang!*”⁶¹ – можемо ли да замислимо какву би *језиву комику* видео у атеистичком егзистенцијализму Каина: директном чеду лажног „Просветитељства”, и хиперхипокритике лажног пророка Имануела Канта: *солийсоіеисѿиичкоі хийокриѿиичкоі и хийеркаиновскоі хийереізисѿенцијалистіе?*

Ако још није довољно јасно, одакле нам уопште идеја да је Кант био егзистенцијалиста или протоегзистенцијалиста, свеједно, и то чак *каиновској* *ишии*, добро ће нам доћи мало подсећање, на више него пар црта односно симптома, које Кант дели са дотичнима. Пођимо од будистичког нихилизма, немоизма и феноменализма – по којима је будизам сличан колико Канту, толико и његовом ученику Шопенхауеру и његовом учитељу Хјуму. Код свих њих се евидентно ради о *иесимистичкој* – веома еуфемистички речено – *антропологији* и космологији. О *каиновској* антропологији. И о гностичкој космологији и теологији.

Кантово учење о радикалном злу, његов феликскулпизам и феликсмализам, *сасвим кабалистички интонирано*, о човеку као опасном бићу – којем треба шиба, бич и сурови и неумољиви господар – самопреосветљен, подразумева се – и о човеку који би страшно назадовао улењивши се, када неком несрећом више не би било *срећној* зла – без којег не може бити ни добра – по којем *Ausgang* из Раја Адама и Еве треба схватити, као први корак ка сазревању човека, пошто је, срећом, послушао мудру змију, која га је позвала да: *Pescare aude!*

Кант то *најзаносније* *ириоведа* у својој неоправдано недовољно чувеној *Оди Злурадоси* – почујмо је и уживајмо у овој надахнутој *рейлици* у облику праве критичко-илуминатске поеме *сањарској* и *неиросвећеној* *Оди Рагоси* Шилера и Бетовена (и обратимо пажњу како на *ваирену* *ионесеноси* Кантовог *ирироведној* *иона*, тако и на његову *слободну* и *дивљу* штавише *сасвим необуздану* и потресно дирљиву *метафоричнос*):

„Нека је, дакле, хвала природи за нетрпељивост, за суревњиву такмичарску сујету, за незајажљиву жудњу за имовином, па и за господарењем! Без њих би све врсне природне обдарености у човечанству остале неразвијене и успаване. Човек жели слогу; али природа боље зна шта је добро за његову врсту: она жели неслогу.”⁶² „Човек је животиња којој је, кад живи међу осталима у својој врсти, потребан господар.”⁶³ Наставља на истом месту Мајстер Кант. Зар је то глас једног од очева либерализма и антрополошког оптимизма Канта, а не Доноза Кортеса или Жозефа Деместра: очева примордијалног конзервативизма и антрополошког песимизма? Да, то је управо Кантов глас. Глас који у глас са црним црвеним и жутиим *каиновским* егзистенцијалистима, пева исту песму. И са Будом, и са Хобсом и са Макијавелијем и са Спинозом и са Ничеом и са Шмитом и са Сартром: о човеку као о *бесмисленој* *стираси*. Са синовима Прометеја.

А синови Прометеја, наравно (баш као и синови Унгрунда који са Бемеом певају: „Немам у своме знању ни речи узете из разних књига, него ја те речи сам из себе вадим!“)⁶⁴ у свом легионском хору, певају овако: „Човек...треба све да створи сам из себе. Искључиво његово лично дело треба да буде...сам његов разум и разборитост, па чак и доброта његове воље...заслуга за то да буде само његова и да за то једино себи има да захвали...да он умом *сам себе цени*...“⁶⁵

Да ли после овога (и још много и премного другог, чиме нас је у својим списима даривала звер из *Кениџберја*), може бити места икаквом чуђењу гледе Кантовог *најважније* животног става, Каиновог и каиновског *nes plus ultra*:

„Никакав формалан израз вере, никакво позивање на света имена, нити пак било какво одржавање религијских обреда, не може нам помоћи да задобијемо спасење. *Молишва је улизивање Боју.*“ (Овај свој антипросевхолшки тајни манифест Кант износи у писму Лаватеру, 1775. године.⁶⁶) Аксиому Сартровог атеистичко-хуманистичког феноменолошко-марксистичког каиновског и антихришћанског гностичког егзистенцијализма: „Пакао то су други“, претходно је, својим примордијално конзервативним и песимистичко каиновским аксиомима политичког егзистенцијализма и ниҳилизма припадник – по речима доктора Невена Цветићанина – *ниҳилистичке интјернационале* Карл Шмит.⁶⁷ А Шмиту Сан Каскијанском је претходно, са својим *космополистичким егзистенцијализмом* вечног мира унутар граница радикалног зла, наравно, Мајстер Кант – такође припадник *ниҳилистичке интјернационале*, и то самог његовог генеалогског језгра – по речима доктора Конора Канингема. Према томе, Шмит или Кант – лажна је дилема, ако изаберете Шмита изабрали сте Канта, а ако изаберете Канта изабрали сте још радикалнијег Шмита – читамо код професора Петра Бојанића.⁶⁸ И ми ту додајемо: Сартр, Шмит или Кант – лажна је трилема, ако изаберете било кога од њих, изабрали сте сву тројцу одједном – као легион – или било кога од њих – појединачно: као индивидуу.

„Питање ‘природног’ стања и његових бројних својстава“⁶⁹, пише Петар Бојанић, бриљантно дијагностификујући кључну неуралгичну тачку секуларне антропологије, и у песимистичком и у оптимистичком варијетету, „показује пут ка пра-непријатељу који би могао да функционише као имагинарни консензус који обједињује Канта, Хобса, Шмита, Хегела, Хајдегера и многе друге у историји философских текстова. Требало би проучити порекло фикције ‘природног стања’ (морали

бисмо да кренемо од Хобса или Лока...) и тако открити мучан пут који је требало проћи да би се конструисала ова фигура и потом трансформисала у регулативну идеју чија снага и даље остаје евидентна.”

Наравно да то исто важи и за, не само Кантовог, већ у подједнакој мери Сартровог и наравно Будиног *сијамској близанца* господина Дејвида Хјума – о чему лепо пише професор Алистер Мекинтајр у својем бриљантном огледу о Егзистенцијализму. Егзистенцијализму *разочараних рационалиста*.⁷⁰ Толико за сада – довољно за сврху овог рада – о најинтимним везама и скривеним заједничким генеалогима, за нас овде најважнијих јунака жутог, црног и црвеног *каиновској егзистенцијализма*: Буде, Бемеа, Хјума, Канта, Шмита и Сартра. А о подједнако важној и умногоне паралелној *иностичкој интернационали* – о којој пишу Албер Ками и професор Ерик Фегелин – као и о *маијској интернационали*, говорићемо посебно неком другом приликом.

За сада, имајмо на уму, Кантово гордо пркошење молитви – у којој потврђујемо, прихватимо и саглашавамо се са Вољом Божијом, изговарајући „Амин!” – у преводу гласи: „Нека буде воља моја, нека буде као што ја кажем, или: Абракадабра!”

Овим је разлика између *каиновској и авељевској егзистенцијализма*, или између антихришћанског и хришћанског егзистенцијализма, могла да остане нејасна или спорна: само онима који неће да схвате.

Али пружимо ипак и њима, још једну, последњу шансу, пуштајући Хамана да покајно и исповедно проговори, у име свештеног сабора свих авељевских, хришћанских егзистенцијалиста: „Осетио сам како ми срце удара, зачуо сам глас како уздише и тужи у његовим дубинама као глас крви, као глас убијеног брата, који хоће да освети своју крв...управо то је гонило Каина као вечито непокојног бегунца. Одједном сам осетио како ми срце подрхтава, и излива се у сузама, и ја више нисам могао – ја више нисам могао да кријем од Бога да сам ја био убица свог брата, да сам ја био убица Његовог јединородног Сина.” (Јохан Георг Хаман, *Лондонски Сјисци*)⁷¹

V Хиперборејски Сократ Шкотски Кант и Пруски Хјум

Хаман јесте хтео да користи Хјума као лек, али дискретно (и екстремно) прерађеног, а и то само за најзатрованије: као противотров. Свакако не као храну здравима. Погледајмо зашто.

„Као што природа уређује да отровне биљке расту заједно са својим противотровима у близини, и Нил зна како да споји крокодила са његовим убицом, Хјум гине од мача својих сопствених истина. Само две су сасвим довољне да одају истинску слабост целокупног труда који стоји иза његових закључака. ‘Последњи плод светске мудрости је спознаја људског незнања и слабости.’ Део који се односи на нашу способност да разумемо и знамо, показује колике смо незналице; морални део нам показује до које мере је лоша и плитка наша врлина. Овај угаони камен је у исто време и воденични камен који уништава све његове софистериије.” (Хаманово писмо Линднеру од 3 јула 1759)⁷²

„Кант заиста заслужује титулу Пруског Хјума.” (Хаманово писмо Хердеру од 10 маја 1781)⁷³

Хаман је био потпуно у праву: Кант је заиста заслуживао титулу Пруског Хјума.

Али и Хјум је, ништа мање, заслуживао титулу Шкотског Канта. Погледајмо зашто.

Ако би Хјумова кријтика била применљива на *сјознајљивост* *јосјојања* *нужних каузалних веза*, била би подједнако применљива (штавише: неизбежно) и на *сјознајљивост* *јосјојања веровајноће* и *навике*, као и на *сјознајљивост* *јосјојања било каквој реда* и *јорейка*: свеједно да ли се ради о Сунчевом Систему и Млечном Путу, или о анатомији човека и његовим моћима и способностима или немоћима и неспособностима. (Па чак, страшно је и рећи, и гледе спознатљивости постојања, господину Хјуму некада увек тако милих, закона господина Њутна. Још горе од тога, тиме би отпала и могућност спознатљивости како постојања, тако и непостојања чуда – шта год то значило или не значило – отпала би дакле спознатљивост од свих најмилија господину Хјуму: нужног непостојања чуда. Штавише: отпала би већ и у појму

а камоли у постојању и могућност разликовања: онога што је чудо од онога што није чудо. Веома чудна ствар!)

Ово необично и непријатно, тајанствено замешатељство (настало неколико миленијума пре Хјума) изгледа да се родило из колико мистериозног толико и хипокритичког *недиференцирања* неких за философију виталних категорија, од Хјума (и његових многобројних учитеља и ученика) схваћених на несхватљиво *унивокан, сувише унивокан* начин.

Када говоримо о спознатљивости или о неспознатљивости, или о нужности и случајности, о вероватноћи или о невероватноћи, о навикнутости или о ненавикнутости, или чак о чудесном или нечудесном (и о још много чему другом, и сличном и различитом набројаном и ненабројаном) – а не запитамо се: спознатљиво или неспознатљиво *за која*? (да и не спомињемо: *йо коме?*), нужно или случајно *за која*? (да и не спомињемо: *йо коме?*), и тако даље редом – не успевамо да доспемо ни до правих питања, а камоли до правих одговора.

Као што се није радило у Старом, тако се не ради ни у Новом Завету: ни о нужности, ни о случајности ни о вероватноћи, већ само: о некој *делимичној сјознајљивости* по нашој мери (колико можемо примити, и колико се хоћемо подвизавати у садејству са благодаћу) када је у питању Бог, ми и сва твар, и о *још једној сјурности и још једној сјурности* Завета са Богом и Његовог Обећања.

Бог није Склопио Савез са човеком ни *нужно* ни *случајно* (па ни *још једној сјурности*, или на основу било какве и било колике *вероватноће* или *невероватноће*, или *навике* или чак *ненавикнутости*), као што није Створио целокупну твар ни *нужно* ни *случајно* (па ни *још једној сјурности*, или на основу било какве и било колике *вероватноће* или *невероватноће*, или *навике* или чак *ненавикнутости*), већ је и једно и друго Учинио: *Слободно* и *Намерно*.

Бог као Нестворени Творац и Сведржитељ тако и Одржава целокупну творевину у постојању: *Слободно* и *Намерно*. На тај начин и Бог као Слободни Љубавни Сабор Личности Оца и Сина и Светога Духа Постоји: *Слободно* и *Намерно*.

Будући да Бог није ни „Нужан” ни „Случајан” ни „Вероватан”, и будући да ништа нити Спознаје нити Чини ни „Нужно” ни „Случајно” ни „Вероватно”, ни Божија творевина није: ни „нужна” ни „случајна” ни „вероватна”, или пак „могућа”, већ је: исход Божије Воље. (Луде

Љубави ни збої чеїа: хиннам; без икаквої, ни довољної ни недовољної разлоїа: Надрозложне: дакле Апсолутно Слободне.)

Нити постоје „нужни закони” природе, нити постоји „вероватноћа”, већ само ред и поредак који је Бог Слободно Установио, Установљује и Установљаваће: *Слободно* и *Намерно*. (И наравно Божија Промисао и Присуство Божијих Нестворених Енергија у свој твари.) Нити су „истине ума” (како неки називају овај Богом Установљени поредак и уређење твари): „вечне”, „непроменљиве”, „нужне”, „случајне” или „вероватне”.

Као што каже Свети Василије Велики: „Човек не може да схвати ни суштину једног јединог мрава.” Али оно што је човеку немогуће Богу је могуће: и човеку са Њим.

Ако ликвидирамо „нужност”, и „случај” и „вероватноћу”, а са њима и „нужне природне законе” и „нужне истине ума”, штавише и „нужну сумњу” са „нужном неспознатљивошћу” (постојања каузалитета, саме нужности, или чега год да пожелимо или не пожелимо), да ли ће нам на крају ишта или Ико преостати?

Да, тек и управо тада ћемо јасно прогледати – и уз Божију помоћ видети – да су нам преостали „само” *сви и све*: чудо целокупне творевине, и ми као чуда, и Љубав, Слобода, Свемоћ и Премудрост Божија: Најнадчудеснији Чудотворац Лично и Саборно. Преостаће нам (ако не и: *оївориће нам се*) и *їрава їрилика* за одговарајућу промену (да не кажемо *їреумљење*, или *метїаноју*): да се од *nihil admirare* довинемо до *otnis admirari!* Преостаће нам да се задивљено захвалимо и безмерно обрадујемо, што смо призвани да постанемо богови по благодати (како сведочи Свети Василије Велики: *Бої је їосїао човек да би човек моїао да їосїане бої!*) и усиновљеници Оног Најнадзачуђенијег: Који Надбеспочетно и Надбесконачно Надпревазилази Себе у Чуђењу *изнад свакої чуђења*: из Чуђења у Чуђење: у Свечуђењу Свезнајућег.

* * *

Критика спознатљивости постојања *нужних каузалних веза* (а, као што знамо, будући да је господин Хјум само нужни каузалитет признавао за каузалитет – и критика било каквих каузалних веза и каузалитета уопште⁷⁴), је *nolens volens* заправо била и критика спознатљивости

постојања *узроковања*, а критика спознатљивости постојања *узроковања* је заправо била и критика спознатљивости постојања *узрочника* или *каузашора*: *онога који узрокује*.

Ствар је по мало необична, утолико што је управо та критика сведочанство спознатљивости постојања – и то не мање, него што је спознатљивост постојања или непостојања те исте критике, него управо у истој мери – баш онога што жели да порекне: критика као артефакт, спис или реченица: дело, штавише: књига (да не кажемо *Treatise* или *Rasprava*) је настала, потекла, проистекла, произашла из чина критиковања, дакле из деловања или деловањем којим је њен настанак узрокован, а чин критиковања (дакле: деловање) од критичара (делатеља и узрочника); дакле: акт критике (чије нам је постојање и спознатљиво и спознато), проистекао од актера (критичара: аутора: личности – чије нам је постојање такође спознатљиво и спознато) усмерен против спознатљивости и спознатости постојања узрочности, је дирљиво, чак *ћоћресно*: самопобијајући. Утолико пре ако потиче од *неког* толико *славноћ аућора* (да не кажемо: прослављеног *узрочника* својих прослављених списа⁷⁵) као што је то био покојни господин Дејвид Хјум.

Дакле, или господин Хјум *није* за нас спознатљиво *узроковао* настанак своје критике спознатљивости постојања нужних каузалних веза (а других за њега, као што знамо, нема), па га не можемо ни проглашавати за од нас спознатог некада или икада постојећег аутора исте, као ни било кога другог – те никакве критике и нема, баш као ни њеног славног аутора – или, ако господин Хјум *јесће* за нас спознатљиво *узроковао* настанак своје критике спознатљивости постојања нужних каузалних веза (макар и на тако необичан, и изгледа *њему* крајње контраверзан начин, као што је: *ћишући* је, или *ћрећисујући*⁷⁶), потпуно је заслужио, и то истовремено – и наше највеће признање и хвалу гледе ауторства исте – као и наше најдубље саучешће, што се његова критика родила као мртворођенче, угушивши саму себе голим ручицама још у утроби Хјумовог ума, пре но што је и доспела у колевку његових учених расправа, штампаних у облику књига.

Стара је то и тужна судбина, многих племенитих и добронамерних критичара, да мила чеда њиховог ума не издрже ни први напад *ћерћроћроћћиса*. Пре Хјума то се десило Спинози⁷⁷; после Хјума Фридриху Ничеу⁷⁸; још пре Спинозе Античким Софистима, а после њега

како Модерним, и Преосветљеним, тако и Постмодерним и Преохлађеним Софистима. Колике метафизике до данас туже као Хекубе⁷⁹, или, много прецизније речено: колике мизософије до данас бесне и махнитају као Медеје, страдале од самоскривљеног хибриса, од страшног Медејиног комплекса: од *infantocid*-а и *infantofagia*-е?

Шта нам преостаје, ако желимо да по сваку цену и упорно идемо тим путем? Као Прометеји-Дон Кихоти, јуришајући на ветрењаче: сопствених дела! сопственог деловања! и самих себе! А о Богу да и не говоримо, и нашем брату Авељу.

Можда још само *backgamon*⁸⁰, евентуално *jazz*⁸¹, или: *йлач и шкрјуи* зуба.

А што се пак тиче најтужније романсе, о најслађој Дулчинеји Нужности, за којом витез безинтересног лика тако жудно тежи (наравно без патолошких осећања љубави и нежности, већ само из најчистије дужности, строго научно и систематски): као ум општим и нужним судовима – шта рећи, а не заплакати, или не насмејати се из свег гласа? Ту већ почињу древна легенда и повест о Нужности (да не кажемо о Антислободи, или Надслободи, или чак: Слободи *par excellence*): од Диомедовог приморавања⁸² (као њеног родног места), све до Надолимпијских Висина.

Glosa. Ако је спознаја постојања *нужних каузалних веза* за нас потпуно немогућа, како тврди господин Дејвид Хјум, тада *нужне каузалне везе* добијају потпуно исти статус какав у Кантовој *Кријици Чистој Ума* има чувена *Ding an sich*: и *нужне каузалне везе* и *Ding an sich* изједначавају се, како међусобно, тако и са непознатљивим нечим или ничим = X, које је *розаријум нишијавича* и *мајични йалисман*, Ноуменон или: Ништа. Или како би то рекао Хаман: „неодређено нешто = X, ништа не преостаје осим звиждука ветра, магичне игре сенки, у најбољем случају, као што је рекао мудри Хелвечије, осим талисмана и ружичњака трансценденталног празноверја и поклоњења *entia rationis*, са њиховим празним врећама и слоганима.”⁸³ Или како би то рекао Џон Бец, следећи Конора Канингема: „Као добар мађионичар, Кант чини да ствари ишчезну, он доводи феноменални свет до трансценденталне *йачке ишчезавања* односно до објекта чистог мишљења, чисте трансценденталне ноеме = x.”⁸⁴ Дејвид Хјум се тако у потпуности и без остатка показује као Шкотски Кант пре Канта, а Имануел Кант се исто тако у потпуности показује као Пруски Хјум после Хјума. (Или је у питању био: један исти *Highlander*?)

VI Хаманове Лествице Метакритике

„О, када бих имао Демостенову силу и његову троједну енергију речитости или уметности подражавања, „ону која ће тек бити”, без панегирички звечећих кимвала Енгеловог језика! Само тада бих можда могао да отворим очи себи и читаоцу, да би и он са мношвом могао да види – силне војске и многе чете интуиција које се вазносе до небеског свода чистог разумевања и силне војске и многе чете појмова које понире у дубине најчувљивијих опажања – на лествицама које нико не сања ни у сну – и живописну и дивљу игру овог Маханаима или две силне војске са многим четама ума – тајну и скандалозну хронику њихових љубавних афера и силовања – и целу теогонију свих облика и боја цина и хероја Прекрасне Суламке и свих девет надањујућих муза – кроз митологију борбе Светлости и таме – до игре попут оне, старе Баубо, која се игра сама са собом – *inaudita specie solaminis*, као што свети Арнобије каже – и нове безгрешно зачете девице, која међутим не може бити Мајка Божија, како је веровао свети Анселмо.”⁸⁵

Јохан Георг Хаман, *Метакритика Пуризма Ума*

1

Идеолошки бумеранг, Исмаелов ефекат, Платонов иерархијски, Златно правило и Царски Закон. „Платонова философија по неким њеним видовима представља идеолошки бумеранг. Треба се само сетити полемике аутора *Државе* са софистима. У начелу, софистичку концепцију било је могуће оповргавати и тврђењем да задовољство није врховни циљ и врховно мерило човековог живота. Писац *Државе*, међутим, прихвата гледиште према коме је управо задовољство оно од чега човек треба да полази у својим аксиолошким прорачунима”, пише Никола Милошевић у својем огледу *Идеолошки бумеранг*.⁸⁶ Тако посматрано, Платон на потпуно исти начин мимикријски „паразитира” на софистичкој тези, као што и Хаман мимикријски „паразитира” на Кантовој: о *Критици Ума* као врховном мерилу свих наших аксиолошких прорачуна, па чак и једином и врховном мерилу свега што јесте да јесте и свега што није да није – а да и не спомињемо још једну, ако ту и постоји нека разлика, *сличносћ* између софистичког пропагирања задовољавања страсти, из којег као што знамо задовољство и произилази, и Кантовог пропагирања задовољавања страсне жудње ума за спознајом општих и нужних судова (из којег би такође требало да произилази

некакво задовољство, како год желели да га назовемо: *sancta superbia*⁸⁷ или *superbe diabolicque*⁸⁸, сасвим свеједно) у потпуној сагласности са Хјумовим аксиомом по којем „Разум јесте и треба само да буде роб страсти и не може никада полагати право ни на какав други посао него да им служи и да им се покорава.”⁸⁹ Не морамо да знамо којој је страсти Хјум робовао док је, својим разумом на њеној услузи, писао ове редове. Али тешко да се много, ако икако, разликовала од страсти његовог духовног и менталног *сијамској близанца* Канта. А као што знамо, и као што нам сам Кант каже, његов чисти ум се у потпуности и без остатка одао и предао страсти бављења самим собом као и страсти служења и покоравања самом себи, односно својој жудној тежњи за спознајом нужних и општих истина. Али, ма колико племенита и пречиста била та страст – такорећи: *ѿрансценденѿиална сѿрасѿи* – можда је ипак страст самозаконодавства, за Канта врхунска страст свих страсти, и страст над страстима, била већа и чак изнад ње: иако се у ствари, по свој прилици ради о *синонимима*, и о једној истој страсти. Обе су сличне старој Баубо, из Хаманове *Меѿакриѿиике* – и њеној страсти бављења и играња са самом собом са циљем само-задовољавања – како јаје јајету, или као кап воде капи воде. Што наравно важи и за Хјума. Али, дозволимо Николи Милошевићу да заврши и поентира своју мисао: „Платон је желео да докаже како идеолошка оштрица софистичке философије може бити окренута против саме те философије као такве.”⁹⁰

Пишући о дарвинистичком еволуционизму, Лав Шестов тврди: „да чудо представља нешто што и сама наука потврђује. Зар није чудо да из нечег што је мртво може да настане нешто што је живо? Зар није чудо кад биљка постаје нешто тако различито као што је животиња, а животиња једно такво бескрајно друкчије биће какво је човек? Људи међутим сматрају да све ове невероватне преображаје треба сматрати чудним једино под условом да су се одиграли за невероватно кратко време.” „У суштини”, наставља Милошевић, „међутим, по мишљењу Лава Шестова, нема у томе никакве принципијелне разлике. Није важно за које време се одиграва нешто што је у својој бити, са тачке гледишта разума несхватљиво. Вера у чуда постаје основни аксиом научног мишљења. Тако овај руски мислилац *враћа* заговорницима науке”, тачније: *зајоворницима меѿафизичкој исѿраживачкој ѿројрама дарвинисѿичкој еволуционизма*, а никако не науке, барем ако је веровати Карлу Поперу, „*као бумеранѿ ѿихову сојсѿивену криѿиѿику* натприродног и чудесног.”⁹¹

Погледајмо сада како ову исту фигуру коју Никола Милошевић назива *идеолошки бумеран* описује и објашњава Сајмон Блекбурн, у *Оксфордском философском речнику*, иако под сасвим другачијим називом *Исмаеловој ефекти*: „Исмаелов ефекат је осведочена способност неке философске теорије да побегне од судбине на коју осуђује све друге дискурсе. Ефекат је именован модерни аустралијски философ Д. К. Стоу”, чему се наравно никако не би требало чудити, ако се сетимо да су управо тзв. „Аборицини” односно староседеоци „Аустралије” изумитељи бумеранга!, „по Исмаеловом епилогу из *Моби Дика*: ‘и само ја један утекох да ти јавим.’ (Апсолутно) је истинито да је истина релативна; ‘треба да мислимо да не постоји нешто као што је мисао;’ и ‘аморалност је веровање у моралност’, били би примери доктрина које захтевају овај ефекат.”⁹²

Али Сајмон Блекбурн нам даје и трећи опис и објашњење исте ове фигуре, коју смо већ упознали као *идеолошки бумеран* и *Исмаелов ефекти*, под трећим и у односу на претходна два најстаријим називом: *иеритрој*: „Перитроп је обрт којим се Платон супротстављао Протагорину релативизму (*Теетет*, 171 а). Протагора је заступао доктрину да ствари које се чине неке истините такве за њега и јесу; дакле, он мора прихватити да су у праву они који Протагорину доктрину сматрају погрешном: њихова погрешност за њих је истинита. То је постала стандардна форма аргумента, који су користили и Епикур, и Секст Емпирик.”⁹³

Није мање занимљив ни следећи пример Платоновог коришћења *иеритроја*, приликом посете познатог киника који је, ушавши у Платонову раскошно намештену вилу, згазио на Платонов дебели и богато украшени персијски тепих и рекао: „Газим по Платоновој сујети!” „Тачно”, одговорио му је Платон, „али једном другом врстом сујете.”

Међутим, прави извор ових фигура, које су само његови *короларијуми*, је *злајно њавило*: „Не чини другоме оно што не желиш да он теби чини”, односно: „Како желите да вама чине људи, тако чините и ви њима”. *Злајно њавило* је са своје стране такође само *короларијум* Царског Закона Љубави⁹⁴, и негативни облик позитивне заповести: „Љубите ближње као саме себе!” Необична је и дубока веза логике и етике, и већа тајна него што људи мисле – од којих наравно, као што видимо, а и по савести осећамо, друга претходи првој. Оно што се у логици зове *прешка у закључивању*, а у философији *софизам*, у етици

се зове *лицемерје*, а у богословљу *їрех* или *безумље*, иако се као што јасно видимо, заправо ради о *синонимима*.

Венчање Плаїонової їерийроїа и Аїрийине їрилеме. Будући да Хаманова *Меїакрийїика* венчава *Плаїонов їерийрой* и *Аїрийину їрилему* у духу *Хришићанске їносеолоїје* (дакле: у духу *Царскої Закона*) – и будући да је то једна од кључних и најважнијих фигура целокупног Хамановог мишљења, певања и војевања – такорећи његов див јунак (толико различит од Лајбницових див јунака, како их је сам називао: закона противречности и довољног разлога), и Давидова праћка – и оклоп и штит и мач и копље истовремено: и вихорни четворопрег и бојна кола (али и кадица за метакритичко прање ногу!) – овде ћемо прво описати и објаснити у најкраћим цртама *Аїрийину їрилему*, пре него што пређемо на приказ и тумачење Хаманове примене и употребе ових техника, и испитивање и утврђивање духа у којем је то чинио – како у својем целокупном животу и опусу, тако и у својој *Рецензији Канїове Криїике Чисїої Ума* из 1781. године и *Меїакрийїици Пуризма Ума* из 1784., које ће овде бити у центру наше пажње.

Некима позната као Минхаузендова, некима као Агрипина, а заправо још Секстова, Енесидемова и Пиронова *їрилема*, ова фигура (на први поглед попут схоластичког силогистичког трonoшца) има три *крака*, или три *роїа*, како неки више воле да кажу. Или можда, не крај извора – доказивања, заснивања и утемељивања – већ: ка извору и из извора *їри* и *їуїиїића*. (Три путића која је, како ћемо касније видети, можда и не баш тако могуће *одвајати*, већ их треба – било на прави или погрешан начин, употребљавати и њима ићи, наоко парадоксално: истовремено, па чак и истосмислено – и несливено и нераздељиво *сједињавати*.)

Желимо ли да нешто заснујемо, докажемо или утемељимо – отприлике тачно тако почиње истинита или лажна (оба случаја су могућа) легенда или повест о *Аїрийиној їрилеми* – можемо кренути: 1) путем *їауїолоїје*, 2) путем *бескoначної реїреса* у доказивању, или 3) догматским путем: ауторитета *ex cathedra*. На сваком од ових путева, како неки кажу надахнути Аристотеловим: „Морамо се зауставити!”⁹⁵ морамо, или се можда можемо зауставити, прекидајући процес доказивања, утемељивања и заснивања – кад год то нађемо за сходно, згодно или нам

се свиди: *ad libitum* – али ипак најчешће уз стандардну пропратну реторичку процедуру: о апсолутној оправданости или чак нужности таквог потеза.

2

Пнеумокријтика: разликовање *духова*. Хаман одмах на почетку своје *Рецензије* из 1781. године цитира посебно одабрано место из Кантове *Кријике*⁹⁶, као посебно неуралгичну и слабу тачку на оклопу Голијата Канта:

„Наше доба јесте право доба критике којој се мора све подврћи. *Религија* на основу своје *свештосћи* и *законодавство* на основу свога *величанства* обично желе да је избегну. Али они тада изазивају против себе оправдану сумњу, те не могу рачунати на искрено поштовање које ум поклања само ономе што је могло издржати његово испитивање.”⁹⁷

Овако то место гласи у Кантовој *Кријици*, али само привидно тако гласи и у Хамановој *Метакријици*. Под невидљивом али моћном и неодољивом руком перитропа оно губи сваку стабилност и уз једва приметно подрхтавање, готово тренутно и такорећи чудесно се преображава у:

„Наше доба јесте право доба метакритике којој се мора све подврћи. *Кријика* на основу своје *свештосћи* већој од оне коју има религија и на основу свога *величанства* већег од оног које има законодавство очито жели да је избегне. Али она тада изазива против себе оправдану сумњу, те не може рачунати на искрено поштовање које метакритички ум поклања само ономе што је могло издржати његово испитивање.”

Ако би неко рекао, да тада важи и Критика трећег реда, односно Метаметакритика, Хаман би се са широким осмехом на лицу, и сав озарен, одушевљено сложио:

„Наше доба јесте право доба метаметакритике којој се мора све подврћи. Метакритика на основу своје *свештосћи* и *величанства* већих од оних које има критика очито жели да је избегне. Али она тада изазива против себе оправдану сумњу, те не може рачунати на искрено

поштовање које метаметакритички ум поклања само ономе што је могло издржати његово испитивање.”

Шта се овде заправо збива?

За кога и против кога ради Агрипина трилема? За или против Платоновог перитропа? За кога и против кога ради Платонов перитроп? За или против Агрипине трилеме?

За кога или против кога раде заједно Платонов перитроп и Агрипина трилема?

За све оне који претендују на равнобоштво или самобоштво, и поседовање апсолутног, довршеног и савршеног, свеобухватног, несумњивог и поузданог знања: изван сваког питања и изнад сваке критике, аутономно се једном заувек самопоучивши без икакве помоћи и садејства „Споља”! врлином чисте самоукости или одувеквећукости крунисаном девичански – партеногенетски – зачетим: самозачетим и самопорођеним плодом свезнања! – већ и могућност метакритике (а камоли још и метаметакритике, метаметаметакритике и тако даље: а можда и тако ближе?), а некмоли још и позив на њу, јесте најгори кошмар и ноћна мора, штавише: *йрави йакао већ овде на Земљи*.

Са друге стране, за све оне од сасвим другачијега духа, који „знају да ништа не знају”, и да без Бога ништа не могу чинити ни бити, док ће им са Богом све бити могуће, то је: *Небеска музика за уши*.

Тако се *Мейакријика* показује као *Пнеумокријика*, односно: начин за разликовање духова. У њој и *Платонов йерийрой* и *Аријина йрилема* заједно раде за *смирење*, а противе се *йордим* духовима: под условом да се користе у садејству са Духом Истине.

Следећи Хаманов корак у *Рецензији Канџове Кријике Чистиої Ума*, био је наравно баш то: најгори кошмар и ноћна мора, штавише: *йрави йакао већ овде на Земљи*: додуше само за горде духове – он је упутио јавни позив публици да метакритички преиспита Кантову *Кријику*, заједно са њим као рецензентом и метакритичарем:

„Са искреним поштовањем овај рецензент обзнањује свој рад, не би ли макар мало подстакао, својим скромним запажањима, слободно и јавно истраживање међу читаоцима који су дорасли задатку, како по располагању доколицом тако и укусом.”⁹⁸

Ако парафразирамо Маршала Маклуана, и његово чувено „Медиј је порука”, у Хамановом случају – већ у *Рецензији: Метакријтика је била порука!*

Хаманова порука је погодила као муња (брзином светлости: али као што знамо у неким случајевима су потребни векови и миленијуми да послата светлост стигне до свог циља и буде опажена од посматрача – нарочито од умова сасвим зароњених у *мркли мрак* „просветитељства”) Кантово *Лейтхе Осијрво* или Трансценденталну *Лайуиу*, и сурвала га са његове „Надолимпјске Висине”:

„Сазнање које се не односи на саме предмете већ на њихове априорне појмове, назива се трансценденталним, а критика чистог ума је довршена идеја трансценденталне философије. Под овим новим именом остарела метафизика је изненада преобразена, из двехиљадегодишње арене бесконачних спорова, у систематски уређен инвентар свега што поседујемо захваљујући чистом уму, и узлетела је на крилима сасвим апстрактне генеалогije ка краљевском достојанству и нади да постане блажена становница Олимпа и „да искуси, једина међу наукама, своје апсолутно довршење, штавише за најкраће могуће време, и то без икаквих магијских умећа” или магичног талисмана, речено речима мудрог Хелвечија „већ све извевши из принципа” светијих од религијских и величанственијих од законодавних.”⁹⁹

„После овог самовеличања (*autocheiria*) или *еуџаназije* чисти ум коначно продире до идеала сопственог мистичног јединства као регулативног принципа својег целокупног конститутивног шематизма и етеричне структуре.”¹⁰⁰

Да Хаман – говорећи нам о Кантовој трансценденталној философији као о остарелој метафизици под новим именом која се изненада преображава и захваљујући чистом уму узлеће на крилима сасвим апстрактне генеалогije ка краљевском достојанству и нади да постане блажена становница не Олимпа већ Надолимпјских Висина – нимало не претерује, сведочи нам сам Кант, у својем *Заснивању Метакријтике Морала*:

„Филозофија је овде у ствари постављена, на једно шкакљиво становиште, које треба да је чврсто без обзира на то што нигде, ни на

небу ни на земљи, не постоји ишта са чиме оно стоји у вези или на шта се ослања. Она као самоодржала својих закона треба ту да докаже своју чистоту...”¹⁰¹

То *шкакљиво сџановишиџе* – и „самоодржала и самозаконодавна философија” ка којој у којој и из које ум жудно стреми – није ново, већ напротив, веома древно, и *жуђено* још пре стварања човека, и изузетно верно и прецизно је описано у стиховима из Светог Писма: и то становиште и последице тог становишта:

„Како паде с неба, звездо данице, кћери зорина? Како се обори на земљу који си газио народе?

А говорио си у срцу свом: изаћи ћу на небо, више звезда Божијих подићи ћу престо свој, и сешћу на гори зборној на страни северној.

Изаћи ћу у висине над облаке, изједначићу се с вишњим.

А ти се у пакао сврже, у дубину гробну.” (*Књига Пророка Исаије*, 14, 12–15)

„Опет ми дође реч Господња говорећи:

Сине човечији, реци кнезу Тирском: овако вели Господ Бог: што се понесе срце твоје, те велиш: ја сам Бог, седим на престолу Божијем усред мора; а човек си а не Бог, и изједначујеш срце своје са срцем Божјим;” (*Књига Пророка Језекиља*, 28, 1–2)

„Сви који те познају међу народима препашће се од тебе; бићеш страхота, и неће те бити до века.” (*Књига Пророка Језекиља*, 28, 19)

На потпуно недвосмислену потврду применљивости ових стихова на Канта, ради поузданог и прецизног постављања *дијагнозе* његове тешке, најтеже духовне *болести на друћу смрћи*, требало је ипак још сачекати, све до Кантовог упокојења, и објављивања његовог тестаментарног *Opusa Postumata*. (Тој теми ћемо се опет вратити у једном од наредних поглавља овог рада.)

3

Иако је *Метакриџика* (заједно са својом старијом сестром и пречом: *Рецензијом*) већ више него садржајна и само као порука коју преноси „самим” својим насловом који, као и увек код Хамана, истовремено садржи целокупно дело које насловљава у хиперкомпресованом

и ембрионалном облику – она је крцата са још много и премногo богатства и скривеног и откривеног блага – чији нам садржај сада ваља да хитро отпакујемо и пажљиво промотримо и протумачимо у најкраћим цртама.

Занимљив, поучан и подстицајан покушај кратке скице основног инвентара Хаманових постигнућа и понуда, на *директиан* начин нам нуди W. M. Alexander: W. M. Alexander, *Johann Georg Hamann, Philosophy and Faith*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1966, упор. нарочито на страницама од 157 до 179. – а на *индиректиан* али у још већој мери веран Хаман *Redivivus* Владимир Францевич Ерн.

У својем програмском, и по духу сасвим хамановском огледу *На њуџу ка Лоџизму*, Ерн за нас *in nise* у само неколико реченица *објашњава* или пре *обасјава* (иако би се на крају лако могло испоставити да се ту заправо ради о *синонимима*) Хаманову хришћанску философију (да овде употребимо овај још-и-већ-не информативни *џлеоназам*):

„За истинску философију увек је радосна нада направити ону велику ствар коју су направили јеванђељски *мудраци са Истока*. Философ, ако је веран свом путу, може да уочи звезду на Истоку – да дође и *џоклони* се Истини, која се родила, која се рађа и која ће се родити у свету, и да не дође празних руку него са даровима, са златом своје верности, са смирном својих созерцања и са миомирисним тамјаном својих васељенских надања и очекивања.”¹⁰²

4

„Тешко тиранима када разгневе Господа! Зашто Га онда траже? *Мене, мене, tekel*¹⁰³ за софисте! Њихов ситни новац биће измерен као прелак и њихове банке разбијене!”¹⁰⁴

У Хамановој *хришћанској метакриџици*, у хибридном духовном рату, у којем су и Платонов перитроп и Агрипина трилема венчани у духу Хришћанске гносеологије коришћени као *свеџло оружје*, једна од основних *љубавних стџраџеџија* је била: *разобличавање* Кантовог имплицитног и лицемерног, лукаво прикривеног софистичког проповедања *ex cathedra antichristi*: и истеривање истог на чистину и видело – провокативним, изазивачким и јуродивим, ексцесним и инцидентним сведочењем са директно супротстављене *Cathedra Christi*.

Ради буђења из лажнодогматске, лажноскептичке и лажнокритичке *духовне смрти* срца и ума!

На пример овако: „Не чекајући, међутим, посету новог Луцифера из поднебесних висина, нити скрнавeћи смоквино дрво велике богиње Дијане! зла змија у грудима обичног, народног језика, даје нам најпрефињенију и најузвишенију параболу ипостасног сједињења сензибилних и интелигибилних природа, присне комуникације идиома и њихових моћи, синтетичких мистерија форми *a priori* и *a posteriori* које одговарају и противрече себи, заједно са трансубстанцијацијом субјективних услова и субсумција у објективне предикате и атрибуте, благодарећи свемоћној и ауторитативној копули која наређује или проклиње – не би ли прекинула досаду и испунила пустош у периодичном галиматијасу *per thesin et arsin*.”¹⁰⁵

Овако: „док геометрија уређује и одређује чак и своје идеалне појмове попут тачака без делова, или линија и површина у идеално разлученим димензијама помоћу емпиријских знакова и облика, метафизика злоупотребљава речи-знаке и говорне фигуре нашег искуственог сазнања третирајући их као пуке хијероглифе за типове идеалних релација. Кроз учено силецијство она претвара искрену и невину племенитост језика у такво бесмислено, безглаво и склиско, непостојано и неодређено нешто = X, да ништа не преостаје осим звиждука ветра, магичне игре сенки, у најбољем случају, као што је рекао мудри Хелвечије, осим талисмана и ружичњака трансценденталног празноверја и поклоњења *entia rationis*, са њиховим празним врећама и слоганима.”¹⁰⁶

Или овако: „Ова последња могућност: прибављања из чистог и празног квалитета нашег спољашњег и унутрашњег чула, форме емпиријске интуиције – и без објекта и без знака емпиријске интуиције – је сами *Δος μοι που στο* (Архимедово: „Дајте ми ослонац” – и померићу Земљу!), и *протон ψευδος*, прави угаони камен критичког идеализма и његова Кула и Ложа Чистог Ума.”¹⁰⁷

Војну стратегију *хришћанске метакритике* генерала Хамана – као цара, свештеника, пророка и војника Христовог – могли бисмо описати и објаснити као четворофазну, или као *четвороскок*, чији се кораци наравно не изводе *увек* тим редом, већ *увек* у зависности од ситуације

и надахнућа: 1) *узнемиравање и дестабилизација* противника здруженим дејством перитропа и трилеме, 2) пнеумокритичко *разликовање духова*, и разобличавање духа противника, 3) *ипројоведанье*, директним указивањем на лажна сведочанства и учења, преваре и трикове противника: скенирање мизософских духовних и менталних вируса и примена философских духовних и менталних антивируса, и 4) *ипороковање*, есхатолошка анагогија и позив на преумљење, спасење и обожење.

Наравно, приликом извођење сваке своје борбене и терапеутске операције, Хаман је редовно примењивао и читав низ *ипомоћних стиратијеија* и *ипакшика* широког спектра, од којих ћемо навести само неке: 1) типологију, 2) симболизам, 3) меташематизам, 4) снисхођење и испражњење (кеносис), 5) хумор, 6) иронију, 7) сатиру, 8) јуродивост или лудост Христа ради, 9) индиректну комуникацију, и 10) просопопеју.

Врхунац хришћанске метакритике на Хаманов начин: његовог стила и искуства, њен најтријумфалнији и најсвечанији део, није био пролазак кроз Тријумфалну капију (или јесте: али на начин тешко или никако препознатљив и спознатљив синовима овога века), већ, по узору на занимање његовог оца и његовог Брата: *ипрање ноју* опонентима, али пре и после свега пријатељима: *у лаворима њејових мејакријичких куйки*. Јер и он се као сваки прави хришћанин није борио против *ипешника*, већ против *ипреха*, будући да Црква Христова није *судница* већ *болница* душа.

Ханс Алберт је био потпуно у праву, увиђајући у оквиру Агрипине трилеме „немогућу” могућност *ex cathedra*, али чини се да није увидео (или ако јесте, то је сакрио од нас) да су у питању заправо само две катедре. *Tertium non datur*. И да се на једној проповеда: свако познање истине, које је обожење и живот вечни – а на другој: свака лаж и превара, које су вечна смрт и плач и шкргут зуба у огњеном ждрелу пакла.

Пред нас и у нама су постављене две катедре:

Прва Катедра Оца и Сина и Светога Духа са које нам долази свако познање истине и свака благодат и добри дар који силази од Оца Светлости. Живот.

И *груја* катедра „чистог ума”: „чистог” „аутономног” „аутократичког” и „аутокритичког” човековог ума који *aude sapere solus ipsum: ipsismus*, и тако било знајући било не знајући, постаје *катедра иогне-*

бесја, катедра антихриста, а такав „аутономни”, „самозаконодавни” и „самокритични” човекобог је само – свесни или несвесни, вољни или невољни, паметнији или глупљи, ученији или неучији: сасвим свеједно – лажни сведок и сарадник оца лажи, *свесни слуша* или *ишрачка* у његовим рукама, који је уместо *Теанџројономије* изабрао *демонономију*, у самоскривљеној незрелости *хибриса ауџономије*. Смрт.

И Карл Попер је био потпуно у праву: рогови, кракови, крикови, потоци или крила, угаони каменови или воденични каменови око врата... *Аџријине џрилеме*: могу и требају (и заправо то увек, у већој или мањој мери, јавно или тајно и чине) да конвергирају и садејствују. Али чини се да није увидео (или ако јесте, то је сакрио од нас) да се и таутолошки и регресивни *уд* спасавају или пропадају искључиво у зависности од своје *џлаве*, односно катедре која их убија или оживљава.

Тауџолоџија на једној катедри постаје евлогијска: евтаутологија прослављања и радовања, потврђивања благодитија: „Свет Је Свет Је Свет је Господ Саваот!” (вечни живот је ради вечног живота, вечна љубав је ради вечне љубави, вечна радост је ради вечне радости, вечна лепота је ради вечне лепоте: све су то *обрасци евџауџолоџија*!); а *реџрес* постаје бесконачни и беспочетни прогрес успињања лествицама славе.

Док на другој катедри *џауџолоџија* постаје смрт, и бескрајно понављање паклених мука: вечито повраћање истог!; а *реџрес* постаје бескрајно пропадање из једне у другу дубину пакла: из агоније у агонију, из плача у плач, и из шкргута у шкргут зуба.

Свако од нас је и зидар и камен. Слободнији или мање слободан, свеснији или мање свестан, вреднији или мање вредан – у садејству са духом антихриста или са Светим Духом: зидар и камен вавилонске куле антихристове, или Цркве Христове.

Свако од нас је такође и рушитељ. Слободнији или мање слободан, свеснији или мање свестан, вреднији или мање вредан – у садејству са духом антихриста или са Светим Духом: рушитељ вавилонске куле антихристове, или Цркве Христове.

Свако од нас је учесник у једном од два рата и два мира: или у рату антихристовом за мир антихристов који превазилази свако безумље, или у Рату Христовом за Мир Христов Који превазилази сваки ум.

VII Хаманова Метапурификација

Црно Сунце. „Мистицизму „Просветитељства” својствен алхемијски метод” – каже нам Џон Бец у својој епохалној студији о Јохану Георгу Хаману – „састојао се у „ритуалном очишћењу” нужног од случајног, универзалног од партикуларног. Ту „философију” је покретала *Гностичка* мистагогија оностраности, која је стремилa ослобођењу од чула, просторних и временских граница, и сваке противречности између нужног и случајног. Једина мистерија коју ће модерна философија достићи таквом апстракцијом, је „тајна” „варљивог ничег” или „празног нечег”, који значе исту ствар. Другим речима, намеравани пуризам спровођен у име разума, успеће једино у томе да модерну културу доведе до прага нихилизма.”¹⁰⁸

„Хаман види Кантову философију као врсту *Гностичизма*, као врсту ескапистичког сензибилитета који пориче живот, као врсту патологије, за коју су чула, историја, језик и искуство у извесном смислу нечисти и у сваком случају, нечиста оруђа истине: Заиста, из толико много аналитичких судова може се препознати *Гностичка мржња према материји*, или такође *мистичка љубав према форми*...”¹⁰⁹

Кантова философија је „*алхемијска*” – његова апстрактна философска терминологија је клизава и неодређена, као течна жива у поређењу са чврстим металима – њен трансцендентални метод подразумева истоврсни процес *пурификације*, као и алхемија; једина разлика је у томе, што је код Канта „нечисти талог” односно „прљавштина” која мора бити одстрањена да би се добио „философски камен” – појавно искуство. То је такође и „*маијски*” процес, утолико што је код алхемичара процес препорађања „најдужи пут” (*longissima via*), док Кант обећава препород преко ноћи: зору одмах наступајуће обећане револуције просветљења. Хаман ту револуцију не повезује са надоласком просветљења, већ „новог Луцифера”, који „се претвара у анђела светлости”¹¹⁰ (2 Кор. 11, 14).

У Кантовим речима: „Чисти ум је у ствари заокупљен само са самим собом и не може имати други интерес” – Хаман види, метафорично говорећи, извесну врсту сексуалне перверзије: облик самозадовољавања, „играња са самим собом” – из којег се концепти разумевања производе врстом партеногенезе (безгрешног зачећа) а приори. Отуда потиче Хаманова, стално понављана, идентификација Просветитеља (*Aufklärer*) и кастрата (*castrati*). Хаман, за разлику од Декарта и Канта,

није веровао у стваралачку снагу (спонтанитет) оваквог „*ауџомајској разума*”.¹¹¹

„Као добар мађионичар, Кант чини да ствари ишчезну” – парафразира Бец Конора Канингема, аутора бриљантне „Генеалогije Нихилизма” – „он доводи феноменални свет до трансценденталне *џачке ишчезавања* односно до објекта чистог мишљења, чисте трансценденталне ноеме = х.”¹¹²

„Хаос до којег доводи Кантова философија” придружује се и Владимир Францевич Ерн „јесте *ајсолуџна џама*, јер је ту уместо моћи крајња *немоћ* бића, поништавање живота у убиственој атмосфери систематског меонизма. Тај хаос је празан, он нема никакве силе, ништа не рађа, напротив – *он све унишџава*.”¹¹³

„Кантовски Просветитељски ум”, потврђују и Хоркхајмер и Адорно, „је хемијски агенс који у себе упија властиту супстанцу ствари чинећи да она испари у пукој аутономији самог ума.”¹¹⁴ „*Просветиџељсџво је џоџалиџарно...*”¹¹⁵ За Просветитељство постаје привидом све што се не разрешава у бројкама, на крају у јединици: модерни позитивизам одбацује то у песништво...¹¹⁶ *До краја „џросветџени” свеџ сија у знамењу џријумфалној зла.*” Црно „сунце прорачунавајућег ума, осветљава тамно обзорје мита: *сунце које својим леденим зрацима џаји сенке новој варварсџва.*”¹¹⁷

„Јакоби, Хаман и Хердер” додаје Маурицио Ферарис „с правом су у кантовској филозофији учили корене нихилизма, који се убрзо из ње и развио, будући да трансцендентализам заиста води нестанку света у Ја...Канта је задесило оно што се догодило његовом пруском сународнику, барону Минхаузену: осигурати могућност објективног и стабилног света упућивањем у целости на (људски) субјекат, признаћете, није ништа лакше од покушаја да се извучемо из баре хватањем за сопствени потиљак.”¹¹⁸

„Која је била основна Кантова грешка? Управо коперниканска револуција: *свеџ џосџаје креација једној Ја које је заузело месџо Боја.*”¹¹⁹ Исту дијагнозу је дао и доктор Волфхарт Паненберг. И доктори Иван Вуковић, Предраг Милидраг, Предраг Чичовачки и Јирмијаху Јовел.

Као и доктор Зоран Ђинђић: „Не може бити никакве сумње да Кант ради на изградњи модела *џоџалиџарној џросветиџељсџва...* Тоталитарно просветитељство кулминира у овом *дијалекџичком хокус-џокусу*: бит субјекта *јесџе* слобода, али да би се та бит реализовала *неојходно је извршиџи насиље* над субјектом, јер се не може препустити

његовој спонтаности да одлучује о тако значајној ствари као што је – судбина субјекта.”¹²⁰

Којим пуризмом је Хаман пурификовао Кантов гностички пуризам: одбојну магнетну силу која држи Трансценденталну ЛаПуту изнад Земље и испод Неба: гностичку мржњу према творевини и према њеном творцу?

Управо оном чистотом, чије нам најверније и најпрецизније одређење даје Свети Исак Сирин: „*Штѡ ѡ чистѡиѡиѡ?* Укратко: *срце штѡ свакѡ ѡриродѡ стѡворенѡ ѡуби.*” Дакле: „Чистота је *срце штѡ свакѡ ѡриродѡ стѡворенѡ ѡуби*”, а „срце милостиво је срце што гори за читаву твар”, када му се показује као праве љубави достојна, па, према томе, вечна и света страна сваке твари, укључујући ту чак и демоне и „непријатеље Истине”, тј. нечисте силе...Срце се прочишћава од оне *нискости*, која га је одвајала од Бога и твари. И кроз подвиг *одвојено од одвојености*, срце постаје целомудрено, тј. несебично доживљава лепоту твари и у њему љубав пламти за читаву творевину...сваки пут када је подвижник колико толико напредовао „рајском Лествицом” пада у очи живо осећање природе.”¹²¹

Сведочанство да је све то било управо тако – и да су Хаманова *Рецензија* и *Меѡакриѡиѡка* биле и Лествице и лавори за прање Кантових ногу – јесу управо сузе које је он примио, пролио, послао и принео Канту: не би ли отопиле лед у Кантовим очима и у Кантовом срцу:

O quantum est in rebus inane
Sunt lacrumae rerum!
O колико је на свету пустоши
Сузе су у природи ствари!

VIII Хаманизми

I

„И када бих био речит као Демостен не бих учинио ништа више него да поновим једну фразу три пута: ум је језик, **Логос**. Ово је кост коју глођем, и глодаћу је док не умрем. За мене, тама покрива ову дубину: ја још чекам анђела апокалипсе са кључем за овај амбис.”¹²² (Хаманово писмо Хердеру)

Хаманови металудијумски постлудијуми и постлудијумски металудијуми су били прелудијуми како постмодернизма тако и постсекуларизма. Његово схватање и тумачење термина и појма, категорије и доктрине – легенде или истините повести: „метафизике” – и као *мета*физике и као *ипсифизике*:

„Наследни дефекат и лепра двосмислености приања и лепи се уз само име „метафизике”. Немогуће је решити га се или оставити са стране, још мање преобразити га, повратком на његово место рођења: случајан додатак Грчког префикса. Јер све и ако дозволимо да у трансценденталној топици емпиријска дистинкција између *иза* и *ипреко* може значити чак и мање од *hysteron-proteron*-а у случају *a priori* и *a posteriori*; свеједно, белег који је њено име стекло при рођењу шири се од њених обрва и чела до утробе целокупне науке, и њена терминологија има исти однос према било ком другом језику: уметности, пашњака, планина или школа – као жива према другим металима.”¹²³

– следствено, и његово схватање и тумачење метафизике – и као метафизике и као постфизике; – и његова иронија, хумор и цитатност; – и његова стратешка типологичност, параболичност, метафоричност, спермологичност и меташематичност; – и његове тактичке технике коришћења перитропа и трилема; – и његове просопопеичке деструкције псеудопросопопеја; – и његови псеудоними и индиректна комуникација; – и његова естетика *in nuce* (по свему осим по наслову сасвим небаумгартеновска, и чак антибаумгартеновска *ио духу*: филокалијска¹²⁴); – и његова Филологија Крста, *philologia crucis* (од многих погрешно схваћена – не као Јовановска Филолошка Теологија Логоса, дакле: као Филотеја, већ – као „језичка Коперниканска револуција” у којој језик тачније „његова” *ипсойојеја* постаје *самосиалан* и *ауионо-*

ман: као нови *идол Језика* (сам, чист или *an sich*), уместо *старијој идола Ума* (самог, чистог или *an sich*) – наравно подједнако богомрзачки, чо-векомрзачки, и животомрзачки идол идололатрије идолопоклоника: у Надолимпијским висинама *обичној језика*, или *мајџемајџичколојичковешјачкиинџелијенџиној* – сасвим свеједно); – све ово заједно – сав тај посткантијанско-постмодерно-постсекуларни Хаманизам – било је дакле један огромни, иако готово нечујни, али силни и моћни Мега-лудијум: Металудијум и Постлудијум епохе „Модерне” и „Просветитељства” – и у подједнакој великој ако не и у још већој мери – иако и истовремено и истосмислено: Прелудијум како Постмодернизма, тако и Постсекуларизма.

II

„Да су се Хаману дивили тако различити мислиоци као што су Хегел и Кјеркегор је већ довољно невероватно (и они на много начина прецизно изображавају разлику између Хаманових веома различитих ученика, Хердера и Јакобија). Оно што је још невероватније је да су сви они – Хердер, Јакоби, Гете, Шелинг, Хегел, и Кјеркегор – на један или други начин, полагали право да буду Хаманови наследници и коначни тумачи, као да су њихови књижевни, философски или духовни акредитиви на неки начин зависили од тога.

Такав је, таман и непрозиран али снажан утицај, који се више осећа него види – попут гравитационог дејства црне рупе иза или између звезда и сазвежђа – који Хамана открива *ex negativo* као тамно и тајанствено средиште гравитације интелектуалног живота његовог доба.”
Џон Ренер Бец¹²⁵

Чак и они који знају да је на Кјеркегора, осим позног Шелинга чија предавања је слушао, одлучујуће утицао Хаман, чије списе је посвећено читао, обично не знају да је – ако пажљивије размотримо ствар – на њега заправо утицао *само Хаман* (овде не разматрамо негативне и разорне утицаје, попут оног Мајстера Канта@Мајстера Хегела), и то на двоструки начин, преко Хаманизма позног Шелинга, и директно преко својих списа. Чујмо шта нам о томе открива Џон Ренер Бец, вероватно најтемељнији и најкомплетнији Хаманолог нашег времена.

Хаман у својим „Фрагментима” каже: „Природа и Историја су...два велика коментара (*commentarii*) божанске Речи; и последња је, са друге

стране, једини кључ који откључава наше разумевање обе.¹²⁶ Слично томе, каже он, „Бог се открива људима у природи и у својој Речи. Нисмо још увек разлучили сличности и односе који постоје између та два откровења; нити је их је ико довољно објаснио или проникао у њихову хармонију, што би могло да отвори широко поље истраживања за здраву философију.”¹²⁷

„Било да је овај одељак био укључен или није, у збирку Хаманових радова које је Шелинг добио на позајмицу од Јакобија (у време док је Шелинг био члан Академије Наука у Минхену, а Јакоби њен председник), он јасно назначује и наговештава *ћуи Шелинiове ћозне философије*.”¹²⁸

Исто важи и за наредни пасус: „Оба откровења објашњавају и подржавају једно друго, и не могу једно другом противречити, као што разумска тумачења која их се тичу могу. Напротив, то је највеће противречје и злоупотреба разума ако би желео да нађе себе откривеног у природи.”¹²⁹ „И ту лежи срж разлике између Хаманове философије (*ћреузетје у Шелинiове ћозној философији*) и Кантове, Хегелове, и свих облика трансценденталне философије, за коју разум није толико способност која тумачи природу колико господар који поставља сопствена правила, која је *консћићићушу*.”¹³⁰

„Хаман је жалио због недостатка праве философије историје – *од оне врстје коју је ћозни Шелинi, на мноћо начина инсћирисан Хаманом, на више начина ћокушавао да заснује* – која би схватила да је историја откровење нечег *вишећ* од разума и отуда захтева нешто *више* него што је разум, наиме, веру – веру да је нешто над-рационално заиста било откривено и бива откривано – као принцип и *sine qua non* њене интерпретације...”¹³¹ Јер: „историја ће остати нерешена загонетка, ако не заоремо са другом јуницом него што је наш разум.”¹³²

„Ни Хаманова критика Хердеровог учења о пореклу језика није измакла пажњи позног Шелинга, те је он 1850. године, пред крај свог живота, обновио питање о пореклу језика пред Берлинском Академијом, *узимајући Хаманову крићићу Хердера као ћолазну основу сојсћиве-ноћ исћираживања*.”¹³³

И на крају – „оно што разум стидљиво покушава да сакрије је његова зависност од вере, иако, према Хаману, она припада „предусло-

вима наших спознајних моћи” и „незаменљива је у погледу генезе рационалних дедукција”.

Заиста, независно од вере, разум чак не може да објасни (или свари) чињеницу постојања, штавише зашто би, у том смислу, требао да постоји икакав разум уопште – што је *йоентѿа која је фундаменѿална за йозну Шелинѿову криѿиѿу Хеѿела*.¹³⁴

III

Што се тиче Хаманизма Серена Кјеркегора, над целокупан његов опус би се могао ставити исти онај натпис на пећи у чувеној крчми, који је њему послужио за карактеризацију Хамана: *‘allicit atque terret’, йривлаци и йлаши* (ко? – Хаман), само са малом променом: *йривучен и уйлашен* (ко? – Кјеркегор, наравно Хаманом). Када је бивао привучен, Кјеркегор се напајао Хамановим духом: првог модерног и постмодерног хришћанског писца, највећег хришћанског хумористе и највећег хумористе на свету свих времена – он је тада усвајао све носеће Хаманове теме, фигуре и мотиве: Сократовску иронију, страх и дрхтање, скок вере, антирациолатризам, индиректну комуникацију, псеудониме, па чак и најважније – *joī de vivre*, или Хаманову антигностичку вакцину, и короларијум Радосне Вести; – а када се плашио Хамановог духа, он се напајао, био он тога свестан или не, духом својег архинепријатеља Хегела (и верног следбеника звери из Кенигсберга), духом дијалектике звери из Штутгарта, дакле: духом гностицизма и херметизма, и кабалистичке „рационализације” Хришћанства; – уплашени Кјеркегор је славио индивидуу, и проклињао заједницу личности, осуђивао је „непосредност” и „естетски стадијум” постајући слеп за Божију Свеприсутност, и неспособан за животну радост, па чак и – наравно – за радовање Радосној Вести: фалсификовао је скок вере, и скакао у живо благо индивидуе – одакле се тешко извлачи а камоли скаче само својим сопственим витешкодонкихотовским снагама – изузев ако смо Барон фон Минхаузен.

Или, речено на мало другачији начин: на нивоу *йтакѿике и сѿраѿиѿеѿе*, Кјеркегор је био скоро у свему веран Хаманиста, али на нивоу *визије*, његов Хаманизам је био прилично *честѿо* – и што је горе од тога: *дубоко* – извитоперен Хегелијанством. Тада је бивао сувише „систематичан” (макар и у „антисистематичној” форми) и превише „дијалектичан” – а недовољно *холисѿиччан* (да не кажемо *целомудрен*): хришћанин

са *ірбом іносїицизма*, и својевољни *castrato* по питању удова, крила и срца или тела душе и духа „естетске егзистенције” (погођен самоскривљеним слепилом и парализом за *ноесїейїичку феноуменологију* филокалије): „Талентовани Данац није увидео да естетска димензија омогућује суштинску комуникацију са трансценденцијом, што је транспарентно кроз теологију православне иконе.”¹³⁵

IV

„Могли бисмо рећи, – пише Бец – парафразирајући једно Хаманово запажање – „Сасвим је сигурно да без Берклија не би било Хјума, као и да без Хјума не би било Канта” – да без Ничеа не би било Хајдегера, а да без Хајдегера не би било Дериде.”¹³⁶

Овове треба додати још једно запажање, подједнако несумњиво, а то је да: без Хамана не би било Хердера, без Хердера не би било Хумболта – а без њих не би било Ничеа. Или у скраћеној форми: *без Хамана не би било Ничеа. Suta sumarum*: без Хамана не би било Ничеа, без Ничеа не би било Хајдегера, а без Хајдегера не би било Дериде.

Пођимо дакле од Ничеовог Хаманизма. Чујмо за многе може бити *шокантїне*, али свакако *оїпрежњујуће* речи чувеног истраживача Ничеа, професора Михаила Ђурића: „Одмах треба рећи да Ниче није био ни мало оригиналан у свом указивању на језичку условљеност мишљења...Готово је невероватно колико је Ниче био несамосталан у том погледу, колико се слепо поводио за другима. Чак ни многе његове бритке и наизглед самосвојне формулације не потичу од њега, већ су напросто преузете од других, мање или више познатих и признатих језичких стручњака у његово доба. Али, мада је Ниче прећутао, а можда чак и свесно прикрио многе своје изворе, тако да су неки коментатори и дан-данас у потпуној заблуди око тога колико вреди овај део његовог учења, ипак није ни мало тешко открити са које је стране Ниче добио најснажније подстицаје. То, да ум није никаква самостална духовна снага која постоји независно од језика, већ да се конституише тек помоћу језика; то да је ум битно језички посредован, и да је сходно томе, право место критике ума критика језика, Ниче је научио првенствено од Хамана, Хердера и Хумболта, тројице најистакнутијих представника романтичарске философије језика, који су већ у другој половини XVIII и првој половини XIX века развили ово ново схватање...”¹³⁷

Али, ако ништа друго, зар није барем Дионисијски аспект Ничеовог мишљења био оригиналан? На наше највеће чуђење, и овде важе речи професора Ђурића: Ниче није био ни мало оригиналан, и готово је невероватно колико је Ниче био несамосталан у том погледу, колико се слепо поводио за другима. Штета је додуше не у томе, што се поводио – већ што се недовољно, и непотпуно поводио – и није примио онај *дух* који је надахњивао Хамана, и верно га следио и садејствовао са њим: са Духом Истине и Умом Христовим.

По Џону Бецу: „Хаман је на много начина био Дионис својег доба, и као такав, *mutatis mutandis*, претеча Ничеа. Ипак, било би сасвим нетачно видети Хамана као антитезу Аполонском духу, и као тобожњег ирационалисту. Насупрот томе, као истиче О’Флаерти, он је увек тежио да постигне праву равнотежу „Дионисијског” и „Аполонијског”, у складу са својим учењем о „целовитом човеку”, које је засновано, као што смо видели, у суштински Христолошкој визији стварности.”¹³⁸

„Најједноставније речено, за Хамана, разум није у сукобу са нижим моћима душе, које морају бити ућуткане и искључене (што је тенденција Стоицизма); пре, на начин који је много више у складу са Платонском традицијом (и са ранохришћанским апологетима какви су били Свети Јустин Мученик и Философ или Свети Климент Александријски) – разум, страсти и осећања...хармонично се усаглашавају када су сви заједно и целовито у служби Христа.”¹³⁹

Хаманове речи: „Систем је у себи већ сметња и препрека за истину”¹⁴⁰ – одјекнуле су код Ничеа један век касније: „Не верујем систематичарима. Воља за систем одаје недостатак поштења.” Али, одјекнуле су и два века касније, код Валтера Бенцамина, на којег је Хаман извршио снажан утицај, и можда не сасвим запрепашћујуће, код Бенцаминових следбеника и жестоких критичара *Просветиљској Миши*: Хоркхајмера и Адорна.

И још једну – али више него вредну – прилику за вежбу у духовном расуђивању и разликовању духовна, омогућује нам поређење Ничеовог *вјерују*: „Морали бисмо да престанемо да мислимо ако бисмо одбили да то чинимо у *зайвору* језика” – и Хамановог: „Језик је *ковчеј завети*а и престо за ношење (*Merkabah*) Светог Духа.”¹⁴¹

V

Што се тиче још даљих и још искривљенијих одјека Ничеовог искривљеног одјека Хамана, подсетићемо се само у најкраћим цртама да, „када на пример Дерида каже да „ми мислимо само у *знацима*”, он не каже ништа ново, већ само понавља оно што је Хаман образлагао и доказивао вековима раније.”¹⁴² Довољно је погледати Хаманову *Метакритику јуризма Ума*.

Исто то је могуће рећи и о Деридином писању о науци о писању или „граматологији”. Као што је Хаман написао Јакобију 1784: „Још увек нам недостаје *граматика* ума, попут оне намењене писању, и њихових заједничких елемената...”¹⁴³

И опет 1787: „Да ли сада разумеш, најдражи Полуксе, мој *језички принцип* ума...и да сам претворио целу философију у граматику, у алгебру и конструисање према једначинама апстрактних знакова, који не значе ништа *per se*, и све могуће и стварно *per analogiam*?”¹⁴⁴

Али и још много раније, наиме 1759, Хаман је мислио на овај начин. Антиципирајући Сосира, он је рекао: „Речи, као бројеви, добијају своју вредност на основу својег положаја на којем стоје, и, као новац, мењају одређења и односе својих значења у складу са местом и временом.”¹⁴⁵

VI

Наравно да то још ни издалека није све. Море Хаманизма је превелико да би стало и у много већи спис од овога, тачније у било који спис који смо ми људи у стању са напишемо. Што наравно важи и за било шта друго, када смо ми и наша ограниченост у питању. Али и неограниченост, у ништа мањој мери. Направимо стога барем још један, мали почасни *glissando* кроз Хаманизме.

„Поставши у међувремену кључни појам естетике рецепције, омиљеног метода науке о књижевности, Хаманов спој двеју истоврсних душа, песника и тумача, показује се веома „савремен”. Јер он је, тачно речено, Гадамерово херменеутичко „стапање хоризоната” *avant la lettre*, најављено пре више од два века.”¹⁴⁶

Можда управо из тог разлога, Гадамер помиње Хамана само три пута у својој *Истини и Методи*, али и тада не Јохана Георга, већ неког потпуно другог Хамана?

„Од низа оваквих Хаманових мисли доцније генерације су направиле читаве поетике, системе и философије језика – од Хердера, Фридриха Шлегела, Бадера и Хајнеа, затим Кјеркегора и Ничеа, све до Витгенштајна и Хајдегера. Кад год савремена теорија тумачења наглашава важност језика – рецимо код Дерида, где се цео јединствени смисао може „деконструисати” као ефекат бесконачне игре знакова – она се увек враћа, више или мање изричито, више или мање свесно, на Хаманове увиде.”¹⁴⁷

„Хаман антиципира исте оне ставове које ће, скоро два века доцније, Хоркхајмер и Адорно формулисати као дијалектику просветитељства. „Рационалност”, узвикује Хаман у својем праведном крсташком гневу, „та иста рационалност која би имала да буде слушкиња”, сада нам, у својству „законодавца”, уводи тиранију.”¹⁴⁸

„У Копенхагену је Серен Кјеркегор, дански философ религије, узео идеју за своју основну књигу *Страх и грхћање* из Хаманових размишљања о нуминозном страху, „који је једини доказ наших различитости. Јер да га немамо, били бисмо као пагани или наши трансцендентални философи, који о Богу појма немају и само блену у драгу нам природу; нема те носталгије која би нас онда још могла обузети.” Али дански философ, који преузима и Хаманову мисао да два Завета „несумњиво задржавају карактер Тајне” и који развија теорију о нужности „индиректног саопштавања”, радо и често...цитира и варијације Сенекиних познатих фраза из једног Хамановог писма: „*Incredibile sed verum?* Лажи и романи морају бити вероватни, као и хипотезе и басне; али не и истине и основна учења нашег веровања.”¹⁴⁹

„Ђентиле вероватно није био свестан да, ослањајући се очигледно на Фихтеа, понавља Хаманов став: бити свестан материје значи бити свестан себе.”¹⁵⁰

„Правећи поделу писмених знакова на основу анонимно објављеног Вахтеровог списка, аутор *Райсогије* из 1762, давно пре структурализма, говори о семантичким проблемима. А говорећи о њима као о саставном делу једне опште теорије знака, он се уграђује као *kastrum*, као истурена стража на преласку у двадесети век у коме новосаграђе-

на зграда семиотике самоуверено прича своју окамењену историју као историју науке уопште.”¹⁵¹

„Бурлеска се”, каже Хаман у својим *Париским њосланицама о школској драми* из 1763. године, у којима препознајемо основну тезу теорије карневализације Михаила Бахтина, „односи према чудесном као баналност према светости, као Горе и Доле, Напред и Назад.”¹⁵²

„Следећи Хамана у критици Аристотела (и Лесинговог учења о *кашарзи*), Фридрих Ниче је, доцније, говорио да би теорија катарзе била прихватљива ако би нас приче о аветима чиниле храбријима.”¹⁵³

„Чак ни раног Лукача нема без позног Хамана. *Душа и облици*, дело које је донело неочекивану славу аутору *Теорије романа*, стоји сасвим у знаку основне Хаманове поделе...” Лирски језик као невидљива суштина душе”, „душа као суштина егзистенције”, ове Хаманове формулације вариране су на безброј начина у Лукачевој књизи, проблематски и термилошки, са сличном намером да, говорећи о књижевним формама, тумаче уметничка дела као облик самог живота.”¹⁵⁴

Додајмо: можда је управо то разлог – Лукачева *ѡређуѡна* захвалност Хаману (за разлику од Гадамерове *нескривене* незахвалности) – из којег је Лукач тако чврсто и непоколебљиво бранио Хамана од лажних оптужби за ирационализам, у својем *Разарању ума* – и тако дао прилику Бецовом учитељу О’Флаертију да се позове и на њега, у одбрани Хамана од Берлинових безумних напада?

VII

Али да не заборавимо најважније: а то су, *најређи* и *најдрајоценији*, Хаманови пупољци који су почели да цветају као *најлејши ѡролеђни цвейови* духовне културе.

„За Хамана је у Хришћанству централно то да се Бог, Син, појављује *sub contrario* у обличју *слује*; да се ни Свети Дух такође не јавља у слави већ је такође сакривен од очију разума испод одеће – „крпа” – Старог Завета; и да се Отац такође не појављује директно, већ се уместо тога појављује као „ништа” у свом самооткровењу у стварању. У најкраћем, за Хамана, као што смо већ видели, облик божанске самообјаве је суштински *кеноѡичан*.”¹⁵⁵

„Хаманова најфундаменталнија поента је: да је *ѿрансценденѿни* Бог *кеноѿички* скривен *унуѿар* језика – баш као што је *кеноѿички* скривен унутар творевине, баш као што је *кеноѿички* скривен унутар историје, баш као што је *кеноѿички* скривен унутар човештва Христа, и баш као што је *кеноѿички* скривен унутар „крпа” Писма. Једном речју, на основу те визије *кеносиса ѿрансценденције*, која је у стању да пронађе *ѿрансценденѿноѿ* Бога у овом свету под разним скривеним видовима његове љубави, Хаман указује на пут теолошког опоравка и препорода природе, историје, језика и уметности, отварајући наше очи и уши за префињеније опажање „изворног додатка” Речи која говори у њима и кроз њих.”¹⁵⁶

Код кога се ова Хаманова *ѿророчка визија* расцветала, и почела да даје многе плодове? И, преко кога је стигла? Лако ћемо препознати наше јунаке.

„У двадесетом веку Сергеј Булгаков – теолог кеносиса *par excellence* – дао је Руској склоности ка кенотичкој перцепцији чврсто догматско тло, не најмање кроз синтетичку интеграцију са идејама Немачких кенотичара, првенствено Шелинговим. Шелинг је развио космогонију кенотичких односа између Бога и његове творевине. Творевина је код Шелинга виђена не само као „откровење” Бога, већ и као његово остварење и персонализација. Булгаков је интегрисао Шелингове теме у оквир сопственог учења о Софији, које је настало као покушај да се ухвати у коштац са проблемом односа између Творца и његове творевине. Унутар ове софијанске шеме Булгаков је применио концепт *аѿсолуѿноѿ кеносиса* на Тројицу и Христа без икакве ограде. Сергеј Булгаков је био тај преко којег се Отац Софроније 1920их у Паризу упознао са кенотичким идејама у Хришћанству. Булгаковљеве идеје су постале теолошка матрица за даљу интеграцију теме кеносиса у аскетској теологији Оца Софронија.”¹⁵⁷

Дакле, после силних перипетија, Хаман је најзад стигао на праву адресу, код *заисѿа своѿ* човека, јачег у вери чак и од Дејвида Хјума: Архимандрита Софронија.

IX Огњено Огледало

Огњено Огледало. Надолимпијске Висине и лавори за прање ногу.
Opus Postumum и Мистички Тестамент. Срце таме и Невечерњи Дан.

„Молитва је улизивање Богу.”¹⁵⁸
Имануел Кант

„Бојте се Бога и поштујте га, јер судњи час је куцнуо, и
молите се Оном ко је створио и небо, и земљу, и море, и
бунаре!”¹⁵⁹
Јохан Георг Хаман

„Молитва је Бог.”¹⁶⁰
Свети Григорије Синаит

„Бог и човек су један наспрам другог као у огледалу.”¹⁶¹
Свети Максим Исповедник

И рекоше безумници у срцима својим („новим”, „модерним” и
„просвећеним” безумљем): „Нема другог Бога до мене, ја сам Бог!”
„Доказавши у својој младости да ми ништа не знамо о Богу, стари Кант
је почео да сумња да би он лично могао бити Бог.”¹⁶²

Кантов *Opus postumum*.

„Кантово последње велико дело, такозвани *Opus postumum*, је дело које је сам Кант описао као његово „chef d’oeuvre” и угаони камен његовог целокупног филозофског система. Оно га је заокупљало целе последње деценије његовог живота” пишу Paul Guyer и Allen W. Wood у Предговору за *The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant*, XII том, *Opus postumum*, First published 1993. First paperback edition 1995, Reprinted 1995, 1998. Тек у овој својој завршној, готово никада помињаној, а најважнијој: Посткритичкој фази – Кант до краја открива своје карте – и потврђује нам да „стари Кант није само *ћочео да сумња* да би он лично могао бити Бог” како је мислио Жилсон, већ да у то више није сумњао ни у најмањој мери – поверовао је! У себе... као јединог Бога...:

„Субјект категоричког императива у мени је објект који заслужује послушност: објект обожавања.”¹⁶³

„Субјект категоричког императива (не практично-техничког већ практично-моралног ума), трансцендентални идеал који настаје у трансценденталној философији...је Бог. Не може се порећи да такво биће постоји; али се ипак не може тврдити да такво биће постоји изван рационално мислећег човека. У њему – човеку који морално размишља у складу са нашим сопственим заповестима о дужности – ми живимо (*sentimus*), крећемо се (*agimus*) и јесмо (*existimus*).”¹⁶⁴

„Човеков дух је Спинозин Бог...”¹⁶⁵

„Постоји биће у мени, које је различито од мене и које се налази у делатном узрочном односу (*nexus effectivus*) према мени самом (*agit, facit, operatur*); само слободно (то јест независно од закона природе у простору и времену) оно ми суди изнутра (оправдава ме или ме осуђује): и Ја, човек, сам то биће – оно није нека супстанца изван мене.”¹⁶⁶

Шта рећи о овој чудној (или пре чудовишној) Кантовој „премудрости”?

„Читав космос госпођице Безант¹⁶⁷ је само једно, чудовишно себично Ја” рекао би Гилберт Кит Честертон.

Или можда: „Ако се Џонс буде клањао Богу у себи, на крају ће испасти да се клања ником другом до Џонсу”?¹⁶⁸

Кантов пријатељ Лихтенберг, пак, одушевљено би се сложио: „Спиноза је мислио највећу мисао која је икада ушла у људску главу. Ако свет настави да постоји неизмерно много година, *универзална религија ће бити прочишћени Спинозизам*. Остављен самом себи, разум не води нигде другде, нити би требало да води игде другде.”¹⁶⁹

„Није можда ни тако необично што су на философској катедри у Јени проповедали да ће, захваљујући доследности својих *Кришика*, Кант након сто година имати *истиу рејуијацију као Исус Христос*, што је зацело било врло критично схватање критицизма.”¹⁷⁰

„Ја, то је неко други” рекли би, прво Нервал, а потом и Рембо.

Да ли као шизофреничари? Или можда параноичари? Или, чак, *tertium est datur*?

Зар је стари Кант постао неко други, и то баш *свој* некадашњи – како је сам тврдио – највећи *нейријател* и неистомишљеник, са којим се ни у чему није слагао: Бенедикт Спиноза (Звер из Амстердама)? Зар је Спиноза ипак био учитељ, не само Хегела, већ и Канта? Тачан одговор, овај пут, даје нам Тристан Цара: Дада! А наравно, и многи други, од Кронера преко Шестова до Канингема и Глена Мегија...

Зар није Кант био не само „Нови Мојсије”, како су га називали његови ученици, мизософи немачког кабалистичког идеализма, већ и „Нови Павле”, још бољи, модернији и просветљенији него стари? „Нови Павле” који је *sentimus experimurque* искуствено осетио – али наравно апсолутно чистим, трансценденталним искуством, а не оним прљавим, богомданим и богомподареним, интегралним умствено-чулним (но-естетичким и феноуменалним), духовно-душевно-телесним, и јединим – да: „Не живи више Он, него Он живи у Себи – у Самом Себи Се креће и јесте”; односно: „Не живим више Ја, него Ја живим у Себи!” „У Себи Самом Се крећем и јесам!”?

Или још понајбоља формулација: „Не живим више Ја, него Ја живи у мени!”

Айсолуџни Сомнабулизам. „Луд човек није онај који је изгубио своју логику. Луд човек је онај који губи све, осим своје логике. Најотворенији и непогрешив знак лудила је комбинација логичке потпуности и духовне ускости”¹⁷¹ – објашњава нам Честертон, редом, и Декарта и Спинозу и Канта и Хегела и њихове ученике.

„Идеја која не налази чврст ослонац у стварности постаје опсеивна и претвара се у фиксну. Тиме што *йараноик* спољашњи свет перципира само како то одговара његовим слепим сврхама, он може увек само *йонављаџи* своје *Јастиво* оспољено у апстрактној пожуди. Гола шема моћи као такве, једнако надјачавајућа и против Другог”, који је као што се сећамо Пакао, по учењу Жан Пол Каина, „и *йроџив власџи-џої расџаднуџої Ја*”, настављају Хоркхајмер и Адорно, „захвата оно што јој се нуди и без обзира на његове посебности смешта га у своје митске мреже. Затвореност оног увек једнаког постаје сурогатом све-моћи. Тако је као да је она змија која је *йрвом човеку* рекла: *бићеџе као бої, у йараноџку исџунила своје обећање.* Параноик привидно не треба ништа живо, а ипак захтева да му сви служе. Његова воља прожима све,

ништа не сме остати без везе с њим. Његови су системи без рупа.”¹⁷²
Он је „савршени лудак или айсолуџни рационалист.”¹⁷³

Стара змија је у параноику заиста лажно испунила своје лажно обећање.

Хаманов *Мистички Тестамент*.

Si. q. Sages de ce monde sont parvenus par leurs Etudes dela Nature (speculum in aenigmate) à la vision d’un Etre des Etres de raison, d’un Maximum personifié: Dieu a revelé (facie ad faciem) l’humanité de Sa vertu et de sa Sagesse dans les Origines etymologiques de l’Evangile Judaeis Scandalum; Graecis Stultitiam 1 Cor. 1.23.24. XIII. – Vetera transierunt ecce facta sunt omnia nova 2 Cor. V 17 per EUM qui dixit: Ego sum A et Ω Αποс. XXI.6. Prophetiae evacuabunt[ur], Linguae cessabunt, Scientia destruetur, evacuabitur quod ex part[e] est – Non est *Judaeus* neque *Graecus*: non est servus neque liber: non est masculus neque femina. OMNES – UNUS Gal. III.28. DEUS erat verbum – et vita erat lux hominum, quam tenebrae non comprehenderunt et mundus per IPSUM factus non cognovit, Ip[se] *didicit* ex iis quae *passus* est Ebr. V.8. παθηματα, vera μαθηματα et *Magna Moralia* Sicuti aliquando – ita et nunc – Rm. XI.30, 31. L’hypocrite renversé, le Sophiste arctique, Philologus Seminiverbius Act. XVII.18. Π. et Ψ. λοσοφος cruci (furci) fer, Metacriticus bonae spei et *voluntatis*, Pierre à deux poles – et parfois fungens vice cotis, exsors ipse secandi – à Munster ce 17 May la veille du Dimanche de la S. Trinité 88. (41)¹⁷⁴

Ми овде наравно нећемо преводити цео Хаманов Мистички и хиперкриптички тестамент, будући да нити за то овде имамо довољно простора, нити је то неопходно – а није баш ни нарочито лако изводљиво: без екстензивних и интензивних пропратних коментара. Међутим, сматрамо да је ипак веома информативно и поучно погледати га, управо таквог какав јесте, у оригиналу, а као *још један духовни превод* његовог смисла послужиће нам два текста која је Хаман накнадно у њега укључио: за њега од огромног значаја – толиког да је други уклесан на споменик на његовом гробу.

Први текст је изрека Сервантесовог јунака Санча Пансе: „Бог ме разуме!”

А други текст – уклесан на његовом гробу – су стихови из Прве посланице Коринћанима Светог Апостола Павла: „Јер мислим да Бог

нас апостоле најстражње постави, као оне који су на смрт осуђени; јер бисмо гледање и свијету и анђелима и људима. Ми смо будале Христа ради, а ви сте мудри у Христу; ми слаби, а ви јаки; ви славни, а ми срамотни.” (1 Кор. 4. 9, 10.)

Човек и човек су један наспрам другог као у огледалу, зато што су Бог и човек један наспрам другог као у огледалу.

Кант и Хаман су били један наспрам другог као у одледалу: мудри Кант наспрам лудог Хамана, или луди Кант наспрам мудрог Хамана? Није лако расудити, ни мало лако.

Само је Бог судија. А на нама је да расуђујемо. И да размишљамо и о Канту и о Хаману и о свима нама, имајући на уму и следеће стихове насумице одабране из Светог Писма:

„Кад се грађаше мудри, полудјеше” (Рим. 1. 22.)

„Што је лудо пред светом оно изабра Бог да посрами мудре; и што је слабо пред светом оно изабра Бог да посрами јаке; и што је неплеменито пред светом и уништено изабра Бог, и што није, да уништи оно што јест, да се не похвали ни једно тело пред Богом” (1. Кор. 1, 27–29).

Х Откључни епилошки постлудијум

Шта је то заиста просвећеност? Sturm und Drang nach Ewigkeit!¹⁷⁵

„Просветитељство нашег века (*Die Aufklärung unseres Jahrhunderts*) је према томе пука поларна светлост, одакле се не може проповедати никакав космополитски хилијазам изузев уз ноћни напитака поред пећи. Свако брбљање и размишљање о еманципованим појединцима... све је то хладно, бесплодно месечарење без просветљења за лењи разум (*ohne Aufklärung den fauleb Verstand*) и без топлине за кукавичку вољу – и целокупан одговор на питање које је постављено јесте слепо просветљење (*eine blinde illumination*) за оног незрелог који шета у подне.”¹⁷⁶

Јохан Георг Хаман

Наше доба јесте право доба духовне културе којој се мора све подврћи. *Интелектуална култура* на основу својег *свезналаштва* и *йојуларна култура* на основу своје *омиљености* обично желе да је избегну. Але оне тада изазивају против себе оправдану сумњу, те не могу рачунати на искрено поштовање које дух поклања само ономе што је могло издржати његово испитивање.

Романтичари Sturm und Drang-а (хипермодерни антимодернисти) преузели су од Хамана *шактику*, егзистенцијалисти и постмодернисти (хипермодерни алтермодернисти) *сфрајгеију*, међутим Хаманова *визија* – осим у најређим од најређих случајева, попут Сергеја Бугакова и Архимандрита Софронија, пионирских инаугуратора повратка Оцима и обнове духовне културе – изгледа да је чекала на наше време и наш миленијум: епоху успостављања *новој цивилизацијској йоретика*. Без визије, или са погрешном визијом, као што знамо: све тактике и све стратегије су лоше и погрешне: и ниједан ветар их не води у њихову луку, осим ако у луку не урачунамо и бродолом. Хаманова визија је дакле чекала, и дочекала нас: обновитеље и препородитеље духовне културе.

Наша девиза би се могла схватити као сасвим слична романтичарској, осим по малом максималистичком амандману (оном нечем *something little extra: je ne sais qua*): *Sturm und Drang nach Ewigkeit!*

Или, исто то само мало другачије формулисано: *Насилници їрабе Царсїво Небеско!*

Што је све, дакако, само *corolarium* тога да је „Бог постао човек, да би човек могао да постане бог!”

Хришћанство и Истински Либерализам су: синоними, а *Хришћански Либерализам* – ослобађања од греха и од смрти, за живот вечни, у којем: све ће нам бити могуће што пожелимо – је *їлеоназам*, али информативни и славословни, врло педагошки и андрагошки, чак *анаїошки їлеоназам*.

Наше доба јесте право доба Sturm und Drang-a, и то чак: *Два Sturm und Drang-a. Tertium non datur. Или Sturm und Drang nach Ungrund*: у магичну нулту тачку, *или Sturm und Drang nach Ewigkeit*: у Дом Оца Светлости.

Шта је то самоскривљена незрелост, ако не самоскривљени хибрис аутономије?

И шта је то просвећеност, ако не храброст за слободни подвиг у садејству са благодаћу, за: живљење по Царском Закону Љубави, односно теантропономно?

Шта је то просвећеност, ако не зрелост за то да будемо као деца?

Деца Оца који је на Небу. И шта је то просвећеност, ако не зрелост за *излазак* из самоскривљеног хибриса аутономије: путем очишћења, преумљења, просветљења и обожења, и *улазак* у Дом Оца Светлости?

Зрелост је дакле смирење, а њена круна је љубав.

Матура за будући век – за грабљење Царства Божијег – је: постати и бити као дете.

Учено дивљење (*docta admiratio*) рађа се подвигом вере у садејству са Откривењем Свезнајућег Најнадзачуђенијег и Најнадздивљенијег.

О колико је у свету пустоши! Опустошености од благодати.

Ствари су пуне суза! Оне су ту и уздишу и туже.

(Ако бисмо икада снимали филм *Небо над Исаијом Берлином*, снимали бисмо небо изнад Калињинграда, а у скривеним дубинама његовог неба: оно небо изнад Кенигсберга 1944. лета Господњег, које су видели немачки војници – после чега су се дали у панично бекство, узвикујући само две речи: „Junge Frau! Junge Frau!”

И треба их разумети. Јер они, ученици „Мојсија” Немачке Нације Мајстера Канта, и Soldaten der Absoluten Geist Мајстера Хегела, доживели су чеони судар: са *Schwärmerai und Aberglauben* лично *in fabula.*)

Освалд Бајер је *in ultima linea* био потпуно у праву, и то у још већој мери него што је можда и сам мислио: постоји један смисао у којем је Хаман био *радикални њросвѣиѣиѣљ*: управо у смислу православног антрополошког максимализма. У смислу у којем φωτισ = θεοσις, односно: *њросвѣиѣење је обожење по благодати.*

Conclusio: бити истински просветљен значи:
постати бог по благодати.

БИОГРАФИЈА

НЕОПХОДНИ УВОД

Почети Хаманову биографију са његовим именом, годином и местом рођења било би право светогрђе, у директној супротности са свим оним што је он био, у шта је веровао и шта је представљао (и што представља и данас, вековима после смрти).

Исто тако би било погрешно, чак и у овако стриктној форми, истргнути Хаманов живот из целокупног, органски спојеног концепта дела и биографије, где нема оштре, ни делотворне разлике између онога што је он радио и онога што је говорио, мислио и писао. Фрагментарност, спољашње контрадикторности, непосредност и непоновљивост живота и мишљења обележавају, као *срећни жиџ*, све оно што је до нас допутовало (кроз време) са ознаком „Јохан Георг Хаман”: читав његов животни-судбински и духовно-мисаони пртљаг. Тако да ни ту не бисмо били срећне руке, када би покушали да стриктно раздвојимо ауторово „дело” од његовог „живота”...

Ако нешто није волео, нити у то веровао била је такозвана „објективност”, прометејски трик самозваног и себи довољног човека-Творца („еманципованог од Бога”). Тиме је био у супротном табору читавом легиону својих претходника и савременика (на челу са Кантом), али је, оваквим (животним, идејним и начелним) ставом одрекао могућност својим биографима да „објективно” и питагорејски прецизно измере и представе Јохана Георга Хамана и то, онда, представе као „истину о њему”...

Такође, у Хамановом случају постоји и његова директна одбојност према појму формалног „развоја”, „напредовања” и „сазревања”. Он у такву констелацију ствари – не верује и неретко је, чак, исмева. Самим тим, губи на снази и смислу хронолошки приступ ономе што се догађало између Хамановог датума рођења и оног смрти. Јер се ништа не „развија”, нити „иде у следећу фазу” (која би била логична последица догађања из претходног чина), све је остало отворено за различита (увек добродошла) тумачења.

И све може да буде „подједнако важно” или „много значајније” од онога што следи, па аристотелијанска драматургија престаје да функционише у читању свега уписаног у сабласно трепераве странице података

из „Хамановог животописа”. И наизглед неважни и они свечано битни догађаји, дела и одлуке – имају равноправан статус у оваквој гравитацији времена (често у „обратној перспективи”)...

Ништа мање није важна и Јоханова склоност ка хумору (ојачана кориштењем складне ироније и циничности са савршеном мером), која нам често баца у лице лажне информације, самоиронију, презир према конвенцијама (а не само систему), „димне бомбе” и преувеличане/умањене (како кад) димензије стварних пропорција онога што се с њим догађало између 1730. и 1788. године...

А, на крају свих крајева, Хаман би на својој визит-карти за вечност увек пре написао „четврти мудрац пред Витлејемском Звездом” него „философ” (или „први модерни хришћански писац”, како су га називали). Или, најпростије: „преводац”. Можда и, иронично: „Кантов савременик”. „Невенчани муж, савршено одан својој супрузи и деци”, „Кјеркегоров претходник” (у обратној перспективи времена ни то није немогуће), „несвршени студент Универзитета”... или шта-већ. Једнако битно, колико и сасвим неважно за свеукупну слику једног оваквог једва примећеног а величанственог постојања у вечности/времену...

Могли би и да читав Хаманов живот сажмемо у само једну реченицу, први пут изговорену (а онда безброј пута понављану) 1760, од стране Фридриха Карла фон Мозера: како је овај мистични контра-просветитељ са Прибалтика (из пруског Кенигзберга) – „МАГ СА СЕВЕРА” (*Magus im Norden*). Без даљег уситњавања и расипања тог савршено дефинисаног описа, који је и сам Хаман посебно волео да користи (у најразличитијим приликама)...

Зато би најбоље било да се лагано и без непотребних претензија само прошетамо архивским алејама Хаманових деценија, година, месеци, дана, сата и тренутака/вечнутака (не потпуно произвољно, али, свакако, без олакхих и прераних закључака, за које је потребно спајање живота са делом и симултано ишчитавање обе стране његовог постојања).

То ће бити нека врста „репортаже” о оним облим, колико и о оним искрзаним ивицама једне посебне, инспиративне и ведро-чудовишне над-историјске фигуре.

Није случајно Хаман „несхваћен”, нити „вековима заборављен”, па онда, одједном, „више него актуелан” и свима (посебно непријатељима) занимљив.

Тобожња „случајност” и јесте лични (и једини прави) сусрет са Божијим Провиђењем, у најбољој традицији хришћанског егзистен-

цијализма и свега оног што је заувек одредило Хаманов живот и утицај (на који се ТЕК ЧЕКА).

Ретки су, али постоје такви аутори који су писали „за будуће генерације читалаца”, довољно далеко удаљених од духовних трендова времена у којима су њихова дела настала и по први пут објављена. Па, самим тим, постаје компликовано и помало неодговорно према њима, таквима, примењивати класичан биографски метод и све оно што уз њега иде.

ПОСЛЕ УВОДА

Дакле, Јохан Георг Хаман је (поуздано знамо) рођен 27. августа 1730. године у Кенигзбергу, великој источнопруској луци (данашњем Калињинграду).

Непуних тридесет година пре његовог рођења *Пруско Војводство* је постало *Краљевство*, са Берлином као престоницом и некадашња монашка држава тевтонских ратника је тако дефинитивно потврдила свој секуларни карактер – спремно прихватајући „просветитељство” као свој цивилизацијски код (по коме ће остати упамћена у историји).

Тамошњи Универзитет (*Collegium Albertinum*, чувена „*Албертина*”), где су некада образоване читаве генерације лутеранских пастора, постао је место на коме је научни метод и рационалистички приступ суверено држао све најважније катедре и унео потпуно нови дух међу осамнаестовековне студенте. Такав је био и у време када је млади Хаман ступио на њега.

Роналд Грегор Смит надахнуто описује тадашњи Кенигзберг као „микросмос ужурбаног, све просперитетнијег, богатог и напредног света осамнаестовековне Европе”. На улицама се говоре, осим немачког, „и холандски, руски, енглески, пољски, као и сви скандинавски и балтички језици”, тако да наш јунак веома рано почиње да учи стране језике (што ће му касније бити једна од најпризнатијих врлина и основни начин за преживљавање – као уважени и хваљени преводилац са разних језика – у посебно тешким часовима). Још као дечак, Хаман учи грчки, латински, хебрејски, француски и италијански, а касније и друге језике...

А Јохан Георг је рођен (у улици Светог Духа, преко пута Универзитета и катедрале) у релативно скромној, али прилично угледној грађанској породици, са мајком, Маријом Магдаленом, која обавља посао бабице (баш као и Сократова мајка) и оцем, Јоханом Кристофом, који је радио у градској бањи као приручни хирург за хитне интервенције (био је „*Alstadtbadler*”).

У очевој кући је, тако, као дечак могао да сретне многе од најугледнијих и најобразованијих грађана Кенигзберга. Деда (по оцу) му је био чувени лутерански пастор, а Јохан Георг је добио име по свом стрицу, на чије стихове музику пишу, између осталих, Георг Фридрих Хендл и Георг Филип Телеман.

То све најчешће прескачу (или не знају) многи Хаманови каснији биографи, који се много озбиљније баве његовим делом, него истином о његовом животу и пореклу.

Па, по правилу, заборављају (или не знају) како је овде реч о угледној, а не „пропалој породици” некаквог ниског ранга, и да финансијски проблеми не морају да буду знак безначајног статуса...

И, да не заборавимо, Хаманова мајка је била пореклом из Либека (богатог трговачког, „ханзеатског” града-луке на Балтичком мору), а његов отац је у источну Пруску и Кенигзберг дошао – из Лужица (Лујичке Србије), али овај податак ћемо оставити само као интригантан детаљ, не улазећи дубље у све што можемо из тога да закључимо (или, макар, претпоставимо: да је скоро сасвим сигурно био Србин, ништа мање него што је Кант био Шкот)...

Са само 16 година уписује Универзитет у родном граду (пошто је пре тога био убедљиво најбољи ученик у школи коју је похађао, убедљиво први по рангу), где студира, прво, философију и теологију, а онда право.

Међутим, он посећује и предавања из многих других области (књижевност, филологију, реторику, као и математику и друге научне дисциплине) које га, истовремено и подједнако, занимају. Слободно и креативно користи све могућности тадашњег образовног система, са угледним професорима попут Карл Хајнриха Раполта и Мартина Кнущена (који је предавао философију и нешто од Хамана старијем Имануелу Канту), али га, ипак, највише занима „лепа књижевност”, што ће остати и његова пасија за читав живот.

1750. године уређује студентски лист под називом „Дафне”, где и објављује, своје прве текстове. То је недељник са шездесетак издатих бројева, који су покренули амбициозни и талентовани студенти (уз Хамана – и његови тадашњи и будући пријатељи Јохан Кристоф Беренс, из богате трговачке породице из Риге и Јохан Готхелф Линднер, будући професор књижевности и лутерански проповедник).

Са двадесет две године дефинитивно напушта факултет и почиње да ради као тотор (*hofmeister*, на послу где добија изванредне оцене, као успешан учитељ и старатељ племићке деце).

Прво ради у породици арогантне и вечно незадовољне баронесе Барбаре Хелене фон Будберг, у Ливонији (са њеним тринаестогодишњим, не претерано способним и радним сином), а већ следеће, 1753. године прелази у Гринхоф, у Курландији, код генерала грофа фон Витена (као учитељ-тотор његова два сина).

Ту остаје следеће три (сретне и спокојне) године, све док 1756. не буде нашао нове послодавце и поуздане покровитеље у породици Баренс, која ће га прихватити за веома блиског сарадника и, наравно, пријатеља. Они ће имати са њим и озбиљне пословне планове, уверени да Хаман за то има дара и способности (посебно се поуздајући у његову интелигенцију и изванредно познавање многих језика).

Кристоф Беренс је био Јоханов верни пријатељ још из школских дана у Кенигсбергу, па је тако унапред постојало велико поверење према старом другу коме је требао посао. Осим тога, обојица су делили уверење како је „трговац” – истински херој њиховог доба, прави јунак просветитељске Европе (о чему ће Хаман, под псудонимом, у то време и писати).

Исте те 1756. године га Баренсови шаљу на најважније путовање у читавом Хамановом животу. Одлази у Енглеску (нешто пре тога му умире мајка).

У Енглеској чита и преводи Хјума, али и доживљава пословни крах (по питању онога што је требао да уради за Беренсове, а за шта не знамо сасвим поуздано о чему је, у ствари, ту било речи).

Вероватно је реч о трговачко-дипломатској и лобистичкој мисији, која је укључивала састанке и преговоре са руским амбасадором и енглеском владом у Лондону.

Пошто је Русија, непосредно по Хамановом доласку у Лондон, упала у Пруску (Британија је била против Русије, а и не много заинтересована за трговину са Балтиком), читава ствар је пропала пре него што је и почела.

Хаманови биографи веома различито тумаче ово деликатно и магловито, колико и важно путовање и боравак на Острвима.

Оно у чему се слажу је да је Јохан Георг упропастио (неки кажу и проневерио, у коцкању, раскалашном и боемском животу) озбиљну суму Беренсовог новца и остао у дуговима.

У Лондону он остаје „без пријатеља, новца и подршке”...

То је и разлог великог лома у Хамановом животу, који га упућује на опсесивно читање, посебно религиозне литературе.

Библију је (од 19. до 31. марта 1758. траје његово надахнуто и чудесно упознавање са чињеницом како је „аутор Светог Писма и његов аутор и творац”, а он „Божије чедо”) више пута прочитао наизуст, од корица до корица и доживео истинско духовно просветљење (оно ће га држати од тада па до смрти).

Разочаравши се у људе (и у дотадашњег себе), он доживљава истински преокрет, суштински преображај („метаноју”, „преокретање ума”) попут оног из средњовековних легенди и светитељских житија.

Пише своје „Лондонске списе” – „Библијске медитације” („Дневник једног хришћанина”), „Медитације о Химнама” и „Фрагменте” – у којима се одмах у потпуности осећа генерална линија Хаманових промишљања, на маргинама читања „Светог Писма”.

Истовремено, преводи Дејвида Хјума, прихватајући његов отклон од разума као искључивог водича људске врсте, и истицање вере и верских убеђења као важнијих за људско деловање од просветитељског, научног и секуларног „знања”...

„Покајани разбојник” и јесте најуверљивија тема и главни јунак човекове авантуре на путу од (првородног и личног) греха до исповести, преображења и крста распећа. То се савршено очигледно види управо у Хамановом примеру, током и након ове његове модерне, енглеске верзије Савловог/Павловог „пута у Дамаск” из првог хришћанског века.

(„Пут у пакао самоспознаје”, по Хамановим речима.

После тога, Хаман се враћа на континент (то је и време бурних историјских догађаја и руског уласка у Источну Пруску), где довршава своја „Размишљања о правцу мог живота” и одлучује да се ожени Катарином Беренс, сестром свог пријатеља и послодавца Кристофа. Иако се верио са њом, тај план се брзо изјаловио, са све брутално искреном Кристофовом изјавом о томе да је тако нешто апсолутно немогуће, не из друштвених и сталешких разлога, већ, првенствено – због Хамановог религијског заноса који је неприхватљив његовом богатом другу, убеђеном либералу, правом и доследном чеду свог (просветитељског) времена. Кристофу је Хаманово преобраћење страном и сматра га ненормалним и неразумљивим.

Разочарани Јохан Георг се повлачи у себе, напушта дотадашњи посао (из Риге се враћа у Кенигсберг) и скромно живи од превођења и помоћи своје породице.

Али зато непрестано пише (дела која ће, углавном, бити објављена тек након његове смрти) и неуморно ствара.

То су године успостављања Хамановог „несистематичког система”, недогматске вере и трагања за људском слободом унутар теоцентричног универзума. Истински хришћански егзистенцијализам и персонализам, много пре појаве овог типа хришћанских философа (попут руских

боготражитеља „сребрног века”, или Емануела Мунијеа, Калистоса Вера и Христа Јанараса).

Пише, једно за другим: „Сократовска сећања (упућена Никоме и Двојици)”, „Мудраце са Истока”, „Облаке”, „Неологичко и провинцијско писмо”, „Крсташки поход филолога”, „Аутора и критику”, „Читаоца и критику”...

Тако пролазе године од 1759. до 1762. Тада Хаман почиње везу са Аном Регином Шумахер, собарицом (домаћицом) у дому његовог оца, која се никада неће завршити званичним браком (али ће бити дугогодишња стабилна веза, са четворо деце и пуно доказа привржености Јохана Георга и Ани и њиховој деци).

Руси 1763. одлазе из Пруске, а Хаман коначно добија стални посао у државној администрацији краља Фридриха (кога је, иначе, презирао). Ради у Градској кући у родном Кенигсбергу.

Иако слабо плаћен, макар је могао да издржава и себе и своју жену (касније и децу) и постепено среди свој живот, тако да је сад могао да пише са мање обавеза и у много бољим условима него неколико претходних „лутајућих” и сасвим неизвесних година.

Пише „Пет пастирских писама” и „Идеју (између осталих) о чежњи да се буде оригиналан”, почиње да сарађује са Канторовим „Кенигсбершким новинама”, узалуд покушава да успостави везе са утицајним покровитељима (у Франкфурту) и опет се окушава у приватном (трговачком) послу. И све му се изјаловљује.

Неуспеси на спољашњем плану се сукобљавају са изванредном лакоћом писања и неугасивом инспирацијом. Као да су та два (унутрашњи и спољашњи) света раздвојена невидљивим и непрестивим судбинским зидом.

1766. му умире отац. Тада има већ 36 година и не баш импресивну грађанску биографију (неозваничени брак са женом из нижег друштвеног staleжа него што је његов, опет нема посао, факултет није завршио, пропадају му пословни планови, нема свој дом и потуца се по изнајмљеним становима). А готово да не постоје никакве шансе да држи (у то време добро плаћена) философска предавања или богословске проповеди, јер за препреку има говорну ману која га у томе практично онемогућава.

Срећом, одлично говори разне језике, пише на њима и преводи с њих, а његова ученост постаје свима добро позната и поштована чак и од стране Хаманових просветитељских непријатеља.

Скупља снагу и наставља борбу са свакодневицом.

У три следеће године налази бољи посао (као преводилац са француског у пореској служби), улази у много удобнији смештај него пре (у кућу на адреси: 758, Стари Канал) и добија сина (Михаела).

Ствари се полако стабилизују (онај спољашњи круг).

Пише „Последњу вољу и тестамент витеза Ружиног Крста о божанском и људском пореклу језика”, „Филолошке идеје и дилеме о писању што добија академска признања и награде”, „Изгубљено писмо дивљака са севера финасијеру из Пекинга”, „Нову апологију слова х.”, „Додатак блаженим Сократима”, „Црва са севера”, „Прологомену хришћанина Захарија цариника на последње резултате истраживања најстаријег документа на свету”, „Упућено Аполонију философу”, „Хијерофантска писма”, „Есеј (пророчице) Сибиле о браку”...

У међувремену му се рађају кћерке Елизабета Регина и Магдалена Катарина, добија оштре опомене на послу због сувише критичког писања о властима (многи од његових списа су разорне политичке сатире), опет мења адресе становања...

Решава да прода своју библиотеку на аукцији. То је посебно важно, јер Хаман читавог живота купује велики број веома скувих и ретких књига, трошећи много више новца него што је имао (и што би могао и смео неко његовог имовног стања). Тако да је реч о великој и скупоценој, ексклузивној библиофилској колекцији...

Мења и посао и, поново, кућу у којој живи са Аном и децом (већ их је троје).

Опет таласа и пише ироничне „Прегаче од смоквиног лишћа”.

У истој години му умире брат, Јохан Кристоф, и рађа трећа кћерка и, уједно, четврто (последње) дете, Маријана Софија.

То је 1778.

Хаман тада има 48 година.

Пише „Конксомпакс” и, затим, свој приказ Кантове „Критике чистог ума”. Тада почиње и комплексна, касније детаљно изучавана и историчарима философије посебно занимљива борба идеја двојице суграђана и (релативних) савременика са дијаметрално супротстављеним духовним и теоријским поставкама.

Читави томови су писани као коментари њихове (Кант – Хаман) дугогодишње преписке, у којој се види и све оно што представља основне поставке њихових учења (и каснијих утицаја).

1784. почиње последња фаза Хамановог вијугавог, али упркос свим тешкоћама срећног животног пута. Пише „Метакритику пуризма ума”. Франц Бухолц му нуди финансијску подршку и чини се да почињу да му се отварају до тада затворена врата пруског друштва.

Иако веома читан (како због своје, надалеко чувене учености, тако и због дисидентских и „контраверзних” тонова у политичком делу Хаманових списа), он до краја живота није добио право друштвено, ни академско признање у строго хијерархизованом немачком грађанском друштву с краја осамнаестог века. Колико су били либералних погледа у сфери друштвених и природних наука, толико су били конзервативни и бирократизовано непопустљиви по питању понашања у строго уређеној држави и по (не)прихватању „изузетака из правила” ма које врсте.

То колико је Хаман био упоран и узоран читалац најбоље сведочи податак да је 1781. године, у неколико месеци интензивног (дананоћног) проучавања – прочитао сва 54 тома Волтерових „Комплетних дела”!...

Пише још једну од својих студија са загонетним насловом („Голгота и Онај Који Седи с десне стране Оца: проповеди једног пустињака”), у којој са хришћанског становишта полемише са Мозесом Менделсоном и његовом књигом „Јерусалим или о снази вере јудаизма” (он је био и остао лични пријатељ са овим филозофом, али му то није сметало да пише оштре, полемичке текстове против његових идеја).

А затим саставља и „Разодевање и преображење: летећи свитак за Никога добро знаног”, свој последњи написани рад.

1787. путује са много нада и очекивања у Дизелдорф и Минстер, код својих поштовалаца и ученика, предвођених богатом и умном грофицом Амалијом фон Галицин (са њеним „религијским Кругом”).

Претходно се пензионише (заувек напушта државну службу) и решава се да отпутује из Кенигзберга на дуже време.

Судбина је одредила да умре у Минстеру (тамо где је, код Галицине, очекивао свој нови почетак и коначно признање свог рада). У граду који се у то време налази у рукама бискупа (као самостални град-држава у Северној Рајни-Вестфалији у оквиру Светог Римског Царства Немачког Народа).

21. јуна 1788. умире. Спремно и без икаквог самосажалења, насмејан и радостан до последњег часа, даје налог да се на његов гроб уклешу

стихови из Прве посланице Коринћанима Светог Апостола Павла: „Јер мислим да Бог нас апостоле најстражње постави, као оне који су на смрт осуђени; јер бисмо гледање и свијету и анђелима и људима. Ми смо будале Христа ради, а ви сте мудри у Христу; ми слаби, а ви јаки; ви славни, а ми срамотни.” (1 Кор. 4. 9, 10.)

Белешке

¹ Платонове су речи да међу онима који љубе мудрост, философима, бива нека *gigantomahia peri tes ousias* (Платон, *Sophistes*, 246). Што би значило некакву борбу за *суштинину* и *око суштинине*. Овде је реч о дивовској борби између оних који љубе мудрост, светлост и живот – са онима који мрзе и мудрост и светлост и живот, а љубе безумље, таму и смрт: о *дивовској борби за свећлост* и *око свећлости*.

² *Бајрон, Поезија, Избор*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1987, с. 33–35.

³ Овде се ради првенствено о *техничком термину*, који је стандардно коришћен и у вези других *мизософских звери* – у смислу њиховог богоборства и антихришћанства – као у парадигматичном и општепознатом примеру Томаса Хобса, познатијег као *звер из Малмзберија* – наравно, по његовом родном месту. Али, у случају „Мојсија Немачке Нације” како је Канта назвао Хелдерлин, а прихватили његови цимери из студентских дана, млади Немачки Идеалисти – постоји и додатни разлог. Ради се о не толико скривеној колико мистериозно непримећеној *истовешности* Кантовог *Калтеоричкој Императива* и *Телеме Звери*, познате и као Алистер Краули. О сијамскоблизаначкој сличности Канта и Чудовишта познатијег као Маркиз де Сад, већ је довољно писано – и од стране Лакана, Хоркхајмера и Адорна, све до Славоја Жижека и Џона Милбанка. О Кантовом анархизму и деспотизму, или анарходеспотизму, писали су и Георг Зимел и Агнеш Хелер. О Кантовој „Надмојсијевској” и „Надолимпијској” „Самозаконодавној” „Величајности” такође су већ многи писали, а најдиректније Јовел и Чичовачки. Наравно ако не рачунамо самог Канта из његове (по његовим сопственим речима) највише: Посткритичке или можда чак и Надкритичке Фазе – када је све друге надмашио и у директности, и у недвосмислености, у свом непроцењиво значајном – за успостављање његове духовнодушевне дијагнозе: *Opus-u Postumum-u*.

⁴ Вил Дурант, *Ум царује, животи и мишљења великих философа*, Бајка, Ниш, 2002, с. 207–208.

⁵ „Хајне је” како наводи Карл Левит „на крају своје *Историје религије и философије у Немачкој* (1834), покушао да Французима” али врло вероватно, не баш само њима „отвори очи за *стварну револуцију* која би могла произаћи *из реформације и немачке философије*:

‘немачка револуција неће бити блажа нити нежнија зато што јој претходе Кантова критика, Фихтеов трансцендентални идеализам и

чак философија природе. Уз помоћ ових доктрина развиле су се револуционарне снаге које само чекају дан када ће експлодирати и испунити свет ужасом и дивљењем. Појавиће се кантијанци који ни у свету феномена неће хтети да знају за милост и који ће мачем и секиром преорати тло нашег европског живота да би уништили и последње корене прошлости. На позорницу ће ступити наоружани фихтеовци, чији фанатизам воље неће моћи обуздати ни страх ни интерес..., такви трансцендентални идеалисти били би у једном друштвеном преврату још непоколебљивији него први хришћани, пошто су ови подносили муке на земљи да би тиме доспели до небеског блаженства, док трансцендентални идеалист саме муке сматра пуким привидом и недохватљив је иза заклона властитог мишљења.

Али још страшнији од свега били би философи природе, који би активно учествовали у једној немачкој револуцији и идентификовали се са самим разарањем. Јер ако рука кантијанца удара снажно и сигурно зато што његово срце не познаје традиционално поштовање; ако фихтеовац храбро пркоси свакој опасности зато што она за њега у реалитету уопште не постоји; онда ће философ природе бити страشان зато што се удружује са исконским силама природе, што може призвати демонске силе старогерманског пантеизма и зато што се у њему онда буди она ратоборност коју налазимо код старих Германа и која се не бори да би уништила, нити да би победила, већ напросто зато да се бори. Хришћанство је – а то је његова највећа заслуга – донекле ублажило ту бруталну германску ратоборност, али ју је ипак није могло уништити, а када се укроћујући талисман, крст, једном сломи, онда ће изнова узаврети безумни ратнички бес о којем нордијски песници толико певају и говоре. Тај талисман је црвоточан и доћи ће дан када ће се бедно срушити...’ », Упор. у Карл Левит, *Од Хејела до Ничеа*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1988, с. 52–53.

⁶ У писму Хаману од 14. фебруара 1785. Хердер пише: „Добро је да сада знам шта нам нуди Господин Магистар седмог степена (Кант), и срећа је да је његов детињасти план, по којем је свако људско биће створено *само ради људске врсте* и *најсавршеније државне машине на крају времена* – бесмислен и неупотребљив.

Причинио би ми највеће задовољство, ако бих учинио да се (Кантов) идол ума скупи и смежура или још боље да га срушим и уништим.” Упор. у Sonia Sikka, *Herder on Humanity and Cultural Difference*, *Enligh-*

tened Relativism, Printed in the United Kingdom at the University Press, Cambridge, First published 2011, p. 72.

Такође, упор. у вези Кантовог *есхаџолошкој ауџомаџизма* homo autopomatona и космополихилијастичког **Матрикса**: ‘највиша сврха природе, универзална *космополиџска еџзистџенциџа*, биће на крају остварена као *маџтрикс* унутар којег ће све изворне способности људске расе моћи да се развију’. Immanuel Kant (1784), I. Kant, ‘Idea for a Universal History with a Cosmopolitan Purpose’ [1784], in H. Reiss (ed.), *Kant: Political Writings*, trans. H. B. Nisbet, 3rd edn (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), pp. 41–53; p. 51. In Michael Scrivener, *The Cosmopolitan Ideal In The Age Of Revolution And Reaction, 1776–1832*, London, Pickering & Chatto, 2007, p. 7.

⁷ Петар Јаковљевић Чаадајев, *Философска Писма, Писмо Пеџо*. Општи закључак Чаадајева у вези утиска који су на њега оставиле Кантове књиге (*Криџиџка Чистџој Ума*, и *Криџиџка Пракџиџичкој Ума*) види се из наслова који је он написао на насловној страници *Криџиџке Чистџој Ума*. Изнад „Критика Чистог Ума” он је написао „**Апологиџа**”, прецртао је „чистог” и написао уместо тога „**адамовског**”, што говори о томе да је он схватио Кантову књигу као заштиту и апологију првобитним грехом упрљаног и ограниченог (Адамовог) ума.

„Дубоки мислилац”, пише у свом *џеџиом философском џисму* Чаадајев, „творац ове философије, није увидео да би његово дело могло да се доврши једино у томе, да себи представи ум који би имао једно вољно усмерење: пронаћи га и призвати на дејство један виши ум, али такав ум који је способан за кретање (начин кретања) које би се довршило у савршеној подчињености закону, подобно свему постојећем, и чија би се сва сила сводила на безгранично стремљење ка сједињењу са тим другим умом. Да је он одабрао то као своју полазишну тачку, он би, на крају, дошао до идеје заиста чистог ума, по томе што би тај ум био једноставно одраз апсолутног ума, и анализа тога ума би га несумњиво довела до резултата од огромног значаја, и поврх тога он не би упао у *лажно учење о ауџономиџи човечијеџ ума, о некаквом имџераџивном закону који се налази унутар самоџ нашеџ ума, даџуџи му моћ да се соџственим џоривом уздиџне до довршене џунине њему доџстиџуџноџ савршенсџива*; и на крају друга, још самоувенија философиџа, философиџа **о свемогућем човечијем Ја** (Фихтеова), не би без њега (Канта) ни постојала.” П. Ј. Чаадаев, *ФИЛОСОФИЧЕСКИЕ ПИСЬМА, ПИСЬМО ПЯТОЕ*.

© 2001, Библиотека „Веги”, <http://www.vehi.net/chaadaev/index.html>. Шелингов и Пушкинов пријатељ, Петар Јаковљевич Чаадајев (1794, Москва – 1856, Москва), своја *Философска њисма* је написао између 1828. и 1831. У септембру 1836. објављује анонимно прво *Философско њисмо* у 15. броју часописа *Телеској* (и одмах настаје скандал).

⁸ Упор. Ханс Кристијан Андерсен, *Снежна Краљица*, Мали Принц, Београд, 2011. Овде имамо заиста изванредан и изузетно упечатљив пример *мејашемајџизма* Кантовог *хистјерон ѡројшјерона* из његове *Криџиике чистјој ума*, који је и *ѡројшон ѡсеудос* читаве Кантове „Коперниканске Револуције” – како теоријске тако и практичке – не на тако *дирекџан начин* као у Егзиперијевом *Малом ѡринцу*, што ћемо посебно размотрити на другом месту, али свакако на начин врло недвосмислене *индирекџне комуникације*. Да ли је и Ханс Кристијан Андерсен, као Хајнрих Хајне, био дубоко посвећени читалац и проучавалац Хаманових дела (што и објашњава Хајнеово храбро и истинито пророчанство, дато тачно сто година унапред, о рађању духа нацистичког тоталитаризма из духа немачког идеализма – чији је отац као што знамо био „Мојсије Немачке Нације” по Хелдерлиновим речима: Имануел Кант) – или пак не, не знамо, али најбоље је да његове речи сведоче „саме” за себе, као у најмању руку *мејашемајџизам* духа „просветитељског рационализма” тачније *џиџиџанизма* и *ѡромејшеизма an general*: „Пусте огромне и хладне биле су дворане краљице снега. А *ѡоларна свейшлост ѡукџала* је стално подједнаком јачином, да се могло читати и кад је била на врхунцу и кад је стајала најниже. Усред дворца, у пустој бескрајној снежној дворани, било је замрзнуто језеро. Ледена му кора попуцала у хиљаде комада, а сваки комад био је тако сличан другом, да је то било право уметничко дело. Насред језера седела је краљица снега – када је била код куће – и тада је говорила да седи у огледалу разума, а то је било једино и најбоље на свету. И мали Кај” – Каин, или Кант, у овом нашем *мејашемајџизму друѡој рега!* – „седео је ту сасвим помодрео од зиме...и Кај је слагао врло вешто разне слике, то се звало *ледена ѡѡра разума*. У његовим очима биле су те слике ванредне и врло важне. А то све због оне трунчице стакла у његовом оку. Слагао је и целе слике од написаних речи, али никако није могао да састави реч коју је желео, реч „вечност”, а краљица снега је рекла: „Ако ми ту реч саставиш, бићеш слободан и ја ћу ти поклонити цео свет и још пар нових клизаљки.” – Али он није успевао.” с. 38–39.

⁹ Интелект одвојен и независтан од Бога: ђаволска гордост: која се не смеје не плаче и не проклиње већ само разумева.

¹⁰ Треба неуморно понављати: *Абракадабра* је *зайагносемийски* израз, за који постоји веровање да има магијску моћ. Води арамејско порекло, састоји се од три речи, и то АБРА, КА и ДАБРАХ. Прва реч, представља глагол у значењу НЕКА БУДЕ, БИЋЕ, УЧИНИЋЕ СЕ, СТВОРИЋУ, УЧИНИЋУ (кохортатив). Наредна реч је предлог КАО, и трећа је реч партицип глагола: ГОВОРИТИ, КАЗИВАТИ, или именица: говор, говорење. Цео би израз значео следеће: НЕКА БУДЕ КАО ШТО ГОВОРИМ. Упор. Жељко Станојевић, *О Језику Срба и Јевреја*, Јован, Београд, 2001. Важно је уочити супротстављеност *магијског Абракадабра* – које има смисао „Нека буде воља моја!” – и *молитвеног* „Амин!”, које има смисао „Нека буде Воља Божија!”

¹¹ Преподобни Серафим Саровски, *Циљ Живоћа*, Манастир Рукумија, 1998, с. 10–14. „Баш за такав начин живота, где човек сву наду полаже само на своја добра дела, а не осврће се да ли је кроз њих и колико задобио благодат Божју – за такав начин живота и говори се у књигама св. Отаца: ‘Има и пут који у почетку изгледа добар, но крај његов је на дну ада.’” Ово наводимо пре свега због Канта, и његове „добре воље” – као и због Хамановог коментара: да су и Кантов „чисти ум” и његова „добра воља” истовремено угаони каменови и воденични каменови око врата Канта и његовог „система” односно идололатрије. Хаман овде тумачи Канта сасвим у складу са Светим Антонијем Великим и Светим Серафимом Саровским – и показује колико се њихова теологија разликује од Кантове теологије. На жалост – или на радост, нека свако одлучи за себе – *нема* ни теологије ни философије, па чак ни политике (ако је веровати Карлу Шмиту) – нити, строго узевши, било чега другог – *без иройоведања* (осим у реторичком смислу). Ствар је само у томе што се проповеди разликују, првенствено по духу, па и по стилу, а неке чак држе до тога и самоуверено проповедају да тобоже нису проповеди: на пример проповеди ‘чисте аргументације’, ‘научности’ и ‘објективности’, ‘гносеологије без сазнајног субјекта’ и ‘психологије без душе’, ‘философије и без љубави и без мудрости и без љубави према мудрости и наравно без философа’, дарвинистичког еволуционизма или фројдовске психоанализе, слободнотржишног либералног фундаментализма и тоталитаризма, или марксизма, постмодернизма, позитивизма, аналитичке „философије” или неурометафизике, сасвим свеједно. Ако је већ је Кант *иройоведао* о будућој Светској Држави и о

Вечном Миру, што је чак *есхаџолоџија*, као и о много чему другом (уз остало и о „чистом уму”), и ако му се Хаман супротстављао другачијом *џројоведи* – очекујемо да, ако ни због чега другог, а оно барем због иманентног, и чак икаквог приступа њима као ауторима, и нама буде „допуштено” да *џројоведамо* (што бисмо свакако чинили, хтели то или не – као и сви остали, ма у шта се заклињали – чак и да „не” проповедамо, већ да *solo ratione dicitur*, ако је то нека утеха, или барем у *најмању руку* оправдање). О *меџафоричности* да и не говоримо. Наша нада да ће нам и то бити „допуштено” може лако бити поткрепљена, не само обиљем навода из „ирационалисте” Хамана, који је нештедилице користио метафоре, већ исто тако и преобиљем навода из самог „најчистијег” и „најстрожег” „рационалисте” Канта. Ако неко сумња у то, нека за почетак слободно консултује посебну студију посвећену томе професора Предрага Чичовачког: „Кроз огледало метафоре”, која тематизује управо проблематику *Кантових меџафора*. (Упор. Предраг Чичовачки, *Звездано небо и морални закон, Есеји о Кантовој философији*, Јасен, Београд, 2005, *Кроз огледало меџафоре: Рефлексија о актуелности Кантове философије*, с. 11–19.) Такође је упутно консултовати и одговор професора Богдана Лубардића професору Здравку Кучинару – поводом Кучинаровог напада на Јустина Поповића: како тобоже он није био прави философ јер је претерано прибегавао употреби метафора – у којем је професор Лубардић изнео још већи број Кантових *носећих меџафора* (без којих не би ни било Кантове „философије”) од професора Чичовачког, на веома поучан начин. Будући да се наш рад тиче управо Канта и Хамана, све и да хоћемо не бисмо ни могли ни требали да будемо „строго неметафорични” (мада би, руку на срце, то важило, важиће и важи, и за бављење било кога другог било чиме другим). Није неопходно бити Ниче и Дерида, да бисмо се сложили око овог питања, ако смемо да се усудимо да се томе надамо: беле митологије, или химера непојмовних метафора и неметафоричних појмова. Време појмовног и аргументативног позитивизма је одавни прошло. (Овај наш *добронамерно ујозоравајући* коментар је могуће схватити и као *џревениивну одбрану* и *стирајџеију одвраћања*, од свих сувишних и непотребних *замерки овој тиџи* до којих би можда могло доћи, при разумевању, тумачењу или коментарисању овог рада.)

Дакле, *џрви разлој* који нас *џринуђује* да говоримо проповеднички и да будемо метафорични у овом раду јесу: Кантов и Хаманов проповеднички и метафорички дискурс. *Друђи разлој* који нас на то *џринуђује*

је што то важи и за сваки други, било који и било чији дискурс. (Барем док се „чисто непроповедничким и неметафоричним” средствима не „докаже”, односно не испроповеда другачије.)

¹² Упор. Џонатан Свифт, *Гуливерова Пушовања*, Графички завод, Загреб, 1988, Трећи део, *Пуш у Лапушу*, с. 207–268. Посебно с. 207–236. „Одједном се сунце смрачило...окренем се и погледам између себе и сунца голему, тамну појаву као небеско тело што се креће ка острву; чинило ми се да је висока око две миље, а закрила је сунце на шест-седам часова: али нисам опазио да је ваздух јако охладнео, или да се небо јаче замрачило него да сам стајао у сенци под планином...Реч коју ја преводим: летеће или пловеће острво, у оригиналу је *Laputa*, а никада нисам могао да јој докучим праву етимологију. *Lap* значи у старинском језику висок, а *untuh* владар; тако је кажу, кварењем од *Lapuntuh* настала *Laputa*...Летеће или лебдеће острво сасвим је округло, пречник му је 7837 лаката, или отприлике четири и по миље, има дакле четири хиљаде јутара. Дебљина му је три стотине лаката...Али највећа знаменитост острва је магнет грдне величине...помоћу којег се острво диже и спушта и креће са једнога места на друго.” Као што видимо: право *Лебдеће Острво Просвећених Научника*, које меташематски задовољава све најстроже и најчистије Кантове критеријуме из *Заснивања Меџафизике Морала*: „Филозофија је овде у ствари постављена, на једно скакљиво становиште, које треба да је чврсто без обзира на то што нигде, ни на небу ни на земљи, не постоји ишта са чиме оно стоји у вези или на шта се ослања. Она као самоодржала својих закона треба ту да докаже своју чистоту...” (Имануел Кант, *Заснивање Меџафизике Морала*, БИГЗ, Београд, 1981, с. 69)

Права етимологија имена *Летеће Острва Лапуша*, коју нам је Џонатан Свифт оставио да одгонетнемо, што са задовољством и чинимо је, наравно, од Латинског *laps, lapsus, lapsare* – у вези и са чувеним спором *лајсаријанаца, сујраллајсаријанаца и инфраллајсаријанаца* – што као што знамо, у преводу на Српски значи: *јојрешка*, и односи се на *јрвобийни љаг!* Са друге стране *la puta* на Шпанском значи *курва* или *јросишијушка* (слично је и у Италијанском и Француском). *Laputa* дакле спаја значења грешности, палости и курварлука, или блуда, што је код Свифта по свему судећи у дотицају са лутеранском осудом „чистог” и „аутономног” разума и ума као блуднице. Улогу *моћној мајнеџа јрдне величине* који Свифтову ЛаПуту одржава у лебдећем положају, у Кантовој Трансценденталној ЛаПути има: Кантова *јносійичка мржња*

према творевини – која га одбија од ње, и „уздиже узнад” ње – и, наравно мржња према Творцу, која га одбија, и чак по веровању његовог безумља „уздиже изнад” Њега – што је сила која би се еуфемистички могла назвати и: демонска гордост.

¹³ „Ништавилу” којем се као врховном *идолу* клањају *нихилистички* (што је термин који је увео Хаманов ученик Јакоби) свих простора и времена, додајемо и „никовило” којем се као свом *надидолу* – скривеном у дубинама првог идола, као велике мистерије у малим – клањају *немоистички* свих простора и времена. Код Јакобија је синтагма *нихилизам* настала од *nihil* (ништа) и *изам* (као ознаке учења или школе), а код нас је синтагма *немоизам* настала од *нето* (нико) и *изам* (као ознаке учења или школе).

¹⁴ Владимир Ерн, *На љуш ка Лоизму*, Источник, број 37 до 38, Београд, 2001, с. 7.

¹⁵ „Сећам се нарочито једне сеансе” приповедао је 1952. године Андре Бретон свом имењаку Паринуу у једном радијском разговору „на којој је било тридесетак гостију, код Пикабијине пријатељице, госпође де ла Ир. Кућа веома пространа, пригушено осветљење: и поред наших напора да то избегнемо, десетак особа, мушкараца и жена, који се ни издалека нису сви међу собом познавали, истовремено су заспали. Како су они ишли тамо-амо, надмећући се у прорицању и гестукуирању, можете замислити да се призор није много разликовао од призора који су могли пружити они који су се грчили у лудници Сен Медар. Око два сата ујутру, узнемирен због нестанка многих од њих, најзад сам их открио у мрачном предсобљу у коме су, по неком заједничком договору и снабдевени потребним ужетом, *покушавали да се обесе о чивилуке...*” Дакле, сам Бретон нам потврђује, најдубљу и најмрачнију везу између његовог „Надреализма” и „Философије” Трансценденталности: *Надреализам је Суспензионизам!* Од речи *suspensus* – окачен; а још прецизније би било *обешен*, када говоримо о овим само-обешенацима.

¹⁶ Лепо преокретање.

¹⁷ Делфин који лети изнад таласа, унутар хришћанске симболије, изображава душу која се налази у молитви. У овом веку у *војујућој*, а у будућем: у *убедничкој*.

¹⁸ ЗН V, р. 204. „Термин „Saalbadereien” је готово немогуће превести. На једном нивоу, он сугерише пружања услуге купања у јавном купатилу (што је управо било занимање Хамановог оца); али такође

упућује и на реч „Salbaader”, која значи истовремено и „брбљивац” и „надрилекар” који лечи пацијенте мазањем мелема. Тако, „Saalbadereien” сугерише методе лечења брбљивог надрилекара у јавном купатилу. Више о овом термину видети код Освалда Бајера и Кристијана Кнудсена: Oswald Bayer and Christian Knudsen, *Kreuz und Kritik* (Tübingen: Mohr-Siebeck, 1983), pp. 137f. У John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, p. 228. „Међутим, овај термин – који је Хаман одабрао за наслов својих сабраних дела, на згражање Хердера и Јакобија – заиста верно преноси оно што је он сматрао за прави садржај својег целокупног стваралаштва: понизно „метакритичко” прање ногу својег доба, из верности успомени на позив својег оца, и из верности Христовом налогу из Јеванђеља (Јован 13. 12.)” Ibid. „А кад им опра ноге, узе хаљине своје, и седавши опет за трпезу рече им: знате ли што ја учиних вама? Ви зовете мене учитељем и Господом; и право велите: јер јесам. Кад дакле ја опрах вама ноге Господ и учитељ, и ви сте дужни један другоме прати ноге.” (Јован 13. 12–14.)

¹⁹ Упор. Љубомир Тадић, *Философија Права*, Завод за уџбенике, Београд, Службени гласник, Београд, 2006, с. 141–142.

²⁰ Предраг Чичовачки, *Звездано небо и морални закон, Есеји о Кантовој философији*, Јасен, Београд, 2005, с. 15.

²¹ Предраг Чичовачки, *Свети у којем заједно живимо, философска укршћеница*, Јасен, Никшић, 2002. с. 55.

²² Ibid. с. 54.

²³ Дејвид Хјум, *Расправа о људској природи*, I, 403, у Дејвид Хјум, *Исцртавање о људском разуму*, Напријед, Загреб, 1988, с. 22. *Предговор* Гаје Петровића.

²⁴ W. M. Alexander, *Johann Georg Hamann, Philosophy and Faith*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1966, с. 54. Није ли се управо из ове меташематичке спермолошке фигуре малог али срчаног, мудрог и слободног скакавца, директном ембриогенезом, родио цео концептуални плод Кјеркегоровог скока вере (макар и у понешто изобличеном и помпезно-трагикомичном виду, носећи на жалост и неке Кјеркегорове хегелијанско-дијалектичке и остале несрећне генетске мутације, абрације и аномалије)? Хаман је свакако, на мноштво начина, и *иокренуо* посткантијанску философију и *уишцао* на њу, и Кјеркегор га није случајно или незаслужено сматрао и називао: *Царем*. Који *иривлачи* и *илаши*. Разумљиво је да је реакција самог Канта на Хаманова дела и писма која су му од њега стизала, била сасвим другачија, мада наизглед не мање

похвална, Кант није био *йривучен* већ само *уилашен*: „Ако је могуће пиши на људском језику. Јер ја сам само сироти син земље и ни на који начин нисам опремљен за божански говор интуитивног ума. Оно што можеш да ми детаљно објасниш на основу заједничких појмова у складу са логичким правилима, ја ћу добро успети да достигнем.” (Кантово писмо Хаману од 6 Априла 1774) W. M. Alexander, *Johann Georg Hamann, Philosophy and Faith*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1966, с. 51.

²⁵ Или: *йоїлед слейої црва* – који се пузећи креће у правцу огњеног црва.

²⁶ Или: *йоїлед скакавица* – који се скачући креће у правцу огњених Херувима.

²⁷ Слободан Грубачић, *Александријски светионик*, Издавачка књи-жарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2006, с. 196.

²⁸ Сада још *војујући*, а у Будућем Веку: *йобеднички*.

²⁹ Кантово писмо Хаману од 6 Априла 1774, W. M. Alexander, *Johann Georg Hamann, Philosophy and Faith*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1966, с. 51.

³⁰ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, p. 15.

³¹ Лесингово писмо Хердери, 25 Јануар, 1780, *Lessings Briefe* (Berlin und Weimar: Aufbau Verlag, 1967), p. 463.

³² ZH III, pp. 60–1.

³³ ZH VII, pp. 249, 355.

³⁴ ZH VII, pp. 485f.

³⁵ Како је Гете написао на Француском Шарлоти вон Штајн, 17 Септембра, 1784, у *Werke*, vol. 4 (Weimar, 1890), sect. 6, pp. 359f.

³⁶ Kanzler Friedrich von Müller, *Unterhaltungen mit Goethe*, ed. R. Grumach (Weimar, 1982), p. 109 (18 Децембар, 1823). Видети такође и колекцију насловљену, *Johann Georg Hamann: „Der hellste Kopf seiner Zeit,”* ed. Oswald Bayer (Tübingen: Attempto Verlag, 1998).

³⁷ Као што је Гете рекао поводом открића Викоових списа, „Заиста је дивна ствар када народ може да полаже право на таквог књижевног оца, једног дана ће Хаман постати сличан кодекс за Немце.” Видети *Italienne Reise* (Weimar, 1890) (писмо из Напуља, 5 Март, 1787), sect. 1, p. 31.

³⁸ Јохан Волфганг Гете, *Поезија и Стиварности*, Рад, Београд, 1982. *Из дванаесте књије*, с. 198–200.

³⁹ G. W. F. Hegel, „Hamanns Schriften,” *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik* (1828); прештампао у *Berliner Schriften, 1818–1831*, vol. XI of

Werke, ed. E. Moldenhauer and K. M. Michel (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1986), p. 325.

⁴⁰ F. W. J. Schelling, *Sämtliche Werke*, ed. K. F. A. Schelling (Stuttgart and Augsburg: J. G. Cotta'scher Verlag, 1856–61), I, vol. 7, p. 293.

⁴¹ F. W. J. Schelling, *Sämtliche Werke*, ed. K. F. A. Schelling (Stuttgart and Augsburg: J. G. Cotta'scher Verlag, 1856–61), I, vol. 10, p. 171.

⁴² 4 *JP* II 1543 (n.d., 1837), (*Pap.* II A 623).

⁴³ 13 Søren Kierkegaard, *The Concept of Anxiety*, ed. and tr. with introduction and notes by Reidar Thomte (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1980), pp. 178, 198; *JP* II 1555 (n.d., 1844), (*Pap.* V B 45); (n.d., 1844), (*Pap.* V B 55:14).

⁴⁴ 68 *JP* II 1681 (n.d., 1837), (*Pap.* II A 75); II 1543 (n.d., 1837), (*Pap.* II A 623).

⁴⁵ *JP* II 1555 (n.d., 1844), (*Pap.* V B 45).

⁴⁶ *JP* II 1547 (*Pap.* III B 17).

⁴⁷ *JP* II 1681 (n.d., 1837), (*Pap.* II A 75).

⁴⁸ *JP* II 1546 (*Pap.* II a, 442) (May 22, 1839).

⁴⁹ Jean Paul, *Vorschule der Ästhetik*, ed. Wolfhart Henckmann (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1990), p. 379.

⁵⁰ Paul, *Vorschule der Ästhetik* I, §14; *Sämtliche Werke*, vol. 4, p. 220.

⁵¹ Paul, *Sämtliche Werke*, vol. 3, 4, p. 45 (January 2, 1801).

⁵² Friedrich Schlegel, *Deutsches Museum* III, p. 51, in *Kritische Neuausgabe*, vol. 6, ed. Hans Eichner (München: Verlag Ferdinand Schöningh, 1961), p. 628.

⁵³ Friedrich Schlegel, „Geschichte der alten und neuen Literatur,” in Hans Eichner (ed.) *Kritische Neuausgabe* (Munich: Verlag Ferdinand Schöningh, 1961), vol. 6, p. 378.

⁵⁴ Wilhelm Dilthey, *Gesammelte Schriften* (Leipzig and Berlin: B. G. Teubner, 1936), vol. 17, p. 102.

⁵⁵ Ronald Gregor Smith, J. G. Hamann: *A Study in Christian Existentialism, With Selections from His Writings*, Harper & Brothers, New York, 1960.

⁵⁶ B. J. Gibbons, *Spirituality and the Occult from the Renaissance to the Modern Age*, First published 2001, by Routledge 11 New Fetter Lane, London EC4P 4EE, p. 11–12. По овом питању, Брајан Гибонс се у потпуности слаже са Паулом Тилихом, и сасвим исправно запажа да: „Као и егзистенцијализам, Бемеанизам је заокупљен проблемима аутентичности и слободе у свету карактерисаном фактичношћу, и већ је запажено да ‘Хајдегеријанска религиозност дубоко удише ваздух Бемеа и Пијетизма.’” О „хајдегеријанској религиозности” се, међутим, треба обавестити из

још по неког извора. Нарочито из *Наука ѿолиѿиѿка и ѿноза* Ерика Фегелина, и из *Генеалоѿије нихилизма* Конора Канингема. Затим из *После ѿисања: о лиѿиурѿијском довршењу филозофије* Кетрин Пиксток, и из *Оѿледа о духовном искуѿиву* Жарка Видовића.

⁵⁷ У крајњој линији.

⁵⁸ „Да би технички формулисао ову разлику, Алфараби (Абу Насер, 870–950) се инспирисао Аристотеловом логичком опаском да појам онога што једна ствар јесте не подразумева чињеницу да та ствар јесте. Преносећи ту примедбу са логичког на метафизички план, Алфараби у свом делу *Драѿи камен мудросѿи* тврди: ‘Допустили смо да су у постојећим стварима одвојене есенција и егзистенција. Есенција није егзистенција и не улази у њен опсег. ...Овај капитални текст означава тренутак у којем логичко разликовање које је између есенције и егзистенције увео Аристотел постаје обележје њихове метафизичке разлике.’” Етјен Жилсон, *Филозофија у средњем веку*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1997, с. 293–294.

⁵⁹ „Кад су народи и језици метафизичке традиције осетили потребу за освешћењем духовног искуства, за истином о битију – као постојању суштог (суштих), а не као систему, тобоже „највишој истини битија, у самом појму” – они су морали да постојање означе речју *ѿѿзистѿенѿија* и да ту реч, у филозофији егзистенције, одвоје самим значењем од речи „бити”, јер традиционално, метафизичко (копулативно) „бити” заиста не значи постојати. А у духовном искуству и медитеранској, „византијској” мисли, како и у платонизму још пре хришћанства, бити значи управо *ѿосѿојаѿи*. Зато је нас који смо потекли из „византијског” круга увек збуњивало то што метафизичари тако упорно, а исто тако упорно и филозофи егзистенције, одбијају да у речи *ѿѿзистѿенѿија* (егзистирати) виде исто значење као и у речи *биѿије* (бити).” Упор. Жарко Видовић, *Оѿледи о Духовном Искуѿиву*, Сфаирос, Београд, 1989, стр. 19.

⁶⁰ Упор. *Будизам и Хришћансѿво*, Гутенбергова Галаксија, Београд, 2003, с. 110. „С будистичког становишта, а и општеиндијског, за мене је први претеча савремене егзистенцијалне филозофије Шопенхауер...”

⁶¹ Хаманово писмо Јакобију од 18 фебруара 1786, у W. M. Alexander, *Johann Georg Hamann, Philosophy and Faith*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1966, с. 51.

⁶² Имануел Кант, *Идеја оѿишѿе исѿорије усмерене ка осѿварењу свеѿској ѿрађанској ѿорѿика*, у Имануел Кант, *Ум и слобода*, сѿиси из

философије историје, права и државе, Посебно издање часописа Идеје, Београд, 1974, с. 32.

⁶³ Ibid. с. 33.

⁶⁴ Упор. Данко Грлић, *Лексикон филозофа*, Напријед, Загреб, 1983, с. 55.

⁶⁵ Ibid. с. 31.

⁶⁶ Упор. „Briefe an Johann Caspar Lavater”, у Katalog zur Mikrofiche-Edition, IDC Publishers; Immanuel Kant, Königsberg, 1775. Anzahl: 1 Brief; Signatur: anL 516.24; Bemerkung: Siehe auch: Karg, Joh. Chrph (anL 516. 46).

⁶⁷ Невен Цветићанин, *Евројска Десница*, Филип Вишњић, Београд, 2004, с. 285. „Сартрово ‘*иакао ѿо су друји*’ нешто раније почиње да живи код Шмита. Нихилистичка интернационала.”

⁶⁸ Петар Бојанић, *Насиље, фидууре, сувереноси*, Институт за филозофију и друштвену теорију, И. П. Филип Вишњић, Београд, 2007. с. 163. „Питање које свакако није питање ‘Кант или Шмит?’...Ако изаберете Канта изабраћете оно што сте мислили да бирате када сте одбили да бирате Шмита..”

⁶⁹ Петар Бојанић, *Насиље, фидууре, сувереноси*, Институт за филозофију и друштвену теорију, И. П. Филип Вишњић, Београд, 2007. с. 26–27.

⁷⁰ Упор. Alasdair MacIntyre, *Existentialism*, in *A Critical History of Western Philosophy*, D. J. O’Connor, ed. (New York: Free Press, 1964) pp. 509–29. „Сартр је разочарани рационалист...он непрестано пише као да очекује да Декартовски или Лајбницовски или Хегеловски поглед на свет буде истинит, и разочаран је тиме што није. Све би требало да буде нужно тако како јесте, да све коначне појаве буду делови јединствене рационалне целине, свака са довољним разлогом да буде то што јесте како јесте, који би ако бисмо га само знали свему обезбедио апсолутно рационално оправдање и објашњење. Када Сартр увиђа концептуалне поенте одавно познате из списка Британских емпириста, чини то са драматичним чак мелодраматичним осећањем, које је уочљиво одсутно код Лока, Берклија и Хјума. Или то није сасвим тачно? Када на крају прве књиге *Ојлега о Људској Природи* Хјум описује своје искуство спознајнотеоријске вртоглавице, веома смо близу света *Мучнине*: „Пренеражен сам и поражен свим овим питањима, и почињем да осећам да сам у најјаднијем и најбеднијем замисливом стању, опкољен најдубљом и најгушћом тамом, скоро сасвим лишен могућности коришћења било којег свог уда или способности.”... Емпиристички

неуспех оправдања индукције (који) се заснивао на прихватању рационалистичких стандарда оправдања. Хјумов емпиризам је емпиризам разочараног рационалисте.”

⁷¹ LS, p. 343 (N II, p. 41). У John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, p. 31.

⁷² Hamann 1955–79, Vol. 1:355

⁷³ James Schmidt, *What Is Enlightenment? Eighteenth-Century Answers and Twentieth-Century Questions*, Edited By James Schmidt, University of California Press, Berkeley Los Angeles London, 1996, p. 163. (*Briefe* 4. 293–294)

⁷⁴ Упор. Дејвид Хјум, *Испираживање о људском разуму*, Напријед, Загреб, 1988, с. 143. „Опћенито се признаје да ништа не постоји без узрока властите егзистенције и да је случај кад се строго испита само негативна реч и не означава никакву збиљску силу која постоји негде у природи. Не тврди се да су неки узроци нужни а други не. Овде се зато показује корист дефиниције. Ако неко успе *дефинисати* узрок, а да као део дефиниције не обухвати *нужну везу* с његовом последицом, и ако он разветно покаже порекло идеје изражене дефиницијом, ја ћу се сместа признати побеђеним. Но ако се прихвати наше горње тумачење стварног односа, онда то мора да је посве неизведиво.”

⁷⁵ „Изгледало је сасвим природно помислити да *Расправа о људској њрироди* захтева аутора, и то веома умног; а сада сазнајемо да је реч само о низу идеја које су се спојиле и поређале помоћу неких асоцијација и привлачности” Reid, *Works*, 423. У Вил и Ариел Дурант, *Русо и Револуција*, Војноиздавачки завод, Народна књига, Београд, 2004, с. 772.

⁷⁶ „Хјумови аргументи из Првог дела *Испираживања о људском разуму* нису оригинални. И формулација проблема узрочности као питања *нужне повезаности*, и сами детаљи аргумента, откривају дубоку зависност и несумњив дуг према Малбраншовом *О испираживању истине*: толико дубоку, у ствари, да када би Хјум био модерни академски аутор, не би могао да избегне тужбу за плагијат. Паралеле су толико упадљиве, да је Чарлс МекКракен, после упоређивања неколико пасуса, закључио да је Хјум ‘не само имао Малбраншово *О испираживању истине* на уму, док је писао о узрочности, већ...га је чак држао отворено пред собом ради консултовања током писања’. (С. Ј. McCracken, *Malebranche and British Philosophy* (Oxford: Clarendon Press, 1983), p. 258.) Као што МекКракен наглашава, заправо је код Малбранша, пре него код Декарта, Лока или Берклија, показано да је идеја узрочности заснована на *нужној повезаности*. Хјумови аргументи, да ми немамо никакву

директну импресију нужне повезаности очигледно су модификације Малбраншових. То укључује и интроспективно проширење аргумента и његову примену на хтења: на снагу воље да покреће тело, и да манипулише идејама у уму. Хјум овде рециклира Малбраншовски аргумент да би одбацио Локово становиште, по којем иако чулно опажање тела не омогућује (у Хјумовим терминима) било какву импресију моћи, рефлективно опажање хтења *омоћује*.” Stephen Buckle, *Hume's Enlightenment Tract, The Unity and Purpose of An Enquiry concerning Human Understanding*, (Oxford: Clarendon Press, 2001), с. 191.

⁷⁷ У завршној примедби своје *Етике*, Барух Спиноза сасвим увијено демонстрира своју *Исмаеловску позицију*: и то чак у односу на *самој себе!* Он овде говори о мудрацу који је бољи и ваљанији од незналице – иако је за њега, *иначе*, разликовање доброг од злог и ваљаног од неваљаног само ствар конвенције, и позитивног државног права. „Из овога је јасно колико мудрац има моћи, и колико је бољи (ваљанији) од незналице, кога води само (његова) пожуда.” Али, ако се све дешава по нужности, (*иначе*), како би ико могао бити заслужан или незаслужан за било шта, или бољи и гори, ваљанији и неваљанији?

„Мудрац...једва познаје душевни немир; већ, према извесној вечној нужности свестан себе, и Бога, и ствари, никад не престаје да постоји, него увек поседује истинито задовољење душе. Иако – као што сам показао – пут који води ка томе изгледа веома тежак, он се ипак *може* наћи. И, заиста, мора бити тешко оно што се тако ретко налази. Јер како би *могло* бити да га готово сви занемарују, – кад би спасење било при руци, и кад би, без много труда, *могло* да се нађе. Али све узвишено исто је тако тешко као што је ретко.” Тако резонује Барух, у својој *Етици*, Бигз, Београд, 1983, с. 280. Овде, очигледно, за Баруха одједном није представљало проблем: да *моћућности* има сопствену државу унутар државе *свеобухватине нужности*. Ова Спинозина *хийерхийокризија* није измакло ни пажњи Фредерика Коплстона, ретког трезног међу пијаном тумачима Спинозе по овом питању: „Шта год да кажу неки коментатори, тешко је схватити како се ово може усагласити с доследним учењем о детерминизму...Тешко је избећи утисак да је Спиноза желео да задржи обе ствари: да заступа потпун детерминизам, заснован на метафизичкој теорији, и истовремено, да проповеда етику која има смисла само ако детерминизам није апсолутан.” Фредерик Коплстон, *Историја Философије*, Том IV, БИГЗ, Београд, 1994, с. 265–266.

⁷⁸ Ничеове речи о Спинози су гласиле, нимало случајно, и нимало нетачно: „Имах претходника, и то каквог! Видех себе у пет аксиома Спинозоне *Еџике!*” И заиста, као и много тога другог, округли квадрат слободної хџења морања – како то назива Карл Левит – обојицу их је неодољиво привлачио, готово као жудња за спознајом нужних и општих истина Кантов пречисти ум! *Amor fati*, или *Danke ananke!* Упор. код Хорста Алтауса, *Фридрих Ниче*, ЦИД, Подгорица, 1999, с. 293.: „30. јула 1881. Овербек сазнаје од Ничеа: ‘Имам једног претечу, и то каквог само.’ При читању књиге Куна Фишера *Историја философије* Ниче је наишао на Спинозу, чија је ‘општа тенденција једнака с мојом’, како у наставку примећује.”

⁷⁹ Упор. Имануел Кант, *Критика Чистотоа Ума*, БИГЗ, Београд, 1990, с. 5–6. „Данас је модерно показивати према њој свако презирање, те старица (Метафизика) тужи као Хекуба: ‘Још недавно најмоћнија од свих и владарка помоћу многих зетова и много деце – сада ме избацују из отаџбине и немоћну даље одводе.’” (Кант наводи стихове из Овидијевих *Меџаморфоза*.)

⁸⁰ *Хјумова уџења*: по његовим сопственим речима.

⁸¹ *Сарџрова уџења*: по његовим сопственим речима.

⁸² „*Диомедово џримораване (Diomedea anagke)* је израз створен према следећем предању: ...Пошто су Одисеј и Диомед украли Атенин кип, Одисеј науми да убије Диомеда и да за себе приграби сву славу. Али, Диомед прозре Одисејеву намеру, *свега му руке и мачем џа наџера да иде исџред њеџа*, те се тако вратише у ахејски логор.” Платон, *Држава*, БИГЗ, Београд, 1983, с. 364–365. Поента је у следећем: у својим скромним почецима, док се још није довинула до Надолимпијских Висина, Безлична Нужност је била само принудитељ, примораватељ и *џринуџдиџељ*: неко, конкретна личност која на нешто конкретно принуђује и присиљава другу конкретну личност. „Нужност”, тачније *џринуџду* је трпео неко, принуђен *од некоџ џринуџдиџеља*. Касније је то „само мало” *химеролоџки* „уопштено”, абстракцијом од личности и њихових односа. Да би Спиноза, Хјум, Кант и Ниче, и многи многи други, имали чему да се радују.

⁸³ Johann Georg Hamann, *Writings on Philosophy and Language*, Translated and edited by Kenneth Haynes, Cambridge University Press 2007, *Metacritique on the Purism of Reason*, с. 210.

⁸⁴ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 236.

⁸⁵ Johann Georg Hamann, *Writings on Philosophy and Language*, Translated and edited by Kenneth Haynes, Cambridge University Press 2007, *Metacritique on the Purism of Reason*, с. 214.

⁸⁶ Никола Милошевић, *Букѿише*, Orpheus, Нови Сад, 2009, с. 378.

⁸⁷ света гордост

⁸⁸ ђаволска гордост

⁸⁹ Дејвид Хјум, *Испраживање о људском разуму*, Напријед, Загреб, 1988, *Предговор Гаје Пејровића*, с. 22.

⁹⁰ Никола Милошевић, *Букѿише*, Orpheus, Нови Сад, 2009, с. 379.

⁹¹ Ibid. с. 394–395.

⁹² Сајмон Блекбурн, *Оксфордски философски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, с. 179.

⁹³ Сајмон Блекбурн, *Оксфордски философски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, с. 312.

⁹⁴ Упор. Јак. 1, 25. и Јак. 2, 12. „Шта је царски закон? То је закон љубави. Овај се закон састоји из свега две заповести, објављене човеку не од човека и не од ангела него од Месије, Господа Исуса. Љуби Господа Бога својега свим срцем својим и свом душом својом и свом мисли својом. Ово је прва и највећа заповест. А друга је као и ова: Љуби ближњега својега као самога себе.” Свети Николај Жички, *Наука о Закону (Номологија)*, Српска православна црквена општина Линц, Аустрија, 2002, с. 95.

⁹⁵ Упор. опсежну елаборацију овог места, и његовог далекосежног смисла, коју Лав Шестов даје као *иродужени ариуменѿ* који обухвата *цео тексѿ* његове књиге „Атина и Јерусалим”. Дакле, у сврху прецизног разумевања ове елиптичне и прегнантне синтагме неопходно је пажљиво и студиозно прочитати *целу ову Шестовљеву књију*, а никако не би били сувишни ни *сви остали његови радови*. Ми овде то не можемо на жалост ни овлашно, а камоли исцрпно тематизовати, обзиром на ограничени простор овог огледа.

⁹⁶ Имануел Кант, *Критика Чистотоа Ума*, БИГЗ, Београд, 1990, с. 7.

⁹⁷ Владимир Хамитович Гильманов, *Гаман и Кант, битва за чистый разум*, Калининград, Изд-во БФУ им. И. Канта, 2013, *Рецензия Гамана на «Критику чистого разума»*, с. 129.

⁹⁸ Ibid. с. 130.

⁹⁹ Ibid. с. 130.

¹⁰⁰ Ibid. с. 140.

¹⁰¹ Имануел Кант, *Заснивање Метифизике Морала*, БИГЗ, Београд, 1981, с. 69.

¹⁰² Владимир Ерн, *На ѿуѿу ка Лоїизму*, Источник, Београд, X, 37/38, с. 17–18.

¹⁰³ „А ово је писмо написано: МЕНЕ, МЕНЕ, ТЕКЕЛ, УФАРСИН. А ово значе те речи: МЕНЕ, бројио је Бог твоје царство, и до краја из-бројио. ТЕКЕЛ, измерен си на мерила, и нашао си се лак. ФЕРЕС, раз-дељено је царство твоје, и дано Мидијанима и Персијанима.” (Данило, 5. 25–28.)

¹⁰⁴ Johann Georg Hamann, *Writings on Philosophy and Language*, Translated and edited by Kenneth Haynes, Cambridge University Press 2007, *Metacritique on the Purism of Reason*, с. 208.

¹⁰⁵ Johann Georg Hamann, *Writings on Philosophy and Language*, Translated and edited by Kenneth Haynes, Cambridge University Press 2007, *Metacritique on the Purism of Reason*, с. 213–214.

¹⁰⁶ Johann Georg Hamann, *Writings on Philosophy and Language*, Translated and edited by Kenneth Haynes, Cambridge University Press 2007, *Metacritique on the Purism of Reason*, с. 210.

¹⁰⁷ Johann Georg Hamann, *Writings on Philosophy and Language*, Translated and edited by Kenneth Haynes, Cambridge University Press 2007, *Metacritique on the Purism of Reason*, с. 217.

¹⁰⁸ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 204.

¹⁰⁹ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 250.

¹¹⁰ Ibid. 246.

¹¹¹ Ibid. с. 251.

¹¹² Ibid. 236. Упор. у Conor Cunningham, *Genealogy of Nihilism, Philosophies of nothing and the difference of theology, Kant: Causing all to disappear*, First published 2002 by Routledge, London, Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge.

¹¹³ Владимир Ерн, *На ѿуѿу ка Лоїизму*, Источник, Београд, X, 37/38, с. 6.

¹¹⁴ Макс Хоркхајмер, Теодор Адорно, *Дијалектика Просветиољел-сѿива*, Веселин Маслеша – Светлост, Сарајево, 1989, с. 97.

¹¹⁵ Ibid. с. 20.

¹¹⁶ Ibid. с. 21.

¹¹⁷ Ibid. с. 44.

¹¹⁸ Маурицио Ферарис, *Goodbye Kant!*, Paideia, Београд, 2010, с. 186.

¹¹⁹ Маурицио Ферарис, *Goodbye Kant!*, Paideia, Београд, 2010, с. 195.

¹²⁰ Зоран Ђинђић, *Насилје и Субјективност*, ИИЦентар ССО Србије, Нови Београд, 1982, с. 170.

¹²¹ Павле Флоренски, *Стуб и Тврђава Истине, Књига прва*, Логос, Ант, Београд, 1997, с. 229.

¹²² ZH V, p. 177.

¹²³ Johann Georg Hamann, *Writings on Philosophy and Language*, Translated and edited by Kenneth Haynes, Cambridge University Press 2007, *Metacritique on the Purism of Reason*, с. 209.

¹²⁴ „Укупна сума најновије естетике, која је уједно и најстарија, гласи: Бојте се Бога и поштујте га, јер судњи час је куцнуо, и молит се Оном ко је створио и небо, и земљу, и море, и бунаре!” Јохан Георг Хамањ, *Крстиашки походи једној филолоџи*, у Слободан Грубачић, *Александријски свеиџионик*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2006, 220.

¹²⁵ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 9.

¹²⁶ LS, p. 411 (N I, p. 303).

¹²⁷ LS, p. 66 (N I, pp. 8f.).

¹²⁸ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 46.

¹²⁹ LS, p. 67 (N I, p. 9).

¹³⁰ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 46.

¹³¹ Ibid. с. 75.

¹³² N II, p. 65.

¹³³ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 164.

¹³⁴ Ibid. с. 193.

¹³⁵ Невен Цветићанин, *Три лица Серена Кјеркејора*, Луча XVII/1–2, Никшић, 2000, с. 168.

¹³⁶ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 331.

¹³⁷ Михаило Ђурић, *Ниче и Меџафизика*, Просвета, Београд, 1984, с. 51.

¹³⁸ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 179.

¹³⁹ Ibid.с. 179.

¹⁴⁰ ZH VI, p. 276.

- ¹⁴¹ Cf. N III, p. 237.
- ¹⁴² John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, c. 332.
- ¹⁴³ ZH V, p. 272.
- ¹⁴⁴ ZH VII, p. 169.
- ¹⁴⁵ N II, p. 71.
- ¹⁴⁶ Слободан Грубачић, *Александријски свейионик*, Издавачка књи-
жарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2006, 164.
- ¹⁴⁷ Ibid. c. 165.
- ¹⁴⁸ Ibid. c. 180–181.
- ¹⁴⁹ Хаманово писмо брату од 16. јуна 1759. Ibid. c. 188.
- ¹⁵⁰ Ibid. c. 203.
- ¹⁵¹ Ibid. c. 204–205.
- ¹⁵² Ibid. c. 209.
- ¹⁵³ Ibid. c. 214.
- ¹⁵⁴ Ibid. c. 218.
- ¹⁵⁵ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, c.329.
- ¹⁵⁶ Ibid. c. 340.
- ¹⁵⁷ Nicholas V. Sakharov, *I love therefore I am*, St Vladimir’s Seminary Press, Crestwood, New York, 10707, 2002, c. 99.
- ¹⁵⁸ „Briefe an Johann Caspar Lavater”, у Katalog zur Mikrofiche-Edition, IDC Publishers; Immanuel Kant, Königsberg, 1775. Anzahl: 1 Brief; Signatur: anL 516.24; Bemerkung: Siehe auch: Karg, Joh. Chrph (anL 516. 46).
- ¹⁵⁹ Јохан Георг Хамаан, *Крстиашки њоходи једної филолоїа*, у Сло-
бодан Грубачић, *Александријски свейионик*, Издавачка књи-
жарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2006, 220.
- ¹⁶⁰ Отачник, свеска 2, Београд, 2009, Благоје Пантелић, *Молийва је Бої: увођење у ѡпросехолоїију Гриїорија Синаийа*, c. 508.
- ¹⁶¹ Свети Максим Исповедник, P.G. 90, 1157.
- ¹⁶² Gilson, É. (1937) *Unity of Philosophical Experience*, New York: C. Scribner’s Sons.
- ¹⁶³ The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, XII том, Opus postumum, First published 1993. First paperback edition 1995, Reprinted 1995, 1998. p. 210.
- ¹⁶⁴ The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, XII том, Opus postumum, First published 1993. First paperback edition 1995, Reprinted 1995, 1998. p. 214.

¹⁶⁵ Kant, Immanuel: *Kant's gesammelte Schriften*. Hrsg. von d. Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften. Berlin 1902 ff. (= AA). „Opus postumum. Konv. I u. Konv. 2”. AA XXI/XXII. *Kant opus postumum*: AA XXI: 99: „Der Geist des Menschen ist Spinozens Gott...” Упореди и верзију коју износи Предраг Милидраг у *Самосвесћ и моћ, Декарћов Боі као causa sui*, Океан, Институт за философију и друштвену теорију, Београд, 2006, 274. – преузимајући је од Бранка Деспота, *Канћов довид у оно бићи философије кроз ћројединствво крићике*, Годишњак за повијест философије 8, 1990 – „Дух човјека је Спинозин Бог...појам слободе, бити виновником (почетником, уздизатељем) себе сама.”

¹⁶⁶ The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, XII том, *Opus postumum*, First published 1993. First paperback edition 1995, Reprinted 1995, 1998. p. 230.

¹⁶⁷ Ани Безант (1847–1933), ученица и наследница Јелене Блавацке, припадница *ћеозофске* секте. „Према њој”, пише Честертон, „универзална црква је, просто, једно заједничко ‘Ја.’” Гилберт Кит Честертон, *Правоверје*, Бернар, Београд, 2011, с. 162.

¹⁶⁸ Гилберт Кит Честертон, *Правоверје*, Бернар, Београд, 2011, с. 95.

¹⁶⁹ Kant, *Opus postumum*, *Factual notes*, 124.

¹⁷⁰ Слободан Грубачић, *Александријски свећиионик*, Издавачка књијарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2006, с. 217.

¹⁷¹ Гилберт Кит Честертон, *Правоверје*, Бернар, Београд, 2011, с. 27.

¹⁷² Макс Хоркхајмер, Теодор Адорно, *Дијалекћика Просвећиићелствва*, Веселин Маслеша – Светлост, Сарајево, 1989, с. 195.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009, с. 301.

¹⁷⁵ Јуриш и продор према Вечности.

¹⁷⁶ Хаман Кристијану Јакобу Краусу, 18. децембра 1784, у *What is Enlightenment?*, ур. J. Schmidt (Беркли и Лондон: University of California Press, 1966), str. 147. У Греим Гарард, *Проићивћросвећиићелствва, од осамнаесћии века до данас*, Видици, Бања Лука, 2011, с. 39.

ЈОХАН ГЕОРГ ХАМАН
РЕЦЕНЗИЈА КАНТОВЕ КРИТИКЕ ЧИСТОГ УМА (1781)
И
МЕТАКРИТИКА ПУРИЗМА УМА (1784)

и́рвео
Дионисије Дејан Николић

Јохан Георг Хаман
Рецензија Кантове Критике Чистог Ума (1781)

„Наше доба јесте право доба критике којој се мора све подврћи. *Религија* на основу своје *свештости* и *законодавство* на основу свога *величанства* обично желе да је избегну. Али они тада изазивају против себе оправдану сумњу, те не могу рачунати на искрено поштовање које ум поклања само ономе што је могло издржати његово испитивање.”

Са искреним поштовањем овај рецензент обзнањује свој рад, не би ли макар мало подстакао, својим скромним запажањима, слободно и јавно истраживање међу читаоцима који су дорасли задатку, како по располагању доколицом тако и укусом.

Лајбниц је интелектуализовао појаве, Лок је сензуализовао појмове разума, а чисти ум је асимиловао и појаве и појмове, као елементе целокупног нашег сазнања, у „трансцендентално нешто = X, о којем ми нити ишта знамо нити можемо знати, уколико је раздвојено од података чула”. Сазнање које се не односи на саме предмете већ на њихове априорне појмове, назива се трансценденталним, а критика чистог ума је довршена идеја трансценденталне философије. Под овим новим именом остарела метафизика је изненада преображена, из двехиљадегодишње арене бесконачних спорова, у систематски уређен инвентар свега што поседујемо захваљујући чистом уму, и узлетела је на крилима сасвим апстрактне генеалогije ка краљевском достојанству и нади да постане блажена становница Олимпа и „да искуси, једина међу наукама, своје апсолутно довршење, штавише за најкраће могуће време, и то без икаквих магијских умећа” или магичног талисмана, речено речима мудрог Хелвеција „већ све извевши из принципа” светијих од религијских и величанственијих од законодавних.

Ипак, одлука о самој могућности или немогућности метафизике, и даље зависи од многостраног и неисцрпног питања: шта и колико могу разум и ум знати, независно од сваког искуства? Шта, и колико се ја могу надати да постигнем само помоћу самог ума, уколико сам лишен сваке материје и доприноса искуства? Постоји ли људско сазнање независно од сваког искуства, постоје ли форме независне од материје? Шта је формална разлика између појмова *a priori* и појмова *a posteriori*? Постоји ли заиста скривена тајна у *специфичној разлици* између аналитичких и синтетичких судова, која није пала на ум ни једном од древних?

Зар нису *prius* и *posterius*, *analysis* и *synthesis*, природни корелати и акцидентални опозити, зар нису и један и други засновани, попут пријемчивости субјекта за предикате, у спонтаности наших појмова? Зар нису *ideae matrices* и *ideae innatae* деца једнога духа? Зар чулност и разумевање, као две гране људског сазнања, не изничу из једног заједничког корена, иако нама непознатог: чулности дајући нам предмете, а разумевање мислећи их (разумевајући и поимајући)?

Која је сврха тог насилног и незаконитог развођења онога што је природа здружила у једно? Зар та дихотомија и одсецање од њиховог трансценденталног корена неће довести до тога да обе гране увену и осуше се?

Искуство и материја су отуда нешто просто и обично, чије издвајање се изискује не би ли тако било омогућено проналажење жељене чистоте, и форме која остаје као посед умске способности, попут девичанске земље за будући систем чистог (спекулативног) ума под именом Метафизика Природе, за коју је ова Критика само пропедутика.

Али будући да је целокупан садржај ограничен на то да буде само форма без садржаја, која би форма за то могла бити боља од трапаве скаламерије схоластичке уметности форми, и који би то шематизам могао бити чистији од синтезе силогистичког аподиктичког трипода?

Два главна одсека, трансцендентално учење о елементима и трансцендентално учење о методу, одговарају детерминабилном и његовој детерминацији. Простор и време, као чисте форме чулности *ab extra sicut ab intra*, са њиховом емпиријском реалношћу и трансценденталном идеалношћу, представљени су и објашњени у трансценденталној естетици, у првом делу учења о елементима, онако сигурно и недискутабилно „како се увек може захтевати од теорије која треба да послужи само као инструмент”.

Трансцендентална логика се распада, као општа логика, на аналитичку и дијалектичку, само са том разликом што је трансцендентална логика, са својим категоријама и амфиболијама модернијег система, препоручена као скромнији синоним за општу онтологију. Али услед формалне чистоте, без садржаја и предмета, она се нужно морала, и то „без икакве сопствене кривице”, дегенерисати у илузорну целовитост, па трансцендентална дијалектика има задатак да објасни овај наследни недостатак колико непрепознат толико и неизлечив, ову истинску срамоту (*pudenda*) чистог ума, наине његове паралогизме у погледу психолошког Ја и његове антиномије у погледу космолошких идеја; изводећи тај задатак помоћу тезе и антитезе, као у чудесном рату опеваном у једној старој црквеној химни, у којем „једна смрт гута другу”.

После овог *самовеличања* (*autocheiria*) или *еуџаназије* чисти ум коначно продира до идеала сопственог мистичног јединства као регулативног принципа својег целокупног конститутивног шематизма и етеричне (ваздушасте) структуре.

Закључак учења о елементима уобличава критику, бриљантно и са љубављу (*con amore*) изведену, целокупне спекулативне теологије, иако би оштроумна запажања о Платону требало применити у истој мери и на самог законодавца и критичара чистог ума.

Трансцендентално учење о методу утврђује формалне услове целокупног система чистог ума. Оно се бави дисциплином ума, повлачећи елегантну паралелу са учењем Светог Апостола Павла о послушности закону, у својем канону, у својој архитектоници и у својој историји – у троструком разматрању: (1) сопственог предмета, где се Епикур појављује као глава философије сензуализма, а Платон као глава философије интелектуализма; (2) порекла чистог сазнања ума, где је Аристотел глава емпириста, а Платон предводи неологисте; и (3) метода.

Натуралистички метод је пука мизологија, сведен на пропозиције, и упада у апсурд хвалисајући се занемаривањем свих артефицијелних средстава као сопственим методом. Научни метод је обавезан да поступа и напредује систематски. Христијан Волф међу догматичарима, и Дејвид Хјум међу скептичарима, су *velut inter ignes Luna minores*.

Само критички пут остаје отворен, али ова нова стазица изгледа онолико погодна да послужи као друм царских армија, колико и затегнуто уже као булевар, авенија или шеталиште.

Равнодушност – „не као последица безумности већ зреле моћи суђења у нашем добу” – воли да позира као „критичка”: али пошто је „вештачка равнодушност према материјалима и предметима који не могу бити равнодушни за људску природу и њене интересе” или непоздана обмана најгоре хипокризије, или је део феномена кобне летаргије доба, ова равнодушност би могла бити прецизније названа хипокритичком или чак политичком, у супротности како према скептичкој анархији, која се у очајању због хаоса свог метода мора предати лењости, тако и према догматском деспотизму, који дејствује помоћу *histera protera* (или ако могу да се послужим шаљивим Јужнонемачким изразом) са стражњицом окренутом спреда, користећи оружје светлости за ширење царства мрака и варварства.

Следећи истог оног Опата Терасона (Abbe Terrasson) који је покушао да оцени естетски положај трансценденталне књижевности не *ab extra* већ *ab intra* (не споља већ изнутра), написавши да се „ауторова срећа састоји у томе да буде познат свима а хваљен од неких”, као рецензент бих додао да је максимум изворног ауторства и критике: „бити познат свима, хваљен од неких а схваћен само од јако мало њих.”

O quantum est in rebus inane
Sunt lacrumae rerum!

О колико је на свету пустоши
Сузе су у природи ствари!

1 Јул, 1781.

Превео
Дионисије Дејан Николић
У Београду, 2016. године

LITERATUR – Hamanns Schriften, herausgegeben von Friedrich Roth,
Bd. 7. Metakritik über den Purismus der reinen Vernunft, Leipzig, 1825.

Јохан Георг Хаман
Метакритика Пуризма Ума (1784)

Sunt lacrumae rerum
O quantum est in rebus inane!

Велики философ је утврдио да „све опште представе нису ништа друго до појединачне представе присаједињене извесном појму који им даје шири значај и доприноси да у приликама дозивају у сећање друге појединачне представе које су им сличне”. Хјум проглашава ову тврдњу Елеатичког, мистичког и ентузијастичког Бискупа од Клојна за једно од највећих и најдрагоценијих открића које је последњих година начињено у књижевној републици.

Пре свега, изгледа ми да новији скептицизам бесконачно више ду-гује старијем идеализму, него што би нам овај појединачан и неочеки-вани повод могао омогућити да појмимо: без Берклија, Хјум би тешко постао велики философ, за којег га *Кријтика* (коју је Хјум задужио у подједнакој мери у којој и Беркли Хјума) сматра и проглашава.

Али, што се пак тиче самог толико драгоценог открића: оно лежи отворено и нескривено – свима лако доступно – ни на каквој нарочи-тој дубини, управо у употреби језика најобичнијег опажања и запа-жања заједничког чула (*sensus comunis*).

Међу скривеним мистеријама чији проблем (а камоли решење) очигледно још није ушао у срце ни једног философа, налази се могућ-ност људског сазнања објеката искуства без и пре сваког искуства и потом могућност чулне интуиције пре било каквог опажања објекта. Материја и форма Трансценденталног Учења о Елементима и Методу су засноване на овој двострукој не-могућности и на моћној дистинк-цији судова на аналитичке и синтетичке. Јер, осим карактеристичног разликовања ума као објекта и као извора сазнања, штавише и као врсте сазнања, постоји и још општије, оштрије и чистије разликовање, које омогућује уму да заснује све своје објекте, изворе и врсте сазнања.

Сам ум по себи није ниједно од ово троје, те му следствено нису потребни нити искуствени или естетички нити логички или дискур-зивни појмови, већ се састоји само у субјективним условима на осно-ву којих све, нешто или ништа може бити мишљено као објект, извор или врста сазнања: што може бити дато или у случају потребе узето, као бесконачни максимум или минимум непосредне интуиције.

Прва пурификација ума се састоји из, делом погрешно замишљеног, делом неуспешно изведеног, покушаја да се ум учини независним од целокупне традиције, обичаја и веровања. Друга пурификација је у још већој мери трансцендентна, и циља на ништа мање него независност ума од искуства и његове свакодневне индукције.

После потраге од две хиљаде година, за ко зна чим преко и са оне стране искуства, ум не само што је напрасно изгубио наду у прогресивни курс својих претходника, већ такође гордо и пркосно обећава нестрпљивим савременицима испоруку, и то у најкраћем могућем року, универзалног и непогрешивог философског камена, незаменљивог за Католицизам и деспотизам. Религија ће му тако сместа подвргнути своју светост, а законодавство своју величанственост, што ће бити круна свршетка овог критичког века, у којем емпиризам са обе стране погођен слепилом, свакодневно чини своју голотињу све сумњивијом и смешнијом.

Трећи, највиши, емпиријски пуризам, тиче се отуда језика, јединог, првог и последњег органа и критеријума ума, без других акредитива осим традиције и употребе. Али ствари су скоро исте у вези тог идола, какве су биле у вези идеала ума за древног Симонида. Што човек више о њему размишља, све је више у дубини душе погођен немошћу, и губи сваку жељу за говором. „Тешко тиранима када разгневе Господа! Зашто Га онда траже? *Mene, mene, tekel* за софисте! Њихов ситни новац биће измерен као прелак и њихове банке разбијене!”

Рецептивност језика и спонтанитет појмова! Из тог двоструког извора двосмислености чисти ум изводи све елементе својег доктринарства, сумњичавости и свезналаштва. Кроз анализу произвољну попут старог квасца синтезе, он пред нас износи нове феномене и метеоре на несталном хоризонту, стварајући знаке и чуда помоћу Све-стваралачког и уништалачког чаробног штапа од Живе из својих сопствених уста или расцепљеним гушчјим пером између три расписана прста своје Херкуловске песнице – –

Наследни дефекат и лепра двосмислености приања и лепи се уз само име „метафизике”. Немогуће је решити га се или оставити са стране, још мање преобразити га, повратком на његово место рођења: случајан додатак Грчког префикса. Јер све и ако дозволимо да у трансценденталној топици емпиријска дистинкција између *иза* и *преко* може значити чак и мање од *hysteron-proteron*-а у случају *a priori* и *a posteriori*; свеједно, белег који је њено име стекло при рођењу шири се

од њених обрва и чела до утробе целокупне науке, и њена терминологија има исти однос према било ком другом језику: уметности, пашњака, планина или школа – као жива према другим металима.

Толико велики број аналитичких судова заиста указује на гностичку мржњу према материји или на мистичку љубав према форми. Ипак, синтеза предиката са субјектом (што је и прави предмет чистог ума) има као свој средњи термин само стару и хладну предрасуду и пристрасност према математици, испред и иза себе. Аподиктичка извесност математике зависи превасходно од *кириолошкој*, тако рећи, портретисања најпростије и најразумљивије интуиције и потом од лакоће доказивања и представљања њене синтезе и могућности њене синтезе у очигледним конструкцијама или симболичким формулама и једначинама, чијом очигледношћу су сви неспоразуми аутоматски искључени сами по себи. Међутим док геометрија уређује и одређује чак и своје идеалне појмове попут тачака без делова, или линија и површина у идеално разлученим димензијама помоћу емпиријских знакова и облика, метафизика злоупотребљава речи-знаке и говорне фигуре нашег искуственог сазнања третирајући их као пукe хијероглифе за типове идеалних релација. Кроз учено силецијство она претвара искрену и невину племенитост језика у такво бесмислено, безглаво и склиско, непостојано и неодређено нешто = X, да ништа не преостаје осим звиждука ветра, магичне игре сенки, у најбољем случају, као што је рекао мудри Хелвеције, осим талисмана и ружичњака трансценденталног празноверја и поклоњења *entia rationis*, са њиховим празним врећама и слоганима.

Коначно, није далеко од памети да – ако је математика у стању да потражује привилегију највише племенитости на основу своје универзалне и нужне поузданости, тада – чак ни сам људски ум не би могао да парира непогрешивом инстинкту инсеката.

Ако онда главно питање заиста и даље остаје – како је способност мишљења могућа? способност да мислимо десно и лево, пре и без, са и преко искуства? – тада никаква дедукција није потребна да демонстрира генеалoшки приоритет језика, и његову хералдику узвишену над свих седам светих функција логичких ставова и закључака. Не само да је целокупна способност мишљења заснована на језику, према непризнатим пророштвима и оклеветаним чудима највеће хвале вредног Семјуела Хајникеа (Samuel Heinicke), већ је језик такође и средишња неуралгична тачка неспоразума и сукоба ума са самим собом, делом

услед честе подударности највећих и најмањих појмова, делом услед његове празноће и истовремене крцатости идеалним ставовима, делом услед бесконачне надмоћи реторичких фигура над фигурама логичког закључивања, делом због много чега другог томе сличног.

Звукови и слова су дакле чисте форме *a priori*, у којима ништа не припада осету или појму предмета, и они су истински естетички елементи целокупног људског сазнања и ума. Музика је била првобитни језик, и заједно са опипљивим ритмом пулса и дисања у ноздравама, она је била изворна и првобитна телесна слика и праобраз свих временских мера и интервала. Најстарије, најпрвобитније и најизворније писање били су сликање и цртање, и отуда је то најизворније писање било још на почетку забављено и обузето економијом простора, његовим ограничењима и одређеношћу облика и фигура. Стога, под преизобилним и надмоћним и сталним и непрестаним утицајем два најплеменитија чула: вида и слуха, појмови простора и времена су постали тако и толико универзални и нужни у целокупној сфери разумевања (баш као што су светлост и ваздух за око, ухо и глас), да су, као последица, простор и време постали, ако и не *ideae inatae* (урођене идеје), онда у најмању руку *matrices* (калупи) целокупног интуитивног сазнања.

Чулност и разумевање расту као два стабла људског сазнања из Једног заједничког корена, на такав начин да је кроз прво предмет дат а помоћу другог мишљен. Каква је сврха грубог и насилног, неоправданог и произвољног развођења онога што је природа саставила заједно? Неће ли обадва стабла увенути и сасушити се због вештачке дихотомије: расецања и цепања њиховог заједничког корена? Зар не би једно дрво са два корена било много подеснија слика нашег сазнања: са једним кореном високо изнад земље – у ваздуху, и са другим дубоко усађеним – у унутрашњост земље? Први као изложен нашој чулности, а други као невидљив – те би морао бити сазнат нашим разумевањем, што би и било у много већем складу са приоритетом мишљења и постериорношћу датог или узетог, као и са љубљеном инверзијом (преокретањем) чистог ума у његовим теоријама.

Сасвим је могуће да и дан данас постоји хемијско Дрво Дијане, не само у сврху чулног сазнања, већ такође и ради објашњења и проширења двају подручја његових граница. Све ово је на жалост постало толико мрачно, збркано и опустошено славним чистим умом, крштеним *per antiphrasin* (антифразом, односно антифрастички), и његовом метафизиком у служби свегосподареће равнодушности (те древне мајке

хаоса и ноћи у свим наукама и моралу, религији, и законо-давству!), да се роса чистог природног језика може родити једино из зоре обећаног и управо стрпљиво очекиваног преображаја и просветљења.

Не чекајући, међутим, посету новог Луцифера из поднебесних висина, нити скрнавeћи смоквино дрво велике богиње Дијане! зла змија у грудима обичног, народног језика, даје нам најпрефињенију и најузвишенију параболу ипостасног сједињења сензибилних и интелигибилних природа, присне комуникације идиома и њихових моћи, синтетичких мистерија форми *a priori* и *a posteriori* које одговарају и противрече себи, заједно са трансубстанцијацијом субјективних услова и субсумција у објективне предикате и атрибуте, благодарећи свемоћној и ауторитативној копули која наређује или проклиње – не би ли прекратила досаду и испунила пустош у периодичном галиматијасу *per thesin et arsin*.

О, када бих имао Демостенову силу и његову троједну енергију речитости или уметности подражавања, „ону која ће тек бити”, без панегирички звечећих кимвала (чинела, или удараљки) Енгеловог језика! Само тада бих можда могао да отворим очи себи и читаоцу, да би и он са мном могао да види – силне војске и многе чете интуиција које се вазносе до небеског свода чистог разумевања и силне војске и многе чете појмова које понире у дубине најчулнијих опажаја – на лествицама које нико не сања ни у сну – и живописну и дивљу игру овог Махана-има или две силне војске са многим четама ума – тајну и скандалозну хронику њихових љубавних афера и силовања – и целу теогонију свих облика и боја цинова и хероја Прекрасне Суламке и свих девет надахњујућих муза – кроз митологију борбе Светлости и таме – до игре попут оне, старе Баубо, која се игра сама са собом – *inaudita specie solaminis*, као што свети Арнобије каже – и нове безгрешно зачете девице, која међутим не може бити Мајка Божија, како је веровао свети Анселмо.

Речи, дакле, имају естетички и логички капацитет. Као видљиве и чулне ствари оне са својим елементима припадају чулности и интуицији; међутим, по духу својег установљења и значења, оне припадају разумевању и појмовима. Следствено, речи су чисте и емпиријске интуиције, у истој мери у којој су оне и чисти и емпиријски појмови. Емпиријске, уколико делују на чула вида и слуха (или опипа); чисте, уколико њихов смисао није одређен било каквим осетима. Речи као неодређени предмети емпиријске интуиције назване су, у оригиналном тексту чистог ума: естетске појаве; стога, у хармонији са бескрајно понављаном

мелодијом антитетичког паралелизма, речи као неодређени предмети емпиријских појмова, назване су: критичке појаве, сабласти, не-речи или против-речи, те као такве постају одређени предмети за разумевање једино кроз њихово установљење и значење у употреби.

Ово значење, и његово одређење, проистичу, као што свако зна, из комбинације речи-знака, која је *a priori* произвољна и безразлична а *a posteriori* нужна и незаменљива, са интуицијом саме речи. Кроз ову стално понављану везу, појам бива саопштен и пренет, утиснут на, и инкорпориран у разумевање, како захваљујући речи-знаку, тако и захваљујући самој интуицији.

Да ли је сада могуће, пита и себе и нас идеализам, са једне стране: открити појам речи из саме интуиције речи? Да ли је могуће, из материје речи „ум” (*Vernunft*), из њених 7 (различитих) слова и два слога у Немачком – да ли је могуће из њене форме која утврђује редослед ових слова и слогова – измамити и извући садржај појма речи „ум”?

Овде *Криџика* одговара са оба таса у равнотежи. У неким језицима, заиста, постоје логогрифи, шараде, и духовити ребуси, у којима непознате (а тражене) речи могу бити конструисане помоћу разлагања (анализе) и слагања (синтезе) слова и слогова у нове комбинације и фигуре. Међутим, то су онда нове појаве и интуиције речи, које одговарају датој речи (траженом садржају појма) онолико мало – колико и различите појаве и интуиције једна другој.

Да ли је штавише могуће, пита и себе и нас идеализам, са друге стране: пронаћи или измамити емпиријску интуицију речи на основу чистог разумевања? Да ли је могуће пронаћи или измамити помоћу чистог ума материју њеног имена, односно, 7 слова или 2 слога у Немачком, или у било којем другом језику? Овде један тас *Криџике* указује на одлучно Не!

Али, зар не би требало да буде могуће, извести из појма ума форму његове емпиријске интуиције у речи, форму благодарећи којој један од два слога стоји *a priori* а други *a posteriori* а седам слова су интуирана у дефинитивно уређеном односу? Овде Хомер чистог ума хрче тако гласно Да! као Ханс и Грета у олтару, по свој прилици зато што је сањао да је универзални карактер философског језика, за којим се толико дуго и безуспешно трагало, најзад – управо пронађен! (Наравно: *characteristica universalis* био је срећни Ханс, а *mathesis universalis* још срећнија Грета!)

Ова последња могућност: прибављања из чистог и празног квалитета нашег спољашњег и унутрашњег чула (нашег духа), форме емпиријске интуиције – и без објекта и без знака емпиријске интуиције – је сами *Δος μοι που στο* (Архимедово: „Дајте ми ослонац” – и померићу Земљу!), и *протон ψευδος*, прави угаони камен критичког идеализма и његова Кула и Ложа Чистог Ума.

Дати или узети материјали припадају категоричким (Аристотеловим) или идеалистичким (Платоновим) шумама, у перипатетичким и академским складиштима. Анализа ту није ништа више од шишања по најновијој моди, а синтеза ништа више од вештог украсног шава и поруба монденског кројача.

А оно што је трансцендентална философија *меџа* раболизовала (што је само Раблеов неологизам за мистификацију, и опсењивање простоте, или: шивење царевог новог одеда), ја сам, ради слабих читалаца, пренео у фигуре сакраманта језика, његових елемената и духа његовог установљења, остављајући сваком читаоцу понаособ да раствори стегнуту песницу у раширени длан.

Превео
Дионисије Дејан Николић
У Београду, 2016. године

ПОРТРЕТ ПЕСНИКА КАО ХЕРУВИМА

или

Ars Poetica Christiana

Ливење Звона

Изгледа да је баш данас, некакав велики Празник!

Чујете ли? Нешто се чује? Неко се чује! Нечији глас! Гласови! Велико мноштво, као миријаде гласова, као хук вода многих, трубни јек, грмљавина...или не, у ствари, чудно, као неки тихи ветрић да пирка, готово поветарац, савим нечујан, баш необично, а сасвим се јасно чује!

Чујете ли и Ви, тај радосни тихи глас, некако познат: одувек?
Слушајте! Ми га чујемо:

*Службе, браћо, Службе,
А не бројке и разломци.
И Књија: Премудросиј.
И наравно: Звона!*

Чујете ли Звона? Ми их чујемо.
И прапорце, и њих чујемо.

Ох како јури, јури Тројка,
Док веје Бескрајни Небески Снег!
Ах Тројко, Тројко, Тројко!
О Света Тројце! Боже наш!

Оче наш, који си на небесима,
Да се свети име Твоје,
Да дође царство Твоје,
Да буде воља Твоја,
И на земљи као на небу!

Чујте звона са саона –
Сребрна звона!
Какву радост буде својом песмом она!
Како звоне, звоне, звоне
У студеној ноћи!
Док се звезде склоне
Смешкају из васионе
У пуној чистоћи!

Чујте свадбена звона –
Златна звона!
Какву срећу слуте својим складом она!
Сред мирисне ноћи
Звоне у слаткоћи!

Звоне она од Искона
И шире до небосклона
И Божанског Трона
Сласт роморења и звоњења
Звона, звона, звона,
Звона, звона, звона, звона,
Звона, звона –
Складно беласање и гласање звона!

Над нама је небо отворено!

Пролог и на Небу и на земљи

Божанске песме носталгије за Есхатоном као небеска роса и као капи кључалог огња лепоте и доброте тихо и звонко, тајанствено и громко падају у ову ледену и млаку пустињу у којој охладне љубав многих. И на оне који имају и на оне који немају уши да чују, очи да виде, срца да приме и језике да сведоче. Падају као бескрајни небески снег, вејући и на добре и на зле, као бљештави исон вечности: управо оданде, где се налази наша Истинска Отаџбина, у Коју покушавамо – свом нашем надом, вером, љубављу и чежњом за Лепотом – да се вратимо. Или, боље речено, из наше Истинске Отаџбине на Коју чекамо да се врати по нас, пале, залутале, ојађене, исцрпљене и изгубљене. Заблуделе у непријатељској туђини, у долини смрти обавијеној сенкама наших заборављених предака и потомака.

Божанске песме носталгије за Есхатоном, заиста су као стреле двоструке а опет једне и јединствене (Богочовечанске) чежње – умочене у Срце Онога од Којега се не лечи: да би макар на тренутак (или на вечнутак) пробиле наша срца, продревши до краја, до наше најдубље и бездане нутрине, кроз оклоп окорелости и неосетљивости за Васкрслога, за Васкрситеља, за Љубав и за нас саме: позване да постанемо богови по благодати. Јер, писано је: „Бог је постао човек, да би човек могао да постане бог!”

Оне су дакле песме–стреле (крици–шапутања–и–молитве: надрални псалми): Чежње Божије за нама и наше чежње за Богом. Одапете Оданде овамо и одавде Тамо: из Вечности у време и из времена у Вечност.

Оне су песме–стреле одапете из Вечности – где осим Љубавног Огња Бесконачне и Беспочетне Светлости и Понора Бесконачне и Беспочетне Насладе – ничега другога и нема: осим Непрестане Песме којом Ову Нестворену Светлост и Радост и Мир Који Превазилази сваки ум славе хорови небеских хијерархија опијених Божијом Неодољивом и Неиздрживом Близином: Најслађом и Најстрашнијом у исти мах. Од Које Небески Хорови премиру од умиљења дрхтећи од блаженства у иступљењу и наднебеском смирењу.

Али ове песме–стреле одапете су и из времена – овог нашег палог века крви, зноја и суза – чије обличје пролази, а ми верујући у Радосну

и Најрадоснију Вест дочекујемо Будући Век Који већ–долази–и–још–није–стигао–у–пунини. На Палуби Брода Војујуће Цркве ми Будућем Веку певамо – а над грдном пучином искушења овога века цвокоћемо, уздишемо, плачемо и тугујемо – држимо своје умове у паклу и не очајавамо – већ појемо гласно и безгласно наше песме сверадосне туге.

Па ипак је сво то певање, хвала Богу, само кратка увертира, која траје као један минут – али веома важан минут! – у односу на Вечност. А ми се запитајмо, запитајмо срца наша: ако већ сада и овде, као у огледалу и загонетци и као у икони будућега овако певамо, како ли ћемо тек певати у Будућем Веку: лицем у Лице – када Бог Буде у свима и свему и сви и све у Богу?

Зато, припремајмо се, већ сада (јер, и кад бисмо иначе?), за дане будућих песама које око не виде ухо не чу и на срце човечије не дођоше: за Невечерњи Дан Песме Силе (како кажу Свети Оци) Без Обала. А како? Можемо започети, ако већ нисмо, а тим пре ако већ јесмо – читањем песама неког правога, истински великог песника: потрудивши се, наравно, да наше читање не буде мање надахнуто и креативно од његовог писања. Или писањем – потрудивши се, наравно, да наше писање не буде мање надахнуто и креативно од наших будућих генијалних и конгенијалних читалаца, од којих је сваки призван да буде прави, истински велики песник.

Поезију би и могли и требали сви да пишу и сви да читају – праву, истинску и велику: бесконачну па чак и беспочетну – али само уз помоћ Онога без којег ништа не можемо чинити (бар не оно што неће отићи у пламен) – јер оно што је човеку (самом) немогуће, Богу (и човеку са Њим) је могуће! Ја вам (барем за сада) нећу рећи као Јохан Георг Хаман – да је за мене свака књига Свето Писмо – али ћу вам зато навести следеће, такође Хаманове речи:

„Хришћанин *или* песник. Немој бити изненађен ако су то заправо синоними” пише он у писму Линднеру. А да су управо то слутили и људи предхришћанских векова најбоље нам показује начин на који се (иначе омиљени Хаманов, а преко Хамана потом и Кјеркегоров мислилац) Сократ припремао за смрт, када је по први пут у животу пред само погубљење (испијање отрова кукуте) одлучио да почне да пише стихове.

Портрет Песника као Херувима

Ако горе имамо срца, у бљештавом исону вечности, моћи ћемо сасвим тихо али и сасвим јасно да чујемо надвремене стихове Литургијске Херувимске Песме, који мајчински нежно и очински величанствено надсвођују царски свештенички и пророчки пурпур огњем целиваног и растопљеног звона нашег срца:

Ми који Херувиме тајанствено изображавамо,
и Животворној Тројици Трисвету песму певамо,
сваку сада животну бригу оставимо.

Амин.

Као они који ћемо примити Цара свих,
Анђелским Силама невидљиво праћенога.

Алилуја, алилуја, алилуја.

И заиста, нема бољег приказа и боље иконе песништва и поезије: право назначења и задатка како целог људског рода, тако и сваког човека понаособ.

Управо то нам и Александар Сергејевич Пушкин својим стиховима у песми „Пророк” генијално сведочи: у сликама садејства небеских хијерархија: како припадник више хијерархије Серафим по Божијем налогу предаје богопознање са свог хијерархијског нивоа човеку, да би овај могао да постане песник: *Херувим*:

„Пун духовне ја лутах жеђи
Пустињом што мрачна је била
И Серафим се са шест крила
Указа мени на размеђи.
Он прстом лаким као сан
Зеница мојих косну дан,
Видовитост ми прену зене
Ко у орлице преплашене.
Мога се уха косну он
И испуни га шум и звон;
Трептање чух у небу сила,
И анђеоских крила лет,

Немани морских скривен свет
И клијање под земљом жила.
Он причине уз моје усне,
И језика мог грехе гнусне,
Сву брбљивост и подлост смрви.
И тада жалац мудре змије
У обамрла уста ми је
Ринуо руком пуном крви.
И зарио у груди мач
И устрептало срце трго,
И жишку пламену уз плач
У отворене груди врго.
Ко труп у пустињи сам пао
И Бога глас је мене звао:
„Пророче устај, мотри, внемљи,
Испуњен мојом вољом буди,
И ходећи по мору, земљи,
Речима жежи срца људи.”

Такав Херувим треба да постане свако од нас. Истински „песник Божанске блиставости.” Сви смо позвани, и стога не бојмо се већ храбро и без освртања кренимо напред, запевајмо: и полетимо (увек је прави час: каже нам неки тихи глас). А нека нам сведок тога буде и Свети Старац Порфирије Кавсокаливит:

„Да би човек постао хришћанин, треба да стекне песничку душу, треба да постане песник. „Грубе” душе Христос не жели у својој близини. Хришћанин је песник. Он (прави хришћанин) је у поезији макар само тада кад воли. Песничка срца усвајају љубав, уносе је у себе, грле је и дубоко је осећају. Користите лепе тренутке! Лепи тренуци стварају у души расположење за молитву и чине је осећајном, племенитом, песничком. Ко хоће да буде хришћанин, треба најпре да постане песник. То је то!”

Крвави Милодар

Да речи Свештеника, који је потврдио речи Песника, потврђује и Ратник, сведочи нам драгоценим записом у свом *Рајном дневнику* нико други до један Ернст Јингер: „Функција песника спада међу нај-узвишеније на свету. Када се песник игра са речима око њега се оку-пљају духови. Они предосећају крвави милодар. Будућност тада није само предмет визије, она се призива, али и одвраћа.”

У разговору са Жан–Луј Фонсином Јингер посведочује још једну велику истину: „Довољан је један песник па да измени многе ствари у свету.”

А на оба ова Јингерова сведочења (а заправо једно!) Свети Оци одмах додају:

„Дај крв и прими Духа!” Што значи тачно следеће:

„Постани песник!”

„Постани хришћанин!”

„Постани бог по благодати!”

У праву је био Бодлер, заједно са Карлајлом. Нераздвојно је јединство Песника, Свештеника и Ратника: Хероја. А хероји зато и јесу хероји, да би постали нешто бесконачно више. Да би испунили херојски задатак који је и циљ и смисао живота свакога од нас. Да би дали крв и примили Духа. И да би постали богови по благодати. Зато се Светом Тајном Крштења и Миропомазања сваки Хришћанин производи у: цара, свештеника и пророка, ступајући у ред Царског Свештенства.

Чујмо и, непроцењиво драгоцене, стихове Српског Песника, који рекапитулира сведочанства Песника Пушкина, Свештеника Порфирија и Ратника Јингера, који то рекапитулира како својим речима, тако и собом лично, будући да је у себи објединио и Песничко и Свештеничко и Ратничко и Владарско достојанство – наравно стихове Владике Петра *заиста Великој* Петровића Његоша:

Свемогућство светом тајном шапти,

Само души пламена поете...

Званије је свештено поете,

Глас је његов неба влијаније,
Луча свијетла руководитељ му,
Дијалект му величество Творца!

А борба је заиста крвава. Да би се било Хришћанин. Да би се било Песник. Да бисмо примили Дух. „Јер наш рат није с крвљу и с телом, него с поглаварима и властима, и с управитељима таме овога света, с духовима пакости испод неба.” (Еф. 6. 12.) И зато: без муке се сабља не искова, без муке се песма не испева. Само кроз тугу и кроз бол, само кроз пучину искушења, рађамо се за Непролазну Радост.

Јер сви знамо да, у овом палом веку палих душа, не влада Мир Божији, већ да смо у Првом и Последњем Великом и Свеопштом Васељенском Рату (Којим се исписује живим словима: Историја Спасења). Једни као војници антихристови за мир антихристов: за „Вечни Мир Светске Магијске Државе као Корпорације за Нирвану *Elisium Nihilum-a*” – а други као војници Христови за Мир Божији: за Нови, Вишњи Јерусалим, и вечни и беспочетни живот у Дому Оца Светлости: када ће Бог Бити у свима и свему, као и сви и све у Њему: када ћемо познати, значи љубити, као што смо Познани, дакле Љубљени пре свих векова.

У витално важној димензији (свих димензија) овог Рата, у крвавом духовном рату око Поезије (за душе људске: хришћанске односно песничке, и за све песничко), у овој *gigantomahia peri poiesis* – ко је непријатељ Песника као Херувима? Одакле и зашто?

„Када бих могао да замислим рат душа на небесима, било би ми савршено јасно да Моцарт и Бетовен бацају невидљиви пламен – и безумну ватру – по Бизмарку и Молткеу” пише у „*Моћи Кључева*” („*Potestas Clavium*”) Лав Шестов. „Првима помажу Мисе, Сење, Бодлер и Верлен, а заједно са Бизмарком у првим редовима се туку Наполеон и његови маршали.”

Са Моцартом и Бетовеном, и Бахом, раме уз раме, боре се осим Мисеа, Сењеа, Бодлера и Верлена – како би, да то можемо да замислимо, и нама било ништа мање савршено јасно – такође и Блејк, Пушкин, Његош, Хопкинс, По, Рембо, Лотреамон, Нуво, Соловјов, Хармс, Хлебњиков, Аполинер, Дис, Црњански и Растко Петровић – а заједно са

Бизмарком и Наполеоном, боре се и Макијавели, Хобс, Џон Лок, Декарт, Спиноза, Кант, Волтер, Де Сад, Дантес, Доситеј Обрадовић, Јован Скерлић, Маларме, Валери, Бретон, Арагон, Цара, Лењин, Троцки, Сартр, Елиот, Краули, Бродски и (скоро сви) професори и књижевни критичари, са *свим* академицима и *свим* нобеловцима.

**Уметност разликовања духова
односно
Поетичка Теологија или Теологија Поетике**

„Формално-језичка анализа сама по себи” тврди Миливоје Солар „не може пружити довољан увид у структуру модерне лирике. Без указивања на остале елементе, који се не могу сагледати у димензији стилистичке критике, немогуће је разумети модерну лирику. Свака од карактеристика модерне лирике може се пронаћи и у ранијим епохама, ни једна од њих узета сама за себе не одређује модерност”.

Сасвим тачно. Све стилске карактеристике или елементи које у својој парадигматичној „*Структури Модерне Лирике*” (Канону и Символу – „Вјерују” – целокупног главног – идеолошки, мизософски, антифилокалијски и политички коректног – тока „нормалне”, куновски речено, доминантне и владајуће Парадигме до данас, модерне или постмодерне или постпостмодерне лирике или постлирике или постпостлирике свеједно, и без разлике) наводи Хуго Фридрих – а које све, мање-више, затичемо код Новалиса, Бодлера, Рембоа, Малармеа, Валерија, Аполинера, Лорке, Елијара, Елиота, Сент-Џон Перса, Хименеза, Превера, Унгаретија, Албертија, Монталеа, Бена, Кролова, Кашница, Гилена, Диега и других, као што су: дисонантност, алогичност, чулна иреалност, апсурд, хуморизам, херметизам и тамност, апстрактност, сугестивност, техника претапања слика, апсолутна метафора, арабеска, гротеска, фрагмент, изобличавање итд. – могу се пронаћи још и у (по духовним карактеристикама дијаметрално супротној) Византијској Поетици, па и раније. Нећемо рећи, анахронистички и фундаментално погрешно, у Византијској „Естетички”, већ у њеној Богословској Философији Уметности као Философији Филокалије.

Ови „остали”, не само формално-језичко-стилски елементи Модерне Лирике, су управо они елементи које и Солар, *volens volens*, препознаје као еминентно идеолошке, а у њиховој дубљој и скривенијој позадини, ми их препознајемо као, заправо, изворно теолошке, али екстремно мутиране, узурпиране и чудовишно деформисане и первертиране.

Из Фридрихове „*Структури Модерне Лирике*” Солар издваја три оваква идеолошка (пародирана, первертирана и травестирана теолошка) елемента:

- 1) дехуманизација,
- 2) раскид са традицијом, и
- 3) празна трансценденција.

Има их још сијасет, на пример: деперсонализација, дезоријентација, намерна абнормалност, побуна против Хришћанства, разарање стварности, диктатура сањарења, одавање окултизму и магији језика, ниҳилизам...Али сваки од ових елемената као да у себи садржи и све остале, и као да сви заједно чине само један једини елемент, и као да је било који могуће заменити било којим а да се ништа не промени. Ако преведемо само један од њих, то ће се односити и на све остале, било збирно, било појединачно. Како то, можда ће се упитати неко? Па од истога су духа сви, од првог до последњег, од онога који лукаво заводи и злобно наговара на кушање свих тих „предивних” (*йрелесних*, у преводу на црквенословенски) плодова, и који се горди *йразном йрансценденцијом*, што значи:

„Нада мною је небо затворено!”

По извесној аналогiji са Шмитовом „Политичком Теологијом”, ми теолошке елементе поетичког и поезије можемо назвати и елементима Поетичке Теологије, или Теологије Поетике, без којих ни једна Поетика никада није постојала, не постоји, нити ће постојати – ма колико се њихови творци заклињали у супротно, из разлога немања свести о томе, непроницљивости, незнања, неискрености или злонамерности: свеједно.

Као велики љубитељ поезије, који је несобично и анонимно новчано помагао младе песнике свог времена, и то оне праве као што је био Георг Тракл, и као преводилац Бодлера на Немачки, верујемо да се Карл Шмит-Доротић неће љутити што га овде мало слободније парафразирамо: *Сви йрейнанйни йојмови модерне Теорије Лирике, јесу секуларизовани Теолошки йојмови*. Или: сви идеолошки елементи модерне Поетике, јесу секуларизовани Теолошки појмови. Или: сви идеолошки елементи модерне антипоетике антихриста, јесу первертирани теолошки појмови. Или: сви теолошки елементи Хришћанске Поетике, јесу изворни теолошки појмови и опити.

Дакле, у случају „*Сйрукйуре Модерне Лирике*” Хуга Фридриха, радило би се о типичном и парадигматичном случају (како модерне,

тако и постмодерне, и пост-пост-модерне, и свих будућих као и прошлих) антипоетике антихриста, а њени екстремно идеологизовани (горе наведени) елементи, наравно, били би класичан случај онога што Свети Оци називају: *теологија демона*. Или, шмитовски речено, бавећи се Фридрихом имамо посла са поетичком теологијом (или теологијом поетике) демона.

И у сваком слову, и у свакој речи, и у сваком стиху, и у свакој песми, и у свим књигама песама, и у свим поетикама, крије се (или отворено показује) „теолошко”, односно Теологија. А како и не би када се у сваком слову крије Слово? И у живом и у говореном и у писаном. Вероватно је зато Хаман и писао да је за њега свака књига Свето Писмо. Под условом, наравно, па макар она и била јеретичка, да је ми не читамо јеретички. Да не читамо јеретички књиге! „И када бих био речит као Демостен” пише Хаман свом ученику Хердеру „не бих учинио ништа више него да поновим једну фразу три пута: ум је језик, **Логос**. Ово је кост коју глођем, и глодаћу је док не умрем. За мене, тама покрива ову дубину: ја још чекам анђела апокалипсе са кључем за овај амбис.”

„Метафизика се скрива у речима попут срца зове, као срж у костима.” Али, и у Метафизици која се скрива у речима, како пише Елемир Цола, попут срца зове, као срж у костима – на још већим дубинама, крије се Теологија. А још дубље, дубље и од најдубљих дубина – и у Теологији односно Богословљу Неко се Крије, као што се и Открива: Бог Слово. Његови нестворени логоси су присутни у свој твари, како нас учи Свети Максим Исповедник. Божије „мисли” или „замисли” промисао или предодређење у вези са сваком ствари, њени логоси, су Сам Бог, Његове нетварне енергије – објашњавају нам Максимово учење о логосима Божјим у творевини (засновано на расправи Светог Дионисија Ареопагита *О божанским именима*) Б. М. Лурје и В. А. Баранов.

Као што постоји Божанска и Божанствена Теологија, постоји по допуштењу и паразитска теологија демона. Постоје и секуларизована (атеологија), и первертирана (антитеологија), и јеретичка (паратеологија), и – Истинска Теологија. *Њихове духове ваља нам веома њажљиво разликоваи!*

Елементи теорије модерне лирике у кључу антихришћанске антипоетике (прво постепено секуларизовани, а потом директно, свесно

и страшно пародирани, первертирани и травестирани теолошки појмови) су настали као врста кидања, раскидања и откидања: развод „модерног” човека од Бога, који је он назвао „смрт” Бога.

Уместо верности Завету, ту се, у демонски упорном *јонављању* првобитног пада, пропагира раскидање Завета, ругање и побуна. И „нови”, „модерни” и „просвећени” завет: венчање са Смрћу и „Ништавилом”. Или, у преводу: уговор са изумитељем греха, смрти и „ништавила”, оцем лажи – продаја и предаја душе, као залог(ај) у име оног древног и саблажњивог, лажног обећања: „бићете као богови”.

Више него у Валерију, Бретону или Цари; више и него у Алистеру Краулију, такође „песнику”; више него у самом Шандору Антону Ла Веју; управо у тихом и повученом „добродушном” Малармеу су се „узорно” и зорно ујединили готово сви, ако не и сви идеолошки елементи модерне лирике у кључу антипоетике антихриста.

Отуда је он њен неоспорни главни јунак и врхунски израз, како у књизи „*Сјрукѿура модерне лирике*” Хуга Фридриха, тако и у Сартровој књизи дубоке оданости Малармеу (заправо гордом духу лажи којем су обојица служила и клањала му се: духу смрти и ништавила) са бестидно оксиморонским насловом: „*Песник Нишѿавила*”. Што важи и за књиге и текстове Бланшоа, Делеза, Дериде, Бадјуа и Жижека, све до недавне књиге богоборним безумљем опијеног Квентина Мејасуа (Quentin Meillassoux, *Le Nombre et la sirène. Un déchiffrement du Coup de dés de Stéphane Mallarmé*, Paris, Fayard, 2011).

Портрет лажног песника као лажног бога

„Мрзим све богове!”

Есхил, *Оковани Прометјеј*

И рекоше безумници у срцима својим („новим”, „модерним” и „просвећеним” безумљем): „Нема другог Бога до мене, ја сам Бог!” Ко је то рекао? Спиноза, Кант, Хегел, Маркс, Ниче, и њихови „песнички” шегрти: Маларме, Валери, Цара и Бретон, и буљуци њихових другара, легиони легиона црвјезика, или: хорде орка...

И, наравно (и на жалост, али слично се сличноме радује, а безлично и наопако безличном и наопаком), шегрти *мржње ѿрема мудросѿи* препознали су шегрте *мржње ѿрема лейоѿи*, лажни философи (у ствари: мизософи) лажне песнике, и обасули су их бујицама хвале. Хајдегер је похвалио земљољупца Хелдерлина, Рудолф Штајнер мракољупца Новалиса (Харденберга), а Сартр, Дерида, Бадју и Мејасу Малармеа, миљеника мизософије: као материјалисту, идеалисту, нихилисту, терористу, убицу и самоубицу, спинозисту, кантијанца и хегелијанца, као човекомрсца и богомрсца, опсенара и мага, разоритеља уметности и поезије у сваком смислу и, *last but not least*, свакако, и: као уредника часописа „*La Derniere Mode*”.

А праве песнике обасули су дрвљем и камењем озлојеђених увреда и огорчених погрда, змијским отровом, сиктањима и шкргутом зуба, клетвама, клеветама, псовакама и лажима, покудама и подметањима (стубу срама): Поа, Бодлера и Рембоа на пример. Или су их изложили подмуклом игнорисању, омаловажавању и систематском прећуткивању (гробном муку): Верлена, Нувоа и Аполинера, рецимо.

Портрет једног од *кнежева лажних ѿесника* Етјена Псеудостефана Малармеа (уједно и типски портрет по основним духовним ако не и телесним цртама, већине а лако може бити и свих других лажних песника, пре за време и после њега) изгледао би отприлике тачно овако. (Наравно, у овом портретисању ће нам помоћи Малармеови бројни „хагиографи” као наши несвесни и невољни сведоци-сарадници, попут Сартра, Хуга Фридриха, Дериде, Бадјуа, Мејасуа, Коље Мићевића и других.) Дакле, отприлике, тачно овако како следи...

Овај антијунак, антихерој и антипророк, беше – „маг и трагичар, женскасти човек малог раста, неупадљив, слабо заокупљен женама”

(тврди један од најпроницљивијих и најискренијих Малармеових „хагиографа” Жан-Пол Сартр, у свом огледу о Малармеу из 1953.) „издвајао се само по томе што се ни по чему није издвајао, без икаквих спољних знакова песника, као право оличење обичности” (надовезује се други Малармеов „хагиограф” Коља Мићевић) „изузимајући” (ипак!) „његове дуге шиљате уши као у сатира.” „Био је пун некаквог непоткупљивог поноса који лебди изнад свега, поноса бога или просветљенога, пред којим се треба одмах изнутра поклонити чим сте га схватили” (пише трећи Малармеов „хагиограф” Жил Ире, истовремено изнутра у себи, како каже, правећи велико „метаније” пред својим идолом). „Те шиљате уши” (надовезује се опет Коља Мићевић) „врло су видљиве на две Малармеове фотографије, оној из 1882, и још више на оној направљеној две године пред песникову смрт, 1896, на којој Маларме седи за радним столом, већ сасвим оседео, огрнут карираним шалом; али, на фотографији коју је направио сликар Дега око 1890, на којој Маларме стоји ослоњен на бела двокрилна врата у друштву једног другог сликара Реноара, који седи, готово више него игде истиче се Малармеово **лево**, сасвим фауновско ухо, како га је у једном литерарном цртежу описао Камил Моклер; међутим Верленов пријатељ Казалс је на једном цртежу приказао Малармеа тако, да видимо да је и његово **десно** ухо било врло фауновски издужено; а и на цртежу из пера Пола Верлена лично, видимо Малармеа у уском морнарском капутићу, са рукама у џеповима, док му се на глави цртаној из профила истиче орловски нос и, једним наглашеним потезом (опет) **лево** шиљато ухо.”

Овај „женскасти човек малог раста” (да се опет вратимо Сартру) и шиљатих ушију, „*у њој и унос и и освећен криичком унишћавању њоезије кроз њу саму, доживео је смрт Боја њој и у није и боље не њо Ниче.*” „Маларме рано осећа у себи раст бунта” (наставља „хагиограф” Сартр) „који не налази на шта би био примењен. **Он осјоравља све**, друштво, Природу, породицу, чак и једног бледог дечака којег запажа у огледалу...**Наравно, свей треба дићи у ваздух:** али како да се у томе успе а да се не упрљају руке? Не, он неће дићи свет у ваздух; само ће га ставити међу заграде. Он се опредељује за тероризам учтивости. Према стварима, људима, према себи самом, увек задржава једва приметну дистанцу. Управо ту дистанцу хоће пре свега да изрази у својим стиховима.

Песници из претходне генерације били су мали пророци: кроз њихова уста говорио је Бог. **Маларме више не верује у Боја. Након што је сојстивеним рукама убио Боја**” (као и његови учитељи: Спиноза, Кант и Хегел) „Маларме је још тражио божанско јемство. Треба-ло је да поезија остане трансцендентна, иако је он укинуо извор сваке трансценденције: пошто је Бог мртав, извори надахнућа могли су да буду само у гнусоби.”

„**Заменивши све изворе надахнућа очајањем**” (наставља Малармеов „хагиограф” Сартр) „Маларме је, прихватајући само апстрактни и формални” (негативни и негаторски, дереализујући и уништитељски, антипоетски) „концепт поезије, постулирао читаву једну метафизику, то јест неку врсту аналитичког материјализма са магловитим приме-сама спинозизма.”

Али, како ћемо видети нешто касније код Хуга Фридриха и Коље Мићевића, Малармеовој метафизици нису недостајале ни примесе, односно духовно смртоносни вируси, и кантијанства и хегелијанизма, што и није претерано необично, узмемо ли у обзир управо екстремни спинозизам ових еминентних мизософских мислилаца немачког ка-балистичког идеализма...И поносних очева и инаугуратора марксизма, ничеанства и либерализма: како се шта коме свиди, или: за свакога по нешто: ко воли црвено, ко воли црно, ко воли жуто: само нек изволи. А може и све одједном, и можда једино тако и може!

„Не постоји ништа осим материје, вечите умораности бића, простора *једнакој себи било да расте или се њориче.*” „Разлози нашег ума су исто тако безумни као и разлози нашег срца, начела нашег ми-шљења и категорије нашег деловања су варке: **човек је немоћан сан.** Песникова немоћ симболично представља немоћ да се буде човек. **Човек је крхки њривид** који лебди над кретањем материје.

Маларме, човек од чисте материје, хтео би да успостави поредак који би био изнад материје. Његова немоћ је теолошка: **смрти Боја ставила је њесника њред задањак да ја замени:** он је у томе претрпео неуспех. **Лајенњни Госњод који не може да бива,** он себе дефинише помоћу немоћи...Самоубиство о којем Маларме размишља налик је по нечему на терористички злочин. И зар Маларме није рекао да су само-убиство и злочин једини натприродни поступци који су нам доступни. Маларме ни тренутка не сумња у то да ће са њим, ако се убије, умрети и читав људски род; јер самоубиство је геноцид. **Несњанком би се бићу врајшила њејова чистјоја.**”

„У песни треба да буде предочен сам убилачки поступак. *Песма ће бити рад на унишћењу*, будући да *човек не може да ствара, али му зајо остјаје мојућност да уништава*, јер се он потврђује самим чином који га уништава. Посматрана са становишта смрти, поезија ће, као што веома добро каже Бланшо (по Сартровом „веома добром” мишљењу, дакако!) „да буде онај језик чија је чииава снаја у соисивенном небивсйвовању, чииава вредност у тиоме шиио соисивеном одсуиношћу указује на одсуиносй свеја...Маларме може са поносом да пише Лефебиру да му је поезија постала *крииичка*...Ускоро ће моћи да пише да је *исма једина бомба*...Он није случајно написао реч „Ништа” на првој страни својих целокупних песничких дела! („Ништа, та пена, девичански стих...”) „*Пошйо је исма самоубисйво човека и йоезије*, биће треба најзад да се склопи над том смрћу, тренутак песничке пуноће треба да одговара тренутку поништења. *Сйоја је нишйавило истина која је настјала из Малармеових йесам.*”

Ето, чули смо подуже, али врло згуснуто и изузетно поучно и информативно Сартрово излагање из 1953. на тему Малармеовог душевног профила и духовног лика. Сартр је невероватно добро схватио, у душу!, свог сијамског близанца: *soul mate*-а Малармеа. Говорећи о њему, говорио је наравно о себи: и није погрешио!

Следећи наш сведок-сарадник и Малармеов „хагиограф” Хуго Фридрих, у свему потврђује Сартрову „хагиографију”, допуњавајући је и „обогаћујући” новим цртама и слојевима које наноси на Малармеов симпатични унутрашњи портрет.

„Отклањање стварности у њену одсутност, један је од основних чинова Малармеовог певања”, каже нам Хуго, и одмах наставља „Маларме је свој уметнички циљ поткрепио многим па и следећом програмском реченицом: *Из своје йесме йројнај сйварносй, јер је она обична.*” „Код Малармеа, *Нишйа је уверљива снаја висине, која йре-владава дух схваћен као йражење дома*...Малармеов нихилизам...уклања све датости, како би удовољио својој креативној слободи.” „*Деху-манизација* је код Малармеа постала толико екстремна, да он крајњи извор певања и мишљења премешта из човека у апсолутни битак.” Међутим „у човеку се, уколико је он дух и према томе и језик, испуњава апсолутни битак, тиме што он овде и само овде проналази своје духовно рођење. *Айсолуш, йојмљен као Нишйа*, дозива језик-логос

(„*le verbe*”) – како би овде пронашао место своје чисте појаве.” Стога – „Оно што у Малармеовом песништву успева јесте реч за неуспео додир између апсолутног” (баш као код Малармеовог гуруа Хегела: између Апсолутног Битка Једнаког Апсолутном Небитку: Ништавила) „и човека.” Човека као малог и неуспелог, непотпуног и недовршеног, неапсолутног ништавила: као мале и припремне мистерије Великих Мистерија Великог Ништавила.

„Појам *poesie pure* (чисте поезије), који су употребљавали Сент-Бев, Бодлер и други, израња и код Малармеа. За Малармеа, речи „чист” и „чистоћа”, тако честе код њега, значе „чистоћу од нечега”. Те речи њему значе, заправо: чистоћу од свега, од свега и од свих, па и од њега самог. Од Нествореног Бога, од свих створења и од све твари. „То су појмови који искључују, слично као код Канта, који чистима назива оне представе у којима се не налази ништа што припада чулним осећима.”

Овде ћемо прекинути сведочење немачког Малармеовог „хагиографа” Хуга Фридриха. Крајње је време да пустимо Малармеа, да о самом себи проговори и посведочи он лично, својим речима (макар и преведеним), да бисмо колико год је боље могуће сагледали његов духовни лик. Говори да бисмо те видели Етјене!

Тако ће нам се можда, најзад, разјаснити чак и тајна необичних јарчевских ушију нашег антијунака, Трајана *Redivivusa*. Говори Маларме!

Етјен Маларме:

„Срушићу храм и неће остати ни камен на камену.” (1887)

„Деструкција је била моја Беатриче.”

„Чинити, не од надахнућа.”

Ова Малармеова Прометејска мржња према надахнућу, наравно, односила се само на надахнуће од Бога – управо по једном другачијем, и богопротивном: демонском надахнућу. – Била је то „капитална девиза, којом се Маларме одвајао од традиционалне представе о песнику и песничком послу” – добро увиђа и Коља Мићевић, али пропустивши неким чудом, или пре зачараношћу, да распозна од којег је духа била ова „капитална девиза”, какав је био и остао њен кобни смисао, и ко-

лике су и какве њене стравичне последице, још од првобитног пада, па све до дана данашњег и до краја времена. Овде, ни мање ни више, имамо посла са самим симолом наопаке вере свих антихришћанских антипоетика свих лажних песника као лажних богова свих времена.

Јер, као што: Свемогућство светом тајном шапти,
Само души пламена поете...

тако и: нечастиви своје лажи шапти
само души лажнога поете!

„Једина песникова дужност је: орфички тумачити Земљу.” (Малармеово писмо Полу Верлену из 1885.)

„Из своје песме прогнај стварност, јер је она обична.”

„Да бих избегао неподношљиву стварност, заносим се замишљањем хладних слика; рећи ћу ти да сам већ месец дана у најчистијим глечерима Естетике – након што сам нашао Ништавило, нашао сам Лепоту, – не можеш замислити у какве се проницљиве висине упућујем.” (1866)

„Да, свакако, ја знам да ми нисмо ништа више од празних облика материје, али смо довољно префињени да измислимо и Бога и наше сопствене душе. Толико смо префињени, драги пријатељу! Толико да пожелим да се забавим бивајући истовремено свестан тога и, махнито јурећи у Сан да то није тако, доносећи Душу и све сличне божанске утиске који су се у нама скупљали вековима и обзнањујући све те славне лажи пред самим Ништавилем које је истина! Такав је образац моје лирске књиге, и такав би могао бити и њен наслов. Слава Лаж или Славна Лаж. Певаћу као очајник.” (28. априла 1866. године Маларме је писао свом пријатељу Казалису о тешким напорима које писање „Ироцијаж” захтева од њега, и о амбису са којим га је тај задатак све дубљег и дубљег копања натерао да се суочи.)

„Треба увек одсећи почетак и крај онога што пишемо. Нема увода, нема завршетка.” (Малармеово писмо Казалису из 1864.)

Као тумачи једног антифилософског и антипесничког, дакле магијског опуса једног лажног песника и лажног бога, Фегелиновски речено, ми се не смемо насукати на магију. Дакле, супротно ономе што Маларме каже, требамо увек да повежемо почетак и крај онога што

пишемо. Овај Портрет започели смо речима: и рекоше безумници у срцима својим („новим”, „модерним” и „просвећеним” безумљем): „Нема другог Бога до мене, ја сам Бог!” И нисмо се шалили, нити претеривали, ни најмање. Није се ни Малармеов имењак Жилсон шалио, када је написао: „Доказавши у својој младости да ми ништа не знамо о Богу, стари Кант је почео да сумња да би он лично могао бити Бог.” (Gilson, É. (1937) *Unity of Philosophical Experience*, New York: C. Scribner's Sons.) Али то је већ, иако не друга, исувише дуга прича за ову прилику.

Овде, на жалост, немамо простора да се позабавимо „ни” причом о „чудној” конвергенцији, односно *шајној вези*, између модерно-пост-модерног нихилизма, антитеизма и антихуманизма – било Кантовог и Хегеловог, било Малармеовог и Сартровог и великог крда њихових сведока – и глобалне револуције (односно: стампеда) дивљег и необузданог капитализма: као предигре и увода у хипертоталитаризам Левијатана Светске Плутократске Државе – о чему пише Педро Талавера, са посебним освртом на нашег јунака Етјена Малармеа (као једног од главних револуционара у борби за свет како га види Ајн Ранд заједно са њеним следбеником Шандором ЛаВејом), у: *Economicism and Nihilism in the Eclipse of Humanism*, *Humanities* 2014, 3, 340–378. Али запамтимо: Маларме је задужио Бају Патка неупоредиво више него Супер Хик! И то готово мученички – као сиромашни Херострат и самопожртвовани Прометеј: *awliya esh-Shaytan* – а не као Фауст: лагодно ушушкан и преплављен изобиљем и ужицима.

Слава Лажу или Славна Лаж
Fleurs du Mall Arme

„Слушати уста мрака.”
 Андре Бретон

„Нека сви људи вриште!”
 Тристан Цара

Демонско семе које је посејао Маларме (уз малу помоћ видљивих, и много већу, много бројнијих, невидљивих „пријатеља”) уродило је изобилно (упркос, односно, управо због своје јаловости – као генетски модификована „поезија” антипоезије), преко свих очекивања, недуго после Етјеновог упокојења. Отприлике, тачно после осамнаест година, или три пута шест ако волимо.

Управо тада је мала али одабрана групица дезертера и дефетиста, у „неутралној” Швајцарској (родној земљи Жана Калвина, и заједничког Претече и Заштитника свих Модерних: Просветљених сањара и њихових усамљених сањарија: Жан-Жак Русоа), основала (по злу) чувени *Кабаре Волтер* (као наследника Лондонског „Клуба Пакленог Оиња” Лоренса Стерна, после одговарајућих прелудијума: Маринетијевог *йрвој Манифестја фуйуризма* објављеног у париском часопису *Фијаро* 22. фебруара 1909. године, – и сатанистичког програма лансираног у футуристичким манифестима у *Дејли Мејлу* из 1913. године, како ове последње карактерише Елемир Цола).

Ови антиратни активисти и антиратници (исправније: ратници антирата за антимир, или, како их *sheikh* Абдел Вафид Јаша *alias* Рене Генон назива у „*Симболизму Крсија*” – „Сатанини свеци” „*awliya esh-Shaytan*”, који су на неки начин обрнути правим свецима (*awliya er-Rahman*), који на најпотпунији могући начин изражавају *духовносиј окрепујуу наїлавце*”), основали су антиуметнички, антиљудски и богоборачки покрет, под симпатичним називом: *Дага*.

У поређењу са Светим Царем Давидом, Светим Деспотом Стефаном Лазаревићем, Карлајлом, Блејком, Бајроном, Пушкином, Његошем, Поом, Бодлером, Хопкинсом, Соловјовом, Аполинером, Јингером или Црњанским, они су нешто другачије схватили улоге Ратника и Свештеника, Уметника и Песника.

„Уметност није озбиљна ствар, то вам тврдим” (Цара, *Први дадаистички манифест* из 1916). По Софичију, такође „Уметност није озбиљна ствар. Крајње је време да јој се одузме узвишен изглед и да се схвати као потпуно приватан посао, као сасвим бескорисна ситница, која може да постоји а да друштво за њу и не зна.”

„Уметност је протерана из озбиљног дела живота; престала је да буде центар животне гравитације...Уметност нема никакву друштвену, етичку, религиозну, па чак ни сентименталну улогу”, написао је Ортега и Гасет, тумачећи „дехуманизовану уметност” како ју је он називао.

„Уметност је разонода” (Макс Жакоб, 1917). Па опет Софичи: „Уметност неће бити отелотворење неке доктрине, али ни њена негација. Наћи ће своју суштину и своју покретачку силу у *иронији* која је изнад свих доктрина.”

По Дадаистима, једина улога песника и уметника је била у томе да – по Шлегеловом рецепту – сами себе исмеју, первертирају, самоукину и убију се: да заувек нестану са лица земље, и не сметају више...чему? коме?... „Срећи, слободи и напретку: веселој забави човечанства.” А то се наравно (тачније: заправо) – тај позив на геноцид и суицид – односило и на породицу, нацију, друштво, традицију, државу, Цркву, човека (али на њега, по мало, још увек, ипак између редова, да се не досети пре времена) и Бога. У име кога и чега? У име „Никога” и „Ничега”.

Advocatus diaboli

Шта је, заправо, саветовао „мудри” Фридрих Шлегел, још почетком деветнаестог века? Чујмо како то језгровито објашњава Елемир Цола у својој већ класичној студији „*Ујоџреба имајинације и залазак Зайада*”.

„Фридрих Шлегел је дао основне поставке лажне Авангарде. „Модерно” и „Занимљиво” су биле његове главне пароле, чија би привлачност, како се он надао, требала и могла да уклони идеју Лепоте... Уметност, пропагирао је Шлегел, треба да постане исмевање саме себе и „једна полагања дисекција неприродних похота, чулне или интелектуалне импотенције” – управо: фатални производ сањарења...

Ништа се тако досадно и упорно не понавља као култ Новог. Шлегелове слогане још и данас понављају наивчине убеђене у њихову смелост. Већ два века чујемо од свих могућих авангардних група онај стари узвик вештице из Магбета: „Лепо је ружно и ружно је лепо.”

Њихови авангардни антиуметнички артефакти налик су на састојке што их вештице бацају у катао, да би се житка и узаврела вештичја папазјанија, промовисана као река културних добара, изливала из свих масовних медија. На то се на крају своди свака авангарда.”

Наравно, Цола је имао на уму искључиво лажну авангарду, тачније: антиавангарду; али о овоме ће касније бити више речи. Један од могућих спискова ових авангард-Изама о којима Цола говори, наравно непотпун, сачинио је Гиљермо де Торе још 1929. године, у својој *Историји авангардних књижевности*: футуризам, експресионизам, кубизам, ултраизам, дадаизам, надреализам, пуризам, конструктивизам, неопластицизам, апстрактивизам, бабализам, зенитизам, симултанизам, супрематизам, примитивизам, панлиризам. А касније је додао још и: имажинизам, летризам, конкретизам, иракундизам, френетизам, па чак и неореализам и објективизам.

„За авангарду, Уметност је непријатељ – сањалица осећа и најмањи траг имагинације као претњу” закључује Цола.

Очигледно, Виљем Блејк је од непријатеља човечанства веома озбиљно схваћен, када је написао: „Унизите прво уметности ако бисте човечанство да унизите, и делима незнања испуните свако место” – и чврсто су решили да, колико год буде у њиховој моћи, учине *баш то*.

Али, опет се питамо, у име кога и чега? У име „Славне Лажи Славног Ништавила”; у име *Superbe diabolicque* или „*sancta superbia*” „Тристана

Царе” (Samuel Rosenstock/Rosenstein-a) и његових другара-легионара. Којих? Управо оних о којима говори Шекспир у *Кориолану* (IV, 6):

...а ти би радије,
Па ма и сами патили због тог,
Видели несложном руљом закрчене
Улице, него што гледају наше
Занатлије како певају у радњама
Својим и мирно послу следују.

Разарање ради разарања је била и њихова – баш као и Стернова, Шлегелова или Малармеова – Беатриче. *O sancta superbia! O glorissimus hibris! O felix culpa!* Али ипак, да ли можда и у још нечије име? Дада: у име самог непоменика – оца лажи.

Категоричко Безакоње

Погледајмо Категоричке Императиве: Таблице Даде, Антимојсија Царе: „Нека сви људи вршише: треба извршити велики, деструктивни, негативни задатак. Помести, очистити. Чишћење појединца одвија се кроз стање лудила, агресивног лудила, свеобухватног, кроз свет препуштен разбојничким рукама које комадају и уништавају векове.”

„Човек није ништа. Мерено на скали вечности, свако деловање је узалудно.”

„Ми цепамо, као разјарени ветар, одећу облака и молитви, и припремамо велику представу пројаси, пожара, рушења.”

„Сви производи духа способни да постану нејација породице су Дада; појединачни протести свих људи у деструктивној акцији: ДАДА; укидање логике, илес креативних неспособњаковића: ДАДА; укидање сећања: ДАДА; укидање археологије: ДАДА; укидање пророка: ДАДА; укидање будућности: ДАДА...”

„Свознаја узвишеној еџизма у којем сви закони нештају.”

„ДАДА не жели ништа, не изражи ништа. Само се креће и прави покрете да би публика рекла: ми ништа, ништа, ништа не разумемо.”

„Нема више сликара, нема више књижевника, нема више музичара, нема више вајара, нема више религија...**Нема више ничега, ничега, ничега!**”

Али упркос дадаистичкој жељи, да публика ништа не разуме, Гиљермо де Торе (слично свом земљаку Христофору, као Нови Колумбо), ипак, открива „суштинску” празнину ДАДЕ, узвикујући у својој „Историји Авангардних Књижевности”: **Цара је ѿ!** Додуше, нешто другачијим речима: „Ништавило! Дада заправо представља прави сусрет са ништавилком.” „Дада је све поништила, изједначујући афирмацију са негацијом, и тако је, несвесно, постала хегеловска.” Дада, додајемо ми, веома „несвесно”!

Клуб Пакленог Огња

‘Кабаре Волтер’ је био право и једино могуће, аутентично остварење, Малармеовог Дивотног „Вагнеровског” Идеала Тоталног Антипозоришта као Синтезе свих Антиуметности, Антинауке и Антикултуре, чак буквално: као Антицркве Новог Световног Култа у служби човечанства без Бога (а на крају и без човечанства). Дакле: као Тоталног Циркуса Антидуховне Антикултуре. Беше то Велика Предигра за Дивотни Идеал великих Сањара Синтезе Канта и Хегела: за Светску Магијску Државу Апсолутног Знања и Моћи, и Краја Историје. За Свет као Клуб пакленог огња.

И по ко зна који пут, опет се показало да је Сартр био у праву; јер, ако нема Бога, нема ни капетана ни песника (или: „сви ће бити све: капетани песници, песници капетани”, свако „све и свја” или: нико и ништа), ни случајно нема, не сме и не може бити, ни генија – никад више, као у мрачној прошлости (ако би се неки неком несрећном појавио, морао би бити угушен још у колевци) – ни хероја, можда само *собара* (или још боље: *робова*, и чак још боље: *робоџа*) Ништавила, и Његових (Ничијих) *кловнова*; и наравно: *целата*. Чијих целата? Свакога и свих, као и самих себе. Док се не заврши Последње Велико Spremaње, Свеопшта Чистка: Чишћење Чистог Ништавила од свега и свих, као питање (и категорички императив) Хигијене Самог Вољеног Безличног и Безсаборног: „*Ens Purissimus nec plus ultra*”! Томе нас још Анаксимандар учи, са Гаутом Будом и свим Манихејцима и Гностицима свих времена, и са свим Нихилистима којима је разарање било њихова Беатриче, а угаснуће или ишчезнуће Рај.

Лет изнад кукавичјег гнезда

Одакле Цари ове, знамените и индикативне – али ни у ком случају нове – речи, из *Првої манифесїа Дадаизма*: „Нека сви људи вриште: треба извршити велики, деструктивни, негативни задатак. *Помесїи, очисїиїиїи*. *Чишїење* појединца одвија се кроз стање лудила, агресивног лудила, свеобухватног, кроз свет препуштен разбојничким рукама које комадају и уништавају векове”?

Одакле Цари та идеологија екстремног и екстремистичког *Гносїицизма*, и *Гносїичкої Пуриїанизма*, и то у најфанатичнијем, најфундаменталистичкијем, најмилитантнијем и најреволуционарнијем: најнихилистичкијем виду? Да је можда није сам измислио – спонтано и аутоматски, односно подсвесно – ради шале и забаве? Можда се све догодило потпуно случајно – каузалитетом нужности случајности, или можда случајности нужности – потпуно нужно? Па, ако за сада можда и не знамо ко је тачно Цару финансирао (именом и презименом), барем знамо ко га је тачно идеолошки инструирао: именом и презименом.

Сетїмо се да је и он, гле, баш као и Маларме, био Хегелов, а тиме и Кантов, а тиме и Спинозин, а тиме и Декартов (...и још по нечији...) ученик. (Више него довољно објашњење, показаће се мало касније!)

Као што је то био и Царин другар Бретон, Троцкистички Хегелијанац. Као што је то био и њихов „Егзистенцијалистички” (али не и Малармеов!) „конкурент” Сартр, Стаљинистички Хегелијанац. Као што су то били и Маркс, и Бакуњин, и Ниче и Хајдегер и Дерида, и још толики други. А не би било ни Дарвина и Фројда, без лекција из Лајбница, Декарта, Спинозе, Канта, Хегела (...и још по неког...).

(Наравно, за све наведене заједничко је, такође, и потпуно изостајање Велике Тројке „Споредне”, Алтернативне Магистрале Западне Духовне Културе, која се није сурвала у пуко интелектуалну, а из ње потом у популарну културу...све до дадаистичке, или које год било, антикултуре. „Дискретно” су изостали и изостављени – као један од највећих Табуа! – „Антидекарт” и „Антиспиноза” Паскал, „Антикант” Хаман, и „Антихегел” Кјеркегор: као „шугаве” али и црне овце „Просвећеног” и „Рационалног” Запада.)

Ойуда потиче и овај Царин, толико беспримерно наглашен и жесток, *хиџијенски* односно *јуриџански* набој – али само у стилском, никако и у идеолошком смислу: напротив! Цара је био само дресиран папагај и пропагатор од каријере туђег, кукавичјег јајета. Баш као и Бретон. Баш као и Маларме. Баш као и комплетан главни, идеолошки коректан ток (свеједно да ли црвени, црни или жути) модерне уметности, а посебно модерне лирике.

Ойуда потиче и, исти такав, сличан као (кукавичје) јаје (кукавичјем) јајету Малармеов набој. И Бретонов набој. И СарТРово одушевљење тим набојем из сопственог истог таквог, налик на Малармеов, или Царин или Бретонов или Валеријев или Хајдегеров или Хегелов или Кантов или Ничеов или Де Садов или Спинозин или Краулијев...као (кукавичје) јаје (кукавичјем) јајету. А ко је био прва кукавица, која је снела прво кукавичје јаје, остаје нам да се сви заједно запитамо...

Црно Сунце

„Мистицизму „Просветитељства” својствен алхемијски метод” – каже нам Џон Бец у својој епохалној студији о Јохану Георгу Хаману – „састојао се у „ритуалном очишћењу” нужног од случајног, универзалног од партикуларног. Ту „философију” је покретала *Гностичка* мистагогија оностраности, која је стремилa ослобођењу од чула, просторних и временских граница, и сваке противречности између нужног и случајног. Једина мистерија коју ће модерна философија достићи таквом апстракцијом, је „тајна” „варљивог ничег” или „празног нечег”, који значе исту ствар. Другим речима, намеравани пуризам спровођен у име разума, успеће једино у томе да модерну културу доведе до прага нихилизма.”

„Хаман види Кантову философију као врсту *Гностицизма*, као врсту ескапистичког сензибилитета који пориче живот, као врсту патологије, за коју су чула, историја, језик и искуство у извесном смислу нечисти и у сваком случају, нечиста оруђа истине: Заиста, из толико много аналитичких судова може се препознати *Гностичка мржња према материји*, или такође *мистиичка љубав према форми*...

Кантова философија је „алхемијска” – његова апстрактна философска терминологија је клизава и неодређена, као течна жива у поређењу са чврстим металима – њен трансцендентални метод подразумева истоврсни процес *јурификације*, као и алхемија; једина разлика је у томе, што је код Канта „нечисти талог” односно „прљавштина” која мора бити одстрањена да би се добио „философски камен” – појавно искуство. То је такође и „*маијски*” процес, утолико што је код алхемичара процес препорађања „најдужи пут” (*longissima via*), док Кант обећава препород преко ноћи: зору одмах наступајуће обећане револуције просветљења. Хаман ту револуцију не повезује са надоласком просветљења, већ „новог Луцифера”, који „се претвара у анђела светлости” (2 Кор. 11, 14).

У Кантовим речима: „Чисти ум је у ствари заокупљен само са самим собом и не може имати други интерес” – Хаман види, метафорично говорећи, извесну врсту сексуалне перверзије: облик самозадовољавања, „играња са самим собом” – из којег се концепти разумевања производе врстом партеногенезе (безгрешног зачећа) а приори. Отуда потиче Хаманова, стално понављана, идентификација Просветитеља

(*Aufklärer*) и кастрата (*castrati*). Хаман, за разлику од Декарта и Канта, није веровао у стваралачку снагу (спонтанитет) оваквог „аутоматског разума”. „Као што би, по свему судећи, подједнако тешко веровао у стваралачку снагу Фројдових „Уста Подсвесног Мрака Који Вришти”, чији су трбухозборци били Дадаистички „Авангардисти” са Антипирином Царом на челу, и „Надреалистички” „Аутоматски Писари” са Папом Бретоном на челу: модерни и просветљени *castrati* аутоматске бесловесности, или бесловесног аутоматизма. (Или: аутоматског разума разумних аутомата.)

Да ли нам је сада мало јасније, *одакле* је конкретно *изронио* појам „чисте поезије” код Малармеа? Подсетимо се Фридрихових речи: „Појам **poesie pure** (чисте поезије), који су употребљавали Сент-Бев, Бодлер и други, *израња* и код Малармеа. За Малармеа, речи „чист” и „чистоћа”, тако честе код њега, значе „чистоћу од нечега”. „То су појмови који искључују, слично као код Канта, који чистима назива оне представе у којима се не налази ништа што *припада* чулним осетима.”

„Као добар мађионичар, Кант чини да ствари ишчезну” – надовезује се и Коној Канингем, у својој бриљантној „Генеалоји Нихилизма” – „он доводи феноменални свет до трансценденталне *шаке* ишчезавања односно до објекта чистог мишљења, чисте трансценденталне ноеме = х.”

„Хаос до којег доводи Кантова философија” придружује се и Владимир Францевич Ерн „јесте *ајсолућина шама*, јер је ту уместо моћи крајња *немоћ* бића, поништавање живота у убиственој атмосфери систематског меонизма. Тај хаос је празан, он нема никакве силе, ништа не рађа, напротив – *он све уништава*.”

Ошуда дакле потичу и Царин, толико беспримерно наглашен и жесток, *хиџенски* односно *јуришански* набој, и Сартров, и Бретонов и легиона легиона „модерних и просветљених лиричара” и осталих „уметника” и наравно „мислилаца”, па и „логичара”.

„Кантовски Просветитељски ум” потврђују и Хоркхајмер и Адорно „је хемијски агенс који у себе упија властиту супстанцу ствари чинећи да она испари у пукој аутономији самог ума.” „*Просветитељство*

је *шошалииарно*...За Просветитељство постаје привидом све што се не разрешава у бројкама, на крају у јединици: модерни позитивизам одбацује то у песништво...*До краја „иросветиљени” свети сија у знамењу иријумфалној зла.*” Црно „сунце прорачунавајућег ума, осветљава тамно обзорје мита: *сунце које својим леденим зрацима таји сенке новој варварства.*”

„Јакоби, Хаман и Хердер” додаје Маурицио Ферарис „с правом су у кантовској филозофији учили корене нихилизма, који се убрзо из ње и развио, будући да трансцендентализам заиста води нестанку света у Ја...Канта је задесило оно што се догодило његовом пруском сународнику, барону Минхаузену: осигурати могућност објективног и стабилног света упућивањем у целости на (људски) субјекат, признаћете, није ништа лакше од покушаја да се извучемо из баре хватањем за сопствени потиљак.”

„И ето, човек, па био он и Херкулес, и Прометеј, невидљивом је нити *окачен* о трансцендентални субјект, сасвим онако као што се за шкрге качи риба коју желимо сушити или димити...Огромно мноштво лаковерних душа се ухватило на удицу дубокомислености и заразило се осећањем *окачености*” као да објашњава Ферариса пише Ерн. И заиста, најлаковернији и најочајнији, попут Хајнриха фон Клајста и његове пријатељице, који су смртно озбиљно схватили лажно учење звери из Кенигсберга, подигли су руку на себе и убили се.

„Сећам се нарочито једне сеансе” приповедао је 1952. године Андре Бретон свом имењаку Париноу у једном радијском разговору „на којој је било тридесетак гостију, код Пикабијине пријатељице, госпође де ла Ир. Кућа веома пространа, пригушено осветљење: и поред наших напора да то избегнемо, десетак особа, мушкараца и жена, који се ни издалека нису сви међу собом познавали, истовремено су заспали. Како су они ишли тамо-амо, надмећући се у прорицању и гестикულიрању, можете замислити да се призор није много разликовао од призора који су могли пружити они који су се грчили у лудници Сен Медар. Око два сата ујутру, узнемирен због нестанка многих од њих, најзад сам их открио у мрачном предсобљу у коме су, по неком заједничком договору и снабдени потребним ужетом, *покушавали да се обесе о чивилуке...*” Дакле, сам Бретон нам потврђује, најдубљу и најмрачнију везу између његовог „Надреализма” и „Философије” Трансценденталности: *Нагреализам је Суспензионизам!* (Од речи *suspensus* – *окачен*; а још

прецизније би било обешен, када говоримо о овим *сйраніулационисйичким* само–обешењацима.)

Али дозволимо Ферарису да нам изнесе завршну поенту из своје фасцинантне и прекретничке студије „*Goodbye Kant!*”: „Која је била основна Кантова грешка? Управо коперниканска револуција: *свей йостіаје креација једноі Ја које је заузело месіо Боіа.*” Исту дијагнозу је дао и доктор Волфхарт Паненберг. И доктори Иван Вуковић, Предраг Милидраг, Предраг Чичовачки и Јирмијаху Јовел.

Као и доктор Зоран Ђинђић: „Не може бити никакве сумње да Кант ради на изградњи модела *йойалийарноі йросвеййіељсйіва...* Тоталитарно просветитељство кулминира у овом *дијалекйичком хокус-йокусу*: бит субјекта *јесіе* слобода, али да би се та бит реализовала *неойходно је извршиіи насиље* над субјектом, јер се не може препустити његовој спонтаности да одлучује о тако значајној ствари као што је – судбина субјекта.”

Уосталом, не каже ли нам и сам Кант, у „*Заснивању Меіафизике Морала*”:

„Филозофија је овде у ствари постављена, на једно шкакљиво становиште, које треба да је чврсто без обзира на то што нигде, ни на небу ни на земљи, не постоји ишта са чиме оно стоји у вези или на шта се ослања. Она као самоодржалајка својих закона треба ту да докаже своју чистоту...”

Opus postumum

„Кантово последње велико дело, такозвани *Opus postumum*, је дело које је сам Кант описао као његово „*chef d’oeuvre*” и угаони камен његовог целокупног философског система. Оно га је заступљало целе последње деценије његовог живота” пишу Paul Guyer и Allen W. Wood у *Прегледу* за *The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant*, XII том, *Opus postumum*, First published 1993. First paperback edition 1995, Reprinted 1995, 1998. Тек у овој својој завршној, готово никада помињаној, а најважнијој: **Посткриптичкој фази** – Кант до краја открива своје карте – и потврђује нам да „стари Кант није само *йочео да сумња* да би он лично могао бити Бог” како је мислио Жилсон, већ да у то више није сумњао ни у најмањој мери – поверовао је! У себе... као јединог Бога...:

„Субјект категоричког императива у мени је објект који заслужује послушност: објект обожавања.”

„Субјект категоричког императива (не практично-техничког већ практично- моралног ума), трансцендентални идеал који настаје у трансценденталној философији...је Бог. Не може се порећи да такво биће постоји; али се ипак не може тврдити да такво биће постоји изван рационално мислећег човека. У њему – човеку који морално размишља у складу са нашим сопственим заповестима о дужности – ми живимо, осећамо (*sentimus*), крећемо се (*agimus*) и јесмо (*existimus*).”

„Човеков дух је Спинозин Бог...и трансцендентални идеализам је реализам у апсолутном смислу.”

„Постоји биће у мени, које је различито од мене и које се налази у делатном узрочном односу (*nexus effectivus*) према мени самом (*agit, facit, operatur*); само слободно (то јест независно од закона природе у простору и времену) оно ми суди изнутра (оправдава ме или ме осуђује): и Ја, човек, сам то биће – оно није нека супстанца изван мене.”

Шта рећи о овој чудној (или пре чудовишној) Кантовој „премудрости”?

„Читав космос госпођице Безант је само једно, чудовишно себично Ја” рекао би Гилберт Кит Честертон.

Или можда: „Ако се Џонс буде клањао Богу у себи, на крају ће испасти да се клања ником другом до Џонсу”?

Кантов пријатељ Лихтенберг, пак, одушевљено би се сложио: „Спиноза је мислио највећу мисао која је икада ушла у људску главу. Ако свет настави да постоји неизмерно много година, *универзална религија ће бити прочишћени Спинозизам*. Остављен самом себи, разум не води нигде другде, нити би требало да води игде другде.” (Kant, *Opus postumum, Factual notes*, 124)

„Ја, то је неко други” рекли би, прво Нервал, а потом и Рембо.

Да ли као шизофреничари? Или можда параноичари? Или, чак, *tertium est datur*?

Зар је стари Кант постао неко други, и то баш *свој* некадашњи – како је сам тврдио – највећи *непријатељ* и неистомишљеник, са којим се ни у чему није слагао: Бенедикт Спиноза? Зар је Спиноза ипак био учитељ, не само Хегела, већ и Канта? Тачан одговор, овај пут, даје нам Тристан Цара: Дада! (А наравно, и многи други, од Кронера преко Шестова до Канингема и Глена Мегија...)

Зар није Кант био не само „Нови Мојсије”, како су га називали његови ученици, мизософи немачког кабалистичког идеализма, већ и „Нови Павле”, још бољи, модернији и просветљенији него стари? „Нови Павле” који је *sentimus experimurque* искуствено осетио – али наравно апсолутно чистим, трансценденталним искуством, а не оним прљавим, богомданим и богомподареним, интегралним умствено-чулним (ноестетичким и феноуменалним), духовно-душевно-телесним, и јединим – да: „Не живи више Он, него Он живи у Себи – у Самом Себи Се креће и јесте”; односно: „Не живим више Ја, него Ја живим у Себи!” „У Себи Самом Се крећем и јесам!”?

(Или још понајбоља формулација: „Не живим више Ја, него Ја живи у мени!”)

Апсолутни Сомнабулизам

„Луд човек није онај који је изгубио своју логику. Луд човек је онај који губи све, осим своје логике. Најотворенији и непогрешив знак лудила је комбинација логичке потпуности и духовне ускости” – објашњава нам Честертон, редом, и Декарта и Спинозу и Канта и Хегела и њихове „песничке”, „лирске” и „уметничке”, „теолошке” и „научне” ученике.

„Идеја која не налази чврст ослонац у стварности постаје опсесивна и претвара се у фиксну. Тиме што *параноик* спољашњи свет перципира само како то одговара његовим слепим сврхама, он може увек само *ионављајти своје Јасиво* оспољено у апстрактној пожуди. Гола шема моћи као такве, једнако надјачавајућа и против Другог” који је као што се сећамо Пакао, по учењу Жан Пол Каина „и *проиштив власииниої расцїаднуиої Ја*” настављају Хоркхајмер и Адорно „захвата оно што јој се нуди и без обзира на његове посебности смешта га у своје митске мреже. Затвореност оног увек једнаког постаје сурогатом свемоћи. *Тако је као да је она змија која је првом човеку рекла: биће ти као бој, у параноику исцїунила своје обећање.* Параноик привидно не треба ништа живо, а ипак захтева да му сви служе. Његова воља прожима све, ништа не сме остати без везе с њим. Његови су системи без рупа.” Он је „*савршени лудак или айсолујни рационалист.*”

И стара змија је у параноику *заисцїа* лажно испунила своје лажно обећање. Хегел је плод који је хвалила змија прво пожудно прогутао, па га је задивљено похвалио, мљацкајући и цокћући, и поклатио му се до земље, што и сам пише, као: „извору сваке истинске философије од првобитног пада па за сва будућа времена.”

Као ученик Спинозе, и Спинозиног ученика Канта – сијамско-близначких „убица” Бога – и Хегел је наставио да, са карактеристичном „светом гордошћу”, гази крвавим траговима својих учитеља. Ерик Фегелин, у својем ремек делу „*Наука, Полиџика и Гноза*” – у којем говори о *иносцїичком мојиву разарања и укидања сцїварносцїи*, о гностичком Прометејском комплексу и побуни, о гностичком покушају *зайварања цїрансценденцїној бивсцїва да би човек сцїварао самој себе* (о покушају тако драгом и Декарту и Марксу и Сартру: *homo causa sui*; па и Хугу Фридриху, у сваком погледу, било да је реч о Празној Трансценденцији коју је он радо приписивао свакоме, па и Бодлеру и Рембоу,

или о Разарању–Беатриче, Етјена Малармеа), о вољи гностичког мага за убиством, о демонској лажљивости и вољи за владавином: *libido dominandi* – позива нас да „промислимо још једном Хегелову Феноменологију, тај *magnum opus* убиства Бога.” „После убиства Бога не следи у историјском процесу натчовек, већ убиство човека – после *deicidum*-а гностичких теоретичара следи *homicidum* револуционарних практичара.” И на крају, Фегелин овако закључује – доводећи у директну везу Шилерову песму „Пријатељство” и Хегелову „Феноменологију Духа”: „То је завршни акт гностичког разарања реалности. За судбину поретка бивства, када он падне у руке маговима, Хегел је нашао симбол: *скрнављење једне њесме*.” Али лажни песник као лажни бог (Маларме, Валери, Цара, Бретон или било који други) отишао је још даље, и нашао је симбол у *скрнављењу сваке своје њесме*, а лажна поезика модерне лирике у духу антихриста је отишла још даље, нашавши симбол у *скрнављењу целокујне њезије*.

Седокоси Револвер

И тако, из пепела Спинозине „Еџике” родиле су се Кантове „Криџике”, а из њиховог пепела родила се Хегелова „Наука Лоџике”: „Апсолутно Знање”. Из пепела „Науке Лоџике” родило се „Ништа” („Ништа, та пена, девичански стих”) Фауна–Кастрата Малармеа, односно његова Антипоезија, из семена Мизософије његових учитеља (како видљивих, тако још више: невидљивих!). А из(а) Малармеа су се потом, спонтано и аутоматски, такорећи серијски, почели рађати Валери, Маринети, Цара, Бретон, Арагон, Елијар, Елиот, Бен, Гилен...и други, као на фабричкој покретној траци: као *усџа мрака из усџа мрака*, или хорде орка...*Abussus abussum invocat*: из Атеизма и Антитеизма су се родили Антихуманизам, Иронија, Дерезација, Разарање, Ругање, Празна Трансценденција и, у најкраћем: Царин или Мунков *Врисак*...И наравно Адвокати *Вриска из Усџа Мрака*: Хајдегер, Сартр, Бланшо, Дерида, Делез, Бадју, Жижек, Мејасу, и ко све не још? – под тајанственим именом „има нас много”.

Дакле, из пепела, или на обронцима септичке јаме Даде, родио се „Надреализам”. „Надреализам” подземља и поднебесја, „надреализам” подчовека.

„Објављујем свету да се управо родио један нови порок, још један занос, надреализам, *син мрака и сумануџосџи*. Уђите, уђите, овде почиње *краљевсџво џренуџносџи*. (...) Порок назван надреализам није ништа друго до неумерена употреба *оџрова-слике*, или боље рећи неконтролисано изазивање слике због ње саме и због оних непредвиђених поремећаја и промена које она повлачи за собом у области представа: јер свака слика вас сваки пут приморава да преиспитате Свет. (...) *Дивне ли џусџоши*: принцип корисности постаће стран свима које савлада *џорок над џороцима*” – ускликнуо је с радошћу (и програмски, наравно) париски сељак Луј Арагон у својој књизи „*Париски сељак*”.

Дакле, од Даде се одметнуо и изметнуо, као њен одметник и њен измет: „Надреализам”. Антинадреализам Антиавангарде. А на Даду се и уметнуо, и прометнуо се у: *џероризам*. „Најпростије надреалистичко дело састоји се у следећем: да се са револвером у руци изађе на улицу и да се пуца насумице у гомилу!” – објашњава нам кристално јасно, тако да нико не остане у недоумици, Протохипик и „љубитељ

слободне љубави”, Велики Инквизитор и Папа „Надреализма” у једној особи, сам Андре Бретон.

А у „*Крајњом речнику надреализма*” Андре Бретон пише, наравно: „*Хејел*. Чак и данас треба питати Хегела о добрим или лошим странама надреалистичке естетике.”

„*Надреализам*. Применом Хегелове сентенце: ‘Све што је стварно је умно, а све што је умно је стварно’, може да се очекује да умно обухвата у свим тачкама токове стварног; и, тако, данашњи разум има на уму само непрестану асимилацију безумног, асимилацију помоћу које се умно позива на сталну реорганизацију, да би се потврдило и увећало.”

„Не постоји поглавље у Фројдовом научном делу” наводи Гиљермо де Торе речи Фернанда Веле написане у част осамдесетог Фројдовог рођендана „које нема свог двојника у надреализму: сузбијање сексуалности и њено испољавање, симболични снови, аутоматски или необуздан свет слика, комплекси, сам процес или ток психоанализе. Код надреалиста не постоји ни једно *али* које не може да се нађе код Фројда.”

Другим речима, „надреализам” би био: *идореализам идосвесној*, дакле *идоземља и идонбесја*, вођен следећим *кашејоричким имјерашивом*:

„слушати их и – спонтано и аутоматски – бити трбухозборац уста мрака!”

У Хегелијанско–Марксистичко–Дарвинистичко–Фројдистичко–Окултистичком „Надреализму” се најзад постиже, више дијалектичко јединство „*савршеној лудака или айсолујној рационалистиче*” са *савршеним лудаком као айсолујним ирационалистом*.

Бретон коначно разоткрива да: „не само што је све што је стварно умно и све што је умно стварно, већ је и све што је умно безумно и све што је безумно је умно; и наравно: све што је стварно је нестварно и све што је нестварно је стварно; све што је истинито је лажно и све што је лажно је истинито; све што је добро је зло и све што је зло је добро; све што је лепо је ружно и све што је ружно је лепо” – у безумном срцу Великог Инквизитора и Папе Бретона и у срцима његовог „надреалистичког” стада...

Бретон Трисмегистос

Што се тиче данас чувеног, али *нимало једносмисленој* термина „Надреализам”, како нас обавештава де Торе „овај назив се заправо рађа са Аполинером, који је своју *буфо* драму „*Тирезијине гојке*” („*Les mamelles de Tiresias*”, 1917) назвао „*drame surrealiste*”.

„У пролеће 1917. припремали смо се за извођење „*Les mamelles de Tiresias*” присећа се Албер-Биро, директор малог позоришта у којем је ова Аполинерова драма први пут изведена „испод чијег наслова је писало једноставно: „драма”. Предложио сам Аполинеру да дода још нешто. ‘Да, рекао ми је, додајмо *supernaturaliste*’; али ја сам се успротивио том термину који ми није одговарао из неколико разлога. Упорни Аполинер је тада рекао: ‘ставимо онда *surrealiste*’. Пронађена је одговарајућа реч.” „Албер-Биро је одбио реч *supernaturaliste*” објашњава Гиљермо де Торе „јер су је већ Бодлер и Нервал употребили у другом смислу. У нашем веку је Сен-Пол Ру говорио о *ideorealism*-у. Тако су, у Аполинерову част, Филип Супо и Андре Бретон, за своју аутоматску прозу „*Les champs magnetiques*” прихватили реч *surrealisme* за нови начин изражавања.”

Тачније, прихватили су само Аполинерову реч, али не и њен дух, напротив!

Аполинер је, као што ћемо ускоро видети, био син Сунца и љубитељ живота и светлости, и певао је: „О Сунце долази доб умности жарке”; а Бретон је пак био трбухозборац уста мрака: „Да би писање било доиста аутоматско” исповеда Бретон Андреу Париноу „потребно је да дух успе да се постави у услове равнодушности према свему што захтева спољашњи свет...тако да се више не слуша ништа друго осим ‘онога што кажу уста мрака.’” Док „Поезија овог ‘сунчаног’ и ‘олимпског’ песника, како Аполинера назива његов пријатељ и саборац А. Били” што сјајно увиђа и Никола Бертолино „заиста је представљала ‘култ сунца’. Пламен, огањ, сунце, звезде, светлост, зрачење – то су суштински појмови у којима је згуснута Аполинерова поетска философија, срж његове визије.”

Као толики пре и после њега, Бретон се послужио јефтиним и јаловим, али такође и отровним, смртоносним и запрепашћујуће делотворним мађионичарским триком, још из времена старе змије, односно оца лажи, који је првобитно гласио овако: „живот је смрт а смрт је жи-

вот: умрите слободно, кушајући овај плод познања разлике добра и зла – како вам је Бог унапред рекао упозоривши вас – али тако ћете поста-ти као богови и задобићете вечни живот – само навалите!” „Можда је живот смрт а смрт живот” – одјекивало је потом ово лукавство старе змије у ушима великога мноштва Адамових и Евиних потомака, веко-вима и вековима, и још одјекује, у различитим облицима и верзијама, али са потпуно истим – отровним – садржајем. Такозвани Хермес Три-смегистос дао је свој „допринос” односно варијацију на стару лаж: „Доле је као горе, горе је као доле.” У верзији вештице из Шекспировог „Маг-бета” овај мађионичарски трик и уједно магијска формула гласио је, као што знамо: „лепо је ружно а ружно је лепо”. Ниче је одабрао вари-јет: „Добро је зло а зло је добро”, и тако даље редом...

Код нашег Андреа Б. превагу је однео дух магијске формуле Хер-меса Трисмегистоса, удружен са речју, али никако не и са духом Апо-линера.

Дакако, као „модеран”, „напредан” и „просвећени” дух, Андре је успут „унапредио” чак и Хермесову формулу. Вођен духом Етјена Мал-лармеа, и Андре је извршио *годану мајијску ојерацију избацивања свих као*, како из „поезије” антипоезије, тако и из магијских формула (иако би се на крају лако могло испоставити, да су то у ствари синони-ми: *анђијоезија* и *мајија*!).

Тако је Андре као резултат добио, још лажнију формулу од Хер-месове – упркос Аполинеровој речи, и захваљујући Малармеовом духу: „Доле је горе а горе је доле!” Или, у преводу: „Надреализам је подреа-лизам, а подреализам је надреализам!” Или у још вернијем преводу: „Рај је пакао а пакао је рај!”

Или: „Небо је подземље а подземље је небо”. Или: „Надсвест је под-свест а подсвест је надсвест”. Или: опет слично Ничеу – „Дух је тело, а тело је дух.” Или пак: „Словесност је бесловесност а бесловесност је словесност.” И све у складу са рецептуром Новалиса и Малармеа, који су поезију замишљали, управо, као *мајијско заклинање*; наравно, као несташни и враголасти Кантови ученици, као „Романтични Просве-титељи”, зар су могли и да помисле да се помоле, када им је Имануел већ одавно објаснио, да је „молитва само улизивање Богу”?

Као Нови Питагора, и Новалис је – читамо код нашег парадигма-тичног сведока-сарадника Хуга Фридриха „вођство песничког чина препустио ‘хладној промишљености’ ‘песника чистог као челик и твр-

дог као кремен’...изједначујући поезију са магијом, али у *новом*” како је Фридрих наивно сматрао „савезу са ‘конструкцијом’ и са ‘алгебром’.” „Из магије Новалис преузима појам заклинања. ‘Свака реч јесте заклинање’...” Песник је чаробњак’ као и обратно. У моћи песника-чаробњака или чаробњака-песника” пошто, као што видимо, за Новалиса није као за Хамана Хришћанин синоним за Песника, већ је *найрошиив* Чаробњак односно Маг синоним за Песника „јесте да присили очаране ‘да нешто виде, верују и осећају онако како Ја хоћу!’”

И за таквог „Песника”-Мага „диктаторска (‘продуктивна’) фантазија је ‘највеће добро духа’ независно од ‘спољашњих подражаја’. Стога је језик фантазије ‘самоговор’ (*Selbstsprache*), без саопштавајуће сврхе. У песничком језику је ‘као и у математичким формулама; оне чине свет за себе, оне се тек играју саме са собом’...*Маџији језика је дакле дојушии-но да, у служби зачаравања, разбије свети у комаде*...Новалис пише: ‘...хаос мора *просијавати* из свакој *јесништва*’...

Све би се то могло надопунити и реченицама Фридриха Шлегела, о раздвајању и кидању Лепог од Истинитог и Моралног, о поетској *нужности хаоса*, и о *‘ексцентричности и монструозности* као о претпоставци песничке оригиналности” закључује Фридрих – али мало другачије од Цоле, о духу који је надахњивао нашег старог знанца Шлегела и његове другаре, од древних времена, па све до наших дана.

Кали. Хронос. Бројбог. Геја

Чујмо на тренутак, још и Александра Лому, да бисмо о једном трошку схватили и Новалиса и Малармеа и Валерија и Хелдерлина и Хајдегера, са једне – и Владику Његоша и Гијома Аполинера (и све из *Дружине Свейлој Пољујца*, о којој ће бити речи чим изађемо из ове *Тмине*) са друге стране: „Учење о метемпсихози (сеоби душа) срећемо на две стране: у Орфизму и Питагорејству, и ту већ нико не сумња у неку међусобну везу, једино се поставља питање ко се на кога угледао.

Диоген Лаертије (VIII 8) преноси мишљење Иона са Хија, писца из друге половине V века пре Христа, да је неке од песама које су колале под Орфејевим именом саставио заправо Питагора; напротив, други су не само учење о метемпсихози, него и саму срж Питагорине филозофије изводили из Орфизма.

Тако на пример Јамблих око 300 година после Христа пише: ‘Ваља рећи да су јасан узор за питагорејско учење о божанској природи броја (*kat aritmon teologia*) пружали Орфејеви списи. Нема сумње у то да је Питагора код Орфеја нашао подстицај да састави расправу о боговима...да је Питагора од Орфеја преузео идеју да је биће (*ousia*) богова одређено бројем’ (Iamb. VP 28, 145–147).”

Али још нешто, веома важно, нам каже Александар Лома: „За нас је занимљива веза између деификације времена код Грка и метемпсихозе...С правом се у овом обоготваравању времена види одјек Орфизма, у којем Хронос/Кронос заузима веома важно место...Што се тиче култа бога Времена, Иран нам пружа спону између Индије и Грчке.”

Ако се питамо о каквом се то култу Времена радило, Лома нам и на то даје одговор: „Средишњи лик овог сплета веровања изгледа да је било обоготворено Време, ‘бесконачно’ и ‘нестареће’, поштовано као примордијално божанство и врховни Творац, извор и увид свега, год-подар судбине.

У Индији је бог времена називан Кали, а у Ирану Зрван-/Зрун- ‘Време’.” (Александар Лома, „*Мийски корени филозофије*”, *Lucida Intervals* 25 (1/2002), Прилози одељења за класичне науке, Филозофски факултет у Београду, 2002. с. 7–40)

Нама је потпуно свеједно, да ли је Питагора претходио Орфеју или обрнуто, кључно је то да се, фактички, ради о истим учењима, или још прецизније о истом учењу, у свим најважнијим тачкама. Сада,

најзад можемо да одгонетнемо и протумачимо значење Малармеових речи: „**Једина песникова дужност је: орфички тумачити Земљу.**” (Малармеово писмо Полу Верлену из 1885.)

Сада можемо да схватимо и Хајдегерово неопаганско идолопоклонство Времену из његовог „*Бића и Времена*” или Ничеово, или Хегелово или Кантово.

И, наравно, можемо да схватимо и Његошеве стихове:

Питагора и Ти, Епикуре,
Зли тирјани душе бесамртне!
Мрачан ли вас облак препокрива
И све ваше последоватеље:
Ви сте људско име унизили
И звање пред Богом човека...

(Његош, ЛМ, Посв., 151–160)

И можемо у мислима да им придружимо још многе и многе, *зле тирјане душе бесамртне*: „Хераклите а и Ти, Орфеје!” „Хобсе, Хјуме а и Ти, Беконе!” „Картезије и Ти, Бенедикте!” „Канте, Фихте а и Ти, Хегеле!” „Ниче, Фројде а и Ти, Дарвине!” „Хелдерлине и Ти, Хајдегере!” „Маркс-Енгелсе а и Ти, Лењине!” „Жан-Пол Сартре а и Ти, Дерида!” „Фреге, Расле и Ти, Витгенштајне!” „Персе, Џејмсе и Ти, Џоне Дјуи!” И тако даље...

„Зато Хајдегерово мисао представља – не нешто ново у историји философије, него – враћање метафизике њеном искону, предсократској мисли која је магијском искуству била предана снагом виталног, „природног” и аутентичног паганства (за којим изражава носталгију Хелдерлинова поезија, па и сам Ниче)! То паганство је у основи дуалистичко: као у Ирану!” – потврђује наше налазе и Жарко Видовић у својим „*Оiledима о духовном искуству*” – и наставља: „Паганство је увек било (и остало) ‘оданост Земљи’, како то јасно каже Хелдерлин (у *Смрти Емије-докла*):

‘Одлучно и без увијања сам ја своје срце њоклонио Земљи:
Озбиљно тешкој, материјалној и напаћеној Земљи!
И у *светој ноћи* сам ја њој обећао да ћу је верно волети све до смрти;

Да ћу је волети без страха; да ме у томе неће поколебати или уплашити

Ни тешки терет судбине; да је ни због једне од њених тајни нећу презрети.

Ето, тако *сам се везао* за њу: *смрћном везом!*'

Хајдегер слави Хелдерлина због те (заиста очајничке) оданости „самој Земљи”. Светиња није дан и светлост – као знак отворености и тежњи трансценденцији (надсветовности, надземаљском) – него баш ноћ, „Пећина” платонска: нема друге светиње! Нема Неба! Паганство је „природна религија”: обожавање саме природе, пантеизам...Но, у исто то време, у тој преданости Земљи, метафизика (систематизирана паганска и револуционарна страст) неће да прихвати Земљу таква каква јесте...метафизичар...*не одобрава биџије*...он има став критике битија (‘критике постојећег’!).”

„Заклевши се на верност Земљи” поентира Видовић „Хелдерлин се, како каже Библија, заклео на верност Змији (обоготвореној Сили Земље), тј. вери да се сва тајна човека – сво знање о Добру и о Злу – крије у знању о самој земљи, о овоземаљском царству без трансценденције, о свету (који је ‘тиран чак и тиранину’!).”

Абракадабра

Оно што би још требало објаснити је, осим „верности Земљи” и „верности Ноћи”, још једна верност (иако су то у ствари можда синоними): „верност Магији” Новалиса, Хелдерлина, Малармеа, Валерија, Царе, Бретона и комплетне модерне лирике у кључу антихришћанске антипоетике. Верност Магији као „најсветијем” обреду Култа смрти и ништавила.

Шта значи реч: „Абракадабра”? Значи: „Нека буде воља моја!” А ако се то противи Вољи Божијој? „Нека буде воља моја, а не Божја!” Или: „Нека буде воља моја аутономна, самозаконодавна!” Или: „Нека буде воља Божија, али само под условом да сам Ја сам Бог и да нема другог Бога осим мене!”

По формули криминалног ума, нимало различитој од Декартове (осим само на први поглед): „Ја мислим, дакле тако је!” „Ја хоћу, дакле нека буде тако како Ја сам хоћу!” Тако је код Декарта, Спинозе, Канта, Де Сада, Ничеа, Хегела и Краулија. Такво је и *заклињање* Мага „Надреализма” Бретона Трисмегиста, као варијетет „слободно” мутираног вируса херметизма: „Ја хоћу да горе буде доле а доле горе, дакле тако је!”

Чаробњак односно Маг је синоним за „Надреалистичког” „Песника”, чији је *modus operandi*, како се сећамо, још Новалис (наравно никако први) формулисао:

„да присили очаране да нешто виде, верују и осећају онако како Ја хоћу!”

А ако неко жели да чује још прецизније именовање овог „троструко великог”, нека погледа у Бодлеровом „*Цвећу зла*” песму „*Чийаоцу*”, у трећој строфи, први стих (оригинала). (Није случајно Бретон, показе се, толико мрзео управо Бодлера, Рембоа и Поа.)

„Једина новина у другом Бретоновом Манифесту надреализма састоји се у одређеним, *неочекиваним*” запрепашћен је и констерниран Гиљермо де Торе „алузијама на алхемију, магију и астрологију...које се *никако не слажу* са Марксовим, Енгелсовим или Фојербаховим цитатима. *Необичан, немоћу сјој* магије и дијалектичког материјализма!”

Зар је Бретон заиста био „недоследан”, како се привиђало Гиљерму де Тореу „*измирујући сенке гностицизма и анархије, побуну Кабале*

и социјално месијанство. С једне стране **езотеричне доктрине** Хермеса или Сведенборга, с друге **социјалне утопије** Фабр д' Оливеа, Шарла Фуријеа – којем је Бретон посветио једну *Ogy* – перуанке Флоре Тристан или „Pere Enfantin...; и, чак, крајње необичне личности коју назива Паскуали, учитеља „непознатог филозофа” Клода де Сен-Мартена”?

Детаљну грађу за сасвим егзактан одговор на ово питање даје нам професорка на одељењу за Религијске Студије и Историју Херметичке Философије на Универзитету у Амстердаму dr. Tessel M. Bauduin, у својој докторској дисертацији из 2012. године, објављеној 2014: *Surrealism and the Occult. Occultism and Western Esotericism in the Work and Movement of André Breton.* (Такође и Nadia Choucha, *Surrealism and the Occult*, Oxford, 1991. Као и В. J. Gibbons, *Spirituality and the Occult From the Renaissance to the Modern Age*, Routledge, 2001. Итд. итд.)

Али, још 1959. године професор Ерик Фегелин у својем *Wissenschaft, Politik und Gnosis, München*, дао нам је суштински одговор: „Маркс је спекулативни гностичар...Када Маркс пише: *‘чишћава ѿакозвана свейска ишћорија* није ништа друго него стварање човека помоћу људског рада’ – та спекулација има за сврху да процес бивства затвори за трансцендентно бивство и да омогући да човек ствара самог себе...Да, Маркс је био један интелектуални подваљивач...Гностички мислилац заиста прави једну интелектуалну подвалу – и зна да то чини...У својој докторској дисертацији од 1840/41 Маркс пише: **‘Филозофија то не крије. Прометејево признање: ‘Једном речју, мрзим све богове’ јесте њено сопствено признање, њена сопствена изрека против свих овоземаљских и небеских богова који људску самосвеси не признају као врховно божанство. Нико не треба да постоји поред ње.’** ...Убиство Бога бива спекулативно почињено тумачењем божанског бивства као људског дела...Адепти стварају човека ‘помоћу књиге *Језира*’, тј. помоћу једне магијске операције словима хебрејске азбуке. Та је операција начелно исте врсте као и Марксово стварање ‘социјалистичког човека’ помоћу гностичке спекулације...Са становишта адепта Маркса, подвала је била ‘истина’ коју је он створио својом спекулацијом...Марксов” баш као и Декартов, Спинозин, Кантов, Хегелов, Тејар де Шарденов, Роже Гародијев и Сартров „човек је заиста, као и Ничеов натчовек, **човек који самој себе ирећвара у Боја**”.

Критикујући Бретона због „самопротивречности”, у својој „*Ишћорији Аванјардних Књижевности*” – због *недоушћивој и неоиростивој кокетирања*, и много више нејо само кокетирања са Езотеризмом и

Херметизмом, једног Марксистичко–Троцкистичког Научно Револуционарног Дијалектичко–Материјалистичког Социјалистичког „Над-реалисте” (или чак, најпре: Соцреалистичког „Надреалисте”, зашто, и како да не?) који **исповеда**, као добар Фројдовац *йримай̄ йодсвесѣи* над свешћу, као добар Марксиста *йримай̄ май̄ерије* над духом, као добар Ничеанац и Хајдегеровац *йримай̄ времена* над вечношћу, као добар Дарвиниста *йримай̄ самоодржања* односно *крайковечној̄ йреживљавања са обавезним смртним исходом* над Савезом са Богом и над вечним спасењем и вечним животом, а као добар Хегелијанац све то заједно, односно: *йримай̄ небића* над бићем – Гиљермо де Торе је, као што видимо, показао да, вероватно тешко хендикепиран својом изузетном духовном наивношћу (читај: *духовном нейисменошћу*), ништа није схватио, барем не *најважније*: и „Дијалектички Материјализам” и „Апсолутни Идеализам”, били су, пре свега, *дела май̄је: grimoires!* Дела Магијског „Чишћења”, Великог Дела Свеопште „Пурификације”. Или, речено речима Бретона из *Првој манифесѣи надреализма*: „Недопустиво је да човек остави траг својих корака на земљи.”

Златна Грозница Сребрног Века*

Западну Авангарду бисмо могли да назовемо (уз славне изузетке), и Авангардом Побуњеног Каина; а Источну, пре свега Руску Авангарду (уз неславне изузетке), и Авангардом Побуњеног Авеља (саблажњеног братом Каином). Није ли управо Жан Пол Каин, познатији као Сартр, по ко зна који пут опет исправно, дефинисао суштину Западног Каиновског Прометејства: „Пакао то је Авељ; то је прво; а друго као и прво: пакао то је Бог!”?

И није ли Тама са Запада, помрачила Светлост са Истока (и на Истоку и на Западу сваког саблажњеног срца – јер линија која раздваја доброг Авеља и злог Каина пролази кроз срце свакога од нас)?

Али „Светлост светли у тами и тама је не обузе.”

У Руској Авангарди видимо, као у Крвавом Огледалу, Величанствен и Страшан призор Радоснострашне Апокалипсе, налик на православну икону, али деформисану у стилу Хијеронимуса Боша (као „Рубљова” Запада); загонетну и самопротивречну, незаборавну визију никада млаке, већ увек студено-вреле Руске Авангарде: и богоборачке и боготражитељске истовремено!

Било је то време чуда – и то усред модерне епохе, у комшилуку Великог рата и Јесење Револуције. Крвава харфа *Златне Грознице Сребрної Века* је расплела и рашчупала малограђанске плетенице ниског укуса и открила фантазију у свакодневици умирућег Царства. Та фантастична симфонија свега небичног, зачудног и неочекиваног догађала се паралелно са штурим календарским временом, тик уз њега (као дугачка, извијена сенка и уметношћу призвани „сан на јави”).

Композитори су грмљавином клавира покушавали да измене судбину света; сликари су, пред одлазак у лудницу, трагали за душом бојеног платна; ратници су играли „руски рулет” као помамљени, прижељкујући огњени пројектил и ватрометно распрскавање сопственог мозга; даме су умирале од „светског бола”, са обилним изворима суза што непрестано (дананоћно) жуборе, потоцима, у најсамотнијим одајама најлепших палата престонице Империје; избезумљени радници су се играли опасних позноримских игара („побуне робова”, „мржње

.....

* Од стране 232 до стране 240 – написано заједно са Драгославом Боканом.

према богатима” и других, сличних), са све правом крвљу и демонском жестином достојном Епохе Револуционарне Гиљотине; философи и теолози су се дружили и свађали, међусобно се гложећи и дивећи (често истовремено), здружени осећањем невероватне, неспутане, ваздушасте слободе (неомерене било каквим правилима и смешним људским законима); деца су сваки дан прослављала као Божић и Нову Годину, вечно под надстрешницом неспутане среће...; а Песници „сребрног века” су истовремено по свему искакали и по свему се уклапали у овај ведри и занесењачки карневал: они – као службени духови *incognito* – су дубокоумно ћутали, гледали у другима недоступне даљине, плесали (сами и у друштву), неуморно трошили своје изгужване и испрецртане папире, лично упознавали несаницу и заводљиве поноре несрећних љубави (све то из највеће близине) И (заједно са свима) ПОКУШАВАЛИ ДА ОДГОНЕТНУ ТАЈНУ шта се то дешава, свих тих невероватних (јуродивих, оскарвајлдовских, гетсбијевских, денди-стичких) година, с упадљивим нагласком на ноћном делу епохе...

Тамо и тада су се догађала чуда и одигравале мистерије: државни поштари су личили на Хермесове гласнике лично (са црним ципелама уместо крилаца); дрски разбојници су били талентованији од огромне већине друштвено признате уметничке елите; улице су се савијале под притиском нових идеја, невероватних визија, више и мање дискретних пројеката, свих врста (негативних и „позитивних”) утопија и фатаморгана.

Тада је и језик почео да открива своје тајне стране и час-лукаве, час-мудре димензије, читаву панораму непознатих значења нечега што је само непосвећенима могло да изгледа прозаично и „већ виђено”.

„У руској књижевности” пише Владимир Меденица „реч почиње да плеше и да се заиста игра заједно са собом тек са Велимиром Хлебњиковом и Андрејем Белим. Хлебњиков је био краљ времена и орач у облацима, истраживач речи и слова, онај који је покушао да продре до њиховог заумног исходишта.”

Али је чак и Хлебњикова дотакао вирус његовог брата Каина (Пи-тагоре, Орфеја, Декарта, Спинозе, Лајбница, Канта, Новалиса и Малармеа), и он се разболео од „Бројбога”, али му није подлегао, и Тама га није обузела.

Антилествице

Прометејски вирус онога, што Хоркхајмер и Адорно називају *Прометеејски вирус* као *Масовна Обмана*, а Ерик Фегелин *Баснословна Демонска Лаж*, изазвао је масовно тровање духа (а последично и душе и тела) планетарних размера: пандемију духовне куге и духовног идиотизма.

Антидух који шири и пропагира славу лажи, смрти и ништавила, премрежио је планету Земљу пауковим нитима својих лукавих замки, сикћући као змија, церакајући се као хијена, и ричући као лав гледајући кога ће да прождере.

Прво је завадио Духовну и Интелектуалну културу, не би ли колико год је могуће, друга уништила прву, односно Професор Свештеника. Онда је завадио Интелектуалну и Популарну културу, не би ли опет, колико год је могуће, друга уништила прву, односно Забављач Професора. Да би потом устоличавао (и поново рушио) редом, на Антилествицама за силазак у дубине пакла: подкултуру, некултуру, паракултуру, и *антикултуру*. Чију? Па наравно *антихристову*. И по свом вишевековном обичају, у том напредовању према бездану, Запад опед води у односу на све остале, испуњен духом *антиавангарде антихриста*. Ко долазо после Забављача? Кловн. А после Кловна? Наравно, Целат: антисвештеник и антихрист.

Некада слободни кораци (људског порекла) су се предали заводнички чврстом загрљају летећих тур-оператера (анђеоског порекла и црних крила) и почели да се скраћују, клецају, сенче и боје опојним мирисом Таме, оне што неуморно пориче Стварање Света и враћа нас у (без)време „пре рађања и зачећа”, ка Пакленом Врту Чистог Ништавила (где живе Стара Змија и Трула Јабука, под крошњом Дрвета Лажног Познања Добра и Зла).

И с тим и таквим корацима и корачићима нам ваља путовати с краја на крај света (почетка свет као да и нема, одавно још). Уместо лета увис и на горе, летимо, у гвозденом наручју фаустовских бића најновије генерације – на доле, у амбис што нас похотно чека (да смрви и обезличи оно што је преостало од нашег бића, након што нам је вампирски жудно усисана душа, пијавичастим сисаљкама пинокијевских заблуда и карамазовских искушења).

Скоро непокретни, утрнули и бескрвни, лете црвјезици-Прометеји без сопствених крила и с мртвим, иструлелим стопалима (лишеним корака).

Духовни наследници европских сијамских близанаца „Канта & Гетеа” (сачињених од заводљивих полуистина, граматички исправних латинских цитата и од чистог леда, неземаљског и поднебесног порекла) сада су спали на исцерене гримасе америчких телевизијских и политичких водитеља и томе сличне маске „важних личности” у цивилизацији без истинске елите (оне некорумпиране „еминентне мањине”)...

Нема више сакралног ритуала „недељног ручка” (са златном машћу над океаном кокошјих и говеђих последњих тренутака), ни права на кориштење неких *шойлих* и *милих* (сада забрањених) *речи*, а о звуку *црквених звона*, *искреној моливи* на језику средњовековних предака и (о, тако недостајућој) *сиремносци да сирасно бранимо оно што волимо* – и да не говоримо...

Све се окренуло наопачке и, попут дуго припреманог пљуска (у грчевима трудноће и сталном стењању тешких облака), почело да се све брже и брже суновраћује у бездан.

Језик више не служи за говор или мишљење оних још увек некако преосталих – у месо, нерве, душу, кости и крв утканих – божанских икона са људским обличјем и именима. Слова се бесно и хировито извијају и без пардона пркосе сваком смислу, бежећи од старих и свима познатих мелодија и појмова. А уместо књига сада нас лажљиво уче и хипнотички забављају још само демонски електронски одсјаји на свима доступним (и ником потребним), све јефтинијим пластичним таблицама компјутера, мобилних телефона и таблета...

Можемо да се предамо *очају* (због привидног ћорсокака, те историјске „слепе улице” из Фукујамине обесхрабрујуће мапе) или *лажној нади* (да ће се све некако решити „само од себе”, без нашег труда, ведрице и жртве). Бирајући између ове две екстремне крајности, непрестано и непоправљиво губимо *осећај за реалношћу* (ону која није ситничаво-практична и понизно-шлихтајућа). А и једно и друго (и фаталистичко препуштање очају и олаки ескапизам, оивичен пуним тоболцем лажних нада) је подједнако неумесно, бесмислено и непотребно.

У лажни поредак ствари постављен клавир или обоа не дају музику виших сфера, најдаровитији међу нама свој божански таленат траће и проституишу за тридесет сребрњака (и још много мање), ниједна пресуда није заиста праведна, ниједна саосећајност безинтересна, ничија племенитост хвале вредна и нашег рода достојна. Јер је *лажни*

йоредак сѝвари гори од хаоса, мрачнији од сваког конвенционалног зла (убиства, ратови, глад, похлепа) и погубнији од пакленог потпалу-бља вечне смрти (још овде на земљи).

И када је отровна лаж уденута (утиснута, убачена, постављена, ушприцана) у дословно сваки рецепт, сваки проглас, загрљај, наду, законски амандман, вест и поуку – онда се и Давидова Харфа данас може оглашавати само крвљу на жртвенику, уметничка песма и комерцијална реклама постају недопустиво и трагикомично сличне, а успаванка за Уробороса постаје стопут гласнија од крика (ако жели да успава зло, а празник Васкрсења прослави у бездану) и апокалиптичке змије трубе Угриз Вечности!...

Лаж је врховни грех, вековна Јабука Раздора и паклени темељ сваке пропасти у познатој историји створеног света.

И све што се меша и „лукаво” (стратешки) комбинује са лажима – завршава трагично и на дну провалије (лонца, гиљотине, пакла...).

Довољна је, наиме, и „трунчица лажи”, те кобне неискрености према себи, другима и Богу да се сваки наш напор, идеал, чежња или јуриш претвори у своју потпуну супротност.

А лаж је постала део грађанског васпитања, неизоставна страница у сваком уџбенику бонтона и пожељног „сналажења у животу”, присутна у нашим животима још од најранијег узраста. Штавише, постала је и *основни аксиом* целокупне *Модерне и Посѝмодерне Науке, Умѝно-сѝи и Кулѝуре*.

Учимо да лажемо паралелно док учимо да говоримо, током читавог процеса „одрастања” и претварања Малог Принца наше душе у грозну, нафракану и зарозану жабу.

Уздисаји Неисказиви

Зато нам ваља *да ѿоново ѿочнемо да учимо*, прво себе а онда и друге, све оне које заиста волимо (за почетак) – *колико је лаж ојасна са-ѿуѿница*, и да пробамо (није то лако) да више не лажемо: да ништа не допуњујемо, не намештамо, не цензуришемо и не оправдавамо, да ни због чега и никад не појачавамо ефекат и не биберимо или сладимо оно што се заиста догодило или што стварно желимо и мислимо.

А тешка је то работа, херојска и усамљеничка (без ичије подршке и аплауза) – НЕ ЛАГАТИ. (Такође и: УВЕК ЛАГАТИ – у случајевима мученика демонске лажљивости.)

Треба за то имати јуначку вољу, витешку одличност, аскетску упорност и детињу чедност и романтичност, али и ОДГОВАРАЈУЋИ ЈЕЗИК, *који није унајпред ѿодатино ѿреѿушѿен лажима и њиховој неумољивој лоѿици & ѿравиѿацији*.

У потрази за тим и таквим језиком су и наша нада и наша вера и наша љубав, за *ојњеним језиком*: којим бисмо ступили у *ојњено ојледало* праве истине о нама.

А тај језик се и говори и пише срцем, када се оно запали Огњем Божанске Љубави, а ми постанемо *ојњене ѿрске* (то и јесте био прави смисао Паскалове мисли, да је човек трска која мисли!) Хитрога Писара! Човек је *ојњена ѿрска* која мисли и *ојњена сѿрела* која лети ЛОГИКОМ СРЦА. „Тече из срца мојега реч добра; рекох: дело је моје за цара; **језик је мој трска хитрога писара.**” (Псал. 45. 1.)

„Ја сам дошао да бацим огањ на земљу; и како би ми се хтело да се већ запалио!” (Лука 12. 49.)

Када равнодушно гледамо испред себе, не видимо ништа реално, ни истинито (сем понекад и, најчешће, случајно). Тек кад уђемо у цркву или у блажено стање заљубљености, постајемо свесни обриса стварног света, оног који се не завршава нити може сачувати на земљи. У свим другим ситуацијама, лебдимо, тетурамо се, сањаримо, тужно скакућемо, вртимо у круг, скитамо погнуте главе...

Зато морамо да се загледамо у скривене унутрашње просторе нашег невидљивог бића да би осветили и, ипак, још за живота видели понешто смислено, истинито и по нас важно. Или, као најређи и најчудеснији покушај – ваља нам да *смело скочимо у бескрајне, врѿојлаве дубине језика у ком смо рођени* и који нас (до смрти и после ње) верно

прати и саветује, теши и храбри, учи и подсећа. Јер у језику бораве многе „добро темпероване тајне” мистичне музике Духа.

Присетимо се шта о Језику пише Јохан Георг Хаман свом ученику Јохану Готфриду фон Хердеру, па се нећемо чудити ожалашћености Ханса Урса фон Балтазара, што је, уместо Хамана, Немачка деветнаестовековна Теологија радије следила Фридриха Ернста Данијела Шлајермахера, који је прихватио пост-Кантијанско раздвајање Философије и Теологије. (За разлику од Шлајермахера, који је „бранећи” Религију од њених високоучених и *ipreosveitљених* презиратеља, закључио да би Религија, пошто је била протерана из важног и тешког научног посла тражења и откривања *истине*, могла да отвори своју тиху малу и сигурну радњицу у суседном кварту „осећања” – или, да се смести у гету „Емотивизма”, и не меша се у озбиљне ствари – лични Кантов пријатељ Хаман је, уместо тога, повео фронтални напад на Кантову философију, одбивши да смести своју Хришћанску веру унутар граница (концентрационог логора) Кантовог чистог (безумног) ума. Али Урс фон Балтазарова дијагноза, и његов очајни ламент, односе се у ништа мањој мери, и на трагични и кобни правац који је Немачка Естетика узела, следећи прво *несрећној* Александра Готлиба Баумгартена (инаугуратора дефинитивног, и терминолошког цепања Ноетике од Естетике, или Ума од Осећања, и Појма од Представе), а потом *joш несрећнијеј*, нашег старог знанца, Фридриха Шлегела, – уместо Хаманове Христолошке Поетике, невероватно блиске Философији Филокалије. Нефилософија, или још тачније Мизософија, или Антифилософија Антифилокалије Немачког Кабалистичког Идеал(Нихил)изма, одбацила је пут *Хришћанске Философије* (кажемо тако, иако се заправо ради, не о *оксиморону* како је то приповедао Хајдегер – чија спекулација, како нам открива Фегелин, има значајно место у повести западњачке гнозе, и чији је циљ био да, на место парусије Христа, постави парусију бивства – већ о *илеоназму*!) Паскала и Хамана, и ступила на *ауџоуџи ка љаклу*, поклонивши се са Шлајермахером „светом” Спинози, односно Спинозином „Богу”: „*opfert mit mir ehrerbietig den Manen des heiligen verstossenen Spinoza*”: „с дубоким поштовањем поклоните се са мном сени светог изопштеника Спинозе!”)

А Хаман је сведочио – више од 150 година пре Ерновог „*На љуџу ка Лоџизму*” (1911): „И када бих био речит као Демостен, не бих учинио ништа више него да поновим једну фразу три пута: ум је језик, **Логос**.

Ово је кост коју глођем, и глодаћу је док не умрем. За мене, тама покрива ову дубину: ја још чекам анђела апокалипсе са кључем за овај амбис.”

Тек ту улазимо у недостижне дубине и висине неискушаних и недосегнутих вредности. У словопете и славословље „у речи утиснутих” интуиција и мудрости, запечаћених даром творачког Духа Светог, Свезнајућег и Креативног.

Божански појмовник тако мало и само овлаш подсећа, на оно што ми сматрамо нашим говором и речником епохе. И ту спаса нема, бар док нас опет не задеси срећна и ничим изазвана појава какве репате (озвездане) комете – бљештаве „Луче Микрокозма” – попут Светог Цара Давида, Светог Апостола Павла, Светог Деспота Стефана Лазаревића, Светог Симеона Новог Богослова...Александра Пушкина, Владике Његоша, Блејка, Бајрона, Поа, Хопкинса, Бодлера, Верлена, Рембоа, Аполинера, Тракла, Соловјова, Хлебњикова, Хармса, Белог, Црњанског, Растка Петровића и Песника као Херувима (дакле, по призивању: попут свакога од нас).

Сударајући, преплићући и суочавајући наизглед неспојиве и ничим сличне речи Песник као Херувим долази до плодног зачећа васкршњег теолошког јајета „несличне сличности” и муцаво/трепераво из љуске (оковане нужности) изашлог новоговора архајске, примордијалне снаге.

А онда је све могуће, у овој фантастичној причи у сликама.

Једна оваква метафора, алегорија, парабола, апсурд, оксиморон или хиполага... вреде више од читавих томова уредно посланих и умрежених хм... „стихова” тако људске „узвишене баналности” (прозване „уметношћу”).

Само се треба препустити и лагано, лагано пуштати да експлозија свих могућих значења ових *сликовитих* комбинација прође венама нашег *унутрашњеј крвојока*.

Само нам љубав – Љубав Речи: јер Љуби нас Прејака Реч! – даје наду успешног хватања одавно још преспаваних дана & ноћи, који, тако, постају Празници, убележени црвеним словом у наш лични Календар. И само *ојшочени, закојчани, оклољени љубављу* можемо да прескачемо провалије, да се правимо како газимо преко мостова (а знамо да испод наших стопала ничег чврстог одавно још нема), да пркосимо смрти и, још више, оној имитацији живота, што нас ропски држи под

својом гравитацијом чим скренемо поглед са спасоносног одраза *оїњеної оїледала* што се још једино може наћи (и у нашој најдубљој јави и у нашем најдубљем сну) *у нашем срцу које увек бди*. Јер: „Бог и човек су један наспрам другог као у огледалу” (Свети Максим Исповедник, P.G. 90, 1157).

Непесме

Шта ме је омело да кажем *амин*?
 А жудео сам за милошћу Божјом –
Амин је замрло на уснама мојим.

Шекспир, *Мајбети*

Тајна безакоња је стара тајна, а њена тајна (унутар тајне: као у тајни тајна) је *тајна безљубавности*. Исповедали су је, неки скривено, неки пак двосмислено, а неки и сасвим отворено, и Декарт и Спиноза, и Кант и Хегел, и Ниче и Хајдегер и Сартр, и сви остали легиони легиона мизософа и лажних философа. А на њој су се наравно држали, како Маларме, Валери, Цара, Бретон и Арагон...тако и сви савремени (уосталом као и сви, из свих времена и школа, било појединачно или групно) лажни песници – они *идејички коректни* – односно, *на глав-ној линији* модерне поезије како је схвата, и како их схвата, и какве их жели, и како заповеда Хуго Фридрих – са свим осталим сродним (и нераздвајним) категоричким императивима модерне лирике: безосећајност, окрутност, деперсонализација, разарање стварности, одбацивање традиције, празна трансценденција, дехуманизација: обешчовечење, и обезбожење: у најкраћем: незнање, безверје и гашење љубави: млакоост. *Мрзост и ојусшошења*.

„Естетско уживање модерног уметника простиче управо из тријумфа над људскошћу”, тријумфално и са уживањем цитира у својој „*Структури Модерне Лирике*” Хуго Фридрих Ортегу Гасета. „Сумња да би се у поезији могло очекивати неко (човеку) блиско осећање” са радосним поносом наставља Фридрих „учинила је сумњивим и само њено име. Одатле и наслови попут *Ароетес* (дословно: *Нејесме*) Н. Pichettea (1947), попут *La haine de la poesie* G. Bataillea (1947) и *Proemes* Fr. Pongea (1948).”

Када је Маларме *идејички* изјавио: „Ја никада не плачем у својој поезији, а и не издувавам слине и не бришем нос”; а ми већ знамо, да то значи: у његовој *неидејички* и у његовим *нејесмама*; могао је да дода, иако се то и без тога веома добро осећало, и „Ја се никада не смејем и не радујем у својој (не)поезији”, па да одмах продужи, такође *идејички* колико Кантовим толико и његовим речима: „Молитва је улизивање Богу!” Јер и нису живели више они, Маларме и Кант, па чак ни Спи-

ноза, него је Спинозин „Бог” живео у свима њима: дух тајне безљубавности и мрзости опустошења. (Сетимо се да ово Кант чак и буквално потврђује, како за себе, тако и за све „преосвећене” односно „преосветљене” и „самозаконодавне” (не)људе, у свом тестаментарном *Opus postumum*-у: „Човеков дух је Спинозин Бог...и трансцендентални идеализам је реализам у апсолутном смислу.”)

Тиме би се овај „Бог” показао као неизмерно „виши” од „непостојећег” односно „убијеног” и „мртвог” Бога, Који се у Молитви Господњој „улизивао” Богу Оцу; а и много „мудрији” од Њега, *исцрививши* „затуцане” и „сујеверне”, „непросвећене” и „ненаучне” речи: „Молите се непрестано!”

А Магија? Магија за Малармеа није била само о. к. или у *регу*, „модерна” и „недогматска”, „нимало сујеверан чин”, „просвећен” и „најнаучнији могућ”, него *и*роірамски услов без којег не може ни један *и*рави лажни песник и лажни бог – и био је у праву.

Борба за Логос – борба за товос

„*Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere, ergo: desperare!*” – „Не смејати се, не плакати, нити негодовати, само разумевати, дакле: очајавати!” такође је могао (али није морао, учинили су то његови саборци, његови учитељи, следбеници и колеге: Хајдегер и Сартр, и онолико мноштво мизософа) да дода Етјен Маларме.

И наравно, уз „Живело *ouk ou!* односно Ништавило!” могао је да дода и „Смрт *Λογος-у*, смрт *τονος-у!*” Али и то су учинили други уместо њега. На пример Елиот, у својим отровним тирадама, управо против *τονος-а* код Поа; и М. Павловић, изливајући своју једва прикривену мржњу и озлојеђеност на Лазу Костића, називајући га са поспрдним поштовањем (пре)„гласним” и „рефренским” песником; или Пол Валери, који толико није подносио крилатицу сопственог имењака Верлена: „музика пре свега другог, а све остало је литература!”

Али, зашто све то? Откуда толика мржња према *ѿону* и његовој *радосној звонкостии*? Објашњење даје Хаман *redivivus*, Хаманов духовни брат близанац Ерн: „За оне који имају уши да чују, сам *ѿонос* генијалности увек је радостан, као треперава *радосна вест* из родних дубина. Корени генија се увек простиру до у мистичке дубине бивствујућег, и зато, ма како да се геније одрицао бивствујућег...он због своје генијалности, која се конкретно појављује, сведочи против својих заблуда.” Мада је, јако често, и обратно! Многи, због своје недаровитости, сведоче такорећи против, или јако слабо и лоше, и сасвим неуверљиво, о својим по слову истинитим уверењима.

И није само Мелопеја (*иѿра мелодије*), паундовски речено, аспект Поезије у којем се осећа или не осећа, и има га у већој или мањој мери, овај радосни тонизам: *звонка радосна вест*, чак и кад је дисонантна! Ова „заповест” истинске песничке слободе, дакле *радосии* и *слављења*: „музика пре свега другог, а све остало је литература!” важи, подједнако, и за Фанопеју (*иѿру слике*) и за Логопеју (*иѿру смисла*); и, ако је допуштено да мало надопунимо Паундову категоризацију, за Тео-логопеју, и за све друге Поезиопеје (Песничке Игре односно Свечаности и Прославе), или за сва друга Имена Поезије. Сва ова имена су несливено и нераздељиво сједињена, као боје дуге, тонови акорда или слова у гласу и писму, као појмови у мислима или догађаји у причама, као личности у сабору: као кораци у свештеном плесу пред Песником Симфоније Шестоднева, попут корака Светих Плесача Цара Давида и Франческа из Асизија.

Зато су „весели атеисти” као што су били Хлебњиков и Хармс, били већи сведоци истинске вере – на парадоксалан начин, готово против својих сопствених свесних уверења па и воље: *надсвесно* и *надвољно*, и не знајући то, а ипак *слободно*, управо *йрејерењем радосне весѝи* у тоносу њихове генијалности, односно њихових генијалних дела – од толиких добрих и пристојних, *свесно* истино-служећих и истино-љубивих уметника и песника, номинално и законички верујућих, али не и генијално надсвесних и надахнутих: надслободних!, те отуда бледих и неубудљивих, штавише: *досадних* и *одбојних*, у својим више словом него *духом* правоверним уметничким делима и сведочењима.

Као и у случају „лењог базала и спадала, брбљивог псовача и ветропира” Моцарта (у чијем „*Реквијему*” је чуо Христов глас Свештеноченик Павле Флоренски) – и његовог антипода, „вредног, поузданог и озбиљног, малореког, одмереног и уљудног, љубазног и честитог, благочестивог, угледног и солидног, доброг домаћина, имућног, привилегованог, цењеног и општепризнатог – прихваћеног и од самог Тесара, а царска се кажу не пориче – господина Антонија Салијерија.

Као у случају „неморалног” дуелисте и женскароша, авантуристе Пушкина (аутора песме „*Пророк*”, надахнуте Пророком Исаијом) – и његовог антипода, високоморалног аскетског пацифисте и хуманисте Толстоја (аутора Новог, Петог, Толстојевог „Јеванђеља”).

Или, ако хоћемо, као у случају „случајног пролазника кроз Француску књижевност” извесног Жана Николаса Артура Рембоа – и његовог антипода, његове екселенције, „бесмртног” (у преводу: *доживојној*) члана Француске Академије, „великог песника” Пола Валерија.

Али зашто је Артур уздишући *вайио* „Пожудно чекам Бога!”, док је Пол цинично и хладнокрвно исповедао да: „Ништа није толико лепо као оно што не постоји”, и „реч је средство духа да се умногостручи у ничем”, и зашто је „у основи Валеријевог мишљења” како нас обавештава наш невољни сведок-сарадник Хуго Фридрих „лежао одлучни спознајни nihilизам”, док се Артур на самртној постељи покајно вратио Ономе Којег је пожудно чекао?

Благовесници

Ни Моцарта, ни Пушкина, ни Рембоа, ни Хармса, ни Хлебњикова (а сви су неким случајем поживели тачно по 37 година, умревши у страшној агонији, одбачени од већине својих савременика), ни њих, као ни остале из *Дружине Свейлој Пољуйца* (што ће бити тема Повести на коју управо прелазимо), није занимао ни „*Ur-Grund*”, ни „*Un-Grund*”, ни „*Nihilum*”, ни „*Mors*”, већ само: *Ур-Небесност*: и у озбиљним и у шалљивим (код њих скоро неразлучивим) формама.

Јер, били су то службени духови *incognito*, изузетно добро прикривени тајни агенти, који су скривали тајну свог смирења па и своја крила као змије ноге, који су били весници од Горе. Анђели Вишњег Надреализма и Предстража Новог Јерусалима, Будућег Века и Невечерњег Дана: али не у слави већ у крајњем понижењу, као највећи грешници и преступници, као јуродиви мученици, дакле *сведоци*: несвети а свети. „Анђели са специјалном мисијом спасавања последњих али и најбитнијих остатака људскости (или божанствености) у нама” како нам открива у најстрожем поверењу, лично један од њих, Архангел Владимир Меденица. „Јер да би био геније” објашњава нам Владимир М., и то да бисмо боље схватили малопређашње речи Владимира Е. – речи ређе од злата и драгог камења, и скупоченије од бисера, речи од непроцењивог значаја и важности – „сам тонос генијалности” (било да геније плаче, да се смеје, или да негодује и проклиње, било да тражи уздишући или да звиждуће, било да се детињи и дури или прича досетке, или пак премудро пророкује, чак – било да греша или да погађа) „увек је радостан као треперава радосна вест” – „јер да би био геније, уметник мора бити весник. Ко није весник, не може бити геније. Весник. Биће с оне стране.”

И са ове стране: и са обе стране! Као прави двоструки агент!

Дале, да би био геније, уметник „мора” бити весник; а да би био весник, уметник као и било ко „други”, „мора” бити песник, односно хришћанин; и обратно, „мора” бити хришћанин да би био песник – јер су то, као што се сећамо, заправо *синоними* (а могло би се чак лако испоставити, да је синтагма Хришћанска Поезија, заправо, такође *йлеоназам*: као Хришћанска Философија!). „Мора” дакле тај Геније-Уметник-Весник-Песник-Хришћанин бити међу онима који Херувиме тајанствено изображавају.

А ту већ поново, најзад, са душом у носу израњајући из Дубоке Подземне Тмине, стижемо и до онога којем је посвећен цео овај малени Оглед и све ове мрвице Хришћанске Поетике, и Философије Филокалије односно Филокалије Философије *in nuce*, до Песника као Херувима, и до његове и наше „проклете” песничке браће, до *enfant terribles* из Дружине *Свейлої Пољуйца*.

Дружина Светлог Пољупца

Што је лудо њред светиом оно изабра Бої да њосрами мудре; и што је слабо њред светиом оно изабра Бої да њосрами јаке; и што је неїлемени што њред светиом и уништиено изабра Бої, и што није, да уништи оно што јестї, да се не њохвали ни једно што њред Боїом (1. Кор. 1, 27–29).

„Дечије знање се одраслим људима чини несавршеним, чак и интересантним, али, у сваком случају непотребним” читамо у Шестовљевој књизи *‘На ѡеразијама Јова’*. „Деца још нису успела да се прилагоде средини која их окружује. Она ‘суде’ не обазирући се на физичке или на социјалне услове постојања. Скоро свако дете је у извесном смислу ‘страшно дете’ – *enfant terrible*. Брижна мајка ни за тренутак не скида очи са свога детета. Она се са правом прибојава да оно, препуштено само себи, не направи какву невољу: не каже оно што не треба, не учини оно што не треба, јер оно нема ‘знања’ која имају одрасли...Ми треба да учимо од деце, и да од њих очекујемо откровења...Ако желимо ‘апсолутно’ знање, ако желимо ‘непосредно’ да видимо живо и разумно биће које није везано ‘претпоставкама’, које не зна ни за какав страх и које се не боји чак ни да буде ‘страшно’ – *terrible*, онда, наша прва заповест треба да буде: *будите као деца.*” *Ако се не обратиите и не будите као деца, нећете ући у Царство небеско (Мт.13,3).*

Исцељење лажне раздвојености, и величанствено венчање: нових и зачудних *језичких* средстава са новим и зачудним *живојним* циљевима: управо то, та „немогућа” синтеза, један је од главних *подвија* Песника као Херувима.

Када су једном приликом упитали једног пустињског старца, подвижника на далеко чувеног због своје ретко снажне и пламене молитве: „Ко те је научио да се тако молиш?” – он им је одговорио, само једном једином речју: „Демони!”

Ситуација није сасвим различита, ни у случају Песника као Херувима. Нећемо рећи да су и њега научили, да тако снажно и пламено, *заумно и узвишено*, ур-небесно и продуховљено, апсурдно и православно пева: демони (мада нећемо ни негирати) – али ћемо свакако констатовати да су га учили (и) „проклетци” песници, а не „само” Свети Оци

– и да се не зна (барем ми не знамо, па чак тешко да бисмо то могли, и кад би хтели: да раздвајамо) који су га научили више! У томе је тајна његовог *скандалозној* (по својој обухватности и регистру готово без преседана) *јесничкој дијайазона*. За људе секуларне културе: *лудосћ*, а за фарисејске вернике: *саблазан*.

Папагајски рат

У Бретоновом атеистичком „надреализму”, Царином антитеистичком Дадаизму, и уопште у легиону „авангардних” „изама”, *йривидно* новим и зачудним средствима смерало се ка *зайраво* старом, отрцаном и промашеном циљу: ка празном и немогућем, остваривом једино у паклу: безбожном животу у „рају” *без и йрошив* Бога.

Са друге стране у „религиозном”, „узвишеном” и „духовном” „реализму”, сувише се често, поготово на Западу, *сйарим, ойирицим, йойрошеним и йромашеним средсйивима* смерало – на неподношљиво катафатичан и „здраворазумски”, „људски, сувише људски”, хомомонистички начин – *ка исйински новом циљу*: Новозаветној Радосној Вести која превазилази сваки ум, и Која није од овога света, иако је за овај свет и за ову реалност – а и то се, и на жалост и наравно, углавном само номинално (и утолико јалово и контрапродуктивно) желело и чинило.

Први су се позивали на аутоматско писање, а други на аутоматско преписивање. Али, напослетку, испоставило се да су то, по свему судећи: *синоними*.

Први су се позивали на аутоматско папагајско измишљање, а други на аутоматско папагајско понављање: спољашње-формално, дакле фарисејско имитирање.

Први су хтели да буду папагаји самог човека и његовог несвесног (као уста устију мрака): медијуми и папагаји, *causa sui* самих себе и духова не од Бога.

А други су хтели да буду папагаји самог слова Писма без Духа и Његовог Откровења: медијуми и папагаји, манекени *sola scriptura*: дакле опет самих себе и духова не од Бога.

Не вајка се случајно Роберт Ројал: „Постоји ли, у модерно доба, неки велики Римокатолички песник?” Па се онда једва некако присећа Елиота и Одна, али констатује да су они, ипак, Англиканци. (Иако се нама чини да би било могуће придодати и неке, „мало” јаче разлоге *йрошив*, везаних првенствено за последњу реч из Ројаловог питања, када је у питању овај „Англиканац” Елиот.) Због нечега, Ројала не задовољава Церард Манли Хопкинс; и књига спада, само на једно слово: Пол Клодел. (О Гилберту Киту Честертону као о Хришћанском песнику – да се и овде послужимо овим још увек не сасвим неинформатив-

ним *йлеоназмом* – однекуда, Ројал и не размишља. А требало је. Јер из Честертонове „Кугле и Крста” су изашли и Џон Милбанк, и читава плејада хришћанских мислилаца из покрета „*Radical Orthodoxy*” („*Радикално Правоверје*”).

Авангарда Будућег Века. Вишњи Надреализам

Баш као што термин „надчовек” није резервисан само за Ничеа – ни термин „надреализам” није резервисан само за Бретона, али није ни само за Аполинера.

„У нама делују три воље: прва, Божја воља, свесавршена и свеспасоносна; друга, наша сопствена човечанска воља, која је ако не грешна а оно и не спасоносна; и најзад, трећа, демонска, потпуно зла и смртоносна” учи нас Свети Антоније Велики, а преноси Свети Серафим Саровски. И један, и други, били су, јесу и биће до краја времена, припадници праве и истинске Авангарде, предстраже Вишњег Јерусалима и Нове Реалности Будућег Века, или, исто тако: Новог Јерусалима и Вишње Реалности Будућег Века.

„Ново”, „Непознато”, „*Inconi*”, „Чудесно”, „Скривено”, „Надсветско” и „Надрационално”, све су то управо они – Антоније и Серафим – лично искусивши сведочили, читавим својим животом-делом, и пишући, и говорећи, и ћутећи и молећи се, и плачући и радујући се, телом, душом и духом: свецело.

Зар није Свети Серафим Саровски *йоказивао* Вишњу Реалност Будућег Века: Нествореном Светлошћу којом је био обасјан и којом је обасјавао, Вишњом Топлотом и Вишњим Миомирисом – који у срце човечије не дођоше, ни у ум, и које око не виде и ухо не чу – а које је Бог припремио за све оне који Га љубе? Зар то нису чинили сви Свети – ти *наказни лењивци, нерадници, авантуристи, улизивачи и занесеници* како их је називала *звер из Кениџберѿа* – и као столпници и као плесачи – Силом Божјом, као Свети Симеон Нови Богослов: блистави песник Божанске Блиставости, или Свети Григорије Палама: натчовек, *улератропос*, односно мали бог по благодати? Као и Свети Сава Освећени и Свети Сава Српски, и Свети Јован Дамаскин и Свети Деспот Стефан Лазаревић?

И зар Свети Максим Исповедник није био прави и истинити *voyant*, видећи, гледајући и созерцавајући учење о свеопштем Васкрсењу мртвих уписано словима Духа у свој твари, посматрајући дрвеће у врту: када су му се отвориле, истовремено, и духовне и телесне очи? *Maximim Monachum Divinum Philosophum!*

Да, све је било управо тако, јесте и биће и још ће се умножити, не би ли на послетку сви дошли у познање Истине Којом су Богом Познати још пре стварања света.

И да, управо то је Темeљ, Који ни врата пакла неће разрушити, на Којем стоје, хране се, и расту превазилазећи себе из славе у славу: поезија Песника као Херувима, и његово Хришћанство, рећи ћемо тако, иако се у ствари ради о синонимима. Ако не верујемо Хаману: „Хришћанин или песник, немој се изненадити ако су то у ствари синоними”, поверујмо Порфирију: „Ако хоћеш да будеш Хришћанин, требаш да постанеш песник”, па ћемо поверовати и Хаману, и томе да, исто тако: „Ако хоћеш да будеш песник, требаш да постанеш Хришћанин!”

А тај Темeљ – и Камен од Угла: Камен Препоречни! – су надсвесно осећали, тражили га (често се саплићући и падајући, али и устајући) и жудели за Њим, и песници помешаних духова (и пометеног, али жестоког и не млаког срца), богоборачки боготражитељи или боготражитељски богоборци, управо: Бодлер, Лотреамон, Рембо, Нуво, Верлен, Аполинер, Хармс, Хлебњиков, Бели, Црњански, Растко Петровић и остала њихова и наша браћа.

Нису сви били као Свети Цар Давид, Свети Апостол Павле, Свети Јован Дамаскин, Свети Григорије Палама, Свети Симеон Нови Богослов, Свети Сава и Свети Деспот Стефан Лазаревић...или Виљем Блејк, Владика Петар Петровић Његош, Џерард Манли Хопкинс и Владимир Соловјов...али, сетимо се опет речи Светог Старца Порфирија Кавсокаливита, како верујемо намењених управо оваквима, *несветим а светим*: „Знајте још нешто: напаћене и намучене душе које страдају због својих страсти веома су способне да задобију љубав и благодат Божију. Такви људи постају свети, а ми их често осуђујемо. Сетите се шта оно каже свети апостол Павле: ‘...А где се умножи грех, онде се још већма умножи благодат’ (Рим. 5, 20). Када се *сејишије* ових речи, *осејићеије* да су такви људи достојнији и од вас и од мене. Ми видимо да су они слаби, али када се отворе за Бога, они онда постају свецело љубав и жудња за Богом. Мада су били навикли на другачији начин живота, касније се свом снагом своје душе предају Христу и постају *оіањ* љубави Христове. Тако дејствује чудо Божје у душама које иначе називају „одбаченим”.”

Дивљење као почетак и врхунац философије

Чудо дакле није „само насиље над природном везом ствари и самим тим насиље над духом” како је говорила *звер из Шјуијарџа*. За све који истински верују, баш као и за децу – па и за нашу *сѝрашну децу*: „проклете” песнике – Предивно Чудо је управо природна веза ствари, као што је и сва природа дивно чудо, и: надприродна, и самим тим је Божији Благослов над сваким Његовим створењем! И самим тим: урааа! И: хвала, хвала, хвала! И: радост ур-небесна, во вјеки вјеков!

„Извор човековог животног ‘полета’, ‘нагона’ да живи је то ‘ноин’, дивљење битију” дивећи се битију радосно потврђује истинску чудесност свега и божански философ Жарко Видовић, Српски Паскал и Хаман и Кјеркегор у једној души и духу! „То дивљење је жива душа човекова!” А још више, много више, то је душа дететова. И зар није управо *зайџо*, преносећи тиме *зайџовесѝ дивљења* – да се дивимо битију као деца! – Христос поручио свима нама: „Ако се не обратите и не будете као деца, нећете ући у Царство небеско” (Мт.13,3)? Зар, Бог који не жели „грубе” *нейесничке* душе у својој близини, како смо чули од Старца Порфирија, жели *незадивљене* душе у својој близини? Али немојмо се изненадити, ако се покаже да су и *незадивљеносѝ* и *ѝрубосѝ* (са *незахвалношћу* и *незахваљивањем* које их прати) у ствари синоними, као што су и *дивљење* и *џоезија* синоними, а и *захвалносѝ* и *захваљивање*, односно Хришћанство. „Та иста жива душа” наставља Видовић „дух као *слављење* битија, слави при томе спонтано – свеједно да ли свесно или не! – и самог *Творца* битија.” „То спонтано слављење – слављење Творца самим слављењем битија” – Његош опева у *Лучи Микроkozма*:

О невини синови природе,
 О, мудрости проста, најсјајнија
 Од рођења Света истинога!
 Ви пресретни поклоници сунца!
 Ви сте верни небесни синови:
 Вас светила луче животворне
 Носе к Творцу, луча источнику,
 Луч је сјајна богословија вам,
 Луч вам жртву у небо уводи,
 Луч вам Творца осветљава душу! (Његош, ЛМ, VI, 251–260)

Златне искре

„Кад буде хтео да опише најдубљу стварност” пише Ив Бонфоа у својој студији посвећеној Артуру Рембоу *Рембо њим самим* „стварност лишена њене чулне изопачености, Рембо ће говорити о огромном сјају, о пламену у коме ћемо се растворити као што се она *ојијена мушица* из крчме раствара у сунчаном зраку. Зар ми нисмо синови Сунца? *Ја са неба уклоних њавейнило које је врсиа црнине*, пише Рембо. *Живех као злайна искра свейлостии њрироде...И то, то море њуно њлама од сунчаној жара* (како читамо у другој верзији Рембоове песме *Вечносй*), представља његову најдубљу, његову најдавнију жељу, жељу да свакодневна мутнина ишчезне у родној светлости...Стога Рембоове *Пусйиине љубави* представљају једну веома тужну исповест: *силно сам њлакао збої свеїа њоїа...Пусйио сам да њоком ноћи из мене исйеку све сузе...Тада сам се заисйа више најлакао неїо сва деца свеїа...У прологу за Боравак у њаклу*, Рембо је првобитни, *њрави живоїи*, назвао уживањем свих вина, саме суштине бивствовања, али такође – тајанствене ли коинциденције – и заједницом у љубави...Рембоу је мало стало до тога да се искаже, он увек тежи спасењу...У *Мајским барјацима* Рембо пише: *Прецима се смеје онај ком смешан је сунчани сјај...Код Рембоа ће хришћански морал увек умети да сачува последњу реч...Нисам заробљеник свої ума. Рекао сам: Бої. Ја хоћу слободу у сїасењу...Бої ми даје снају, и ја славим Боїа.*”

„Са чистотом, безазленошћу и радошћу детета” пише Никола Бертолино о правом Рембоовом наследнику (заједно са Велимиром Хлебњиковим и Федериком Гарсијом Лорком), Гијому Аполинеру „са систематичношћу научника, са тананим нервом и ‘жарком умношћу’ рођеног песника, Аполинер је пред собом имао *свей као неїреїледно боїаїсїво*.” Код Аполинера „*безїранична радосїи духа у доживљавању свеїа* постаје модерно поетско осећање, у ствари један од основних предуслова за даљи процват поезије.” Аполинер „претвара живљење, чулно доживљавање света, у *разлої оїромне радосїи*, јер *їоїлед је оїшїење са свейлошћу*”...Огањ је крв светлости, као што је крв огањ живота...Централни појам Аполинерове поетике који се појављује персонификован на крају *Леїе рићокосе је жарка умносїи*...Заједно са кључним појмом *жарка умносїи*, на површину Аполинерове свести избиле су тада и неке моралне категорије, међу којима је најважнија *доброїа*: њој у *Бреїовима* и у *Леїој рићокосој* припада централно место у Аполинеровој визији улоге коју треба да врше песници и поезија:

Долази време кад се пати
Долази време за доброту

О Сунце долази доб умности жарке
Хоћемо да тражимо доброту њене огромне ћутљиве крајеве

Од патње и доброте биће
Нова лепота сачињена
И савршенија од старе
Што беше само од сразмера

Појам *доброће* је можда био...у служби 'стварања *новој хуманизма*' и 'откривања унутрашње природе *са неслућеним, немерљивим, неумољивим и радосним чудесима*'. Прерана смрт га је спречила да крене тим новим путем" закључује Бертолино своју повест о Аполинеру. Али, како ми мислимо, можда га уопште није спречила! Ни њега ни Растка Петровића, захваљујући којем знамо и који је то *нови њуџи* којим ће Гијом, упркос смрти, кренути, заједно са Растком и осталом песничком братијом из Дружине Светлог Пољупца. Шљиваци су Тамо вечно расцветани. Пољупци су вечно светли, а усне без престанка и почетка певају.

И Растко пева:

Песник на водама

*Quelle veine lutter derrière
les crêtes de Serbie!*

G. Apollinaire

Шљиваци се сад тамо расцветали,
Изродили се сад тамо нови животи са груди,
И зоре се забеласале свеже, заплужили рали;
Волео бих да те ја проведем свуда.
Тебе по горама: увео бих те редом у манастире,
Ознојени скидали бисмо шешире,
Уморни, па седали на прва пролазећа кола;

Међу кокоши бисмо смештени задремали упола:
Мој Гијоме, где, сад се тамо све воћке расцветале.
Тебе по горама вукао, уводио у све манастире.

.....

Ознојени скидали бисмо укорак шешире:
Никада ниси, Гијоме, видео чврсте наше манастире,
Ни брадате калуђере, никада ниси алкохол пио наших земаља.

Conservare Humanitatem

Бистротечно и оштро
љубави је дело,
добродетељ превазиђе сваку.

Свети Деспот Стефан Лазаревић, *Словољубве*

Да ни у својој поезији ни у својем животу, није следио „модерни” и „просвећени” програм *дехуманизације* (тако драг „модерним” „лиричарима”), Аполинер је јасно показао и током Првог светског рата, огорчено протестујући против нечовечног и зверског (тачније: демонског) понашања Аустроугарских и Бугарских трупа у окупираној Србији.

Док су Аустроугарски и Бугарски војници испуњавали Програм из Цариног и Бретоновог Дадаистичког манифеста („*Нека сви људи вршиће*: треба извршити велики, деструктивни, негативни задатак. Помести, очистити. Чишћење појединца одвија се кроз стање лудила, агресивног лудила, свеобухватног, кроз свет препуштен разбојничким рукама које комадају и уништавају векове. *Човек није нишпиа*. Ми цепамо, као разјарени ветар, одећу облака и молитви, и *йријремамо велику йредсйаву йројасйи, йожара, рушења*.”) – и док су се, за то време, Бретон и Цара безбрижно лудирали и плесали у *Кабареу Волџер* – док су, дакле, Аустроугарски и Бугарски Легиони „људи” горих, много горих од демона, вешали, мучили, палили живе људе и масакрирали жене, децу, старце, старице, болеснике и рањенике у *расйейшој Србији* – Аполинер је, тешко рањен у главу од крхотине гранате Немачке (Хегелијанско–Дадаистичке) Армије, писао, у одбрану Срба, текст „*Les Persécutions autrichiennes et bulgares contre la littérature*», *Paris, Mercure de France*, «Echos», 16. octobre 1917:

„Познато је да Аустријанци у Србији врше *денационализацију*, што је један од најзлочиначкијих и најнеобичнијих подухвата у овом рату. Тако се *йравославна вера сузбија* на веома насилан, понекад веома сраман и најнескривенији начин, у корист католичке вере, чиме се до извесне мере објашњава зашто је папа сматрао да треба опрезно да ћути о Србима у својој ноти зарађеним странама...Бугари иду чак и даље него Аустријанци у *шој борби йрошйив националној језика*; спаљују српске књиге и рукописе, не штедећи чак ни црквене и судске

књиге и списе...Бугари су са неразумним бесом *разрушили и историјске сјоменике* Србије које је и турска освајачка власт поштовала...”

Очигледно, болећиви Аполинер није све само схватао, *intelligere*, већ се губио у *detestare, lugere* и *ridere*, за разлику од Аустроугарских и Бугарских, а поготово Немачких *soldaten der Absoluten Geist* – војника Апсолутног Хегеловог Духа, који су га и погодили у главу зато, да му помогну да о свему боље, много боље размисли „у духу и истини”, све док не утуви *во вјеки вјеков* речи из Хегеловог *Увода у Историју филозофије*: „Светски Дух не само да има довољно времена – није само време оно што се мора утрошити ради задобијања неког појма, за то је потребно много шта друго. Што он исто тако жртвује толике људске нараштаје и генерације у радовима на томе своме самоосвешћавању, што тако много расипа на постајање и пропадање – њему ни до тога није стало. За такво расипање он је довољно богат, он води свој посао навелико, њему стоје на располагању нације и појединци *које може да жртвује...*”

Дечак, Краљ и Велики Друг

И тако док је безумни, затуцани и непросвећени Аполинер писао „*Les Persécutions autrichiennes et bulgares contre la littérature*” – и док се *Источно Марксистичко-Дагаистичко крило* предвођено умним и слободољубивим, просвећеним Лењином, спремало да разори и уништи Велику и Свету Руску Царевину – шеснаестогодишњи Растко Петровић је (само мало раније, у леденим гудурама Албаније) смирено, својим рукама, задњом снагом (да би тог напора поштедео своје полумртве и болесне другове) *којао свој проб* – пред уплаканим Српским Краљем Петром Првим Карађорђевићем. „Ако ја ноћас умрем” заповедио је тада Српски Краљ „хоћу да мене сахраните у овом гробу који је ископао овај дечак!” И: „Дајте њему и његовим друговима *мој шећер*, не морам пити чај док они умиру од глади.”

Можда није сасвим немогуће препознати, у Аполинеровом „не-савременом” и „непросвећеном” *чојсџиву*, *јунашџиву* и *човекољубивосџи*, баш као и у „безумним” *сузама* Српског Краља, *дубоке и живе* одјеке оног осећања и веровања, које је ранохришћански апологета Лактанције изразио у само две речи – толико супротне аксиому *дехуманизације* пропагираном као врхунски домет „модерне” „лирике” или „постмодерне” „постлирике”, или било којег „другог” „постхуманистичког” или „трансхуманистичког” покрета, свеједно: **Conservare Humanitatem!** Наравно, радило се о *Хришћанском Хуманизму*, о оригиналном открићу Хришћанства, будући да пре њега, ни *пјерсонализам* ни *хуманизам* како их ми (барем неки од нас) данас схватамо, нису ни постојали. „Треба сачувати човечност (*conservare humanitatem*), уколико желимо истински да се зовемо људима. Али, шта је друго ово чувати човечност, него љубав према људима (*diligere hominem*), јер сваки човек јесте оно што и ми сами?” „Човекољубље, човечност, (*humanitas*), представља према схватању свих раних хришћана, главну карактеристику ‘људског разума, уколико је он мудар’ (Лактанције, *Div. Inst.*, III, 9, 19)” – наглашава Виктор В. Бичков, у својој *Крајњој историји византијске естетике* (на само 548 страна). „Хуманост, милосрђе, самилост и љубав према људима – то је *нова обласџ осећања*, коју је хришћанство открило и поставило за основу изградње *нове кулџуре*. ‘Највишу спону која повезује људе међусобно’, писао је Лактанције, ‘представља хуманост, и ко је кида, треба да се сматра *злочинцем и браџоубицом*’ (Лактанције, *Div. Inst.*, VI, 10, 4). Хришћанство све људе сматра браћом, зато што сви

потичу од првог човека Адама. Од идеје крвног сродства свих људи и потиче ранохришћански хуманизам...*Римско друштво није видело у човеку ништа светио.*" (Као ни *Дадаизам*, за који, сећамо се: „Човек није ништа”. Као ни „*Надреализам*”, за који, сећамо се: „Недопустиво је да човек остави трагове својих корака на земљи”. Као ни *Маларме*, за којег, сећамо се: „**ми нисмо ништа више од празних облика материје**, али смо довољно префињени да измислимо и Бога и наше сопствене душе.”) „Хришћанство је *видело човека*, и то *свакој конкретной човека*, колико год да се ниско налазио на друштвеној лествици, очима Бога који је постао човек да би му открио могућност да постане бог. Са ових позиција *сваки човек постаје највиша вредност у свету, а човечности највише и неотуђиво својство и човека и људске културе*. Хришћански апологети су први у историји људског друштва започели континуирану и свесну борбу за хумани однос према човеку...У основи ове човечности налазило се *ново хришћанско ђоимање љубави.*” „Љубимо једни друге, јер је љубав од Бога, и сваки који љуби од Бога је рођен, и познаје Бога. Који не љуби не познаде Бога; јер Бог је љубав” (1 Јн 4, 7–11).

Сузолике мисли

Можда није сасвим немогуће, препознати и порекло и дух суза Српског Краља, (као и оних Рембоових: „Силно сам йлакао збої свеїа йшоїа...Пустїио сам да йшоком ноћи из мене истїеку све сузе...Тада сам се заистїа више найлакао неїо сва деца свеїша...”, и Верленових: „Не јецах ли зебњу шїїо се у йїе уїїка, не мучих ли муку у йївом веку йїамном, йри-јайїељу йлачни који йїраїаш за мном!”, и Аполинерових: „Ал’ йлачи йлачи йлакаћемо, и било да је ушїїай или, йїек млађак ах! йїи йлачи йлачи, и ойейї ћемо йройлакашїи...”), и свих осталих који се нису држали Спинозиног (или Будиног, или Кантовог, Хегеловог, Малармеовог итд.) завета: „Не плакати, не смејати се, не проклињати, већ само разумевати”, него су најдубље осећали да „свейї је овај йїиран йїиранину, а камоли души блаїородној” – у речима Светог Симеона Новог Богослова: „О сузе! Изливајући се од енергија божанског просвећења, ви отварате само небо и доносите божанску утеху. Од ове утехе и од духовне сласти какву доживљавам, опет говорим и стално ћу понављати исто, да где су присутне сузе под истинским руковођењем, тамо је и сијање божанске светлости, а где је сијање светлости, тамо су и сва дарована блага.”

„Духовни плач мења свој карактер” сведочи ученик Старца Силуана Архимандрит Софроније, у *Видеїи Боїа као шїїо Јесїе* „у зависности од стања у којем се аскет налази: бивају слатке сузе од близине Бога Љубави, који држи у загрљају целог човека. Чешћи је средњи плач, у којем су измешани радост и туга. У почетку покајања преовлађују горке сузе, изазване или свешћу о својем ропству греховним страсти-ма, или смањењем приметне благодати, или тугом богоостављености. Могућ је плач састрадавања човечанству, чак и целокупној творевини... Истински духовни плач је последица деловања Духа Светога. Заједно са Њим на нас се спушта и Нестворена Светлост. Срце, а затим и ум налазе у себи снагу да обухвате целу васиону, да воле сву творевину... Ко на себи није осетио деловање Огња Одозго (Лк. 12, 49), неће разумети речено...*Блажени који йлачу јер ће се ушїешишїи* – рекао је Господ за сва времена. Па и он сам, у *дане земаљскої живоїша своїа, са силним вайајем и сузама йринесе молишїве и йрозбе Ономе који је моїао да їа сїасе од смрїи, и би услышен збої йобожносїи своје* (Јев. 5, 7). И пред свима који теже ка Божанској вечности, стоји управо овај пут: *са силним вайајем и сузама, како би се спасли од смрти која нас држи – од греха.*”

Молитва је Бог

„Гетсиманска молитва Христа је, несумњиво” каже Ава Софроније „највиша од свих молитава, како по својој унутрашњој вредности, тако и по својој спасоносној сили. У исто време, она је једно од најдрагоценијх открићења о Богу и човеку. Принесена Богу Оцу у Духу Божанске љубави, она као Светлост која се никад не смањује, вечно дејствено пребива у бићу света. Као историјска чињеница – она није трајала дуго; али као духовни акт љубави Божије – она је почела још пре стварања света (уп. 1Пт. 1, 20) и не престаје до данашњег дана. Присуство њене силе ми осећамо у часовима молитве за цео свет, а највише у време обављања литургије.” „...све док се приноси бескрвна Жртва, све док литургијска молитва обухвата све људе – живе, умрле и оне који ће се тек родити, све док постоје душе које се Духом Светим моле за непријатеље своје – све дотле ће земља бити сачувана од апокалиптичког свепрождирућег огња. Тако је веровао блажени старац Силуан. У хриstopодобној молитви видео је он „силу која задржава”, о којој говори свети апостол Павле у Посланици Солуњанима (2. Сол. 2, 7).” Сила која задржава, ако некеме случајно није јасно, зацарење антихриста.

У свом *Увођењу у Ѣросевхолоију Свеиої Григорија Синаиѿа*, Благоје Пантелић нам скреће пажњу на чињеницу подједнако важну како за Теологију, тако и за Антропологију и Теантропологију – која је изгледа, на велику жалост, помало измакла пажњи свим мислиоцима „Просвећености”, односно тачније речено, та „Просвећеност” се заправо и *сасѿојала из ѿе намерне неѿажње и неосеѿљивосѿи за Васкрслоѿа*, најпрегнантније формулисана (и најнеувијеније) у речима (звери из Кенигзберга) да је *молиѿива „само улизивање Боѿу”*: „Човек јесте човек” – не када *изађе из сѿања самоскривљене незрелосѿи (Unmündigkeit)*, и када стекне моћ *да свој разум уѿоѿребљава без вођсѿива друѿої*, и не када се отараси свештеника који каже *не размишљајѿи, неѿо верујѿи*, и не када се у *релиѿиозним сѿварима без вођсѿива друѿої сиѿурно и добро служи својим соѿсѿивеним разумом*, већ – „само уколико је *свешѿеник*, ако му је свештенослужење *начин ѿосѿојања*. А свештеник је тек онда када, како тачно запажа Јефрем Сирин, постане „обитавалиште Духа Светога”. Стога, крштење водом и Духом јесте почетак „аутентичне егзистенције” човека; крштењем човеков живот бива одређен божанским животом, човек постаје бого-човек, постаје „Христос”, тј. оствару-

је своје назначење. Тада се живљење и молитвословље поистовећују... Човек може да буде човек само уколико је молитвеник. Зато Христос позива на молитвену будност (Мт. 26, 36–44; Мк 14, 32–41), зато ап. Павле заповеда „молите се без престанка” (1 Сол. 5, 17), а Синаит наводи да је „ум дужан да непрестано буде у молитви”... Умна молитва настаје синергијом, садејством божанске и људске воље. Немогуће је да је подвижник задобије сопственим снагама – *„служећи се без вођства другој сигурно и добро својим разумом* – „као што ни божанска благодат, без човекове сарадње, није довољна. Неопходна је слободна делатност и божанске и људске воље. Умна молитва у суштини представља слободно благодатно деловање Светога Духа у човековом бивствовању, а са којим се и сам човек саглашава. Молитва је тада сама благодат Божија... Иако су исихасти кроз историју често говорили да молитва јесте *дар* Божији, тек је Григорије Синаит експлицитно изнео тврдњу да „молитва јесте Бог”... Молитва јесте Бог, али свакако Бог није молитва... Дакле, умна молитва представља живот Духа Светога који човеков ум прихвата као свој. Преп. Григорије Синаит овде исповеда догматску истину да је божанска енергија сам Бог... Григорије Синаит на маестралан начин говори о божанској енергији као Богу у оквиру своје просевхологије (учења о молитви)... Циљ молитвеног живота је дакле, да човек исихастичким подвигом постане „син светлости”, а „синове светлости” Синаит поистовећује са „синовима Божијим. (Уп. *Посијојано расуђивање о тиховању и молићви* 1.)” (Отачник, свеска 2, Београд, 2009, Благоје Пантелић, *Молићва је Бој: увођење у просевхологију Григорија Синаићца*)

Дакле, као што видимо, Православни синови светлости су били, јесу и биће *истински просветљени* Нествореном Светлошћу – „мало” другачијом од „светлости разума” која је обасјавала *der francösischen Illuminaten* у осамнаестом веку, а која у знамењу *иријумфалној* зла својим *леденим зрацима обасјава* (како кажу Хоркхајмер и Адорно) њихове духовне наследнике и дан данас.

Пророк

„За Светог Симеона Новог Богослова” тврди Владимир Лоски у својој чувеној студији „*The Vision of God*” („Боговиђење”) коју је са енглеског језика надахнуто превео на српски Богдан М. Лубардић – „светлост означава сусрет са Богом, било да се човек узноси ка Богу, било да Бог снисходи ка човеку. Свети Симеон вели: „Ја сам често виђао светлост. Некада се јављала у мени самом (уколико је моја душа поседовала мир и тишину), некада ми се јављала само издалека, а понекад је бивала чак у потпуности скривена (када бих осећао велики јад, верујући да је никада више нећу видети). Али, чим бих почео да пуштам сузе и да сведочим о потпуној непривезаности за било шта и о потпуном смирењу и послушању, светлост би се изнова јављала, попут сунца које разгони густину облака и себе постепено открива, доносећи радост. Стога си ти, Неизрециви, Невидљиви, Недодириви, Увекпокретни, који се стално откриваш и скриваш, нестајао и пројављивао се пред мном и дан и ноћ. Ти си лагано развејао таму која је била у мени, распршио облак који ме је покривао, отшкринуо мој духовни слух и прочистио зеницу ока мога духа. И коначно, уобличивши ме по својој вољи, ти си себе открио мојој блистајућој души, постајући, још једном, за мене Невидљив. И одједном, ти си се пројавио као друго сунце. О, неисказиво Божанско снисхођење!”

Препознајете ли и Ви, у овим *свешћеним стиховима* Светог Симеона Новог Богослова – божански блиставог песника Божанске Блиставости – *свешћене стихове* Светог Пророка Исаије, и *стихове* Александра Сергејевича Пушкина? У стиховима Новог Богослова и Новог Пророка Исаије Светог Симеона? Нестворена Божанска Светлост Свете Тројице је Била, ако је дозвољено тако рећи: Симеонов Серафим!

„Благодарим ти што си ти, Божанско Биће изнад свих бића” пева Свети Симеон у уводу у своје *Песме Божанске Љубави* „благоизволео да себе учиниш једним духом са мном, несливено, непроменљиво. Благодарим ти што си се мени открио као невечерњи дан, као незалатно сунце. О, ти који места немаш, где би се скрио. Јер, ти себе никада ниси скривао од очију, никада ти никога презирао ниси, него ће пре бити да смо се ми сами скрили, не желећи да ти приђемо.” (*Introduction to the Hymns on the Divine Love*, PG 120, стуб. 509.)”

Тамна ноћ душе *dorveille*

Када се један подвижник, после дуготрајног иступљења и окушавања онога што у срце људско не дође, што око не виде и ухо не чу, „спустио на земљу” и „пробудио” из те вишње пробуђености у нижњој, упитао је своју браћу: „Колико је времена прошло, сигурно дуго нисам био овде, видим да је већ ноћ, а било је рано јутро када сам отишао?” На то су му браћа одговорила: „Дуго си био тамо брате, али сад није ноћ, већ подне.” Тако је изгледало подневно бљештавило, блесак обичне и природне, створене светлости – созерцаватељу нагло одвојеном од Нестворене Божанске Светлости: као најцрња ноћна тама.

Тако после наиласка надахнућа Духом, када се Дух повуче, јер Дух је јак али тело је слабо – изгледа овај свет, и сваком правом песнику и ствараоцу: као пустош и самотно сивило, као празнина, таштина, туга и опомена, као густа и прегуста тама, готово као тама гробна. И не само да му тако изгледа свет, већ – у још већој мери – тако изгледа: и песник самом себи: *као мутно зрцало*, како исповеда Бодлер, *ирејуно очаја*. „И од свих синова људских” открива Пушкин – када песнику замукне лира, можда је најјаднији он.

„Опште место традиционалне средњовековне поетике је *dorveille*, то је психолошки појам који описује необично психо-физичко и духовно *йотйонуће* (најближе ономе што данас називамо *гејресција*), од којег су патили пророци и песници, који су се по правилу жалили на телесну исцрпљеност, узнемиреност, или социјалну отуђеност, на неподношљиву несаницу и битијно умањење повезано са грехом *унинија* – на душевно пропадање или апатију и на страх од брисања сопственог гласа гробним муком...То је био симптом исцрпљености непрекидном „немогућношћу” њиховог пророчког и поетског чина...њиховог упорног прекорачивања овосветског поретка језика, и величине њиховог задатка: да придруже своје гласове гласовима небеских Серафима.” (Catherine Pickstock, *After Writing – on the Liturgical Consummation of Philosophy*, Blackwell Publishers, 1998, Great Britain; 215)

Из овога би требало да буде јасно, да између *малармеовској анџи-јесничкој демонској очајавања*, као плода заљубљености у смрт и ништавило (и *очајавања* легиона легиона сличних њему „модерних” и „преосветљених” „несхваћених” „песника” „уметника” и „интелектуалаца”,

обезушћених попут утваре из Уисмансовог Насујрој Дез-есенја) – и њоророчкој и њесничкој богољубног и човекољубивог сѡрадања од и збој осећања бојосѡављеносѡи – лежи бездан већи од створене васионе, који би било тешко ако не и немогуће измерити и милијардама милијарди духовних светлосних година.

Смотра страшне деце

После поука Светих Стараца, време је да опет обиђемо њихову и нашу страшну децу, да проверимо шта су учинила и као су се понашала, шта су рекла или написала у нашем одсуству. Као и Гијом и Растко, скинимо и ми своје шешире, и пажљиво саслушајмо „несвете а свете” стихове још неких „уклетих” песника из дружине *Свейлої Пољуйца*. Нека рецитују да бисмо их видели. Као прави песнички учитељ Песника као Херувима, а као што знамо: права љубав заборава нема, нека започне „Проклети” Шарл Бодлер, *Блајословом*:

Ка Небу, где види престо, сав у сјају,
Песник пун спокојства ведрог, диже руке,
А муње видовитог духа заклањају
Пред њим махнитање народа и муке:

„ – Благословен буди, Боже, што нам даде
Патњу, мелем наших искварених душа;
Она јаког спрема за свете насладе
Када јој кап моћну и пречисту куша!

Знам да ћеш песнику једно место дати
У срећном поретку светих Легиона
И да ће у слављу он учествовати
Твојих Арханђела, Врлина и Трона;”

па нека преузме Верлен, са *Мој Госјод ми рече*:

Мој Господ ми рече: „Мене љуби, дете!
Гледај моје сјајно срце које страда,
Моје стопе које Магдалена млада
Спра сузом, и моје руке које свете

Све грехове твоје. Гледај чавле клете,
Крст, горчину, спужву, све налаже сада
То да мене волиш на свету где влада
Моја Крв и Тело, моје речи свете.

Не љубих ли тебе до задњег тренутка,
По Оцу мој брате, по Духу мој сине,
И зар не поднесох јад твоје судбине?

Не јецах ли зебњу што се у те утка,
Не мучих ли муку у твом веку тамном,
Пријатељу плачни који трагаш за мном!”

потом чујмо Рембоа, из *Боравка у њаклу*:

Појудно чекам Бога! ... Ја сам животиња, црнац. И зато могу да будем спасен.

Само божанска љубав додељује кључеве науке. ... Разумна песма анђела допире са спаситељске лађе: то је божанска љубав. ... Мој се разум родио. Свет је добар. Ја ћу благосиљати живот. Волећу своју браћу. То више нису детињаста обећања. Није то нада да ћу измаћи старости и смрти. Бог ми даје снагу, и ја славим Бога.

Нисам заробљеник свог разума. Рекао сам: Бог. ... Ја хоћу слободу у спасењу: како да је тражим? ... Кад би ми Бог обећао небески, ваздушни мир, молитву, – да постанем старински светац. – Свечи! Снажне душе! Пустињаци, уметници какви више нису потребни! ... Милост! Госпде, бојим се. Жедан сам, тако жедан!

Маријо! Света Девице... Богословље је заиста озбиљно, пакао је сигурно *доле*, – а небо горе. ... Исус иде преко пурпурних купина не савијајући их... Исус је ходао по разљућеним водама. ... Ах! Опет се попети у живот! ... Мој Боже, милост, скриј ме, држим се сувише лоше! – Ја и јесам и нисам скривен.

Нађосмо је. – Ког?
Вечност. – То је море
У ком ватре горе
Плама сунчаног.

Над морем, које сам волео као да ме оно морало опрати од неке љаге, видео сам како се диже Крст утехе. ... О чистото! чистото! ... Овај тренутак будности предочио ми је визију чистоте! ... Духом се стиже к Богу! ... На мом болничком кревету запахнуо ме тако силан мирис тамјана; чувар светих мириса, исповедник, мученик... Дижући се из исте

пустиње, у истој ноћи, увек се поглед мојих уморних очију буди на сребрној звезди... Понекад виђам на небу бескрајна жала прекривена белим народима који се радују. Велика златна лађа маше изнад мене шареним заставама на јутарњем поветарцу. ... Духовна борба исто је тако сурова као битка људи; али задовољство виђења правде припада само Богу.

па Аполинера, из *Брејова*:

Велика снага је у жељи
 Па дођи да ти чело љубим
 О лагана ко пламен витки
 Чију сву бол у себи носиш
 Жарку жестину сву и блесак
 .....
 Долази време кад се пати
 Долази време за доброту
 Младости збогом стиже време
 Кад ћемо сазнати будућност
 Не умревши од тог сазнања
 .....
 Од патње и доброте биће
 Нова лепота сачињена
 И савршенија од старе
 Што беше само од сразмера
 Снег пада а ја горим дрхтим
 .....
 Ал' плачи плачи плакаћемо
 И било да је уштап или
 Тек млађак ах! ти плачи плачи
 И опет ћемо проплакати
 Много се смејасмо на сунцу

Тај живот носе руке златне
 Завирите у златну тајну
 Све је тек *један хиџри ѿламен*
 Ког ружа красна расцветава
 И који *рајски мирис шири*

и опет Аполинера, из Зоне:

Ево сад младе улице дете си још зацело
Мати те увек облачи у плаво и бело
Веома си побожан и с Ренеом Дализом својим првим
другом
Уживаш у црквеном обреду свечаном и дугом
Из спаваонице се искрадате девет је сати плин
плави и трне
У капели колежа молите целе ноћи црне
Док вечна и дивна дубина боје аметиста
Уобличује занавек пламсаву славу Христа

онда чујмо Гијомовог *великој друја* Растка Петровића,
како пева *Са свейлим пољуйцем на уснама:*

Један се једини пут ипак пробудити у вечности,
Не живети опет, већ час само своје очи отворити,
Под небом препуним птица, под таласима младим светлости;
Од општег узбуђења, одједном очи отворити:
О, како чудно и дивно то дође!...
...Узбуђен, незнаног часа, широких зеница у бескрају;
Још један једини пут тада у величанственом сјају
Заборављати; заборављати све што живот би иза мене.
Сањати, сањати, о, слушати да се из самог дна смрти пење
Тај већ давно заостали пољубац за усне њине румене.

...То, то! Одједном очи отворити!...
...Толико добре тишине дође из ноћи коју сам дисао,
Мир, срце; и тај Час даћу, за један још час љубави!

...Па небо кад буде расветљено, што већ би расветљено,
Кад и даљина буде сама, што је вечито била сама,
Када и радошћу и сазнањем све буде натопљено:
О, тада тек, ко у сан, тонути у смрт из бескраја,
Тонути, тонути, за вечност, са светлим пољупцем на уснама.

па Поову *Католичку Химну:*

У јутро – у подне – у ноћ димну –
Маријо, моју си слушала химну!
У радости, тузи – добру и злу –
Мајко Света, буди са мном ту!
Док ми је Коб летела олака,
и док небо би ми без облака
Твоја милост, дух мој да се не би
изгубио, вукла је ка себи;
ал ако судбинских олуја гордост
мрачи ми Садашњост и Прошлост,
нека будућност моја бар поје
са благом надом у Тебе и Твоје!

Анатема

Након свега овога што смо чули, будимо искрени: зар можемо да кривимо Тристана Цару, што је Бодлеру и Поу дао најнегативнију могућу оцену у одговору у једној анкети: – 25? Најбоље је прошао Рембо, али ни он није положио, већ је добио: – 1. Или зар можемо да кривимо Бретона, што је „осећајући уметничку стерилност ‘надреалистичких’ аутоматских текстова који нису надмашили Аполинеров домет” како бележи Бертолино „са њуно јорчине предочавао својим другарима *Понедељак у улици Христине* или *Прозоре* као недостигнут узор”? Или што је са Жаком Вашеом *крајње нијодашићавајуће* коментарисао и извођење и саму драму *Тиресијине дојке*? А о Бретоновом бесу и презиру према Аполинеровом патриотизму и ратном хероизму – да и не говоримо. Шта је друго могао да учини Велики Инквизитор и Папа Антинадреализма Андре Бретон, него да у другом Манифесту „надреализма” анатемисе и екскомуницира „проклетнике” Поа, Бодлера и Рембоа?

„Залудно је даље расправљати о Рембоу: Рембо нас је преварио, Рембо нас је хтео преварити. Он је у нашим очима кривац што је допустио, што није сасвим онемогућио извесно нечасно тумачење своје мисли, клоделовског стила. И о Бодлеру такође мислимо све најгоре: „О Сатано...” са једне стране, а са друге „вечно правило” његовог живота: „сваког јутра помолити се Богу, *извору све снаге и правде, за моје оца, за Маријет, и за Поа.*” Свако има право да противречи себи, али стварно! Богу? За Поа? Зар није срамотно, представљати на интелектуално привлачан начин тип полицајца, *увек њолицајца*, који је подарио свету *њолицјски мейод*? Зато, успут, *њљунимо* на Едгара Поа!”

(Андре Бретон, *Други манифест надреализма*, 1930)

И заиста, понављамо, шта је друго Бретону преостало, ако су се „неваљали” „проклетници” дрзнули да напишу и редове попут горе наведених, стравичне и неопростиве: муку и кошмар духу којем се Бретон клањао, и служио му, у гордости и неистини? А цинични презир и омаловажавање Верлена и Верленове поезије, Бретон је препустио свом учитељу, Полу Валерију, „бесмртнику” тј. академику из секте Малармеових сведока – без обзира, или пре *управо збој њоја*, што по свој прилици не би било ништа од Фаунове каријере без својске

Верленове помоћи – али зар је требало *фройусџији* прилику за *незахвалности*: која је најсветији празник и света тајна сваког нихилисте?

Бретонова грешка је била једино у томе, што ове „проклетнике” није екскомуницирао и бацио анатему на њих још у *Првом манифесту*, или, још доследније духу његовог „надреализма” подземља и поднебесја, и „авангардизма” таме најкрајње и плача и шкргута зуба, што их *од самој њочейки* није третирао као *нејоменике*.

Али, тешка мука је изгледа *нашџерала* Бретона, Сартра, и не само њих, да помињу, својатају, па одбацују генијалне ауторе, јер – око сваког истинског песника и ствараоца, жестоко се ломе копља, и води се најжешћи и најогорченији, најкрвавији и најлукавији *духовни* рат – будући да *свако од њих*, харизмом свога дела и личности, *многе душе њовлачи за собом*.

Одбрана Светог Смеха

Ми смо бранили част човекољубивости од демонске лажне дехуманизације, као и богољубивост од горде злобе лажних богова, и дивљење и сузе и молитве и надахнуће и светлост и светост, па чак и живот и битије од ништавила и смрти, и *ипроклињање*, и *уздисање* и *осећајности*: у *свјетлу* који је *ширан ширанину* а *камоли души њесниковој*. Или, речено другим речима, ми смо заступали Хришћанску Поетику и њене аксиоме, против лажне поетике антихриста и њених лажних аксиома, са нарочитим освртом на „модерност” и „постмодерност”. Али у Спинозиној магијској формули обезбожења и обешчовечења: „*Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere*” – „Не смејати се, не плакати, не проклињати, већ разумевати” – остало је још нешто, оно наведено на првом месту, пре свега осталог: *non ridere: не смејати се* – па је ред да му се, на крају, и ми вратимо, и посветими му *дужну њажњу*. Поготово што смех има *бесконеанну* и *бесћочјину важности*. Велика је тајна смеха, много већа него што многи мисле.

Једно од имена нечастивог непоменика је: онај *намршињени* и *намрјођени*. Његова *јордоси*, *злоба* и *лажљивоси*, свој најкарактеристичнији израз налазе у *јодсмевању* и *рујању*, *омаловажавању* свих и свега. То *безумље* је у срцу *лажної смеха*: *антисмеха* који убија прави смех. *Нејошићовање* и *незахвалности*, самовољно лишаване и одрицање од љубави.

Једно од имена детета какво треба да постане – ако већ није – или да остане, ако већ јесте, и да узраста у томе – свако од нас, је: *насмејано* и *радосно*. Његова *смиреноси*, *незлюбивоси* и *искреноси*, свој најкарактеристичнији израз налазе у *радосном смејању* и *слављењу* свих и свега. Та *ипремудроси* је у срцу *истиинској* смеха који не убија већ оживљава. *Дивљење* и *захвалности*, слободни загрљај, приљубљивање и дисање за љубав и са љубављу.

Списку тужитеља и осуђивача смеха, готово да нема краја. Није то био само Спиноза, већ су то подједнако били и Кант, Шопенхауер, Иго, Бергсон и многи други, који су клеветали смех у посебним дебелим књижуринама.

За Одбрану Смеха, за *Apologia Sanctum Ridiculum*, требаће нам посебни и специјални, најхрабрији јунаци. Дакле, ко ће се јавити да заступа *свјетли смех*? Можда неко од наше *сјрашине деце*, од несташних и љупких, драгих манијака, који су се сваки час смејали (или плакали) као деца – и Моцарт, и Пушкин, и Рембо, и Хармс, и Блејк, и Хлебњи-

ков, и Аполинер – *иџрали се*, и *славили* битије: живот, и неисказано и неисказиво *уживали* (онако како, усудио се да се изрекне Клајв Стејплтон Луис на једном месту: Бог „лудо воли уживања”, као и то: да Његова створења бескрајно, бескрајно и још бескрајније уживају?) – можда неко од њих и свих оних који су се, попут Гилберта Кита Честертона: *дивили* „влажности воде, ватрености ватре, челичности челика и непојамној блатњавости блата”? Можда неко од Светих Отаца, који су прозорљиво видели и предпитовали крајњи циљ људског живота – у Вечности! – као: „погружавање у Понор Бесконачне Насладе” (а нису били епикурејци)? Ко ће заступати то, да је прави, божански смех, од Дрвета Живота: израз и плод љубави, која не познаје смрт?

Заједно са свима њима, и у име свих њих и у наше име, управо Песник као Херувим! Сви које Велимир Хлебњиков и Данил Хармс пробуде из догматског дремежа Бодлеровског Сплина, постаће почасни градоначелници Смехограда. Али не оног Лажног Смехограда, већ оног Истинског и Правог, Будућег: Новог Смехограда, из којег ће сведочити и смејати се *истинским* смехом – *лажном* смеху.

И то је један од најважнијих домета и подвига Песника као Херувима. Подсетимо се да је, такође, нераскидиво са њим повезан, *иодвиї* и: „немогућа” *синїеза*: исцељење лажне раздвојености, и величанствено венчање: нових и зачудних *језичких* средстава са новим и зачудним *животињним* циљевима. Та два подвига су у ствари један и јединствени подвиг. Видећемо ускоро и зашто: само ће нам се казати (ако већ није).

Поезија Песника као Херувима ће дакле бити Апотеоза Смеха. Непобедиви Хумор. Ода Хумору. Споменик Смешном и Урнебесном који воде у Палату Заумне Мудрости. Бритки Мач са дијамантском оштрицом смеха, смешног, бурлекног, гротескног, урнебесног, апсурдног, зачудног и заумног (па чак и – истовремено – тужног! па чак и свечаног!): свечаности и малих и великих мистерија смеха. Споменик Непознатом Смеху, и смех каквим се нико никада није смејао: осим одувек–већ у Вечности, посматрано из обртно–обратне перспективе.

Песник као Херувим са царском, свештеничком и пророчком лакоћом извлачи *мач смеха* из камена Краља Велимира. И седа за округли сто са *виїезовима смеха* односно са свима нама (по нашој најдубљој вокацији и назначењу), и приноси нам *џрал смеха*: да се до миле воље причестимо, напојимо и напијемо смехом, дивним и непоновљивим, и неподношљивим и неодољивим смехом који је јачи него смрт, и који кличе: *їде џиї је смрїи жалац?*

Бомбе и катакомбе смеха су пажљиво и брижљиво расејане по песничком делу Песника као Херувима, које је стога и као неко минско поље хумора, који вреба са сваке стране – *као лойов у ноћи* – управо када се најмање надамо. Зато пазите! Упозорени сте.

Шта у ствари чини Песник као Херувим? Ни мање ни више, он изводи „алхемијски” *йодвиі веначања Смешноі и Узвишеноі* (а не само, као у ранијим Поетикама: Лепог и Узвишеног): дакле, опет, и опет, извршава „немогућу” и *неойходну живоітворну синтєзу!*

По томе је Песник као Херувим сличан оним најређим *изабраним* уметницима и ствараоцима. Цвету Елите Духовне Културе. И музичарима, као што је Јохан Себастијан Бах. И сликарима, као што је Виљем Блејк. И песницима, као што су Хлебњиков и Хармс. И светиљима, као што су Јуродиви Христа ради.

Знао је Јохан Себастијан Бах зашто је управо из дечје граје, којом је био окружен док је компоновао, црпао инспирацију за своја дела као из непресушног извора, као од треперавих и *звонких* изданака Дрвета Живота: *Ad maiorem gloriam Dei*. Одатле, из тог пехара се њему пенушала радост, Коју му је Бог стално Доливао: из тог Пехара *шоноса Лојоса!* (Али, дајући свима да чују и пију Живу и Животворну Радост, љубоморно је чувао тајну њеног „ниског” порекла. То *чудо над чудима* звало се, зове се и зваће се во вјеки вјеков: *дечји смех!*)

Јер небо и земља ће проћи, и ужарене стихије ће се распасти, стара земља и старо небо ће изгорети, али дечји смех не гори и неће изгорети, већ ће одјекивати изнова и изнова новом земљом и новим небом у Дому Оца Светлости во вјеки вјеков и изнад свих векова:

Из пехара овог царства богова
 Препуног радосног дечјег смеха
 Пенушаће се свима нама Вечни Живот
 Када сви будемо у Богу као и Бог у свима нама
 У Царству Оца и Сина и Светога Духа. Амин!

Осми Дан

Песник као Херувим је *last but not least* сличан и сродан Хлебњикову и Хармсу (па чак и Хопкинсу и Џојсу или Микајлу Бодироги), осим по *несветом а светом хумору*, и још по нечему. По невероватној склоности, дару и призивању – чак мисији, рекли бисмо – за *иџрање речима* и за *иџворбу нових речи*, још небивалих (бар не међу синовима људским), на први поглед „страних” и „неразумљивих”, „чудних”, али у ствари још више домаћих од добро познатих и старих, срцу дражих и духу слободнијих, чудеснијих: дакле *смисленијих*. (Иако се на крају лако може испоставити, да су смехољубивост и смехопоштовање – и ове свештене игре речима, заправо: синоними.)

Чујмо шта о овоме каже, на свој непревазиђени, маестрално *геџи-њасџи* начин, иако *односно* управо стога што је *Сџарац умом*, наш стари знанац (Архангел *incognito*) Владимир Меденица: „Захваљујући чудесној истрајности ове деце Божије, генија-весника, њиховој херојској неприлагодљивости свакодневици и непристајању на службени, дириговани језик, осветљене су нам нове обале, на које ћемо једном, захваљујући (и) њима, ступити у вечности. Јер није узалуд речено: „*Будитије као деца*”. И у том смислу је Хармс, као и Бели, као и Хлебњиков, само привремено у телу заробљени дух...Ови анђели-мисионари су ипак, непрестано искушавајући радост и бол смртног живота, жудели за повратком у свет из којег су дошли, онај свет где су као чисти службени духови *иџвали око божанској иџресџола*...Нама су понешто од те неисказиве лепоте, од тих заумних, оносветских звукова и боја, заиста и пренели.” Наравно, наоружани херменеутичком поуком Светог Максима Исповедника, ми са лакоћом одгонетамо да се Владимирово прошло време *зайправо* односи на будуће и још никада бивало – као што каже Свети Максим: у Светом Писму се, често, будући догађаји представљају као прошли а прошли као будући – па, ко има мудрост нека чује: ова деца-весници су *жудела за иџврайком у Будућносџи!* „Хармсови призори” наставља Меденица „упркос својој нестварности, чак надреалности, често делују реалистичније и живље од најреалистичкијих призора не само у дотадашњој уметности, него и у ономе у чему живимо, а што, не сасвим оправдано, називамо стварност...Логика којом би могли да се прате Хармсови призори, не може бити само логика коју намећу правила приповедања, та се правила *крше* или *деформису* зато што се *заменеју* или пак *мешају* са логиком цртежа или слике на платну,

са логиком звука у композицији...Време је да у нама самима васкрснемо дете, да пустимо дечји свет на слободу, да га више не описмењујемо убијајући у њему оно најважније, могућност да уобличи и себе и свој други, језички свет. Јер ми, након Хармса, послушајемо и сама слова, ми више нисмо сигурни да су она само елементи од којих се граде речи и полако почињемо да верујемо да и она имају душу, да та мала сићушна бића-звучи имају неке своје жеље, да можда, као код Хармса, нека од њих желе да остану мала, и не желе да постану велика па макар се испред њих испречила и свемоћна тачка...А Хармс, *не-описмењен*, тачније *неојравојисан*...такав Хармс је управо деци најбољи учитељ и у њему сва деца овог света добијају најбољег анђела-чуvara који их штити од свих професора и наставника што изнад њихових главица прете страшним библијским таблицама граматичких норми и правописа, окошталога, мртвога језика. Хармс, као песник...је весник...анђео кога је Бог послао са мисијом да нас спасе граматике, правописа, разумских конструкција, свег тог дефинисаног, окамењеног говора, тог језика-гробља речи-фосила, речи-стења, речи-костију, да ватром своје нове речи не само растали кости и камење мртвог језика и мртве свести, тог окошталога, мртвог говора, те излизане назови симболике и знакова који нас скрећу са Његових путева, већ да нам помогне да и сами проговоримо својим језиком у коме не може а да барем понекад не прољесне звук или облик оне првобитне Божанске Речи.”

Тако је говорио Архангел Владимир. Владимир Меденица. Или би тачније било рећи – пошто Меденица значи Звон: тако је *звонио* Архангел Владимир Меденица: Звонар Богородичине Цркве у Белом Граду!

Наравно, све што нам је Архангел Владимир исприповедао у својој беседи на Гори Речи, у својој Апокалипси у ораховој љусци, о Анђелу Хармсу као хероју Генеративне Граматике који нас ослобађа од ропства Дескриптивној исувише Дескриптивној Граматици (да се послужимо кардинално значајним категоријама Ноама Чомског), односи се подједнако, ако не и више, и на Краља Велимира Хлебњикова, и на Песника као Херувима: Цара, Свештеника и Пророка (дакле, по призивању: на свакога од нас), и на сву децу света (докле год не спадну на ниво одраслих).

Дакле, песме се пишу срцем: духом, а не „самим” речима, *cher mall arme!* Дух је сила која растапа и претапа речи својим огњем, обликујући их из славе у славу да буду све слободније и истинитије, испуњеније љубављу и лепотом. Јер није Дух ради речи, већ су речи ради Оца и Сина

и Светога Духа. Свети оци нису случајно рекли: слово убија а Дух оживљује; и: ко буквално (дословно) тумачи Писмо убија Дух и разапиње Христа: Бога Слово (како читамо код Светог Максима). Читава васељена и све што је створено је Писмо Слова Кроз Које је постало све што је постало: Песма Силе и Симфонија Шестоднева на Тему Осмог Дана.

Бескрајни Плави Круг и у њему Дијамантска Звезда Збојом оружје

Поезија је не само „матерњи језик човечанства” по чувеним речима Јохана Георга Хамана, већ је она и *Очињи језик Бојочовечансѿва*. Пођимо стога сви заједно и коракнимо смело и са вером, као прави песници у потрази за песничким Гралом и Небеским Песничким Градом, на Дијамантски Мост живота људског који је празник велик и тежак и трка за венац бесмртности: саборно једрење у Небески Јерусалим на крилима Херувима: нашим и још Нечијим. Право ка Дијамантској Звезди Светог Старца Порфирија Кавсокаливита:

„Док сам учестало, такорећи сваког часа, осећао да ће ми душа изићи, било ми је дато да на небу видим једну светлуцаву звезду. Она је око себе расипала преслатке зраке. Била је сјајна и веома сладосна. Била је врло лепа! Њена светлост је зрачила великом сладошћу. Боја јој је била као боја мора, светлоплава – као дијамант, као драги камен. Кад год бих је видео, испуњавала ме је утехом и радошћу. Осећао сам да је у тој звезди сва Црква, Тројични Бог, Пресвета Богородица, анђели, свети... Имао сам осећај да се ту налазе сви моји, душе свих оних које волим, душе мојих стараца духовника. Веровао сам да ћу и ја, када одем из овог живота, доспети на ту звезду – по љубави Божјој, а не по мојим врлинама. Хтео сам да верујем да ми Бог, Који ме воли, показује ту звезду да би ми рекао: „Чекам те!”

Нисам хтео да размишљам о паклу ни о митарствима. Нисам се сећао својих грехова иако их је било много. Оставио сам их на страну. Сећао сам се само љубави Божје и радовао се.”

Шта, или тачније, Кога то Песник као Херувим (односно сви ми као Тајни Херувими) **тражи** а ми верујемо **и налази**, и у свом животу и у својој поезији?

Он почиње, да тако кажемо, са Еросом, а завршава са Агапеом. (Иако су они, за упућене, једно! Али то ништа не смета, напротив.)

Уздигу се они који теже уздизању, каже нам Жарко Видовић у својој генијалној философској књизи „Огледи о духовном искуству”, објашњавајући Платоново и Платиново и наравно Хришћанско учење о Еросу. Музичар (или музикалан човек) понесен ритмовима, хармонијама и мелодијама (тоновима), јер га чулна лепота тонова (којима је

понесен) носи у дух (Енеаде, I, 3; 1). Али је еротичар духовнији од музичара (музикалног човека), јер је и без неких нарочитих подражаја телесним светом и његовим лепотама (тонова, боја и облика) понесен духу, па је зато и сталнији у својој еротичности (тежњи духу) него музикалан човек у својој музикалности (Енеаде, I, 3; 2) Док философ (математичар) није у тако повољном положају као музикални човек и еротичар... Ерос је тежња душе ка духу. *Ерос је свешћена носилац за духом.* Ерос је побожна тежња ка уздизању. Ерос осећа да је лишен, али не да је лишен битија, тела или телесности, него да је лишен духа. Зато Ерос не тежи битију или телесности, него из битија и телесности ка надбитију, духу...Кад је човек захваћен Еросом, каже Сократ, душа је будна, свесна и света...Но у тој будности човек, ма колико упорно тражио оно чега осећа да је лишен, ипак не зна „како изгледа” то чега је лишен. Не зна то Ерос у њему. Зато тежећи духу, човек најпре „тражи особу другог пола” – мушкарац жену, жена мушкараца – да зачну и рађају, и то да зачну и рађају „у лепоти”, како би онда и потомство васпитавали у тој лепоти...Или, речено речима Светог Јована Лествичника, као што се сећамо: „Нека ти образац жудње за Богом буде љубав телесна...: јер, блажен је онај који је задобио такву жудњу за Богом, каквом занесени љубавник воли своју љубљену.” И занесена љубавница својег љубљеног.

„Бог и човек су један наспрам другог *као у оїлегалу*” учи нас Свети Максим Исповедник. „И онолико се Бог, из човекољубља, оваплоћује у човеку, колико човек може, из љубави према Богу да се обожи.”

Ако је „крај философије уподобљење онога који философира Богу, колико је то могуће” као што каже Свети Василије Велики, зар тада крај философије није, управо почетак Бескрајне Поезије Божије: Бескрајне и Беспочетне Пучине Премудрости?

Орлови рано лете

Дакле, браћо и сестре, песници божанске блиставости, знамо ли свој дуг?

Ми нисмо створени да будемо заслужна, већ *захвална бића*.

То нам без садејства подвига и Благодати није могуће.

А са Богом нам је све могуће, и писано је, да на срце људско и у ум људски не дође оно што је Бог припремио онима који Га љубе, а то је: све ће вам бити могуће што пожелите! Или у препеву: сви ће вам бити љубљени и љубљено као и ви свима и свему када познате дакле када будете љубили као што вас Бог Познаје дакле Љуби пре стварања света: када сви буду Једно у Љубави као и Љубав у њима: нама!

Појем Боју моме докле њосћојим! (Пс. 103, 33)

Појемо Богу нашем, дакле постојимо!

Јер: Љуби нас Прејака Реч.

А што се тиче Дружине Светлог Пољупца и њене страшне деце, и што се тиче Светих Стараца, шта да се каже? *Каква сила!*

Са рамена ових великана–дивова, и са албатроских крила страшне деце и са орловских крила Светих Стараца, нека полетимо сви, и то како!

Као Сребрни Орлови, високо, високо, највише – право ка Сунцу и ка Нествореном, Неугасивом, Бесконачном и Беспочетном Љубавном Огњу Који Превазилази сваки ум. Да слетимо сви као један на Испружену Руку Сведржитеља у Дом и Загрљај Оца и у Зеницу Невечерњег Дана.

Зар после свега изреченог и још више неизреченог, а понајвише неизрецивог, није јасно као Сунце, да без свих ових *јунака*, и *стирашних деце* и *Светих Стараца* (без Уздисаја Неисказивих, без плача и смеха, и без веселих: *ућешних* звукова попут мелодије Тадејеве хармонике: *вишње хармоније*, којом нас је Свети Старац хранио још као младе орлиће Духа) – без свих нас, драги читаоци и драге читатељке: нас прошлих нас садашњих и нас будућих – не би било ничије велике и величанствене поезије?!

Зато се помолимо са захвалношћу (а и за све друго, и сваки добри дар који силази од Оца Светлости) за све наше учитеље, за *добре учитеље*, *најбоље мојуће*, за *стирашну децу* и за *Свете Стареце*, и за *наше*

Светиої Старца Архимандрити Татеја, и за Оскара Давича, и за Георга Тракла, и за Бруна Шульца и за Андреја Белог...али – јер како би се иначе наша Хришћанска Поетика разликовала од нехришћанских и антихришћанских? – и за нейријателје, вољне и невољне, вољене и невољене, свесне и несвесне, поменуте и непоменуте у мрвицама овог малог Огледа из Хришћанске Поетике, за непријатеље стваралаштва и поезије, и за саме антипеснике, и за самог Етјена, Пола, Тристана, Андреа и за све њихове, и за саме непријатеље мудрости и непријатеље Божије: Ренеа, Баруха, Имануела, Георга Вилхелма Фридриха, Жан-Пола, и за све њихове, и не само за њих, већ за свакога који јесте био је или ће бити и за све што јесте било је или ће бити, за сва створења и њихово вечно сјасење, – онако како нас уче Свети Старац Силуан и Свети Исаак Сириј, милосрдним срцем: Шта је милосрдно срце? Горење срца за сваку ствар, за све људе, за дивље звери, животиње, за пале духове, и за сву твар. Док их се сећа и док их гледа, (човеку) теку сузе из очију. Од многог и снажног милосрђа које га испуњује и од упорности грчи се срце његово и не може да поднесе, или да слуша, или да види неку штету, или и најмању жалост која се догађа у творевини. И због тога он и за бесловесна бића и за непријатеље истине и за оне који му чине штету, у сваком часу приноси милитву са сузама, да се сачувају и да им се опросте греси. Тако он, од многог милосрђа, које му преплављује срце, приноси молитву и за све гмизавце, безмерно се уподобљујући Богу.

За Цара Славе,
 За Цара Небеског,
 Ми борбу водимо,
 Зло да покоримо.

Певам и ја са њима:
 За Цара Славе,
 За Цара Небеског,
 Ми борбу водимо,
 Зло да покоримо.

Како ћемо зло победити?
 Љубављу.
 За Цара Славе,

За Цара Небеског,
Ми борбу водимо,
Зло да покоримо.

И зато, напред на Дијамантски Мост, пењимо се Дијамантским
Лествицама, са осмесима на лицима, и са светлим пољупцем на уснама!

Exegi Monumentum

За сам крај (тако ћемо рећи, иако не постоји крај, а биће када неће постојати ни почетак!), преостаје нам још само да се (парафрастички) вратимо нашем Руском брату и великом песнику Александру Сергејевичу Пушкину – да бисмо овим малим огледом, и великим Пушкиновим (и Хорацијевим) стиховима, подигли Песнику као Херувиму који је позван да постане свако од нас *најзвонкији сјоменик њрајнији од њучи*:

Не, смрти неће бити плен, твој дух са лиром светом
 Ван судбе свег што мре, надживеће ти прах.
 Славан ћеш остати док траје са планетом
 Бар једног песника дах.

И после тога, у векове векова, када се сви у вечности пробудимо,
 Кад времена не буде више, јер време је само суперуспорени филм
 вечности,

Кад простора не буде више, јер простор су само руке прекратке
 Да свакога и све непрестано грле и буду грљене:
 Узрастаћеш из славе у славу!

Када постану Ново Небо и Нова Земља: Нова Твар у Новоме Веку:
 У Невечерњем Дану у Дому Оца Светлости,
 Када Песник буде у свим песницима и у свему песничком
 Као што су и сви песници и све песничко у Њему:
 Певаћеш не само бесконачно, већ и беспочетно по благодати!

Теби подижемо овај најзвонкији пехар као споменик трајнији од тучи
 и свима онима који тајанствено Херувиме изображавају
 и Животворној Тројици Трисвету песму певају.
 И онима који се, заслужијни удараца него пољубаца, не боје зато што воле.
 И онима који воле да се веселе изнад времена премда се свет грози
 њихове радости, а његова грубост не зна шта хоће да кажу.

И зато Тројице надсуштаствена, надбожанствена и надблага, над-
 зиратељу богомудрости хришћана, управи нас ка наднесазнајном и
 надсветлом и највишем врху мистичких речи, где су просте и апсолутне
 и неизменљиве тајне богословља остављене за собом надсветлосним

примраком тишине у коју се упућује тајно, које у најтамнијем најпре-
светлије надизсијавају и у свецелој недодирљивости преиспуњују умове
препуне очију надлепотним славоблистањем.

*А ако ко нешто или све од написаног није разумео, не мари, нека
се и он весели!*

ПРЕПОРУКЕ ЗА ДАЉЕ ИСТРАЖИВАЊЕ

Литература за Маија Жан Пол Сартра

1. B. J. Gibbons, *Spirituality and the Occult From the Renaissance to the Modern Age*, First published 2001, by Routledge
2. Лав Шестов, Николај Берђајев Гносис и Егзистенцијална Философија, Умозрење и Откривење, Плато, Београд, 2003.
3. Албер Ками, Побуњени Човек, Есеји, Паидеиа, Београд, 2008.
4. Будизам и Хришћанство, Гутенбергова Галаксија, Београд, 2003.
5. Ерик Фегелин, Наука, Политика и Гноза, Досије студио, Београд, 2012.
6. Жарко Видовић, Огледи о Духовном Искуству, Сфаирос, Београд, 1989.
7. Glenn Magee, *Hegel and the Hermetic Tradition*, Cornell University Press, 2001.
8. Маурицио Ферарис, *Goodbye Kant!*, Паидеиа, Београд, 2010.
9. Сретен Марић, О Сартру, Службени Гласник, Београд, 2009.
10. Данило Пејовић, Сувремена Филозофија Запада, Н. З. Матице Хрватске, Загреб, 1979.
11. Connor Cunningham, *Genealogy of Nihilism*, Routledge, London, 2002.
12. Гершом Шодем, Главни Токови Јеврејског Мистицизма, Градац, Београд, 2006.
13. Slavoj Žižek and John Milbank, *The Monstrosity of Christ*, The MIT Press, 2009.
14. Чедомил Вељачић: Размеђа Азијских Филозофија, Либер, Загреб, 1978.
15. Франсис Жансон, Сартр, Киша, Нови Сад, 2014.
16. Жан-Пол Сартр, Изабрана Дела, Књига 6, Шта је Књижевност, Нолит, Београд, 1984.
17. Жан-Пол Сартр, Изабрана Дела, Књига 7, Портрети, Нолит, Београд, 1984.
18. Жан-Пол Сартр, Изабрана Дела, Књига 8, Филозофски Списи, Нолит, Београд, 1984.
19. READING SARTRE, On phenomenology and existentialism, Edited by Jonathan Webber, First published 2011 by Routledge, London and New York, Sarah Richmond, *Magic in Sartre's early philosophy*, p. 145–160.

20. Alasdair MacIntyre, *Existentialism*, in *A Critical History of Western Philosophy*, D. J. O'Connor, ed. (New York: Free Press, 1964) pp. 509–29.
21. Зоран Ђинђић, *Насиље и Субјективност*, Истраживачко-Издавачки Центар ССО Србије, Нови Београд, 1982.
22. Жан-Пол Сартр, *Изабрана Дела*, Књига 9 и 10, Биће и Ништавило, Нолит, Београд, 1983.
23. Христо Јанарас, *Философија из новог угла*, Братство Св Симеона Мироточивог, Врњачка Бања, 2000.
24. Богдан Лубардић, Николај А. Берђајев између *Ungrunda* и Оца, Бримо, Београд, 2003.
25. Мирко Зуровац, *Умјетност и Егзистенција*, НИП Младост, Београд, 1978.
26. Жан Бофре, *Увод у Философије Егзистенције*, БИГЗ, Београд, 1977.
27. John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, United Kingdom, 2009.
28. Габриел Марсел, *Бивствовање и Имање*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1989.
29. Етјен Жилсон, *Философија у Средњем Веку*, Издавачка Књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1997.
30. Мирко Зуровац, *Умјетност као истина и лаж бића*, Матица Српска, Нови Сад, 1986.
31. Лав Шестов, *Атина и Јерусалим, Медитеран, Будва*, 1990.
32. Catherine Pickstock, *After Writing, On the Liturgical Consummation of Philosophy*, Blackwell, Oxford, 1998.
33. Миладин Животић, *Егзистенција Реалност и Слобода, Идеје*, Београд, 1973.
34. Серен Кјеркегор, *Шелингова Позна Философија*, Графос, Београд, 1984.
35. Ф. В. Ј. Шелинг, *Философија Слободе*, Плато, Београд, 1998.
36. Paul Vincent Spade, *Jean-Paul Sartre's Being and Nothingness*, Class Lecture Notes Professor Spade Fall 1995.
37. Ани Коен-Солал, *Сартр, 1905–1980*. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007.
38. Лав Шестов, *Кјеркегор и Егзистенцијална Философија*, Плато, Београд, 2002.

Литература за Маџија Карла Шмитца

1. Phillip W. Gray, *Political Theology and the Theology of Politics: Carl Schmitt and Medieval Christian Political Thought*, *Humanitas*, Volume XX, Nos. 1 and 2, pages 175–200, 2007.

2. Wolfram Malte Fues, *The Foe. The Radical Evil. Political Theology in Immanuel Kant and Carl Schmitt*, The Philosophical Forum, Volume 41, Issue 1–2, pages 181–204, 2010.
3. Норма и Одлука, Карл Шмит и његови критичари, Филип Вишњић, Београд, 2001.
4. Карл Шмит, Три врсте правнонаучног мишљења, Досије, Београд, 2003.
5. Карл Шмит, Номос Земље, Федон, Београд, 2011.
6. Carl Schmitt, *Roman Catholicism and Political Form*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London, First published in 1996.
7. Michael Marder, *Groundless Existence, The Political Ontology of Carl Schmitt*, The Continuum International Publishing Group Inc, New York, 2010.
8. Andreas Kalyvas, *Democracy and the Politics of the Extraordinary, Max Weber, Carl Schmitt, and Hannah Arendt*, Cambridge University Press, 2008.
9. Ерик Фегелин, Наука, Политика и Гноза, Досије студио, Београд, 2012.
10. Густав Радбрух, Философија Права, Правни факултет, Београд, 2006.
11. Томас Хобс, Левијатан, Култура, Београд, 1961.
12. Милорад Ступар, Философија политике, Институт за философију и друштвену теорију, И. П. Филип Вишњић а.д., Београд, 2010.
13. Никола Кнежевић, Савремена Политичка Теологија на Западу, Отачник, Београд, 2012.
14. Гроф Кристијан фон Кроко, О Немачким Митовима, Светови, Нови Сад, 2001.
15. Џон Пламенац, Човек и Друштво, Службени Гласник, ЦИД, 2009.
16. Шелдон С. Волин, Политика и Визија, Филип Вишњић, СГ, Београд, 2007.
17. Ернст Нолте, Фашизам у својој епохи, Просвета, Београд, 1990.
18. Албер Ками, Побуњени Човек, Есеји, Паидеиа, Београд, 2008.
19. Невен Цветићанин, Европска Десница, Филип Вишњић, Београд, 2004.
20. Невен Цветићанин, Епоха с оне стране левице и деснице, СГ, И. Д. Н., Београд, 2008.
21. Александар Молнар, Сунце мита и дугачка сенка Карла Шмита, Службени Гласник, Институт за философију и друштвену теорију, Београд, 2010.
22. Sonor Cunningham, *Genealogy of Nihilism*, Routledge, London, 2002.
23. Петар Бојанић, Пријатељ – Непријатељ, Карл Шмит и Жак Дериде, Светови, 1995.
24. Петар Бојанић, Насиље, фигуре, сувереност, Институт за философију и друштвену теорију, И. П. Филип Вишњић, Београд, 2007.
25. Миша Ђурковић, Капитализам, Либерализам и Држава, Институт за европске студије, Филип Вишњић, Београд, 2005.

26. Роберт Ј. Достал, Ерос, пријатељство и политика: Хајдегеров неуспех, Гледишта, 5–6/1989, 55–70.
27. Ханс Келзен, Шта је Правда, Четири Огледа, Филип Вишњић, Београд, 1998.
28. Иван Иљин, О супротстављању злу силом, Логос, Београд, 2012.
29. Семјон Франк, Светлост у тами, Логос, Бримо, Београд, 2004.
30. Зоран Ђинђић, Субјективност и насиље, Истраживачко-издавачки центар ССО Србије, Београд, 1982.
31. Љубомир Тадић, Наука о Политици, Завод за уџбенике Београд, СГ, Београд, 2007.
32. Љубомир Тадић, Философија Права, Завод за уџбенике Београд, СГ, Београд, 2007.
33. Макс Хоркхајмер, Теодор Адорно, Дијалектика Просветитељства, Веселин Маслеша – Светлост, Сарајево, 1989.
34. Лав Шестов, Атина и Јерусалим, Медитеран, Будва, 1990.
35. Волфхарт Паненберг, Теологија и Философија, Плато, Београд, 2003.
36. Edwin Curley, *Kissinger, Spinoza, and Genghis Khan*, From the *Cambridge Companion to Spinoza*, ed. by Don Garrett, 1996, pp. 315–343.

Литература за Хаманове лекције мейакријике

1. Johann Georg Hamann, *Writings on Philosophy and Language*, Translated and edited by Kenneth Haynes, Cambridge University Press 2007.
2. Ronald Gregor Smith, J. G. *Hamann: A Study in Christian Existentialism, With Selections from His Writings*, Harper & Brothers, New York, 1960.
3. James C. O’Flaherty, *Johann Georg Hamann*, Twayne Publishers, USA, 1979.
4. W. M. Alexander, *Johann Georg Hamann, Philosophy and Faith*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1966.
5. John R. Betz, *After Enlightenment: The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley-Blackwell, 2009.
6. Hans Graubner, *Theological Empiricism: Aspects of Johann Georg Hamann’s Reception of Hume*, *Hume Studies* Volume XV Number 2 (November 1989) 377–386.
7. Giuliano Sansonetti, *For a history of effects: Hume and German anti-rationalism*. I Castelli di Yale, XI (11). pp. 61–69. ISSN 1591-2353, 2011.
8. John Milbank, *Knowledge, The theological critique of philosophy in Hamann and Jacobi*, *Radical Orthodoxy, A new theology*, Edited by John Milbank, Catherine Pickstock and Graham Ward, First published 1999 by Routledge, London, Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge.

9. John Milbank, *Theology and Social Theory, Beyond Secular Reason*, First edition published 1990, Second edition published 2006 by Blackwell Publishing Ltd.
10. Frederick C. Beiser, *The Fate of Reason, German Philosophy from Kant to Fichte*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1987.
11. Frederick C. Beiser, *The Romantic Imperative, The Concept of Early German Romanticism*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2003.
12. Conor Cunningham, *Genealogy of Nihilism, Philosophies of nothing and the difference of theology*, First published 2002 by Routledge, London, Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge.
13. Simon Critchley, *Continental Philosophy, A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2001.
14. Glenn Magee, *Hegel and the Hermetic Tradition*, Cornell University Press, 2001.
15. Gwen Griffith-Dickson, *Johann Georg Hamann*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2013.
16. Beth Lord, *Kant and Spinozism, Transcendental Idealism and Immanence from Jacobi to Deleuze*, Printed and bound in Great Britain, Palgrave Macmillan, First published 2011.
17. Alasdair MacIntyre, *After Virtue, A Study in Moral Theory*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, *Third Edition*, 2007.
18. Alasdair MacIntyre, *God, philosophy, universities, A Selective History of the Catholic Philosophical Tradition*, A Sheed & Ward Book, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2009.
19. Catherine Pickstock, *After Writing, On the Liturgical Consummation of Philosophy*, Blackwell, Oxford, 1998.
20. Lewis White Beck, *Early German Philosophy, Kant and His Predecessors*, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts 1969.
21. Friedrich Heinrich Jacobi, *The Main Philosophical Writings And The Novel Allwill*, Translated and edited by George di Giovanni, McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston, London, Buffalo, 1994.
22. Sonia Sikka, *Herder on Humanity and Cultural Difference, Enlightened Relativism*, Printed in the United Kingdom at the University Press, Cambridge, First published 2011.
23. *What Is Enlightenment? Eighteenth-Century Answers and Twentieth-Century Questions*, Edited By James Schmidt, University of California Press, Berkeley Los Angeles London, 1996.
24. Graeme Garrard, *Counter-Enlightenments, From the eighteenth century to the present*, First published 2006 by Routledge.

25. Diane Morgan, *Kant Trouble, The obscurities of the enlightened*, First published 2000 by Routledge, London, Simultaneously published in the USA and Canada.
26. Michelle Kosh, *Freedom and Reason in Kant, Schelling, and Kierkegaard*, Clarendon Press, Oxford, 2006.
27. David Bentley Hart, *The Laughter of the Philosophers*, First Things, January 2005.
28. Isaiah Berlin, *Against the Current: Essays in the History of Ideas*, The Viking Press, New York, 1980.
29. Isaiah Berlin, *Vico and Herder*, Chatto & Windus, London, 1976.
30. Isaiah Berlin, *Two Enemies of the Enlightenment, The Isaiah Berlin Literary Trust 2005*.
31. Isaiah Berlin, *Some Opponents of the Enlightenment, The Isaiah Berlin Literary Trust, 1975*.
32. Isaija Berlin, *Koreni Romantizma, Melonova predavanja u Nacionalnoj umetničkoj galeriji*, 1965. Vašington, DS, Urednik britanskog izdanja Henri Hardi, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
33. Јохан Волфганг Гете, Поезија и Стварност, Одабрана Дела, Рад, Београд, 1982.
34. Владимир Хамитович Гильманов, "Philologus Crucis", И. Г. Гаман и его Герменевтика, Вестник ВГУ, Калининград, 2004.
35. Владимир Хамитович Гильманов, Гаман и Кант, битва за чистый разум, Калининград, Изд-во БФУ им. И. Канта, 2013.
36. Владимир Хамитович Гильманов, Герменевтические принципы в творчестве И. Г. Гамана // XXVII научная конф.: Тезисы докл. Калининград, 1996.
37. Владимир Хамитович Гильманов, Герменевтика «образа» И. Г. Гамана и Просвещение, Калининград, 2003. С. 124–131.
38. Владимир Хамитович Гильманов, «Крестовые походы» И. Г. Гамана против Просвещения // Вестник МГУ. Сер. Философия. 2005. № 3. С. 14–26.
39. Переписка Иммануила Канта и Иоганна Георга Гамана, переводчик Владимир Хамитович Гильманов, см. в Кантовском сборнике 2009. 1(29). С. 92–109; 2009. 2(30).
40. Анна Андреевна Гусева, Идиома как проблема Философии Языка, Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук, Москва 2013.
41. Анна Андреевна Гусева, Философско-теологическая идиома Й.Г. Гаманна, Электронный философский журнал Vox / Голос: <http://vox-journal.org> Выпуск 15, 2013.

42. Лав Шестов, Атина и Јерусалим, Медитеран, Будва, 1990.
43. Макс Хоркхајмер, Теодор Адорно, Дијалектика Просветитељства, Веселин Маслеша – Светлост, Сарајево, 1989.
44. Зоран Ђинђић, Насиље и Субјективност, ИИЦентар ССО Србије, Нови Београд, 1982.
45. Предраг Чичовачки, Звездано небо и морални закон, Јасен, Београд, 2005.
46. Миланко Говедарица, Философска анализа ирационалности, Мали Немо, Панчево, 2006.
47. Иван Вуковић, Опонашање Бога, интимна историја Кантове философије, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2006.
48. Ирина Деретић, Платон о човековом „наликовању Богу”, *Arhe*, ISSN 1821-4940, 2014, god. 11, br. 22, str. 129–138.
49. Богдан Лубардић, Философија Вере Лава Шестова, ПБФ, Београд, 2010.
50. Предраг Крстић, Истина Детета: Романтичка Критика Просветитељске Визије Одростања, *Студије и Огледи*, 46 (2014) 154, с. 935–950.
51. Ведран М. Цвијановић, Успон ка Небеском: Херменеутика Јохана Георга Хамана као разоткривање смисла и истине књижевног дела, с. 273–283, *Наслеђе*, XI, Број 28, 2014.
52. *The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, Correspondence*, Translated and edited by Arnulf Zweig, Cambridge University Press, 1999.
53. James M. Byrne, *Religion and the Enlightenment From Descartes to Kant, First American Edition 1997*, Published by Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky.
54. Patrick Gardiner, *Kierkegaard*, Oxford University Press, 1988.
55. M. Jamie Ferreira, *Kierkegaard*, Wiley-Blackwell, 2009.
56. Маурицио Ферарис, *Goodbye Kant!*, Паидеиа, Београд, 2010.

Четири Огледа о Хришћанском Либерализму

ИЗВОДИ ИЗ РЕЦЕНЗИЈА

Ауторов приступ је несвакидашњи, нековнвенционалан и већ на први поглед искаче из методолошки задатих (уједно предвидивих и, самим тиме, ограничавајућих) оквира. Језик му је сочан, нескривено песнички, продоран и по својим усмерењима радикалан (следећи хама-новско–ничеанску стилску убојитост) а по домету дубок и набијен значењима, уз неретко коришћење неологизама. Оштар и искључив, аутор понекад грубо пренебрегава нијансе, запоставља контекст и занемарује слојевитости, али – када пронађе поларитете – долази до ненадано дубоких и исправних закључака.

Научни саветник др Александар Гајић (из рецензије)

Увођењем хамановског концепта језика као носиоца ума који је „језик, *Λογος*“, узет у изворно–хришћанском смислу, аутор у својим огледима до циља не долази утабаним методолошким стазама (бескрајно досадног, стерилног, практично мумификованог) академског поступка, већ обратом, који мишљење посматра као средство језика коме је не само дозвољено, већ и пожељно да у грађењу значења и смисла користи сва средства која му стоје на располагању не ограничавајући се на уобичајену формалну исправност својих исказа. Језик, којим је књига писана је богат, сочан и набијен значењем... Као какав вешто избрушени алам–камен својим фацетама, „Четири огледа о хришћанском либерализму“ свом читаоцу, у зависности од његових сопствених могућности и афинитета, пружају вишеслојне увиде у изузетно широк спектар философских назора и проблема.

Доц. др Александар Стјевановић (из рецензије)

ПОГОВОР

Велики немачки мислилац Јохан Георг Хаман је био уверен да захваљујући Божијем Даху у људском језику и култури, а особито у Светоме писму, никада нећемо бити кадри да укротимо и надзиремо истину, нити да измишљамо своје митове. Књига Дионисија Дејана Николића *Четири ојлега о хришћанском либерализму* у анализи савременог (наизглед сасвим „рационалног”) митотворства XX столећа, егзистенцијализма Ж. П. Сартра и политичке философије К. Шмита пажљиво раскривава смртоносне претензије надзора над истином, које увек бивају срушене истином Богочовековог лика и присутношћу Његовог Духа. Најзанимљивије је, притом, да се Николић у другом делу књиге не бави Хаманом само као еванђеоским антиподом Сартра и Шмита, антиподом који их унапред критикује, већ све време и *сам њих као Хаман*: језички креативно, страсно, у широком мисаоном замаху и прибегавајући оштрим судовима, без страха пред могућом кривицом властите интерпретације – јер тако налаже хитност Ствари саме.

Горазд Коцијанчич

Дионисије Дејан Николић
ЧЕТИРИ ОГЛЕДА О ХРИШЋАНСКОМ ЛИБЕРАЛИЗМУ

Издавачи

Архив Војводине
Нови Сад, Жарка Васиљевића 2А
www.arhivvojvodine.org.rs

Институт за европске студије
Београд, Трг Николе Пашића 11
www.ies.rs

За издавача

Др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине
Др Миша Ђурковић, директор Института за европске студије

Лектор и коректор

Доц. др Валентина Чизмар

Прелом

Владимир Вагић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа

САЈНОС, Нови Сад

Тираж

300 примерака

ISBN 978-86-81930-32-8

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

27:1

НИКОЛИЋ, Дејан

Четири огледа о хришћанском либерализму / Дионисије Дејан Николић.
- Нови Сад : Архив Војводине ; Београд : Институт за европске студије, 2022
(Нови Сад : Сајнос). - 297 стр. ; 24 см. - (Библиотека Посебна издања / Архив
Војводине)

Тираж 300. - Библиографија.

ISBN 978-86-81930-32-8

а) Хришћанство - Филозофски аспект

COBISS.SR-ID 61059081

Магија Жан-Пол Сартра или Велике и мале
мистерије „Егзистенцијализма”

Магија Карла Шмита или Појам
Политичког и Велике и мале
мистерије Децизионизма

Хаманове Лествице Метакритике

Јохан Георг Хаман: Рецензија Кантове
Критике Чистог Ума (1781)
и Метакритика Пуризма Ума (1784)

Портрет
Песника као
Херувима или
Ars Poetica
Christiana

Велики немачки мислилац Јохан Георг Хаман је био уверен да захваљујући Божијем Даху у људском језику и култури, а особито у Светоме писму, никада нећемо бити кадри да укротимо и надзиремо истину, нити да измишљамо своје митове. Књига Дионисија Дејана Николића *Четири огледа о хришћанском либерализму* у анализи савременог (наизглед сасвим „рационалног”) митоворства XX столећа, егзистенцијализма Ж. П. Сартра и политичке философије К. Шмита пажљиво раскривава смртоносне претензије надзора над истином, које увек бивају срушене истином Богочовековог лика и присутношћу Његовог Духа. Најзанимљивије је, притом, да се Николић у другом делу књиге не бави Хаманом само као еванђеоским антиподом Сартра и Шмита, антиподом који их унапред критикује, већ све време и *сам ишше као Хаман*: језички креативно, страсно, у широком мисаоном замаху и прибегавајући оштрим судовима, без страха пред могућом кривицом властите интерпретације – јер тако налаже хитност Ствари саме.

Горазд Коцијанчич